

THE LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF
NORTH CAROLINA

ENDOWED BY THE
DIALECTIC AND PHILANTHROPIC
SOCIETIES

V781
L972i

music library

**This book must not
be taken from the
Library building.**

--	--	--

Digitized by the Internet Archive
in 2013

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1800

BY
JOHN B. BOWEN
OF THE
CITY OF BOSTON

IN TWO VOLUMES.
VOL. I.
FROM 1630 TO 1700.

BOSTON:
PUBLISHED BY
JOHN B. BOWEN,
AT THE
PRESS OF
JOHN B. BOWEN,
1800.

THE HISTORY OF THE
CITY OF BOSTON
FROM 1630 TO 1800
BY
JOHN B. BOWEN
OF THE
CITY OF BOSTON
IN TWO VOLUMES.
VOL. I.
FROM 1630 TO 1700.
BOSTON:
PUBLISHED BY
JOHN B. BOWEN,
AT THE
PRESS OF
JOHN B. BOWEN,
1800.

INLEIDING TOT DE MUZYKKUNDE;

uit klaare , onwederfpreekelyke gronden , de
innerlyke gefchapenheid , de oorzaaken van
de zonderbaare uitwerkfelen , de groote
waarde , en 't regte gebruik der

M U Z Y K K O N S T

aanwyzende.

O P G E S T E L D
D O O R
JACOB WILHELM LUSTIG,
*Organift van Martini Kerk ,
te Groningen.*

La theorie de la Musique est auffi fublime , que la pratique en est
delicieufe; & l'une est auffi charmante pour l'efprit, que l'autre
l'est pour les fens & pour l'imagination. SAUVEUR Hift.
de l'acad. roy. des feiences, 1704. pag. 109. Ed. Holland.

Gedrukt voor den AUTEUR.
Te G R O N I N G E N.

By HINDRIK VECHNERUS, Boekdrukker.
1751.

ВЪЗНЕСЕНІИ
СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА
ВЪЗНЕСЕНІИ

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА
ВЪЗНЕСЕНІИ
СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА
ВЪЗНЕСЕНІИ
СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА
ВЪЗНЕСЕНІИ
СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА

СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА
ВЪЗНЕСЕНІИ
СВЯТЫХЪ АПОСТОЛЪ
ПЕТРА И ПАВЛА
ВЪЗНЕСЕНІИ

A A N D E
E D E L E M O O G E N D E H. H E E R E N ,
de H E E R E N
B O R G E M E E S T E R E N
E N D E
R A A D T
D E R S T A D T
G R O N I N G E N ,

worden deeze
verftelingen
eenes
Kweekhofs,
tot bevordering van
grondige muzykaale kennis
aangelegt en neerftiglyk bebouwd,
ten blyke van innige hoogachting
en fchuldige onderdaanigheid,
eerbiediglyk opgedraagen,

* 2

DOOR

DOOR

HUNNER EDELE MOOGENDEN

ootmoedigen dienaar

Groningen
den 1sten October.

1751.

J. W. LUSTIG.

VOORREDE

A A N

DEN BESCHIEDEN, MUZYKBEMINNENDEN LEEZER.

Quisquis hæc legit, ubi pariter certus est, pergat mecum; ubi pariter hæsitat, quærat mecum; ubi errorem suum cognoscit, redeat ad me; ubi meum, revocet me. AUGUSTINUS.

at *Baco Verulamius* van de Wysgeerte zeld, dat ze, *ter loops beschouwt*, ons van God afwende, maar, in den grond behandeld, ons tot hem doe wederkeeren, schynt vry toepasselyk op de *Muzykkunde*, als welke, oppervlakkig aangemerkt, der ydelheid voorspreekt, en, slegts ten halven begreepen, verwarder dan wyzer maakt, doch, met een natuur—wis—en zedekundig oog bespiegeld, op allerhande wyze, tot verheerlyking des grooten Scheppers, tot luister van den staat, tot verheffing des gemoeds, en tot bevordering van deugd kan verstreken. Schoon nu de moogelykheid van *Muzykkunde*, en die van haare ongemeene nuttigheeden, met rede niet in twyfel kan worden getrokken, men ontmoet echter, zelfs midden onder den bloei der muzykaale praëtyk, weinig *grondige muzykaale kennis*. Deeze aanminnige weetenschap, valt namelyk, wegens haare uitgestrektheid, en het vereischt nadenken, niet onder het bereik van ieders bevatting. Wie, door de streelende zoetigheid der Muzyk verrukt, als enkel oor wenscht te wezen, dien staat het hoofd zo weinig naar 't oordeelen en redeneeren over de uitwerkselen, dat hy veeleer alles, wat

niet daadelyk klinkt, en 't genot der zielroerende harmony eenigzins belet, als hinderlyk aanmerkt. Ook verdient de bevatting van *regelen*, zonder die van de *gronden*, op welke dezelve steunen, geenzins de benoeming van *grondige*, maar slegts, van *gemeene kennis*.

De meeste vermaarde wysgeeren van den ouden tyd hebben iets over de Muzyk geschreeven; ja, gelyk het nieuw— en volledigste muzykaal woordenboek, in 't jaar 1732, door eenen *Walther*, een geleerd Organist in Weymar, uitgegeven, over de 3000 muzykaale auteurs, van allerhande soort, bybrengt, men zeid niet te onregt, dat de boekeryen gemeenlyk meer muzykaale geschriften bevatten, dan menig geleerd bezitter zig wel verbeeldt. Doch genoomen, iemand had alle die werken by elkander, en 's menschen leven ware toereikende tot het lezen, onderzoeken en schiften van zulk eene menigte tegenstrydige gevoelens; ieder geschrift, 't welk den tytel *de Musica* voert, koopt op verre na niet toe aan de muzykaale *compositie*, als 't voornaamste practykaale gedeelte, maar de meeste, verhandelen slegts zommige, op eene wiskonstige leest geschoeide, voorleeringen; eenige eigenschappen der muzykaale toonen betreffende; en 't is bekend, dat men, noopende derzelver geboorte, voortplanting en werking, zelfs by de geleerdste grieksche en latynsche muzykschryvers, hoe deftig hunne pooging, anderen te verlichten, ook zy geweest, een bondig onderrigt te vergeefs zoeken. Zederd nu de Natuurkunde, naa de uitvinding der lugtpomp, in ongelyk fraaiër gedaante verscheen, kreegen de geleerden de handen zo vol werks, dat ze, om de Muzyk weinig denkende, het nader onderzoek
daar

V O O R R E D E.

daar omtrent aan de muzykoeffenaaren van professie overlieten; terwijl deeze, van 't spoor hunner voorgangeren, die het op treffelyke weetenschappen neerstig plagten toe te leggen, alleenskens verder begotten af te wyken: hoewel men, volgens billykheid, ook niet kan ontkennen, dat er tot een wydloopig studie meer tyd overschoot, toen de Muzykkonst nog als in de wieg lag. Ze bereikte vervolgens, als een kind van weelde, van tyd tot tyd rykelyker gekoesterd, en prachtiger uitgedost, haare mannelyke jaaren; doch, de opvoeding was juist de beschaafdste niet: de componisten verborgen zig namelyk achter wolken van nooten-getuigen, gaven gestadig meer gelegenheid tot nadenken aan de hand, maar beriepen zig, zelfs in dingen, omtrent de welke ze waarlyk niet onkundig behoorden te weezen, op de geleerden. Ieder schoof de theory van zig, eenen anderen op den hals; *de wysgeeren verlieten de Muzyk, en de muzykoeffenaurs, de wysgeerte*: geen wonder dan, dat de Muzyk kunde eindelyk een verwarde boedel wierd, die, bykans alleen door schoolvossen behandeld, weinig oplettendheid van galante liefhebbers en van schrandere onderzoekers, scheen te verdienen. Het is waar, Italië, Vrankryk, en inzonderheid Duitschland; pronken met verscheiden fraaie muzykaale ontwerpen; het ontbreekt ons zekerlyk ook niet aan kleine *lichten*, tot heerschappye des nachts; aan onnutte lasten, die leezers van een gezond verstand walging verwekken; maar wel, aan een grondig, uitvoerig, bruikbaar muzykaal Systema, en in 't gemeen, aan zodanige theoretische werken; die het weezentlyke klaar open leggen; die van duistere zaaken en konstwoorden bondige

V O O R R E D E.

beschryvingen geeven; die niets zonder bewys voordraagen; die niet slegts regelen voorschryven, maar zelfs haare bronaders ontdekken; die werkingen uit haare oorzaaken verklaaren; die, volgensde orde der natuur, het navolgende uit het voorgaande afleiden, en, verre van alles, dat naar verwaandheid gelykt, in eene vloeyende schryfwyze, niets ter neer stellen, wat niet tot de verlichting des lezers konne strekken; niet naar waarheid-en deugdliedde smaake. Om er zo iets op te speuren en nuttig aan te wenden, deed de blaakende weetlust my, in de dagen der jongelingschap, te Hamborg, onder het gestadig genoot van fraaie kerk-tooneel-en kamermuzyk, niet alleen verscheiden oude en nieuwe muzykaale geschriften doorzoeken, maar zelfs by den alomvermaarden Muzykgeleerden, den Heer Kapelmeester *Matthesen* een priyaat collegie over de Muzykkunde (de *Scientia melodica*) houden; doch, nergens volkomen zekerheid ontmoetende, vondt my krachtig aangenoopt, buiten 't gewoel der groote wereld, schoon in een laager muzykaale rang, dan misschien anders had moogen begeeren, de geheele zaak eens bezadigd, en derwyze, als of ze nog nooit onderzocht ware geweest, te overweegen; waar toe zig dan, kort daar naa, onder faveur van één der fraaiste, my gunstiglyk toebetrouwde, muzykaale puikjuweelen van Nederland, eene gewenschte gelegenheid opdeed. Deeze zederd altoos als des Hemels wenk, vlytig te studeeren, aangemerkt hebbende, zyn meer dan twee maal seven hier doorgebragte jaaren in myne oogen als eenige dagen. Yverzugtig wordende voor de glory des geleterden Nederlands, begoft het my gevoelig te snarten, dat de geleerde *Brossard*, opsteller van zeker be-

bekend *Dictionnaire de Musique*, te Amsterdam gedrukt, naa 900 muzykaale auteurs, van allerhande natien, te hebben opgeteld, pag. 361 rondborstig dorst verklaaren, nog nooit eenige muzykaale verhandeling in de nederlandsche taal, al zo weinige als in de deensche, zweedsche, poolische en hongarsche, te hebben kunnen ontdekken, en, dat de hollandsche uitgeever deezen slag niet beter wist af te keeren, als door zig op zeker troostryk boekje, te Franeker uitgekoomen, namelyk van de kosteraale fabrique eenes *Claas Douws*, te beroepen; innig wenshende, in staat te geraaken, alle rede tot diergelyk verwytt voortaan naar uiterste vermoogen te helpen beneemen; zo moogelyk, aan Neerland mede te deelen, wat praalzieken buitenlander tot een voorwerp van bewondering kost verstrekken; ten minsten, in deeze zwaare, wydloopige materie, nader te koomen dan myne voorgangeren. *Wat de Muzyk zy, behoeft men*, volgens zeker nederduitsch muzykboekje, *wel juist niet eerst te zeggen*, als zynde zulks namelyk bekend genoeg; eene heerlyke methode waarlyk, om er zig beknoopt af te maaken, in een onderwerp, 't welk, myns oordeels, zo moeyelyk is, als er ooit iets kan worden verzonnen. Het scheen my derhalve noodigst en raadzaamst, altoorens te tragten, van den aardt, de werking, en 't regte gebruik der Muzyk een duidelyk begrip te geeven zo wel aan *geletterde* lezers, die oordeelkundige aanmerkingen- als aan *galante*, die iets, dat naar geestigheid smaakt- en aan *ongeoeffende*, die het ligt bevattelyke voor anderen beminnen. Deezen allen de achting voor eene betooglyke leerwyze, voor zo verre dezelve het verstand krachtiger bestraalt, meer of min in 't hart geschreeven

* 5

zynde,

V O O R R E D E.

zynde, levere deeze *eerstelingen* in zodanige orde, die naar eene betooglyke, vry wat gelykt; echter, zonder *demonstreer-zugt*, en zonder het verheven woord *betooging* te gebruiken: eensdeels, om delfs majesteyt niet te ontwyden, en anderdeels, om dat menig leezer, ja, volgens sommigen, der vrouwelyke Sexe in 't gemeen, by 't hooren noemen van deeze bewoording, een soort van vreeze en trilling pleegt te bevangen. Immers, daar wy hier te lande van kerken tooneel-muzyk niets-ja, zelfs van eigentlyk zogenaamde zangmuzyk, weinig te zeggen weten, en dus, als by gebrek van prompte wiffelen, eenige moden ten achteren zyn; men dient den boog niet al te hoog te spannen, daar aan den voorstand van *galante* leezers der Muzyk grootelyks gelegen legt.

Wyders, zonder my eenigzins in te laten met de beuzelingen der muzykaale geestdryveren, die eene aanstaande hemel-muzyk, gelykfoortig aan de onze, te beweeran; en, door de muzykaale drieklanken, verborgendheden des geloofs op te helderen tragten; ik wensch innig, dat myne geringe, zwakke pen worde verwaardigd en bestierd; de Muzykkonst ook op eene *stigtelyke* wyze voor te stellen, of hen, die langs den weg en midden onder 't genoot van zinnenstreelende geneugtens het gemoed behoortlyk weten te verheffen, eenige aanleiding te geeven, de wonderen, die zig hier middagklaar vertoonen, te behartigen, de edle Muzykkonst te vergesteelyken, en tot verheerlyking des grooten geevers aller goede giften te bespiegelen.

Schoon ik nu, niet om eenige belezenheid te kennen te geeven, maar uit een soort van afkeer, met vreemde veeren te pronken, en telfens, om

fraaie

V O O R R E D E.

fraaie gedagten van uitheemschen tot de kunde myner landgenooten, in vreemde taalen onbedreeven, over te brengen, verscheiden auteurs; ja, alle die my thans niet zyn ontvallen, getrouwelyk aantrek, ik vertrouw echter, dat de bedreevenste lezer hier meer oplossing van alderhande muzykaale geheimen, dan elders, zal aantreffen; ja, schoon hier zekerlyk geene muzykaale kinderlessen, maar zaaken van 't uiterste gewigt, voordraag, en, elke waarheid aan ieder niet bevattelyk gemaakt kan worden, ik vertrouw nochtans, dat ook de ongeoeffendste, hier iets weetenswaardigs, naar zyne vatbaarheid geschikt, al was het slegts de muzykaale geschiedkunde, ontmoeten, en dus de muzykaale kennis algemeener worden zal.

Ik noem myn opstel eene *inleiding*, vooreerst, om dat het my voldoet, als de tytel het boek helpt verkoopen. Ten tweeden, om dat ik het voor geen volledig muzykaal Systema, maar slegts voor iets, dat daar toe den weg baanen, en tot verder nadenken dienen kan, uitgeef. Ten derden, om dat ik, schoon sommige deelen uitvoerig genoeg verhandelende, vryheid wil behouden, van zodanige, die zig zonder muzyk-nooten geenzins duidelyk laten verklaren, vooreerst af te stappen, en achter myn tafereel te luisteren, of myne voorstellen wat opgang hebben, in welk geval het tweede en derde, bykans gereed leggende, werk eerlang staat te volgen. Ten vierden, om dat ik het vonnis over myn maakzel, zonder het zelve te pryzen noch te laaken, aan 't oordeel des schranderen, bescheiden lezers volstrekt overlaat.

Keur ik zommige, my ongegrond schynende, stellingen mynes gemelden eertyds hooggeëerden

mu-

V O O R R E D E.

muzykaalen leermeesters , en van andere vermaarde lieden , zedig af , ik bedien my , volgens deszelfs raad en voorbeeld , behoudens alle schuldige hoogachting en onderwerping , van zodanige vryheid , als in de republyk der geletterden altoos mag en moet stand grypen ; en noem ik doorlugtige schryvers , kortheds halve , slegts zo , als hun naam is , ik wil eveneens verstaan weezen , als of er t'elkens , de hoogeerwaarde , hooggeleerde , hoogedel geitrenge enz. by stond.

Aangaande myne schryfwyze en spelling , ik meen daar omtrent by de geene , die een weinigje toegeevendheid willen gebruiken , niet veel ontschuldiging te behoeven.

Mogt er eens een tweede druk worden vereischt , hy kan uitvoeriger en , in verscheiden opzigten , beschaafder voortkoomen , gelyk tog de ondervinding best leert , hoe naauw het met de correctie van een eerste werk , vooral wanneer men zig door gestadige bezigheden omringd vindt , luistere ; doch , de tegenwoordige orde der afdeeldselen [§§] , zal onveranderlyk dezelfde blyven , ten einde my in alle volgende muzykaale geschriften op deeze grondlegging , uit welke alle byzondere muzykregelen meen af te leiden , te kunnen beroepen ; en , nader verzekering ontvangende , dat dit ontwerp der nakoomelingschap waardig worde bevonden , ben niet ongeneegen , het eens , by gelegenheid , in de fransche en hoogduitsche taal over te zetten.

Ontdekt inmiddels een hoogverlicht leezer in myne stellingen eenige mislagen , ik ben al te wel verzekerd , dat de Muzyk my veel te groot is , en , ik haar veel te klein ben , als dat dezelve in 't minste zoude willen verdedigen ; ja , kan iemand de geheele Kraam , door kracht van reden , om verre wer-

V O O R R E D E.

werpen, zal het waarlyk met vermaak aanzien, als slegts de aanwas der edlen Muzykkunde er door kan worden bevorderd.

By onzydige, welmeenende konst-en amptgenooten, verhoop, door het pluimtje, 't welk hier onzer professie getragt heb op te zetten, geen ondanke te behaalen; en gezwooren liefhebbers van bedillen en twisten, willen ze hen zelve niet benadeelen en ten toon stellen, dienen my door de roemwaardigste, nadrukkelykste wapenen, namelyk, *door iets bondigers voort te brengen*, hoe eerder hoe liever, te koomen wederleggen.

Si mentior, si fingo, refelli cupio; quid enim laboro, nisi ut veritas in omni quaestione explicetur.

Cicero. *Quaest. tusc. 3.*

T A F E L

D E R

T E V E R H A N D E L D E

O N D E R W E R P E N .

V an de MUZYK in 't gemeen.	Pag. 1
Van de MUZYKKUNDE	19
Van de TOONKUNDE	34
Van de MUZYKAALE STOFFE	94
Van de EIGENSCHAPPEN DER GEBRUIKELYKSTE INTER- VALLEN.	121.
Van de TEMPERING der muzykaale intervallen.	148
Van den MUZYKAALEN GEEST.	153
Van de MUZYKAALE HARMO- NY in 't gemeen.	168
Van het VORMELYKE der Muzyk.	187
Van	

Van de MUZYKAALE GESCHIED- KUNDE.	209
Van de WERKING, en de NUT- TIGHEID der MUZYK. in 't gemeen.	263
Van de WAARDE der Muzyk.	284
Van het OOGMERK der MUZYK.	289
Van het WEZEN der Muzykkonst.	297
Vande geestelyke- of KERKMUZYK.	311
Van 't MUZYKAAL BEHAAGEN en MISHAAGEN.	323
Van de NUTTIGHEID der MU- ZYKKUNDE.	334

Eenige ingeslooptene drukfeilen vooraf aldus
te verbeteren.

Bladzyde	§	regel	staat	lees
7		15	bunte	bonte
27	27	18	tegensteld	tegengesteld
32	31	3	§ 20	§ 14
37		3	manischeesche	manicheesche
47		3	volmaakte	volmaaktste
51	57	not. 2	beau. loc. cit. pag.	beau. pag.
55		16	en	een
56		6	§ 36	§ 37
90		1	des kleiner	des te kleiner
91	100	1	van de	van trillende
102		15	gemakkeyk	gemakkelyk
103			§ 118	§ 110
144	177	6	vier	twee
156	193	3	bekent	betekent
183		18	vermak	vermaak
195			§ 181	§ 232
196		1	schillende	verschillende
207	245	15	leegers	leëzers
220		24	Paopheten	Prophieeten
287		11	Socrates	Seneca

De overige feilen gelieve de leezet of te verbe-
teren of te verschoonen.

INLEIDING

TOT DE

MUZYKKUNDE.

Van de MUZYK in 't gemeen.

§. 1.

DE MUZYKKONST BESTAAT UIT WEL—EN WANLUIDENDE, ENKELE EN SAMENSTEMMENDE TOONEN VAN VERSCHILLENDE HOOGTE, DUURZAAMHEID EN STERKTE, DIE IN MAATGEZANG DERWYZE AANEENGESCHAKELD VOORTKOOMEN, DAT ZE TOT DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GE-MOEDS KONNEN STREKKEN.

Allerhande soorten van TOONEN zyn hier het *stoffelyke*. Aaneengeschakelde toonen, op eene zingbaare wyze en in het afgemeeten tyd-stippen voortgebracht, noem ik MAATGEZANG; deeze term drukt het *vormelyke* der zaak eigenaardig uit, gemerkt de bewoording *Muzyk* aldaar, waar of *zang* of *maat* ontbreekt, nooit plaats vindt. Betreffende de wyze der vereischte aaneenschakeling, het *oogmerk*, tot welks bereiking de toonen, als middelen, zullen dienen, stelt hier de wet, en het waare oogmerk

A

wordt

wordt ons kennelyk door naspeuring, hoe de toonen tot bevordering onzer volmaaktheid best zyn aan te wenden. Maatgezang tot bereiking van het vereischte oogmerk bekwaam, noem ik dan *Muzyk*, in tegenstelling van alle zodanige toonmengelingen, die of tegen het waare oogmerk aanloopen, of gantsch niets uitdrukken, of geheel iets anders, dan ze uit te drukken behoorden. Deeze gegeven beschryving, welker bondig- en vrugtbaarheid eerlang nader zal blyken, stel ik tot een grondslag aller myner muzykaale verhandelingen.

§. 2.

Alles, wat tot de Muzyk onafscheidelyk behoort, er toe aanleidt, en er uit voortspuit, draagt de benoeming van MUZYKAAL. Dusdanige dingen noemt men te mets, by verkorting, *Muzyk*, ten welken opzigt die bewoording zelfs tot het genootschap van muzykoeffenaaren, muzykaale instrumenten, allerhande soort van nooten-papieren enz. overgaat.

§. 3.

Stellingen, volgens welke men over muzykaale dingen oordeelt, en zig in't voortbrengen van maatgezang gedraagt, heeten MUZYK-REGELEN. Deeze worden verdeeld in *natuurlyke*, die het talent zelf, zonder overleg, aan de hand geeft, en in *Konstregelen*, die men of door eigen nadenken, of, voor zo verre ze aanmerkingen zyn van schrandere onderzoekers, door toedoen van anderen verkrygt. Op dien voet noemt men *natuurlyke muzyk*, wat volgens natuurlyke- en *Konstmuzyk*, wat door behulp van konstregelen wordt voortgebracht; eene onderscheiding, die men hier zo weinig als in de redeneerkunde, en elders, van de hand kan wy-

wyzen, nademaal de ondervinding klaarlyk leert, dat wy, in veelerlei voorvallen, regelen, die wy flegts verwårdelyk begrypen, naauwkeurig in acht te neemen en werktellig te maaken vermoogen.

§. 4.

De kunde, befpiegelende kennis, of weetenfchap van de Muzyk, bekend onder de bewoording van *muzykaale theory*, noem ik MUZYKKUNDE, ter onderscheiding van de *muzykaale praetyk*, uit hebbelykheid in 't werftellig maaken van muzykaale regelen bestaande, en, van derzelve uitwerkfelen, de MUZYK. De *theory* vormt begripfen, oordeelt en redeneert, zonder iets in 't werk te ftellen, de *praetyk* flaat hand aan 't werk, brengt maatgezag voort, en ftelt zekere regelen in oeffening; zelfs zonder den aardt der voortbrengfelen, en de regelen, op welke de uitvoering fteunt, altoos vooraf te overweegen. Schoon nu de muzyk kennis van allerhande dingen, ja, by aldiën men er bondig over tragt te redeneren, grondige kennis, of weetenfchap, vereifcht, en de muzykkunde alleen ons leeren kan, wat de muzyk zy, en wat er al toe behoore; hier uit volgt nog al zo weinig, dat de muzyk uit theory en praetyk beftaa; of, als een weetenfchap en konft zy aan te merken, als, dat de kennis van eene zaak geenzins verfchille van de zaak zelve, of, dat de fluitrede, wat weetenfchap vereifcht, is zelf een weetenfchap, klem hebbe. Immers, de uitdrukkingen *er is muzyk*, *er zal muzyk weezen*, hebben enkelyk haare opzigt tot maatgezag, 't welk luidrugtig tot de gewaarwording koomt, en er toe overgebragt kan worden. Kortelyk, de muzykkunde beftaat uit ftellingen; de muzyk, uit maatgezag.

§. 5.

Muzykaale toonen kunnen op tweederlei wyze worden aaneengeschalkeld, *achter elkander*, in enkele toonen, van welke men namelyk slegts één ter tyd hoort, en *achter- en neffens elkander*, des noemt men een verband van enkele toonen, op eene zingbaare, welgeregelde wyze achter elkander volgende, eene voize, zangwyze of MELODY, en samenstemming van verschillende toonen, HARMONY. De melody is 't geene, dat ons eigentlyk tot de muzyk aanloopt; dat den grond legt tot de harmony; ja, 't geene, waar door de oude Grieken de muzykaale wonderen, van welke de geschiedenissen zo breed opgeeven, bykans alleen hebben uitgevoerd; gelyk zy door edle eenvoudigheid en klaarheid zekerlyk meer op 't gemoed vermag, dan wanneer haare schoonheid door gestadig tegen elkander twistende harmony wordt beneveld. Echter, 't is in 't gemeen waar, dat enkele toonen te weinig stoffe tot nadenken aan 't verstand verschaffen; dat de nadruk der melody van de harmony afhangt; dat eene fraaie melody een welgeschapen, bezielde, doch ongekleed ligchaam verbeelde, 't welk, niet tegenstaande het reeds door natuurlyke begaaftheden aan oplettenden tot een waardig voorwerp van bekoorlykheid en bewondering verstrekt, zig in een zinnelyk gewaad van harmony met meerder deffigheid kan vertoon; kortelyk, dat het oogmerk der muzyk niet door de melody alleen, maar door wyslyk vereende melody en harmony zy te bereiken.

§. 6.

Maatgezag , 't welk als een byzonder gedeelte der muzyk , en als op zekere wyze tot bereiking van haar algemeene oogmerk toereikende , wordt aangemerkt , noemt men een MUZYKSTUK. Daar men zeer verscheiden zaaken , ieder op gantsch verschillende manier , klinkende kan uitbeelden , er zyn allerhande *slach* van muzykstukken ingevoerd , die zig ieder , innerlyk , door den styl , de schryfwyze of trant , en uiterlyk , door de schikking , van anderen onderscheiden , en uit welke weer verschillende *soorten* voortspruiten. Hoewel nu ieder maatgezang nog geen muzykstuk is , maar zelfs ieder gedeelte van dien deeze benoeming draagt , ieder muzykstuk bestaat uit maatgezang , en de geheele muzyk , al zo wel als haare zusters , de dicht- en redenrykkonst , die met haar eenerlei oogmerk hebben , uit zekere stukken , welke als deelen , die een geheel stellen , ook ieder in 't byzonder *muzyk* worden genoemd ; ja , aangezien de wyzen van uitdrukking grootelyks van elkander kunnen verschillen , uit stukken van zeer ongelyke waarde , des men te regt onderscheid maakt tuschen een *muzykstuk* , en , een *fraai , treffelyk muzykstuk*. Inmiddels , daar alles , wat by een muzykstuk aanmerking verdient , of tot de *melody* of tot de *harmony* behoort , men verdeelt alle hier te pas koomende muzykaale regelen in *melodische* en *harmonische*.

§. 7.

Het werk der muzykaale practyk bestaat in het uitvinden , opstellen en uitvoeren van muzykstukken. De beide eerste dingen noemt men muzykaale COMPOSITIE,

TIE. en iemand, die in dusdanige redenrykkonst (musica poetica) eene hebbelykheid bezit, eenen **COMPONIST**: immers, het woord *wysvinder*, by zommigen gebruikelijk, hoetoereikende het ook in Noach's tyd mag zyn geweest, drukt hedendaags de zaak gantsch niet volledig uit. *Uitvinden* onderstelt *denken*, inzonderheid, *muzykaale vinding*; en 't *opstellen* brengt mede, dat men zyne gedachten door bekende tekenen weete aan te duiden, ten einde anderen, zulker tekenen kundig en tot de uitvoering bekwaam zynde, des opstellers meening bevatten, en zingende en spelende voordragen kunnen. Jeder denkt niet behoorlyk, en ieder, die zodanig denkt, weet zig niet naar vereisch uit te drukken; hier van daan allerhande slach van slegte, goede en deftige compositie. Wie zig dan behoorlyk uitdrukt, die moet zekerlyk ook zodanig denken.

§. 8.

De onderwerpen der muzykaale compositie zyn, ten opzigt der verschillende muzykaale instrumenten, vocaal-en instrumentaal, of **ZANG- en SPEEL-MUZYK**, ieder een byzonder soort van melodyen vereischende; en ten aanzien der verschillende plaatsen, alwaar men muzyk uitvoert, of veel-er, der verschillende voorwerpen en bedryven, naar dat dezelve geest- wereld of huislyk zyn, **KERK- TOONEEL- en KAMER-MUZYK**, in ieder van de welke de componist zig, naar vereisch van 't oogmerk, in eenen byzonderen styl moet weeten uit te drukken.

§. 9.

De weezentlyke deelen der muzyk bestaan in de **COM-
PO.**

POSITIE, *en in de luidrugtige* UITVOERING, *zinnende en speelende geschiedende*. Allerhande dingen tot uitbeelding, aanduiding en verwekking van toonen bekwaam, worden, repesenteerder wyze, *toonen* genoemd; op dien voet bevat ieder geschreeven en gedrukt muzykstuk *toonen*, en *maatgezag*, ja, ieder behoorlyk opgesteld muzykstuk, maatgezag 't welk tot het vereischte oogmerk kan strekken (§. 1), wordende dus, gelyk het van de uitvoering slegts als *woorden van stemmen* verschilt, al zo wel in een eigentlyke zin *muzyk*, als geschreeven en gedrukte woorden, die bondige redeneeringen uitdrukken, *oratiën* en *gedigten* genoemd. Voorts, de termen *diatonyke-* of *voltoonige-* *cromatyke-* of *bunte chooraal-figuraal-muzyk*, en alle diergelyke afnoemingen, hoedanige men in menigte kan verzinnen, hebben enkelyk hare opzigt of tot de *compositie*, of tot het *zingen* en *speelen*.

§. 10.

Maatgezag, zonder tyd tot nadenken en voorgestelde tekens te behoeven, uitgevonden en voortgebragt, draagt de benoeming van muzykaale FANTASIE. Menig overvliëger, die, door aankweeking van muzykaal talent, als eenen bron van gestadig opwellende welluidendheid in zynen geeft heeft gegraven, laat aldus allerhande aardige invallen hooren, gelyk menig gebooren digter zonder tyd tot beraad, zinryke gedagten, ja, geheele redenvoeringen in vloeiende vaarzen weet te uiten. Dusdanige uitwerkselen dient men volgens de verschillende gesteldheid der verbeeldingskracht, als werkoorzaak, en naar den verschillenden graad van de hebbelykheid des voortbrengers, in *on-* en *welge-regelde* te verdeelen, en ten opzigt deezer laatste

foort de termen *fantaisie* en *fantaiseeren* in een goede zin, als konstwoorden, zelfs dien van een *muzykaal fantast*, als eenen eernaam, op te vatten. Ondertusschen, daar de werking onmoogelyk meer kan insluiten dan de oorzaak, en dus welgeregeld zingen en speelen, welgeregelde begrippen onderstelt; welgeregelde muzykaale *fantaisie* is een soort van *compositie voor de vuist*, vloeiende uit eene hebbelykheid in althans, uit eenige bevassing van de compositie; ja een hooge graad van muzykaale volmaaktheid, gemerkt men hier, als in een zelfde oogenblik componeert en uitvoert, welspreekendheid in maatgezag vertoont, en eenen *muzykaalen redenaar* verbeeldt.

§. II.

Men ontmoet in 't gemeen drierhande slach van muzykoeffenaren. 1. Zommigen, die de beste regelen als op den duim weten, over de geheele zaak bondig oordeelen, ja, de zogenaamde grondtoon der muzykstukken, of het uit A, B, C, D. enz. gaan, van verre können raaden, en nochtans door geen middel zo verre zyn te brengen, dat ze de muzykaale maat stiptelyk treffen. 2. Anderen, die niet alleen traai naar nooten zingen en speelen, maar ook aardig *fantaiseeren*, doch in 't opstellen van hunne muzykaale gedagten als onoverwinnelyke zwaarigheid vinden. 3. Eenige weinige, die zig zonder veel moeite op alle verzinnelyke wyze behoorlyk weten uit te drukken. De eerste dienen best tot *toehoorders*; de tweede, tot *zang- en speeloeffenaars*; de derde, tot *componisten*.

§. 12.

DE MUZYK IS EEN KONST. De ondervinding leert, dat op verre na ieder niet naar believen in het speelen en zingen, veel min in de muzykaale fantasia en compositie vorderen, ja, dat menig onvermoeid, schrandder liefhebber alles, behalven de muzyk, leeren konne; dienvolgens, dat het voortbrengen van maatgezang hebbelykheid in nuttige aanwending van aangebooren begaaftheden, door werkzaamheid van zekere lighaamyke leden aan den dag gelegd, vereifche en te kennen geeve. Dusdanige hebbelykheid noemt men gemeenlyk *Konst*, om dat ze het geene is, dat er in ons toe wordt vereifcht; echter, ze is niet de *Konst* zelve, maar de praetyk naar wensch gelukt zynde, konnen de uitwerkselen eigentlyk eerst zodanig heeten: te weeten, niet het componeeren, zingen en speelen, maar het behoorlyk gecomponeerde, gezongene en gespeelde, is *muzyk* of *muzykkonst*. Inmiddels, het woord *Konst* geeft te kennen. 1. De muzyk zy geen *handwerk*, of een bedryf, 't welk ieder, die met genoegzaame fterkte des lighaams is voorzien, en den arbeid niet schuuwt, naar believen kan leeren en oeffenen, maar vereifche *talent*, of aangebooren begaaftheden. 2. De hebbelykheid zy hier niet van natuur voorhanden, maar, een vrugt van *neerstige oeffening*. 3. De *lighaamelyke werkzaamheid* onderscheide haar van een *weetenschap*, als welke insgelyks talent en hebbelykheid vereifcht, doch alwaar het inzonderheid op gemoedskrachten aankoomt. Wie nu zulk eene hebbelykheid in 't voortbrengen van maatgezang bezit, die heet een *muzykkonstenaar*, en des te grooter *Konstenaar*, naar dat hy in meer deelen der *Konst*

grooter talent en hebbelykheid vertoont. Ja, men kan zelfs aan de geene, die flegts volgens natuurlyke regelen (§. 3) iets aardigs voort te brengen vermoogen, den titel van Konstenaaren met rede niet betwisten, maar heeft hen veeleer voor gebooren Konstenaaren te houden, aangezien het talent, als een gift des hemels billyk boven alles, wat onze vlyt ooit vermag, verdient te worden gewaardeerd, en, het in *Konsten*, als zodanige, niet aankoomt op het *weeten*, hoe het met den aardt der voortbrengfelen eigentlyk in zyn werk gaa, maar alleenlyk, op het *konnen* voortbrengen, gelyk ze ook daar van de benoeming schynente draagen.

§. 13.

Het zingen en speelen naar nooten heeft groote overeenkomst met LEEZING. Deeze leezing geschiedt niet alleen *overluid*, maar, voor zo verre iemand, die een onbekend muzykstuk in 't oog krygt, uit kracht van muzykaal gehoor, den zin ten eersten klaar bevat, en dus *als door de oogen hoort*, ook *zagt*, als binnens-monds. Dat nu ieders opstel fraai zoude luiden, by aldien de leezers besleepenheid genoeg hadden en gebruikten, is al zo weinig moogelyk, als dat ieder steen een diamant, ieder klomp een mercurius, konne worden, of, dat ieder gedigt zig derwyze latee leezen, dat er geest en aardigheid in koome uit te blinken. Voorts, de opsteller moet *wel ter taale* weezen, en zig zodanig uitdrukken, dat anderen zyne gedagten vatten, overneemen, en leezende voordraagen konnen: ondertusschen, men vereischt in deeze zinryke, *geestige taal*, tot ieders gebruik juist niet bestemd, boven al 't geene, dat er anders tot goede leezing behoort,

muzy.

muzykaale methode , of byvoeging van allerhande kleine en groote gevoeglyke cieraaden , coloratuuren of *agrementen* genoemd. Deeze schryft men aan de muzykaale leezers zelden stiptelyk voor , maar stelt ze liever in hunne keur , ten einde hen ook tot het vertoonen van hunne eigene gaven des te meer gelegenheid te geeven ; en zy , leezers , doen in deezen niet meer , dan de titel van *Konstenaar* mede brengt : want kwam er gantsch geen vinding te pas , men zoude hun bedryf van een handwerk niet al te wel kunnen onderscheiden. Daar nu de muzykaale toehoorders niet alleen ooren , maar ook *oogen* hebben , en ieder myne als een tong kan verbeelden , het *air* of de gebaardemaaking eenes muzykaalen redenaars en leezers kooft hier insgelyks in zonderlinge aanmerking. Componisten verschillen dan in 't gemeen van 't gros der zang- en speeloeffenaaren als auteurs , van leezers ; ja , volgens zommigen , als bouwmeesters , van werklieden ; als konstschilders , van maalers , en te mets zelfs , als Hoogleeraars in de welsprekendheid , van lee-aanzeggers. Menig is slegts tot één zaak , en ander , tot verscheiden dingen , doch niemand , tot alles bekwaam. Menig braaf auteur is een onnozel lezer , en menig deftig lezer , een sober auteur. Inmiddels , naar dat de muzykaale leezers meer talent , en handigheid op hun instrument , meer ervaarendheid in de muzykaale theory , voornamentlyk in de compositie , meer methode en een beter *air* hebben , muntten ze ook boven elkander uit ; en het volgt van zelve , dat de achting , die een treffelyk lezer verdient , by die eenes prulligen auteurs gantsch in geene vergelyking kooft. Men ontmoet ook zomwylen leezers , die byzonder wel naar *muzykaale redenaars* (§. 10) gelyken ,

by

by voorbeeld, opera-zangers, die hunne lessen van buiten, als of het uit den geest voortkwam, op te zeggen, en zig met fraaie mynen te uiten weeten, en anderen die vocaale en instrumentaale stukken met zulke uitneemende agrementen verryken, dat de componisten, zig zelve overtroffen vindende, te mets als in verrukking uitroepen: *gelukkige Achilles, die eenen Homerus tot geschiedenisfchryver heeft.*

Zeker muzykkundige Krygsheld vergelykt de muzykaale en de militaire chargen aldus: *Surintendant*, of opperopzigthebber, verbeeldt Capitein Generaal. *Opperkapelmeeſter*, of eerste directeur van vorstelyke hofmuzyk, Generaal: *Kapelmeeſter*, Generaal Luitenant. *Vice Kapelmeeſter*, Generaal Majoor. *Kapél-directeur*, Brigadier. *Cantor*, of beſtierder van Kerk-muzyk, Overſte. *Concertmeeſter*, Overſte Luitenant. *Organift*, Majoor. *Orgel- en instrumentmaaker*, Artilleriemeester. *Eerſte diſcant-ſtem*, Capitain van de Cavallerie. *Tweede diſcant*, Capitain Luitenant van dezelve. *Altift*, Luitenant. *Tenorift*, Sous Luitenant. *Baſſift*, Cornet. *Eerſte Violift*, Capitain van de Infanterie. *Tweede Violift*, Luitenant van die. *Altviolift*, vaandrig. *Generaal-baſſift*, plaats-majoor. *Baſſonift*, ſergeant. *Violoncellift*, capitain d'armes. *Eerſte boboiſt*, Capitain van de Dragonders *Trompetter* en *waldbornift*, conſtapels. *Copiſt*, Ingenieur. Het Koor, gemeene. Ziet *Mattheſon's* Kleine general-baſ-fchule, pag. 56.

§. 14.

De Compoſitie is het voornaamſte gedeelte der muzykkonſt.

Er was weinig kans om ooit goede zang- en ſpeelkonſtenaars aan te kweeken, ten zy men hunnen ſmaak door behulp van voorhanden muzykſtukken in de regte plooyen konde leg-

leggen; en genoomen, het getal van fraaie muzykaale fantaften ware zo groot, als het in der daad klein is, ja, ieder muzykoeffenaar konde reeds van natuur aardig fantafifeeren, er was evenwel geen middel tot overeenstemming in concerten, veel min, tot muzykaale verlustiging van afweezenden, zonder *compositie*. Zy beschikt de beide eerste dingen van de drie, op welke het in de muzykaale praëtyk aankoomt (§. 7), des van zelve volgt, dat men haar als 't roer van het fchip, als den grondslag en de bronader aller welgeregelde famenstemming hebbe aan te merken. Daar ze inmiddels in uitvoering van zekere melodifche en harmonifche regelen (§. 6) bestaat, ik reken ze, niet in navolging van zommige hedendaagsche muzykgeleerde (a), tot de *theory*, maar tot de *praëtyk*, en noem ze *Konst*, geen *wetenschap* (§. 4). Nochtans, buiten tegenfpraak het voornaamfte gedeelte dier konst zynde, de fchoonfchynende befchryving, *de muzyk is een Konst om lieflyk te zingen en te speelen*, is geen zier bondiger, dan of men de *bouwkunst* befchreef, als een Konst om bouwstoffen, volgens gegeven fchetfen, behoorlyk famen te voegen; en de *dichtkonst*, als een konst om gedigten met bevallige zwier en vereifchten nadruk te leezen.

(a) *Scheibe*, critifcher musicus. tom. 2. pag. 233. Hamb. 1738. *Mattheson*, volkomner Capelmeefter, pag. 6. §. 25. Hamb. 1739.

§. 15.

De term *Muzyk* is oorsprongelyk van 't latynfche woord *musica*; dit, van griekfche, *musa*, en dit weer, van 't hebreefche, *Mofar*, welks wortelwoord, *maafa*, een volmaakt, treffelyk, onverbeterlyk werk, voornamentlyk tot Gods eer uitge:

uitgevonden en bestemd, zal te kennen geeven (a). *Musa* betekende konst, disciplin of onderwyzing in 't gemeen, doch wierde, achtings halve, aan de muzyk alleen toegelegt, als met welke men eertyds in 't onderwyzen der jeugd het begin maakte. (b). Voorts, men leeft ook, dat de Egyptenaaren de muzyk, naa den zondvloed door hen te eerst weer opgedolven, herstelden beschaafd, met den titel *moys* vereerden (c), beduidende een vond, het puikje, de bloem, of 't pit der weetenschappen, van welk woord, volgens zommigen (d), niet alleen het konstig ingelegt mosaisch of mozaik werk, maar *Moses* zelf, als in den Nil gevonden en de bloem der Propheten zynde, de benoeming zal hebben ontfangen. Ondertusschen, wy berusten billyk by de gemelde hebreusche woorden, zonder de zelve als uit de egyptische brabbeltaal afkomstig aan te merken. Genoeg, er is geloofwaardig berigt, dat van 't hebreusche, *mosar*, het grieksche, *musa*, van dit, het latynsche, *musica*, en hier van weer ons onduitsch woord *muzyk*, door zommigen niet onaardig *Konst der geluidleiding*, *klank* of veeleer *toonkonst* vertaald, oorspronkelijk, dienvolgens, dat het woord *Muzyk* van eene gantsch verhevene betekenis zy.

(a) Mich. Prætorius, Syntagma musicum. tom. 1. pag. 38. Mattheson, capelmeister, pag. 4.

(b) Musica haud aliud significat quam artem five disciplinam. Id enim Hebræis *mosar*, unde Doricum *mosa*, pro quo alii *musa* maluerunt. . . . Etsi vero artes sint complures, huic tamen (musicæ) id per excellentiam datum, quia olim ab ea caperent initium disciplinarum. G. J. Vossius, de quat. artib. cap. 4. § 2.

(c) A. Kircherus, in prodromo Copto; item, in musurgia, tom. 1. lib. 2. pag. 44.

(d) Mattheson, loc. cit.

Pythagoras , Plato , en hunne aanhangers , noemden alles , wat goede aaneenschakeling , orde en evenredigheid vertoont , *muzyk* , verdeelende haar op dien voet in *natuurlyke* en *konstige* (naturalis & artificialis) , geene , weer in *wereld-* en *menfch-muzyk* (musica mundana & humana) ; deeze , in *muzykkonst* en *muzykaale weetenfchap* (ars & fcientia musica). *Wereld-muzyk* betekende , de mengeling der hoofdstoffen ; de famenvoeging van de deelen der zichtbaare hemellichten , en derzelve onderlinge ontmoeting. Deeze verwekten , volgens hunne meening , uit kracht van gefladige omwenteling , zekere wonderaangenaame zoetluidendheid , die wy zouden gewaar worden , ten zy onze ooren door wereldfch gedruis reeds verwend waren. Men zoude misfchien denken , als of ze hadden willen te kennen geeven , dat de geheime natuurspraak aller ons omringende fchepzelen , onze opmerking grootelyks verdienende , tot verheffing des gemoeds behoore aan te leiden ; doch , hun gevoelen lydt in der daad geene andere dan letterlyke verklaring , als zynde zelfs door verfcheiden vermaarde lieden van den laateren tyd (a) overgenoomen , onder welke zeker eerwaardig auteur (b) de zaak door eene gelykenis van de bewoonders des Nyl-ftrooms , die deffelfs vreeffelyk geraas door de langduurige gewoonte niet meer kunnen bemerken , tragt op te helderen. Wyders , *menfch-muzyk* beduidde , de vereeniging van menfchelyke zielen en lighaamen ; de betrekking der lighaamlyke leden tot elkander ; gewenfchte temperamen-

(a) b. v. *Cicero*, Lib. X. de republ.

(b) *Beda venerabilis* , in musica theorica.

menten of lighaams gesteldheden; het onderling verband van ryken, staaten, weetenschappen en konsten; ja, de deugd zelve, als de zogenaamde *moraal-muzyk*. *Konst- of werkmuzyk* was 't geene, dat wy hedendaags muzykaale praetyk en theory noemen. Hier onderscheidden ze, als het er op aankwam, tusschen de *konst*, die men gedeeltelyk aan kinderen kan bybrengen (c), en, de *weetenschap*, als een gedeelte der wysgeerte; echter, de speel- en zangkonst, beneffens de compositie en de muzykkunde *muzyk* noemende, gebruikten ze dien term, volgens hunne stellingen, nog slechts in een naauwe zin.

(c) *Practica illa musica qua & pueri imbuuntur.*
Vossius. ubi supra.

§. 17.

Dit buitenspoorig gebruik, uit gebrek van onderscheiding tusschen harmony in 't gemeen, en, muzykaale harmony, gesprooten, heeft ons zekere geschriften der ouden vry onverstaanbaar gemaakt, en allerhande gelegenheid tot misvattingen en ongerymde uitleggingen gegeven. Men ontmoet er eene menigte lofspreuken, die muzykaal schynen, en echter geenzins het geene, dat wy tegenwoordig muzyk noemen, maar veeleer de orde der natuur, en de *weetenschap van de orde aller dingen*, des tyds in een ruime, volledige zin muzyk geheeten (a), betreffen. Hier op ziet de uitdrukking, *alle weetenschappen leggen in de muzyk opgeslooten*. Zeid nu Plato, *wie de muzyk verstaat, die alleen is een volmaakt wysgeer* (b), hy geeft bedektelyk te kennen, volmaakte

(a) *Musica nihil aliud est, quam omnium ordinem scire.* Kircherus, *musurgia*. tom. 2 in tit.

(b) *Solum musicum esse Philosophum.* Lib. 3. de Republ.

wysheit zy op aarde nooit te vinden, gelyk dan Pythagoras in dit opzigt den titel van Wyze verworpt, en dien van Philozoof, of wysheids be-
 minnaar, aannam. Weerom, de termen *de ziel is een harmony*; *er is harmony in de ziel*, ja, *harmony*, of *muzyk*, in alles wat wy kennen, bete-
 ken enkelyk, de geschapene dingen vertoonen evenredigheid en orde; onze gedagten worden uit elkander als voortgeteeld, voor zo verre een voorgaande de rede insluit, waarom een volgende ons invalt; geen ding is alleen zynenthalve, maar ieder ook tot dienst van anderen bestemd. Ge-
 lyk nu dit alles zig in 't maatgezag, als in 't kleine, afschetsen, en op eene luidrugtige wyze onder 't verstand brengen laat, deeze wysgeeren, in figuurlyke uitdrukkingen meer dan anderen behaagen scheppende, noemden de orde zelve, de orde door maatgezag afgeschetst, en de weeten-
 schap van dit alles, *muzyk*. Inmiddels, deeze al te ruime betekenis heeft veroorzaakt, voor-
 eerst, dat de onkunde, om de ouden, naa verloop van eeuwen, niet in verdagt van snorkery te houden, van hunne zo uitneemend geprezen schynende zang- en speeloeffeningen zekere, na-
 derhand geheel ter zoek geraakte en voor ons onbegrypelyke, treffelykheid zig heeft beginnen te verbeelden. Ten tweeden, dat zommigen, die beter konden weten, zig niet hebben ont-
 zien, de muzyk, onder voorwendzel van haare groote waardy aan den dag te leggen, en haare regten te verdedigen, voor iets, dat boven alle, zelfs hedendaagsche, opgehelderde en beschaafde, wysgeerte voorttrekkelyk zy, uit te geeven;
 als of de ouden door *muzyk* in een ruime zin niet geheel iets anders, dan muzykaale practyk en theory hadden verstaan, en dus de woorden

van Plato : *de wysgeerte is een groote muzyk* (c) flegts betekenden, *onze muzyk is de grootste wysgeerte* (d) ; ja , als of het iets bewees , al had Plato , of iemand anders , zulks gedacht en met ronde woorden geschreeven. Uitleggingen waarlyk , die nergens toe dienen , dan zig by de geleerden belachelyk te maaken , onkundigen te misleiden , en de beminnenswaardige konst ten toon te stellen.

(c) *Philosophiam magnam esse musicam.* in Phæd.

(d) *Musica est maxima Philosophia.* Mattheson, de eruditione musica, pag. 8— Orchestre 3, pag. 195. 227. Voorts de woorden van Cicero , in quaest. tusc: *summam eruditionem Græcos sitam censuisse in nervorum vocumque cantibus* , en ontelbaare andere soortgelyke , doen niets tot het bewys van de eigentlyke waardy der zaak , als welke alleen volgens onbetwistelyke gronden beooglyk gemaakt kan worden.

§. 18.

De term Muzykkunde kan tot vermyding van de dubbelzinnigheid des woords Muzyk dienen.

De gemelde betekenis vervolgens van de hand gewezen en alleenskens afgeschaff zynde , verstond men door *Musica* in een naauwe zin de praetyk alleen , maar in een ruime , praetyk en theory. Nochtans , behalven dat kennis van en redeneering over de muzyk zekerlyk iets anders is dan *Muzyk* zelve , men kan ook op dien voet , in uitdrukkingen buiten het verband staande , niet altoos klaar ontdekken , op wat gedeelte een auteur het oog hebbe. By voorbeeld , de goude woorden van *Augustinus* , die ons drie boeken over de muzyk heeft nagelaten : *onweetenheid in de muzyk valt aan 't regte verstand der heilige schrift*
hin-

binderlyk (a), worden deerlyk gemisbruikt door toepassing op componeeren, zingen en speelen, daar ze alleenlyk tot de theory haare opzigt kunnen hebben, voor zo verre namelyk eenige schriftuurplaatfen zig door behulp van muzykaale termen laten ophelderen, als waar van er in der daad merkwaardige voorbeelden voorhanden zyn (b). Weerom, zy, die de muzyk voor een weetenschap en konst uitgeeven, en dus theory en praetyk in een zelfde beschryving onder een mengen, kunnen zig niet dan zeer bezwaarlyk uit de verwarring redden. Alle diergelyke onheilen kan men gemakkelyk verhoeden, door het maatgezag alleen *muzyk* te noemen, en ten opzigt van de bespiegelende kennis de bewoording *muzykkunde* in te voeren; onderscheidende dus konst en weetenschap, als verschillende zaaken, zonder ze evenwel in 't minste van elkander af te scheiden.

(a) *Musicæ ignoratio Scripturæ intellectum impedit.*
Tom. 3. Lib. 2. de doctr. Christi.

(b) *Vide Meibomii præfatio ad antiquæ musicæ scriptores.*

Van de MUZYKKUNDE.

§. 19.

De moogelykheid der kennis van muzykaale dingen staat genoegzaam buiten geschil. Wy zyn gewis verzekerd, eensdeels, dat toonen, die wy gewaarworden, die blydschap en droetheid in ons verwekken, en buiten ons allerhande veranderingen te wege brengen, ons niet slegts volgens onze verbeelding, maar in der daad,

aandoen, gevolgelyk voorhanden zyn; anderdeels, dat ieder uitwerking evenredige oorzaken, tot haare voortbrenging toereikende, vereische, en anders nooit zoude ontstaan, ja, dat dit al zo vast gaa, als, dat onze voorwerpselen en indrukzelen er niet altoos zyn geweest, en niet uit niet hebben kunnen voortspruiten. Daar nu alle in de natuur voorhanden zynde dingen toereikende oorzaken hebben, waarom ze veeleer zyn als niet zyn, en veeleer dus zyn als anders, zo volgt van zelve, dat alle veranderingen en verschynselen die er omtrent muzykaale dingen ooit kunnen voorvallen, insgelyks zulke oorzaken hebben, en uit dien hoofde *kennelykheid* insluiten.

§. 20.

Muzykkunde betekent, verstand van muzykaale dingen. In de konst, als zodanige, komt het niet aan op het *weeten*, maar op het *konnen* (§ 12); de *smaak*, die ons zommige toonen voor onbevallig, andere, in tegendeel, voor aanminnig doet keuren, is de spil, op welke het rad der muzykkunst draait. Vindt zig iemand door natuurlyke drift er toe aangenoopt, hy onderstelt, wat hem behaage, zy goed, wat hem niet behaage, deugte ook niet; daarop viert hy zynen geest den ruimen teugel, en met eenen goeden muzykaalen smaak begaaft zynde, bedriegt hy zig zelden in deeze onderstelling. Doch, vraagt de edle weetgierigheid, waarom is het goed? waarom moet men dus en niet anders werken? waarom luiden de toonen hoog, laag, sterk, zwak? waarom zyn zommige wel- andere welluidende? ja, wat zyn toonen? wat is het oogmerk van dit alles? hy weet zulks zeer wel, maar kan het zo juist
niet

niet zeggen? en waarom niet? om dat hy er geen verstand van heeft. Het *verstand* is een vermoogen om zig iets *duidelyk* voor te stellen. Onze *redeneeringen* rigten zig naar de oordeelen; de *oordeelen*, naar de *begrippen*, en deeze, hebben verschillende graaden van klaarheid. Wie, by voorbeeld, van een *Menuet* verder niets te zeggen weet, als dat ze een muzykstuk zy, die heeft er een *duister* begrip van. Wie, een *Menuet* hoorende, aanstonds bemerkt, dat het een *menuet* zy, geen *Courant*, *Passepied*, *Gavotte*, of iets anders, diens begrip is *klaar*; echter, *verward* of *onduidelyk*, voor zo verre hy de kentekens, door welke hy een menuet van alle overige muzykstukken onderscheidt, niet kan aanwyzen; maar *duidelyk*, by aldien hy zulke kentekens anderen vermag te *beduiden*. Hier spruit de *duidelyke* kennis van het samengesteld geheel uit een *klaar* begrip der deelen, en konden wy deeze, zelfs *duidelyk* inzien, onze kennis zoude des te hooger graad van *duidelykheid* insluiten. Weerom, wy bedienen ons in 't uitvinden, opstellen en uitvoeren des maatgezangs van zekere *regelen*. Een muzykregel zeid alleenlyk, doet dus of zo, het zal welluiden, niet, *waarom* het dan welluide, waar van er tog zekerlyk een *grond*, of een *rede*, voorwerpelyk dus genoemd, door welke zulks bevattelyk kan worden, moet voorhanden weezen, gemerkt de muzykaale dingen kenneykheid vervangen. Iets anders is derhalve, gecomponeerd, gezongen en gespeeld maatgezang; iets anders is de kennis van de *regelen*, volgens welke men componeert, zingt en speelt; en weer iets anders, die van de gronden, op welke de regelen steunen, en welke de rede insluiten, waarom men zig juist naar deeze en geene andere regelen dient te gedraagen. Dus volgt

van zelve, dat verwardelyk begreepen muzyk-regelen, verre van de geheele muzykaale theory te weezen, slegts voor zo verre, als ze de weg zyn, langs welken men eindelyk tot duidelyke bevattting geraakt, onder de verheven bewoording *theory*, van zien, bespiegelen of beschouwen afkomstig, kunnen doorgaan. Waar nu omtrent de voorvallende zaaken en woorden geen duisterheid overig blyft, maar bondige beschryvingen bygebragt, en werkingen uit haare oorzaaken verklaard worden, daar is *duidelyke, grondige kennis*; deeze noemt men *weetenschap*, en dusdanige kennis omtrent muzykaale dingen noem ik, met één woord, *muzykkunde*.

§. 21.

DE MUZYKKUNDE IS EEN WEETENSCHAP VAN DE NATUUR— EN 'T REGTE GEBRUIK DER MUZYK.

Door de *natuur der muzyk* verstaai ik, de middelen hier tot zekere werking in gereedheid zynde, en hunne innerlyke geschapenheid, uit kracht van de welke er deeze en geene andere werkingen uit voortspruiten; door het *regte gebruik*, dat de voorhanden middelen in deeze en geene voorvallen zodanig worden aangewend, als het oogmerk zulks vereischt. De *middelen* zelve bestaan in *maatgezangen*, die zig op oneindig verschillende manier aaneenvoegen, uitbeelden en luidrugtig voortbrengen laten. Om nu het oogmerk des te gewisser te bereiken, en tefens van allerhande verschynselen omtrent toonen voorvallende des noods bondige rede te kunnen geeven, onderzoekt men zelfs de *natuur dier middelen*.

§. 22.

De Muzykkunde is tweezins als een wetenschap aan te merken. Vooreerst, voorwerpelyk, voor zo verre men er in geschriften en op hooge scholen van handelt; uit beginfelen, die zonder verder bewys klaar zyn, leer- en voorstellingen trekt, en uit deeze vervolgens regelen, hoe de muzyk zy te oeffenen, afleidt, ten welken opzigt ze nog hedendaags op zommige vermaarde academien, te Oxford in Engeland (a), en elders, door ordinaris Professoren en Lectoren, als een gedeelte der wysgeerige geleerdheid wordt verhandeld. Ten tweeden, onderwerpelyk, voor zo verre iemand eene hebbelykheid in 't betoogen zyner muzykaale stellingen bezit, en dies een muzykkundige wordt genoemd. In 't eerste geval deelt zy, als een schakel van waarheden, ons, in 't tweede, deelen wy anderen muzykaale wetenschap mede. Er wordt verstand vereischt om in de muzykkunde, voorwerpelyk aangemerkt, te vorderen, en onderwerpelyk is muzykkunde het verstand van de muzyk zelf.

(a) Tot het Doctoraat in de godgeleerdheid zyn aldaar elf- en tot dat in de regten en in de geneeskunde, seven jaar vastgesteld; maar wie *Baccalaureus in Musica* begeert te worden, die moet er seven jaar— en wie *Doctor Musices* tragt te heeren, twalf jaar in de theory en practyk doorbrengen. Vid. Parecbolas e corpore statutorum Academiae Oxoniensis, pag. 45.

§. 23.

De Muzykkunde bevat theoretische en practykaale, of bespiegelende en oeffenende stellingen. Geene, onderzoeken en verklaaren de natuur der zaak;
 B 4 deeze,

deeze, het oogmerk, en de aanwending der middelen. Het theoretische gedeelte bevat *gronden*; het practykaale, *gronden en regelen*; te weeten, *algemeene regelen*, uit welke een muzykaale practisyn naar vereisch van omstandigheden, *byzondere regelen*, die men tog onmoogelyk alle kan aan de hand geeven, dient af te leiden. Een *grond* maakt bevattelyk, zekere zaak zy dus of zo; een *regel*, dat men zig in deeze en geene voorvallen dus en niet anders hebbe te gedraagen. Dit alles kan en zal verstreken tot aanwyzing van de natuurlyke orde, hoe behoorlyk te *denken* en te *werken*.

§. 24.

De voornaamste gronden der muzyk leggen in de WYSGEERTE. Men kan de geschapenheid der toonen niet bevatten, zonder *natuurkunde*; de vermoogens, tot het onderscheiden van en tot het oordeelen over toonen aan onzen geest verleend, niet leeren kennen, zonder *geestkunde*; van den aardt der toonen, ja, van allerhande muzykaale dingen, geen duidelyk begrip vormen, zonder *reken- en meetkunde*; de beginzelen aller menschelyke kennis niet nagaan, zonder *overnatuurkunde*; het regte gebruik der gemoedsbewegingen niet inzien, zonder *zedekunde*; en van de behoorlyke aanwending der krachten des verstands in 't onderzoek van muzykaale waarheden niet genoegzaam verzekerd weezen, zonder *redeneerkunde*. Alle deeze weetenschappen, die de orde der natuur aanwyzen, zyn gedeeltens der wysgeerte, en de gronden, die er uit afgeleid worden, zyn hier de *voornaamste*; om dat de natuur der zaak anders onbevattelyk blyft. Zonder nu van andere weetenschappen en vrye konsten,

sten, die hier insgelyks de behulpzaame hand kunnen bieden, eens te gewaagen, er volgt onwederfpreekelyk, dat duidelyke, grondige muzykaale kennis zonder behulp der wysgeerte geenzins zy te verkrygen.

§. 25.

De Muzykkunde is een weetenschap op haar zelve. Men bedient zig, naar 't voorbeeld der hooge faculteiten, van alles, wat eenigzins tot opheldering kan strekken; doch, alle stellingen, uit andere weetenschappen ontleend, laten zig niet voor de vuist overneemen, maar vereischen te mets eenige uitzondering. De natuurkunde leidt ons op den weg, echter, ze handelt slegts van 't geluid, als zodanig, niet van toonen, veel min van wel- en wanluidende. De wiskunde kan ons hier treffelyk te stade koomen, en onze gewoone bewoordingen, primen, secunden, tertsen, quarten, quinten enz. hebben er de geur van; nochtans volgt niet, dat men zig naar rekenkonstige orde moete gedraagen, wanneer de ondervinding tegenspreekt. Ja, alle voornoemde weetenschappen slaan op verre na de laatste hand niet aan een bruikbaar muzykaal systeem, gelyk desselfs voortbrenging aan geleerden, in de muzykaale practyk onbedreeven, nog nooit heeft willen gelukken. De muzykkunde leidt er stellingen uit af, die hier alleen te huis hooren, en nergens anders te pas koomen. Kan men nu, volgens billykheid, aangaande alle muzykaale dingen van ieder muzykkundige geen rede eischen, alle reden, die er van worden gegeven, en ooit gegeven kunnen worden, behooren evenwel tot de *muzykkunde*, aangemerkt als een eigen soort van een weetenschap, aan de wysgeerige faculteyt onderhoorig.

De MUZYKREGELN, door 't gebruik ingevoerd, vereifchen onderzoek. In alle konften plegen met er tyd misvattingen in te fluipen, en door onkundigen te worden voortgeplant, des ieder ftelling, volgens welke ieder zig gedragt, zekerlyk niet goed kan heeten. Een regel is goed, wanneer ze op ftellingen beruft, die waarheid behelzen, en men weet, dat ze zulks zy, by aldien men de waarheid dier ftellingen bevat, gemerkt niet de waarheid zelve, maar de bevattting van haare bewyzen het verftand eerft volkomen geruft ftelt. Regelen zyn conclusien, of laafte ftellingen, van bewysreden, welker voorfte (præmissæ), kortheids- maar ook wel onweertendheids halve in de praëtyk achterwege blyven. By voorbeeld, iemand heeft aldus geredekaveld: wat het muzykaal gehoor beledigt, moet men in de muzyk vermyden; onmiddelyk achter elkan- der volgende octaven en quinten beledigen het muzykaal gehoor; ergo, men moet dezelve vermyden. Beide voorfte ftellingen vereifchen hier nader opheldering: inmiddels, dit ergo, dus uitgesprooken, men moet onmiddelyk achter elkan- der volgende octaven en quinten vermyden, of, maakt geen octaven en quinten, heet een *regel*. Zulke ftellingen draagt men elkan- der, zonder onderzoek en bewys, van hand tot hand over, ja, menig onderwyzer noemt ze een *verbod*, hoewel zelfs fchrandere leerlingen genoegzaam verzekerd zyn, dat het gezag hier van geener waarde zy, maar, alles op toereikende rede moete beruften. Men dient derhalve de beide voorfte ftellingen, uit welke een regel regelregt heeft konnen volgen, na te fpeuren, en derzelver

waar-

waarheid te toetsen; is één van beide, of zyn ze beide, valsch en onzeker, dan deugt ook de regel niet, vermits er uit dusdanige stellingen nooit bondige besluiten kunnen voortkoomen. Of nu de gronden eener regel klem hebben, en het besluit er wettig uit volge, zulks kan ons de rede-neerkunde alleen aanwyzen. Doch, vermag men den grond eener regel, aan welke de goede smaak in 't algemeen zyn zegel hangt, niet te ontdekken, het voldoet vooreerst, dat ze haare zekerheid hebbe door 't gehoor; echter, de edle weetgierigheid vindt nooit rust, vóór ze de gronden der regelen bevat.

§. 27.

De middelen van Kennis zyn hier ervaring en verstand. Door oplettendheid op onze aandoeningen bemerken wy allerhande soorten van toonen; het muzykaal gehoor en de goede muzykaale smaak doen ons meer toonen, en meer in ieder toon onderscheiden, en door naauwkeurige proefneemingen geraaken wy tot de bevatting van hunne eigenschappen. Ja, de ervaring brengt zelfs duidelyke begrippen te wege, by aldien men alle deelen van een samengesteld geheel, hunne orde, hunnen samenhang, en de wyze, hoe ze met elkander verknogt zyn, ter deeg in aanmerking neemt; waar men echter zo verre niet kooft, maar het slegts by een oordeel volgens soortgelyke voorvallen laat berusten, daar wordt de kennis uit de ervaring, aan die uit de reden, die insgelyks het *hoe* aanwyft, tegensteld; geene, gemeene, deeze, grondige kennis genoemd. Voorts, een klaar begrip van de deelen, kan het begrip van het geheel, duidelyk maaken (§ 26); *duistere* begrippen kunnen door op-

oplettendheid *klaar*, en klaare, door nadenken *duidelyk* worden, zo dat oplettendheid en nadenken de middelen zyn, door welke wy *verstand* krygen. Dit vermoogen, wiens hoogste trap, in bespiegeling van den geheelen samenhang van waarheden bestaande, onderwerpelyk, of in ons, *rede* heet, maakt ons vervolgens den grond der zaak bevattelyk; doet ons ieder ding naar zyne waarde schatten; in betrekking tot het oogmerk oordeelen, en gestadig meer nieuwe waarheden ontdekken. Inmiddels, de ervaring legt niet alleen den grondslag tot alle verdere kennis, aangezien iemand, die niet altoorens aanmerkt, *dat* iets voorhanden zy, nooit tot het onderzoek, *hoe* en *waarom* het zy, geraakt; maar wy hebben ons hier, voor zo verre het aandoeningen betreft, zelfs geduurig op de ondervinding en op 't muzykaal gehoor, te beroepen: gemerkt muzykaale betoogingen die langs deezen weg niet bevestigd, maar tegengesproken worden, van geener waarde zyn.

§. 28.

Men kan in de muzykkunde van voorenen van achteren beginnen. Te weeten, of van de gronden tot de regelen, of van deeze tot geene overgaan. Eene ordentelyke leerwyze vereischt, dat men met het ligte beginne, maar het zwaare laate volgen. *Ligt* is 't geene, dat zonder behulp van iets anders kan worden bevat. Op dien voet zyn de beste regelen niet ligt, aangezien haare bevattling van die der gronden, op welke ze steunen, en omtrent welke eenig nadenken wordt vereischt, afhangt; niets kan in tegendeel ligter weezen dan grondstellingen en beschryvingen, die aanstonds klaar zyn, zo dra

men

men de woorden hoort, en hunne betekenis verstaat. Dienvolgens, de eerstgemelde leerwyze is gevoeglykft in gefchriften, en, om by lieden van oordeel *den grond te leggen*. Doch, wil men *grondig aanleiden*, of iemand, die in de praëtyk reeds gevorderd is, theory byzetten, men moet van achteren aanvangen, gelyk men zulks in taalen, en andere oeffeningen, alwaar uit mislagen geen zonderling gevaar, zo als wel in de zede- en geneeskunde, te dugten staat, doorgaans doet, ten einde eerst wat handigheid in 't werken te verkrygen, en dus de zwaarigheden der konst, op welke het hier inzonderheid is aangezien, des te eerder te booven te koomen. In zulk geval begint men dan met verklaring der voorvallende tekenen en konstwoorden; zoekt omtrent al 't geene, dat bevallig en onbèhaaglyk voorkoomt, naar de reden, en ontleedt dezelve zo lang, tot men eindelyk grondstellingen, die geen verder bewys vereischen, ontmoet, die alsdan tot bekrachtiging van 't geene, dat men in de praëtyk reeds bewaarheid heeft gevonden, verftrekken; eene leerwyze, die des te natuurlyker schynt, daar de konst tot de weetenschap, niet de weetenschap tot de konst, den weg heeft gebaand.

§. 29.

Muzykaale konst en weetenschap dienen onafscheide-lyk met elkander gepaard te gaan. Het één kan zonder 't ander bestaan; de *theory*, uit hoofde van bondigheid, zonder praëtyk; en de zogenaamde natuurlyke muzyk, ja, de gemeene *praëtyk*, wier streelende indrukzelen menig liefhebber aan de vereischte oplettendheid omtrent de voorgedraagen regelen hinderlyk vallen, zonder theory.

Noch-

Nochtans, het één is hier om 't ander de konst onderstelt weetenschap, en deeze heeft de practyk tot haar eigentlyke doelwit. Men onderzoekt de muzyk, om dat men de Konst welluidend maatgezag uit te vinden, op te stellen en uit te voeren, te baat heeft, en niemand kan in de konst den vollen wasdom bereiken, zonder het merg van weetenschappen te hebben ingezoogen: want, dat iemand, die zig slegte door behulp van natuurlyke regelen in de practyk verwonderenswaardig vertoont, door ondersteuning van theory nog verder had kunnen koomen, daar aan staat immers gantsch niet te twyfelen. Het is ook moogelyk, teffens weetenschap en konst te bezitten, doordien men alle ontfangen vermoogens opscherpen, en t' elkens zodanige, als er dan tot een onderwerp worden vereischt, te werk stellen kan. Hoewel nu de weetenschap ongelyk gemakkelijker schynt te verkrygen, dan de konst, nademaal menig een zaak ten eersten bevat, zo dra hy er onderrigting van ontfangt, maar, lang moet werken, voor hy in de uitvoering van regelen eene hebbelykheid verkrygt, by nader onderzoek zal men bevinden, dat de natuurlyke begaaftheden tot de muzykkunde, in haar volle beslag aangemerkt, vereischt, op verre na niet algemeen zyn, gelyk er immers onder de muzykanten van professie niets zeldzaamer, dan grondige muzykaale kennis wordt ontmoet.

§. 30.

De term Musicus, of muzykant, betekent iemand, die teffens muzykaale konst en weetenschap bezit. Deeze bewoording, die men tog nooit anders dan onderwerpelyk kan aanmerken, wierde thans
eer-

eertyds in Griekenland , toen een *Musicus* , een digter , en een wysgeer het zelfde gezeid was (a) , voor een zonderlinge eernaam gehouden , en , wegens de verheven betekenis des woords muzyk (§ 15) , aan niemand toegelegd , die niet tefens in de muzykkunde zo veel ervaarendheid had , dat hy , naar vereisch zynes muzykaalen caracters (§. 13. not) , *sterk in de muzyk* konde heeten ; terwyl zy , die slegts iets componeeren , zingen en speelen kosten , maar er verder geen reden van te geeven wisten , als dat *het klinkt* , zig met de benoeming van *musicastri* , betekende soorten van muzykanten , muzykanten die men op muzykanten kan toegeeven , moesten vergeeuen. De term *Musicus* drukt ook in der daad zonder byvoeging , meer uit , dan de woorden *muzykkundige* , en *muzykaale practisyn* , als welke te kennen geeven , dat iemand slegts in één gedeelte geoeffend , ten minsten in beide , niet *even sterk* zy. Inmiddels , men behoeft hen , die zonder theory in de muzykaale practyk eeniger wyze uitmunten , dien eernaam juist niet te betwisten , maar hem ook , voor al in geschriften , gelyk immers de bewoording een braaf , vermaard soldaat aldus niet wel zoude voegen voor staf-officieren ; niet op te dringen aan voornaame muzykaale amptenaaren , die , zederd hy , helaas ! verachtelyk is geworden , en zelfs aan biervedelaars wordt gegeeuen , er gantsch niet begeerig naar zyn , maar liever muzykmeesters , directeuren , componisten , met één woord , *virtuosen* willen heeten.

(a) *Ut iidem Musici & vates & sapientes judicarentur.*
 Quintil. lib. 1. cap. 17. Inst. Orat. *Musici nomine vir omnium scientiarum compos intelligebatur.* Aristoph. Schol.

§. 31.

De muzykkunde heeft haare voornaamste opzigt tot de COMPOSITIE. Want deeze is het voornaamste gedeelte der konst (§ 20), en van Componisten wordt ongelyk meer verstand vereischt, dan van hen, die slegts als uit hunnen mond spreken. Zy zullen de middelen aan de hand geeven, 's menschen geest door maatgezing op allerhande vereischte wyze te verlustigen en te beweegen, des moeten ze de werking der toonen en den aardt der menschelyke gemoederen zekerlyk nader kennen. Zy verbeelden in 't ryk der muzyk, Koningen, die anderen wetten voorschryven; nochtans, ze moeten van alles wat ze opstellen en beweeran, des noods aan 't parlement der schranderheid bondige rede konnen geeven.

§. 32.

Alle muzykkunde moet nuttigheid in de praetyk konnen hebben. Alle theory is praktyks halve; niet, de praetyk theory 's wege: nooit zoude men op theory hebben gedacht, ten zy de regellooze praetyk als genoodzaakt had, naar stellingen, die in allerhande voorvallen tot hulpmiddelen en wegwyzers kosten verstrekken, uit te zien. Wat tot dien einde op geenerhande wyze kan dienen, mag men vryelyk als nutteloos verwerpen; doch, alles wat tot het verband der zaak behoort, heeft men uit dien hoofde, schoon het ieder t' allen tyde voordeel aanbrengt, noch zig op nooten laat stellen, als nuttigheid insluitende aan te merken. Waar in nu deeze nuttigheid eigentlyk bestaa, zal in de slotrede by de stukken blyken.

§. 33.

§. 33.

De *muzykkunde* wordt hier in geen volstrekte zin voor een *weetenschap* uitgegeeven. Dan komt dien eernaam aan de *wiskunde* alleen toe : wy hebben hier niet slegts met *mathematische*, maar inzonderheid met *philosophische*, en zelfs met *historische kennis* te schaffen. Vindt het zogenaamd *zuiver verstand* hier zelden plaats, daar wy ons geduurig op de ondervinding hebben te beroepen (§. 27), het muzykaal bloed wordt ook des te minder in zynen loop gestremd, en 't begrip van de zaak kan des te algemeener worden. Vallen hier eenige dingen voor, welker grondige kennis wy onzen nakoomelingen moeten overlaaten, genoeg, dat wy veele, en de meeste stellingen onwederspreekelyk kunnen bewyzen. Beschryvingen van wetenschappen en vrye Konsten dienen nochtans, volgens den raad en 't gebruik van groote wysgeeren en reedenaaren, naar de hoogste volmaaktheid, die ze ooit kunnen insluiten, schoon tot dus verre niemand de zelve had bereikt, te worden opgemaakt: eensdeels, om geene paalen te stellen aan neerstige onderzoeken, maar hen veeleer aan te moedigen, altoos verder te gaan, en anderdeels, om de verwaandheid der geener, die reeds overlang meenen te hebben uitgeleerd, te stuiten, gemerkt tog al ons weten iets gerings is, in vergelyking met het geene, daar van wy nog onkundig zyn (a). Boven dien, *muzykkunde* verschilt ongelijk meer van *muzyk*, dan *redenrykkunde* van welsprekendheid, doordien de muzykaale stoffe reeds op haar zelve een vry wydloopig onderzoek vereischt. Zeker, wie het woord *toon* oppert, die opent een ruim veld tot redeneering.

(a) B. v. *Wolf*, logyk. inleiding, §. 9.

C

VAN

Van de TOONKUNDE.

§. 34.

De toonkunde is een wetenschap van toonen, als zodanige. Niet voor zo verre ze muzykaale stoffe, veel min, wel- of wanluidende, maar slegts voor zo verre ze toonen zyn, die door zekere beweging van zekere lighaamen verwekt, voortgeplant, en tot onze bevatting gebragt worden, ja, die men, opzigtelyk, als laage, hooge, sterke, zwakke, duurzaame enz. onderscheidt, en uit welke men vervolgens de muzykaale stoffe verkiest. Dit is dan een soort van *gehoorkunde*, of *acoustyk*. Wy weten van geen geluid, zonder gehoor, en van geen gehoor, zonder geluid; *hooren* wordt van de *ziel* gezeid, *klinken*, luiden, geluid geeven, verwekken of veroorzaaken, van *lighaamen*, des is de bewoording *gehoorkunde* van 't edelste gedeelte afgeleid. De *acoustyk*, als een gedeelte der natuurkunde, en zuster der optyk of gezigtkunde, handelt van 't *geluid*, als zodanig, van gebrooken en weeromgekaatst geluid, van de werktuigen des gehoors, van de middelen het geluid voort te planten, te verdooven, het verzwakt gehoor te verbeteren, en van verscheiden andere weetenswaardige zaaken. Zodanig gedeelte der *acoustyk*, 't welk enkelyk opzigt heeft tot *toon*en, en stellingen bevat, die in de muzykaale praetyk tot een grondslag kunnen verstrekken, konde men dienvolgens *muzykaale gehoorkunde* noemen; en van deeze gedenk ik hier, onder de bewoording, *toonkunde* (*phonurgia*), vermits er tog van 't muzykaal gehoor nog niet wordt gehandeld, een ontwerp te maaken.

§. 35.

Lighaamen , die naa ontfangen aanftooting , in een behoorlyke afstand , onze gehoortuigen koomen aandoen , noemt men *geluidverwekkende lighaamen* ; hunne uitwerkfelen , tuffchen hen en onze ooren verfpread , voor zo verre ze in dezelve zekere veranderingen te wege brengen , en te verwekken vermoogen , *geluid*.

§. 36.

Er wordt nooit geluid verwekt zonder BEWEEGING. Zonder beweeging , of gefladige verplaatfing van deelen , valt er in lighaamen nooit eenige verandering voor : ieder rustend lighaam volhardt in den ftaat van rust , tot het door een ander wordt genoodzaakt om dien te verlaaten ; ja , het biedt aan de beweeging tegenftand , en kan voor dezelve wordt gebrooken , niet in beweeging geraaken. Daar nu zulke breeking door aantooting van een ander lighaam , reeds in beweeging zynde , gefchiedt , *ieder beweeging ontftaat uit eene voorgaande* , en wat een oorzaak eener beweeging kan weezen , noemt men een drukkend vermoogen , of eene *beweegende magt*.

§. 37.

Er kan geen geluid tot onze bevatting koomen zonder LUGT. Een wekker , of een ander flagtuig , met behoorlyke omzigtigheid op de plaat eener lugtpomp gelegd zynde , hoort men geftadig minder geluid , naar maate de lugt er verder uitgepomd , of door verfpreading in verder ruimte meer verdund wordt ; en eindelyk , wanneer ze , zo verre zulks doenlyk , er geheel is uitgelaaten ,

hoe men ook luistere , gantsch geen geluid meer , ichoon men de slingers eveneens als voorheen ziet werken ; en naar maate dat de lugt erweer toegang verkrygt , het geluid weer als vooren hoort. Zonder lugt is er namelyk geen stoffe , aan welke de beweegende lighaamen hunne werking mededeelen , en door welke ze de uitwerkselen tot onze gehoortuigen overbrengen konnen ; zo dat men het *water* slegts voor zo verre , als het lugt vervangt , tot dien einde bekwaam kan achten , en , in 't gemeen te regt zeyd , dat onze ooren by gebrek van lugt te vergeefs waren geschapen , en wy alsdan het noodlot van doove en stomme zouden moeten ondergaan.

§. 38.

Het geluid is niet dan TRILLENDE LUGT , *die , wanneer wy hooren , in onze ooren dringt.* Rustende lugtdeelen , die een bewoogen lighaam omringen , ontfangen *beweeging* , om dat hunne kracht van traagheid wordt gebrooken ; en *willende beweeging* , om dat zy den lighaamen , die hen aanvallen , niet eensklaps konnen plaats maaken , maar tegenstand bieden en zig te herstellen tragten moeten. Aleer nu de zwaarte en de veerkracht der lugt ontdekt waren , verbeelde men zig gemeenlyk , als of er uit de geluidverwekkende lighaamen , 't zy door wryving en persing , 't zy by wyze van uitwaseming , zekere deeltjes kwamen uit te schieten , en onze ooren te genaaken. Ja , volgens zommigen bestonden de klanken en toonen uit eene meenigte geesten (doëmones) , die zig in muzykaale instrumenten verschuilden , en , er uit verdreeven wordende , hunne woonplaatsen ten eersten weer gin-

gingen opzoeken (a); eene gemakkelyk methode waarlyk, om den aardt der wel- en wanluidende toonen volgens manifcheefche gronden te verklaaren. Men konde de zaak des tyds niet wel anders bevatten; ja, het ontbreekt nog hendaags niet aan geleerden, die, fchoon in 't voorschryven van goede muzykregelen uitmunten, zig niet ontzien, het geluid, met ronde woorden, voor een *hoorbaare fubftantie, die geen lighaam heeft*, uit te geeven (b). Zeker, de ondervinding doet ons bemerken, op wat instrumenten deeze en geene toonen voortkoomen, zelfs, of men op zilver, koper, yzer, glas, fteen of hout flaa; niet, om dat er in ieder geval een byzonder foort van deeltjes koomen uit te fchieten, maar alleenlyk, om dat het geluid, wegens de verfchillende oppervlaktens, van welke de lugtdeelen koomen af te ftuiten, zeer verfchillende fterkte en zuiverheid ontfangt. Hoe konden deeltjes van gantsch ongelyke hardigheid met gelyke vaardigheid na buiten fpringen? Het trompetten geklank verfpreidt zig in de voortgedreeven rigting vry verre, en dat van groote klokken, te mets by ieder flag geheele uren verre in de rondte; waar zouden tog alle die deeltjes van daan koomen? hoe ware het moogelyk, dat de ftoffe dier werktuigen, naa menig jaaren diergelyk verlies te hebben ondergaan, niet merkelyk verminderde? ja, dat die deeltjes onderweeg hunne kracht niet zouden verliezen? en waarom paffen ze niet op hunne functie by 't gebruik der lugtpomp? Men moet derhalve noodzaakelyk toeftaan, dat een bewoogen lighaam door een ftoot of flag niets konne ontfan-

C 3

gen

(a) *Porphirius*, in *vita Pythagoræ*. cap. 41.

(b) *Mathefon*, vom geiftigen wesen des tonklangs, pag. 39. Hamb. 1748.

gen dan eene *trillende beweging*, dat deeze aan de naast aangrenzende lugtdeelen ingedrukt, door lugtdeelen voortgeplant, en tot onze ooren overgevoerd worde.

§. 39.

Ieder beweging verwekt geen geluid. Het geluid ondersteunt perffing, of lighaamen, die tegenstand kunnen bieden; daar nu *weeke* lighaamen, welker deelen aanstonds uitwyken, tot dien einde onbekwaam zyn, zo kunnen ze ook geen hoorbaare beweging in de lugt veroorzaaken. Voorts, men kan niet alleen de werking van harde lighaamen door konst verydelen (§ 37) maar 't is zelfs gantsch niet onwaarschynelyk, dat er ontelbaare bewegingen in de natuur voorvallen, welker uitwerkfelen, wegens gebrek van overeenkomst met onze gesteldheid, onze bevatting t'eenemaal ontwyken. Het is derhalve onbegrypelyk, hoe wysgeeren aldus hebben kunnen redekavelen: de hemelklooten zyn in beweging er wordt geen geluid verwekt zonder beweging; ergo, ze verwekken niet alleen geluid, maar zelfs eene wonderaangenaame harmony (§. 16).

§. 40.

Geluid, 't welk, eenigen tyd in de eigenste hoogte voortduurende, klaar te onderscheiden en uit dien hoofde *zingbaar* is, noemt men eenen **KLANK**, en klanken van verschillende hoogte, in onmiddelyke achtervolginge open in samenstemming met elkander aangemerkt, **TOONEN**.

§. 41.

§. 41.

Ieder klank en toon is een geluid, voor zo verre ieder, op onze gehoortuigen werking oeffent, althans, te oeffenen vermag. Men kan derhalve den aardt der toonen geenzins bevatten, zonder alvoorens dien van 't geluid in 't gemeen te kennen.

§. 42.

Waar geen geluid kan voortkoomen, daar heeft nooit toonverwekking plaats. Hier dient dan in 't voorbygaan te worden aangemerkt, dat zy, die by misduiding van schriftuurplaatsen, den hemel met daadelyke muzyk instrumenten bezetten (a), en over eene aanstaande hemel-muzyk geschriften in 't licht te geeven onderneemen (b), zig niet gebelgd behoeven te houden, als men bewys eischt, dat er of in den hemel lukt zy (c), of dat aldaar buiten dat toonen konnen worden verwekt.

a) *Mattheson*, orcheſtre 1. pag. 303.

b) *Idem*, von der himliſchen muſic. Hamb. 1748.

c) *Mitzler*, muſicale bibliotheek, tom. 3. pag. 582. Leipzig. 1749.

§. 43.

Ieder geluid is geen klank en toon: om dat alle hoorbaare indrukſelen, zelfs geraas, gedruifch, gekraak, gebulder, die niet dan verwarde bevatting toelaaten, al mede onder de bewoording van geluid doorgaan.

§. 44.

Ieder toon is ook een klank: want deeze termen
C 4 heb-

hebben beide hunne opzigt tot klaar bevattelyk geluid, en de uitdrukking, *een verschillende klank of toon*, geeft te kennen, geluid van verschillende hoogte, gelyk die, *de eigenste Klank of toon*, geluid, 't welk hooger noch laager klinkt.

§. 45.

IEDER KLANK IS GEEN TOON, *om dat ieder, door anderen onmiddelyk wordt gevolgt, noch met anderen samenstemt.* By voorbeeld, het geluid van één klok, of van één glas, hoe dikwils ook achtereén gehoord, is, in een muzykaale zin, een *klank*, geen *toon*, ten zy'er zig, of onmiddelyk daar naa of ter zelve tyd, ten minsten nog één verschillende klank opdoe, wiens verscheidenheid van hoogte tot onderlinge vergelyking genoegzaame gelegenheid geeft, als wanneer ieder, ten opzigt des anderen, een *toon* heet, beteekende dus deeze bewoording in 't gemeen overgang van klank tot klank (*progressio soni in sonum*).

§. 46.

Het woord **TOON** is afkomstig van *spanning of uitrekking*. Zal een snaar geluid geeven, men moet ze *spannen*; zal haar klank eene wyle tyds in dezelve hoogte voortdueren, ze moet op dezelfde wyze *gespannen* blyven, en by aldien er een ander toon onmiddelyk zal volgen, als *omgespannen*, en, min of meer, *uitgerekt* worden. Hier koomt de grootheid van de ruimte in aanmerking, langs welke zulke uitrekking geschiedt; op dien voet beschreeven de oude muzykkundige den *klank*, als eenen *stemval van één spanning*, en de *toon*en, als *klanken van verschillende span-*

spanning (a). Hier blykt derhalve, dat zy, die het woord *toon* van *donder* (b) tragten af te leiden, de zaak kwaalyk hebben begreepen.

(a) *Sonus est vocis casus in unam extensionem*, volgens *Aristoxenus*, in elem. harm. lib. 1. pag. 15. *Sonus est vocis casus, cantui aptus, in unam tensionem*. Euclides, introd. harm. pag. 1. *Soni non eandem tensionem habentes, appellantur toni*. Of uitvoeriger: *tonus est spatii magnitudo, qui ideo tonus dictus est, quia per hoc spatium prima vox ... extenditur*. Martian. Capella, de musica. pag. 188. Ed. Meibomii.

(b) Schoon *tono*, *tonitru* of *tonnerre* hier al nader mogten schynen, *tonus* is evenwel afkomstig van *tendo*, *tensio* en *extensio*, in plaats van welk laatste naderhand, *intensio* is ingevoerd.

§. 47.

Het woord *toon* ziet enkelyk op verschillende HOOGTE, niet op de sterkte. Een *toon* kan even hoog blyven by zeer verschillende graaden van sterkte; niet even sterk by verschillende hoogte: de sterkte is hier dan eene enkele toevalligheid; maar een verschillende *toon*, als een uitwerkfel van verschillende *spanning*, betekent alleenyk verschillende hoogte.

§. 48.

Werktuigen, in onmiddelyke achtervolging en in samenstemming tot veroorzaaking van toonen bekwaam, heeten MUZYKAALE INSTRUMENTEN. Deeze verdeelt men in natuurlyke, door natuur zonder ons toedoen voortgebragt, en in kunstige, aan de welke het talent en de werkzaamheid der menschen deel hebben. Geene, zyn de zangstemmen, wegens verschillende laagte en

hoogte, als ses- bas, hooge bas, tenoor, alt, hooge alt, en discant- doch gemeenlyk als vierderlei slach van stemmen, *discant, alt, tenoor en bas*, onderscheiden; deeze, *de snaar- slag- blaas- en windtuigen*, ieder uit verschillende foorten bestaande. Dienvolgens, een *geraasverwekkend* werktuig, neem eens, een trommel, kan in geen deele *muzykaal* heeten; zelfs een *éentonig*, of *klankverwekkend*, verdient deeze benoeming in geen eigentlyke zin, schoon men zekerlyk uit verscheiden eentoonige, één *muzykaal* instrument kan toestellen. Doch, een *eensnaarig*, is volkomen *muzykaal*, gemerkt ieder *snaar*, door middel van verschillende spanning en afdeeling, verscheiden *toon*en, om nu voortaan van *klanken* niet verder te gewaagen, voort te brengen vermag.

§. 49.

VEERACHTIGE LIGHAAMEN worden, *alleen tot het verwekken van toonen bekwaam gevonden*, doordien ze *gemakkelyk tot het trillen kunnen worden gebragt*, en hunne trillingen *eenigen tyd voortzetten*. Lighaamen, welker deelen, naar dat ze geperst of, by wyze van staale veertjes, geboogen zyn, hunne voorige gedaante weer aannemen, zo dra het drukkerd vermoogen hen vryheid geeft van zig uit te zetten, noemt men *veerachtige* of *elastyke*, en des te volmaakter *elastyk*, naar dat ze zig volkomner herstellen, of, by de gestadige wryving minder merkelyk verlies ondergaan. Door *trillingen* versta ik, heen en weer keerende, *slingerwyze beweegingen*, hoedanige wy in vry bewoogen lange en dikke snaaren door bloote oogen, en in korte en dunne, door behulp van vergrootglazen ontdekken, gelyk ook die van lugt-
dee-

deelen op de oppervlakte van water en kwikzilver *zichtbaar*, en die van klokken en staaven *voelbaar* zyn. Dusdanige lighaamen *trillen* naa ontfangen aanstooting, om dat hunne deelen, door de hevige schudding zekere veranderingen in hunne pooren ondergaande, zig in den voorgigen stand tragten te herstellen. Een snaar ontfangt ter plaatse daar men ze beroert, een *bogt*, en zulks des te eerder, daar ze nooit volkomen regt is geweest, vermits er oneindige krachten wierden vereischt om ze zodanig te trekken. Deeze bogt veroorzaakt, dat de naaste deelen, van weerkanten getrokken wordende, weer op de naaste, werking oeffenen. Ze wordt *gemakkelyk* tot het trillen gebragt, om dat ze door de schudding der deelen in beweeging geraakt, en een deeltje minder tegenstand biedt aan een kleine bogt, dan het geheel aan een grooter zoude bieden. Schoon nu een snaar naa geeindigde *përffing* iets langer en dunner wordt, en een klok by ieder slag iets van haare cirkelronde gedaante te verliezen dreigt, de veerkracht beschikt, dat alle als in wanorde geraakte deelen, aler ze nog verre koomen uit te wyken, reeds weder tot zig zelve worden gebragt. Ze zetten de *trillingen voort*, om dat ze de verbaazende snelheid, in welke ze gesteld zyn, niet aanstonds kunnen verliezen, en, plotselyk tot hunnen rustplaats weerkeerende, maar aldaar geen verblyf vindende, noodzaakelyk er buiten springen en de beweeging hervatten moeten. Houdt dan de drukkende magt hen eenigen tyd geduurig strenger onder bedwang, gelyk de stryfstok eene snaar, de veerkracht vermeerdert, zo lang haar innerlyk vermoogen zulks toelaat; doch krygen ze vryheid van zig uit te zetten, de beweeging wordt alleenskens *flaauwer*, naar maate de bewoogen deelen hunnen eersten standplaats nader

nader koomen, vermits ze gestadig door anderen worden belemmerd, namelyk, tegen de lugten en de vogtige dampen, met welke dezelve geduurig is beswangerd, te worstelen hebben, tot zeeindelyk, wanneer de hinderpaalen even groot zyn als de eerste kracht, geheel weer te rusten schynen.

§. 50.

Het muzykaal geluid wordt, ten aanzien der werktuiglyke oorzaken, slegts op tweederlei wyze gebooren: 1) wanneer TWEE HARDE LIGHAAMEN van de welke één, tot het trillen kan worden gebragt, elkander aanstooten; en, 2) TWEE VLOEYSTOFFEN namelyk tegen elkander werkende lugtdeelen, in trillingen worden gesteld. Tot de eerste soort behooren de snaar- en slagtuigen, gelyk aldaar ruuw gewreeven paardehair van stryfstokken, pennen, nagels van vingeren of van zilver, kopere stiften, houten bolletjes, raderen enz: op snaaren, en klepels van allerhande metaal, yvoor, of hout, op klokken, staaven en pauken aanvallen, en er trillingen in veroorzaken. Tot de tweede, de blaas- en windtuigen, fluiten, hoboën, trompetten, waldhoorens, orgelpypen enz: ja, de zangstem zelve, van de welke, als één der grootste natuurwonderen, vervolgens in 't byzonder zal worden gehandeld. Alle overige soorten van geluidverwekking raken de Acoustyk in 't gemeen, niet de toonkunde. Dat het in blaas- en windtuigen op de trillingen dier geheele lighaamen, noch op die van hunne binnenvlaktens aankoome, zulks blykt hier uit, vooreerst, dat men er ook stoffen die weinig of geen veerkracht hebben, by voorbeeld, lood, steen, leer, bordpapier, toe kan gebruiken; ten tweeden, dat ieder blaastuig van dezelf-

dezelfde foort en lengte, hoe verschillende de stoffe zyn mooge, zig met gelyke kracht laat aanblaazen, 't welk, by aldien zelfs de deelen dier werktuigen moesten trillen, volstrekt onmoogelyk zoude weezen. Dit is dan de zaak: daar de lucht, als een subtil lighaam, alle ruimte, die door andere lighaamen verlaaten en niet door konst in 't ydel gesteld wordt, vervult, de blaas-en windtuigen zyn reeds vol lucht, en deeze binnenlucht is hier het *toonverwekkend lighaam*, maar de lengte en wydte dier instrumenten zal alleenlyk dienen om zekere quantiteyt lucht van de buitenlucht af te zonderen, en er trillingen in te verwekken. De binnenlucht zoude zig uitzetten, ten zy de persende buitenlucht zulks verhinderde; deeze hinderpaal wordt door de kracht van inblaazing weggenoomen: dus is de veerkracht der buitenlucht de oorzaak, dat de beurtlings voortgestooten en te rug gekaatste binnenlucht, zig te herstellen tragtende, trillingen voortbrengt, aan die van snaaren evenredig. De *lengte* der blaastuigen staat gelyk met de lengte van snaaren; hunne *wydte*, met haare dikte; de *inblaazende kracht* verbeeldt het drukkend vermoogen, en de *veerkracht der buitenlucht*, de spanning der snaar. Hoe verschillend dit laatste ook schyne, nademaal de lucht in blaas-en windtuigen samengeperst, maar, een snaar uitgerekt wordt, ten aanzien der uitwerking staan ze evenwel volkomen gelyk, vermits de trillingen van deeze en geene enkelyk voortspruiten uit de pooging om weder in hunnen natuurlyken stand te geraaken. De stoffen der blaastuigen moeten *hard* weezen, ten einde de luchtdeelen ter deeg van elkander af te scheiden; de binnenvlaktens, *glad*, om aan den loop der gins en weer rollende luchtdeelen niet hinderlyk te vallen; de hoeken, *vastgeslooten*, op dat de

de binnengaande lugt niet koome uit te wyken (*a*), ondertuffchen; iets anders is de inblaazende kracht, en weer iets anders, de toonverwekker de stoffe. Deeze blaast men er niet eerst in maar, breekt flegts, door 't geene, dat men er toevoegt, en, in de buitenlugt gaat verdwynen haare kracht van traagheid. De binnenlugt moet *langs de vlakke* zagtjes worden voortgedreeven des er, naar alle waarschynelykheid, in 't midden, een soort van een *lugtzuil* staan blyft. De binnenlugt, door de kracht van inblaazing versterkt; werkt als met dubbelde kracht, geen wonder dan, dat ze tegen de hevige perssing, de buitenlugt iets vermooge, en nog minder, dan deeze, in evenredigheid met de werkende oorzaak, tegenstand biede. Schoon men nu aan luidbaar gemaakte blaas- en windtuigen ook *uiterly* eenige trillingen bespeurt, deeze zyn al zo weinig als het gedreun van nabuurige planken, muuren, en kerkverwelfzels, *oorzaaken* der toonen maar alleenlyk iets door 't geluid, als zodanig by toeval, *veroorzaakt*.

(*a*) L. Euler, tentamen novæ theoriæ musicæ. Petersb. 1749. cap. 1. §. 28.

§. 51.

Er zyn *zicht- en onzichtbaare toonverwekkende lichaamen*. Geene, de snaar- en slagtuigen, bestaan uit deelen, die nooit, behalven in onze verbeelding, gantsch volkomen met elkander overeen draagen; deeze, de binnenlugt van blaas- en windtuigen, uit *gelykslachtige vloeystoffe*. Althans wy bespeuren omtrent deeze laatste soort van toonverwekking, alwaar *deelen van eenerlei natuur* elkander in beweging stellen, nooit valsch geluid, uit den aardt der stoffe ontstaande, des is de

is dezelve ; wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige , zekerlyk de volmaakste.

§. 52.

Gelykslachtig heeten de toonverwekkende lichhaamen , wanneer wy niet anders bemerken , of hunne deelen fluiten , uit hoofde van eenerlei stofte en geweeffel , *gelyke kracht* in , daar ze in een tegengesteld geval , verre van eene wel geregelde beweëging aan de lugt over te brengen , elkanders loop fluiten , doordien zommige deelen zig reeds uitzetten , terwyl andere nog geperft worden , of inwaards gaan ; zommige reeds rusten , terwyl andere nog beweegen.

§. 53.

Ieder toonverwekkend lighaam heeft eene BEPAALDE GROOTHEID. Voorondersteld , dat het redelyk geslachtig zy , en , nietal te hevig aangestooten , of al te verre uit zynen rustplaats verdreeven worde : want in zulk geval beginnen de deelen , welke de kracht van aanslooting onmiddelyk ontfangen , schielyker te beweegen , als de overige kunnen volgen , zo dat de medewerking van eenigen wordt verhinderd. Daar nu alle beweëging in *tyd* geschiedt , van hoe korten duur die ook zy , het getal der trillingen moet alsdan in de volgende secunde , of 60ste gedeelte ééner minuut , van dat der voorgaande zekerlyk verschillen , vermits de massa , zig in gelyke kringen verdeelende , naderhand , wanneer alle deelen met vereende krachten werken , langzaamer beweegt. Anderzins volgt ten opzigt van veerachtige lichhaamen , altoos , dat de beweëging , niet tegenstaande de

de onmiddelyk aangestooten deelen in 't eerste moment iets feller geboogen raaken; zig door alle deelen heen gelykelyk verspreide; dat de deelen, gestadig met elkander in- en uitwaards gaande, tot dezelfde beweging zodanig samenloopen, dat, by voorbeeld, in een snaar die vyf voet lengte, en dus 720 linien, of twalfde deelen van een duim, bevat, ieder linie een 720ste part van de beweging draagt. *Grootheid* betekent hier, de menigte van deelen, die een geheel stellen, en tot een zelfde beweging samenwerken; deeze wordt *bepaald* genoemd, niet alleen, om dat ieder lighaam slegts eene bepaalde kracht heeft, en men door ieder alles, noch evenveel kan uitvoeren, maar ook, om dat het getal dier deelen bevattelyk gemaakt of bestemd kan worden, gelyk die van snaaren, klokken en staaven thans meet- en weegbaar zyn. Schoon nu *lengte*, *dikte* en *spanning*, als drierhande soorten van grootheden, zig op zeer verschillende wyze laten samenvoegen, en elkanders gebrek eenigzins kunnen vergoeden, ze leveren t' elkens slegts *één bepaalde grootheid*: aangezien een zelfde lighaam ter zelve tyd onmoogelyk een meerder en een minder getal van deelen vervangen, en men niet meer deelen, dan er voorhanden zyn te werk stellen kan, maar alle deeze in een zelfde moment even schielyk worden bewoogen. Voorts, blaast men een fluit of pyp over, scheidt men een gedeelte eener snaar zo onvast af, dat de beweging tot anderen kan overgaan, of spant een snaar feller aan, zo dat er minder deelen in beweging kunnen geraaken, als er nu meer buiten de kammen worden getrokken, en dus de snaar dunner wordt; men stelt datelyk eene *andere bepaalde grootheid* uit welke, als uit eene verschillende oorzaak, zekerlyk eene verschillende werking moet voortspruiten.

§. 54.

Eene zelfde bepaalde grootheid van een ordentlyk be-
woogen toonverwekkend lighaam, veroorzaakt, met hoe
verschillende kracht de voorhanden deelen ook worden
bewoogen, in gelyke tyden een gelyk getal van trilling-
gen. Schoon de eerste trillingen van snaaren on-
gelyk ruimer geschieden, als de volgende, by
de welke ze haare kracht alleenskens verliezen,
haar verder of korter weg neemt in gelyke rede
af en toe met de kracht, welke ze daar toe be-
steeden. Ze hebben tot een verder weg niet meer
tyd van nooden, om dat ze des te meer- dan tot
een korter, om dat ze des te minder geboogen
en gespannen zyn. De veerkracht doet hen even-
eens werken als slingers, die, hoe slaauw of sterk
ze moogen gaan, altoos gelyke tyden houden.
Hebben ze slegts de helft van hunne kracht ove-
rig, de weg is ook slegts half zo verre. Ontwy-
ken de trillingen eindelyk onze gewaarwording,
haare kracht verslaauwt alleenskens, zonder dat
het getal der trillingen, in zekeren tyd verwekt, in
't minste konne veranderen. Zo lang de toon-
verwekkende lighaamen trillingen voortbrengen,
levert ieder, volgens zyne bepaalde grootheid,
uit hoofde van veerkracht, gelykmaatige trillingen,
te weten, evenveel, in ieder kleinste tydstop.

§. 55.

SNAAREN zyn de bekwaamste onderwerpen tot
beproeving van trillingen. Wanneer men aan koor-
den van verschillende lengte, gewigten van gely-
ke zwaarte hangt, en ze met gelyke kracht be-
weegt, zo langzaam echter, dat men de slin-
geringen kan tellen, bespeurt men reeds, dat
D haar

haar getal in een gegeven tyd des te grooter zy, naar dat de koorden minder— des te kleiner, naar dat ze meerder lengte hebben. Inmiddels, daar zulke telbaare trillingen juist niet veel bewyzen, en men raffe trillingen niet tellen, maar wel snaaren, behoudens de lengte, door kammen en vingeren op allerhande wyze verkorten, en de ruimten's meeten, ja, snaaren op planken spannen, en door vergelyking van haare lengte, dikte en de spannende krachten, volgens de wetten der beweeging, het getal der trillingen, t welk de gedeeltens tusschen de kammen, als op welke het hier alleenlyk aankoomt, in zekeren tyd moeten voortbrengen, uitrekenen kan; zo staat gemakkelyk te begrypen, dat diergelyke toonverwekkende lighaamen hier inzonderheid tot opheldering konnen dienen; dat wy by gebrek van snaaren, van de innerlyke geschapenheid der toonen weinig of niet zouden weten; en, aangaande het getal van trillingen in eenen bepaalden tyd verwekt, van haar op alle overige, naar evenredigheid hebben ze besluiten.

§. 56.

De ligste en voornaamste stellingen, die zulk een *spannend werktuig* (instrumentum cordosophicum) aan de hand geeft, zyn de volgende: snaaren van gelyke *lengte*, *dikte* en *spanning*, leveren in gelyke tyden, volgens de evenredigheid tusschen oorzaken en werkingen, evenveel trillingen. Verschillen ze slegts in *lengte*, het getal dier trillingen staat in omgekeerde rede met de lengtens: by voorbeeld, terwyl A, vier voet lang, 50 maal trilt, doet B, van twee voet, zulks 100 maal; is C vyf D, drie voet lang, C maakt

maakt drie trillingen, tegen vyf van D. Verschillen ze enkelyk in *dikte*, de trillingen staan in omgekeerde rede met de middellynen, zynde nammelyk in een gegeeven tyd des te minder, naar dat de diameter grooter, des te meerder, naar dat hy kleiner is. Verschillen ze alleen in *spanning*, het getal der voornoemde trillingen is als de vierkantwortelen der spannende gewigten: te weeten, A, door één pond gespannen, maakt in eenen zelfden tyd half zo veel trillingen, als B, aan welke vier pond hangt. Voorts, men kan ook nagaan, hoe veel trillingen deeze of geene snaar in zekeren tyd moete afleggen, hoewel slegts langs eenen vry ongemakkelyken weg (*a*). Het volgende voorstel zal de zaak misfchien bevattelyker maaken.

(a) Euler, ubi supra, cap. 1. §. 10. 36.

§. 57.

Snaaren zyn kleine cylinders, of rolzuilen; haare lengte staat gelyk met de hoogte—haare zwaarte, met de massa—haare dikte, met de middellynen der cylinderen. In een cylinder is ieder linie van hoogte, eene regte linie, als men dan de oppervlakte aanstoet, worden regte linien in kromme veranderd: want de oppervlakte raakende, beroert men insgelyks den omtrek dier kringen, welke de oppervlakte stellen, en naar maate van welker ruimer vierkant de kracht van aanstooting tot een grooter menigte van deelen overgaat, en grooter bogten in de kringen verwekt (*a*). Gelykerwyze ontfangen ook langer en dikker snaaren, wegens het meerder getal van deelen, op welke de beweeging zig verspreidt—en minder gespannen snaaren, die,

D 2

we-

(a) Croufaz, traité du beau loc. cit. pag. 257. Ed. 1715.

wegens minder veerkracht, minder tegenstand kunnen bieden, *grooter bogten*, maar korte, dunne en selder gespande, uit tegengestelde redenen, *kleiner bogten*. Hoe grooter de bogten worden, des te meer- hoe kleiner, des te minder tyd wordt er tot herstelling en hervatting der beweging vereischt: dienvolgens, des te *langzaam*er beweegeu ze in 't eerste geval, des te *sneller* in 't tweede. Hoe langzaam er beweegeu, des te *minder*- hoe sneller, des te meerder trillingen worden er in eenen zelfden tyd gebooren. Kortelyk, het getal der trillingen, door snaaren in zekeren tyd verwekt, is des te kleiner, naar dat de snaaren *langer*, *dikker*, en *slapper*- des te grooter, naar dat ze *korter*, *dunner* en *styster* gespannen zyn.

§. 58.

Ieder bepaald getal van trillingen, door een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd voortgebracht, veroorzaakt in de naast aangrenzende lugtdeelen een **GOLF**, die geduurende een zelfde tydstop, het eigenste getal van trillingen insluit. Snaaren moeten gespannen weezen, zullen ze haare veerkracht te werk stellen, wanneer men ze echter op stoelen of tegen muuren spant, blykt genoegzaam, dat ze op zulk een dun lighaam, als de lugt is, weinig zouden vermoogen, ten zy haare kracht merkelyk wierde versterkt, zo wel door het *veerend hout* der klankbodems, 't welk t' elkens eveneens kan trillen, als door derzelver *holligheden*, door middel van de welke de lugt hen van verscheiden kanten te gelyk kooimt omringen. Dit alles werkt samen tot het persen en voortflooten der aangrenzende lugtdeelen, schoon deeze beweging, naar alle waarschynellykheid, niet

niet in de geheele massa der lugt, gelyk by den wind, alwaar de deelen slegts worden voortgestuwd, maar alleenlyk in haare kleinste, veerachtige deelen, tot het aanneemen en voortzetten van trillingen best bekwaam, zal voorvallen. Dusdanige lugtdeelen ontfangen *gelykmaatige trillende beweging*, nademaal de lugt, als een veerachtige vloeytstof, alle ooit verzinnyke aandoeeningen kan overnemen, en, alle uitwerkselen aan haare oorzaaken evenredig moeten weezen; ja, daar in veerachtige lighaamen op ieder perssing een uitspreiding, en op deeze weer een tweede perssing volgt, eene Krings- of *golfswyze beweging*. Diergelyke golven worden er in de lugt naa ieder geëindigde perssing van een toonverwekkend lighaam, als werkoorzaak, geboren, wanneer, by voorbeeld, eene te rug stuitende snaar aan de voortgestooten lugtdeelen gelegenheid geeft, haar, onder verzelling van alle gaande gemaakte deeltjes, als op de hielen te volgen. Daar inmiddels één bepaalde kracht slegts éenen bepaalden trap van snelheid kan verwekken, en, ieder beweging uit eene voorgaande ontstaat, het komt by ieder toon, myns oordeels, inzonderheid aan op delfs *eerste lugtgolf*. Naar dat een toonverwekkend lighaam langer of korter, wyder of naauwer is, en dus door meerder of minder lugtdeelen wordt omringd, kan het ook een ruimer of kleiner portie lugt trillende persen, en perssende uit haaren standplaats verdryven, echter, ieder portie, die eene eerste lugtgolf formeert, moet juist zodanig een getal van trillingen, als een toonverwekkend lighaam in zekeren tyd er aan overbrengt, geduurende een zelfde tydstop ontfangen en insluiten.

§. 59.

Ieder eerste lugtgolf verwekt, met onbegrypelyke snelheid, aan alle kanten, van waar geen hinderpaal zig opdoet, SOORTGELYKE GOLVEN. De zwaarte der lugt brengt mede, wanneer er door zommige voortgestooten deelen een soort van een ydel konde ontstaan, dat de naaste deelen van alle kanten tot de vervulling toeschieten, zelfs, dat er meer aankoomen, dan er tot dien einde noodig zyn; en haare *veerkracht* beschikt, dat alle zulke overtollige deelen, naa geëindigde perssing, niet alleen te rug, maar ook verder achterwaards, dan ze in 't aannaderen vooruit liepen, worden gedreeven. Daar nu alle ruimte hier buiten twyffel door eene groote menigte lugtbolletjes moet bezet weezen, er raaken geduurig meer deelen aan de gang. Ja, er konnen door één stoot of slag honderden van golven worden gebooren, die ieder het zelfde geluid herhaalen, gevolgelyk, het eigenste getal van trillingen, 't welk de eerste, als werkoorzaak opgeeft, overneemen; zonder door anderen overdwarsft te worden, behouden, en getrouwelyk tot onze ooren overbrengen; welke voortplanting vervolgens door die van waterkringen nader zal worden opgehelderd.

§. 60.

Noopende het wonderbaar maakzel onzer ooren en de wyze, hoe 't geluid tot de bevatting geraakt, wat de natuur—en ontleedkunde ons hier aangaande leert, koomt kortelyk hier op uit: de lugt in 't buiten-oor gevangen, en in de schelp vergaderd, gaat in de gehoorpyp, en loopt tegen het trommel-vlies aan, 't welk

zenuw

zenuw-veerachtig en gespannen zynde, de buitenlugt als opvangen en t' elkens eveneens trillen moet. Is dit vlies of te *week*, om zulke schuddingen te kunnen veelen, of te *hard*, om er door aangedaan te kunnen worden, de voortplanting van 't geluid blyft achterweege, sluitende dus de wangesteldheid der ooren de rede in van het *niet-* en 't: *niet wel hooren*. Anderzins worden de gemelde trillingen overgezet aan de aldaar bevindelyke vier gehoorbeentjes, de hammer, 't ambeeld, 't vierkant beentje, en de stygbeugel genoemd; en aan 't trommelsnaartje, geraakende voorts door hun behulp, langs de venstertjes, tot den doolhof. Gelyk nu ieder voorwerp, 't welk straalen aan 't oog kan overbrengen, in de *retina*, of 't netvlies, en beeldtenis verwekt, ieder geluid vormt in de gehoorzenuw, door toedoen der vliessen, die van de uitgebreide gehoorzenuw gemaakt en in dezelve zyn, eene *stoffelyke afbeelding*. Deeze wordt door de dierlyke geesten tot de harffenen overgevoerd, stuit van daar te rug, en in 't zelfde oogenblik ontstaat er in de ziel zodanig onstoffelyk denkbeeld, als wy gewaarwording van geluid, met een woord, *hooren* noemen. Wat meer is: zeker vermaard geneeskundige (a) berigt, in een onlangs uitgegeeven geschrift, uit eigen onderzinding, dat een muzykoeffenaar van eene zeer gevoelige gesteldheid, doof geworden zynde, echter, door de trillende beweeging der lugt, aan subtile zenuwen van buiten ingedrukt, en dus als ruglings naar den doolhof en tot de harffenen overgebracht, aan de gewaarwording van geluid vatbaar blyve; eene zeer gewigtige stelling waarlyk, die, nader bewaarheid wordende, menig geheel Systema dreigt om verre te werpen.

(a) *Kouw-Boerbave*, obs. med. Petersb.

Een zelfde geluid klinkt ons evaneens, om dat wy eenerlei soort van gehoortuigen hebben, en eenerhande indrukzelen ontfangen. By gebrek van deeze genadenryke gift des hemels, zelden naar waarde erkend, zouden onze gehoortuigen, en de lugt, evenwel nog te vergeefs zyn geschapen (§ 36). Alles zoude ons ook buiten twyfel geheel anders luiden, by aldien wy andere soorten van gehoortuigen hadden, en, luidt zelfs aan geoefende muzykanten, welker ooren en harffenen door eenen zwaaren val, of ander ongemak ontfeld zyn, datelyk geheel anders; des wy vryelyk moogen besluiten, dat het geluid den dieren niet evaneens, dan ons — en, dieren van verschillende soort verschillend moete klinken. Ja, zeker vermaard natuurkundige (a) merkt aan, dat de voornaamste gehoorbeentjes, schoon meest alle beenen met het lighaam aanwassen, in kleine kinderen reeds van dezelfde grootte zyn, als in bejaarden: tot dien einde zoo 't schynt, dat als de gehoortuigen veranderden, de stemmen van de kinderen zelfs, die van hunne ouders, en andere geluiden, die aan kinderen bekend waren, met het grooter worden deezer instrumenten hen niet ongewoon en onbekend worden, en dus verwarring veroorzaaken zouden.

a) *Nieuwentyd, wereldbeschouwing, sect. 14. § 17.*

Het maatgezag kan onmoogelyk tot een VERMAAK DER OOREN bestemd wezen. Ooren zyn canaalen, die bewegingen van groot gewigt aanneemen en overbrengen; werktuigen, zonder welke de ziel haar vermoogen van te hooren, naar wy weeten,

ten, niet kan te werk stellen; ja, werktuigen, die des grooten Schéppers oneindige wysheid en magt middagklaar te kennen geeven, maar, nochtans al zo weinig bezef van geluid können hebben, als een pen, van letteren; als een pinceel, van coleuren; en als een blad papier, van 't geene, dat er op geschreeven staat. *Vermak* ondersteunt *bewustheid*; daar nu lighaamlyke werktuigen in geenendeele aan *bewustheid* vatbaar zyn, is het daadelyk hooren een werk der ziel. *De ziel hoort*, door middel der ooren: konden de ooren hooren, er was geen rede, waarom wy slaapende, als wanneer ze immers al zo wel open staan, ook niet hoorden. Schoon nu de uitdrukkingen, de muzyk moet *aangenaam* voor de ooren weezen; een mislag, dien 't oor niet *bemerkt*, is geen mislag, en alle soortgelyke, in een burgerlyke zin al zo wel verdraaglyk zyn, als die van 't op— en nedergaan der Zon by wyze Copernicaner; dit moet ons echter niet hinderen in 't behooryk onderscheiden tusschen OOREN, als lighaamlyke werktuigen; GEHOOR, als een vermoogen— en, HOOREN, als eene daadelykheid der ziel.

6. 63.

Men kan de ziel, in 't hooren van geluid, met rede niet als onafbankelyk van den staat der harssenen, en dien des zenuwgestels in 't gemeen, aanmerken.

De ondervinding leert, dat wy nooit hooren, voor zekere beweegingen van zekere lighaamen op onze gehoortuigen werking oefenen; dat wy, slaapeloos, en met gezonde, openstaande ooren onder 't bereik der werking van geluidgeevende lighaamen geraakende, niet alleen geen keur meer hebben, of wy hooren willen, dan niet, aangezien het geluid zyne werking doet, het zy ons

lief of leed; maar dat zelfs de wyze der bevatting, hoe iets ons zulle klinken, geheel buiten onze magt zy. Wy kunnen onmoogelyk te wege brengen, dat, by voorbeeld, het gequaak van een kikvorsch ons luide als de zang eener nagtegaal; het gebulder van grof geschut, als een dwarsfluit; een viool, als een trompet; maar, zyn volstrekt gehouden, alle indrukzelen zodanig over te neemen, als ze volgens den aardt der bewoogen lighaamen, de wyze van beweging, en onze gesteldheid, ons koomen aandoen.

§. 64.

De wyze, hoe de ziel de gewaarwording van 't geluid ontfangt, blyft, zo lange wy die, van huare vereeniging met het lighaam niet vermoogen te doorgronden, geheel buiten het bereik onzer bevatting. Wy kunnen, eensdeels, niet beweerē, dat onze begrippen van 't geluid by manier van een natuuryke invloed in de ziel gewrogt en geteeld worden; doch, anderdeels, ook niet, dat dezelve zonder bewegingen en indrukzelen eveneens hadden kunnen ontstaan, invoege dat een toehoorder zodanige gedagten, als er by het hooren van deeze en geene muzykstukken in hem opkoomen, evenwel zoude hebben gekreegen, al had hy ze nooit gehoord, ja, al waren er zulke stukken nooit voorhanden geweest; maar alleenlyk, willen wy niet bevestigen dan wy weeten, dat ze *ter gelegenheid* van— en *in evenredigheid* met zekere veranderingen in onze gehoortuigen, als zodanige, in ons opkoomen, verwekt en veroorzaakt worden. Genoeg, wanneer wy op het geene, dat er buiten en in ons omgaat, naauwkeurig acht geeven, wy bemerken, dat de oorzaken der bewegingen, de bewegingen zelve,

onze

onze indrukzelen, en onze begrippen, ingevolge eener vastgestelde natuurwet, geduurig in meetkundige proportie staan.

§. 65.

Een klank of TOON bestaat uit een bepaald getal van trillingen in zekeren tyd—en verschillende toonen bestaan uit een verschillend getal van trillingen gedurende een zelfde tydſtip in de lugt veroorzaakt, en tot onze bevattting overgebracht. Ieder behoorlyk geſteld en bewoogen toonverwekkend lighaam in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen leverende, ontfangen onze ooren, door middel van in zekere orde bewoogen lugtdeelen, die hen beurtlings trillende aanvallen en ontwyken, klare indrukzelen, en uit deeze wordt klare bevattting gebooren. Het maatgezag vereiſcht zingbaare toonen (§ 1), en de toonen zyn ſlegts zingbaar uit hoofde van klare bevattting; gelykmaatige trillingen (§ 54) leggen derhalve den grondſlag tot het maatgezag. Wyders, een toon kan eenigen tyd in de eigenſte hoogte voortduuren, vermits de uitwerkſelen dezelfde blyven, zo lang dezelfde oorzaaken werken; ja, de lugtgolven koomen het eigenſte getal van trillingen dikwils herhaalen; dus heeft er oplettendheid plaats, doordien zig in een volgende oogenblik laat bevatten, wat er in een naaſtvoorgaande ontglipt: geen wonder dan, dat menig, die anders, zo te ſpreken, ſlegts een half gehoor heeft, toonen naauwkeurig vermooge te bevatten. Het tegendeel van dit alles beſpeurt men, 1) wanneer de lugtdeelen tot geen golven gebragt maar voortgeſtuuwd worden; 2) wanneer ſchielyk ontſpannen lugtdeelen de ooren eensklaps als overſtelpen, en 3), de voortteeling van lugtgolven door ongelykſlachtige werk-

werkoorzaaken [§ 52] wordt gestuit. In alle deeze gevallen zyn er zekerlyk *trillingen* genoeg voorhanden, echter, er wordt niet dan duistere, verwarde bevatting verwekt, om dat het aan *gelijkmaatige trillingen* ontbreekt, of, 't welk het zelfde is, *om dat er in ieder kleinste tydſtip niet evenveel trillingen verloopen*. Kortelyk, by ieder toon koomt in aanmerking 1) het *geluid*, als zodanig, en 2) de bepaalde trap van ſnelheid, of de *bepaalde hoogte*, by gelegenheid van de welke wy ons t'elkens zekere grootheid klaar konnen voorſtellen.

§. 66.

Het woord *toon*en betekent in een *oneigentlyke zin*, de beweging in de toonverwekkende lichthaa-men, die op de lugt, gelyk deeze weer op onze gehoortuigen, werking oeffent; maar in een *eigentlyke*, het gevoelen, 't welk wy ter gelegenheid van-en in evenredigheid met deeze bewegingen in ons gewaarworden, aangezien de toonen door de voorſtellende kracht der ziel eerſt worden geformeerd, en wy anders van geen toonen weten. Inmiddels, de geſchapenheid der zaak vereiſcht, de termen van *eerſte* en *tweede* geluid (*ſonus primus et ſecundus*) (*a*) te laaten vaaren, en veeleer de toonverwekkende bewegingen, van de toonen zelve, als *oorzaaken* van *werkingen* te onderscheiden.

a) *Nieuwentyd*, ubi ſupra, pag. 24c. Ed. 1725

§. 67.

Het WEZEN van *verſchillende toonen* beſtaat in de **VERSCHILLENDE BEPAALDE GROOTHEDEN**, door welke ze worden veroorzaakt. Een lange ſnaar heeft eene andere grootheid, dan eene korte; dien-

dienvolgens, ze werkt anders, en stelt de lugt op andere wyze in beweging; andere voortten van lugtgolven verwekken in onze ooren andere indrukzelen, en met deeze gaan weer andere begrippen gepaard. Het eerste, dat wy ons nu van toonen, volgens hunne innerlyke geschapenheid, kunnen voorstellen, en dat tefens de rede insluit van alles, wat er gestadig toe behoort, zyn de voornoemde grootheden, des bestaat in dezelve hun *wezen*.

§. 68.

Ieder toon spruit als uit een mengsel van TOON-TJES. Ieder deeltje van een toonverwekkend lighaam moet het zyne tot het geluid bybrengen, en ieder lugtgolf, onder verzelling van de lugtdeelen, die by wyze van breeking en weeromkaatsing gaande worden gemaakt, tot de voortbrenging éénes toons haare krachten vereenigen en als samensmelten: geen wonder dan, dat wy, voor al in lange snaaren en groote klokken, als welker deelen zelden ten naasten by gelykslachtig zyn, dikwyls strydige of zogenaamde *bytoonen* gewaarworden.

§. 69.

De toonen van snaaren en klokken worden niet uit de merkelyke, zicht- en voelbaare, maar uit zekere ongevoelige trillingen, in hunne kleinste deelen verwekt, geboren. Het geluid eener gestreeken snaar verdwynt, zo dra de strykstok wykt, en haar vryheid laat van te trillen, daar evenwel, by aldien het hier op de uitterlyke, merkelyke trillingen aankwam, het tegendeel moest gebeuren (a).

Weer-

a) *Cronfuz*, ubi supra, pag. 230. *Du Bois*, dissertatio de sono.

Weerom, snaaren, die door ftrykftokken me
 kaarslmeer gewreeven, in plaats van harft
 tot het trillen, maar niet tot het geeven van
 geluid, worden gebragt (b); klokken, door
 sneeuw bedekt; en de zogenaamde luitregister
 op clavecimbelen, doen genoegzaam begrypen
 dat de beweeging der kleinste deelen, die eenig
 zins als buiten hunne oppervlakte moeten uit
 springen, en welker werking nu door week
 lighaamen belet, gesmoord en verdoofd wordt
 hier eigentlyk het werk doe. Wat meer is
 snaaren en klokken kunnen voortvaaren me
 trillen, zonder dat men geluid bespeurt, en
 wanneer men er dan eenig hard lighaam, tegen
 't welk zy kunnen aanstuiten, digt by houdt
 weer geluid verwekken, door de beweeging in
 de kleinste deelen herlevende, schoon de uiter
 lyke, merkelyke trillingen door zulk aanstooten
 worden verminderd. Daar men nu trillingen
 gewaarwordt, zonder geluid te hooren, en ge
 luid hoort, terwyl de uiterlyke trillingen ver
 minderen, zo bewyft de ondervinding de waar
 heid van voornoemde stelling; maar daar uit
 volgt myns oordeels noch gantsch niet, dat het
 geluid, te weeten het muzykaal geluid in 't ge
 meen (§ 50), in zulk eene opspringende beweeging de
 deelen bestaa (c): want, behalven dat de geluid
 verwekkende beweegingen eigentlyk nog geen
 geluid kunnen heeten (§ 66); de gemelde on
 dervindingen betreffen slegts de minvolmaakst
 soort van toonverwekking (§. 51), zynde dus
 geenzins toepasselyk op blaas- en windtuigen
 veel min, op zangtoonen.

b) Van Musschenbroek, natuurkunde, §. 1427. ed. 1739

c) ibid. §. 1428.

§. 70.

De voortplanting der lugtgolven kan men zig door die van waterkringen eenigzins bevattelyk maaken. Ieder kring ontfangt zyne beweging van den naaſt voorgaanden; de tweede, van den eerſten; de derde, van den tweeden enz. te regt ſluit men dan ten opzigt van lugtgolven eveneens.

Er koomen t' elkens meer deelen aanvlieten, dan er tot de vereffening der oppervlakte van noonen zyn, en deeze worden verder achterwaards gedreeven, dan ze in 't heengaan vooruit liepen, dus verſpreidt zig de beweging geduurig verder, en er worden geſtadig meer kringen verwekt, die echter alleenskens zwakker worden, naar maate dat de kracht van den eerſten, reeds eerder is verdeeld, en geduurig meer verdeeld wordt; gelykerwyze worden er ook geſtadig meer lugtgolven geteeld, die des te minder kracht ſluiten, naar dat ze van 't middelpunt, of het onverwekkend lighaam, verder afſtaan. De volgende kringen worden klarer, dan de eerſte, in dat ze in 't begin zeer veel, maar naderhand geduurig minder tegenſtand ontmoeten; in dezelfde reden beſpeurt men ook, dat de tonen in een maatige afſtand van het middelpunt, onderſcheidentlyker tot de bevatting koomen, dan wanneer men er allernaaſt ſtaat, en het oor er boven houdt. Het minſte van de beweging, die het gezigt in 't water ontdekt, naaſt dat men er eenen ſteen heeft in gegooyt, is aan den ſteen zelve toe te ſchryven, en 't minſte aan 't geene, dat er in eenige afgeleegenheid tot het gehoor koomt, aan de toonverwekkende ligchaamen toe te eigenen; maar de muzykaale inſtrumenten zyn ſlegts beſtemd, om de lugt aan de hand te helpen, en gelegenheid te geeven tot het ver-

*vertoon*en van haare wonderbaare veerkracht. De deelen van bewoogen vloeystoffen behoeven niet, gelyk die van snaaren en klokken, tot hunne eigenste standplaatsen weer te keeren maar 't is genoeg, dat ze elders een rustplaat vinden, tot ze weer van nieuws in beweegin worden gesteld. Verzwakt nu de eerste kring door den gestadigen tegenstand der perssende lugt, de tweede, begint insgelyks te verflaauwen en vermindert weer de kracht van den derde.

De eerste, kunnen reeds verdweenen zyn, ten wyl, een honderdste eerst voor den dag koomt waar ze dan niet heenen kunnen reiken, daar is ook zekerlyk van hunne beweging niets te bemerken, doch anderzins hebben scherpziende en oplettende gemeenlyk iets voor uit, en blinden kunnen er in 't geheel geen bevatting van maaken. Dit alles laat zig gemakkelyk op de lugtgolven en op 't gehoor toepassen.

§. 71.

Schoon nu de gemelde vergelyking hier to opheldering de beste en de eenigste is, men kan ze echter op verre na niet voor volledig uitgeeven: want, vooreerst, de waterkringen worden slegts op 't oppervlak van 't water gebooren, daar het geluid als in 't ingewand der lugt wordt verwekt; de golven worden midden in de lugt gemaakt, en loopen door dezelve naar boven naar beneden, en naar alle zyden heen (a). Te tweeden, waterkringen worden enkelyk door hunne zwaarte voortgedreeven, maar lugtgolven, door veerkracht voortgeplant; geene, verbeelden soorten van slingers, die, getrokken zyn de, ryzen en daalen; deeze, bestaan uit krachten di

a) *Musschenbroek*, ubi supra, §. 1448.

lie, naa ontfangen aanftooting, trillen (b). Ten derden, waterkringen houden niet lange stand, doch omtrent lugtgolven heeft er ook *uurzaamheid* plaats. Ten vierden, aan waterkringen verftrekt ieder hard lighaam tot een onerwinnelyke hinderpaal, zo dat ze het graf inden ter plaatfe hunner geboorte; daar, in tegendeel, het geluid zig langs deezen weg merkelyk verfterken, en zelfs op eene bekoorlyke wyze te rug kaatsen laat. Ten vyfden, er konen ter zelve tyd verfcheiden toonen, die nooit door vermenging tot één worden, maar aan de welke ieder zig neffens anderen zo klaar laat bevatten, als of het flegts één ware, worden verwekt, des er zekerlyk lugtgolven, die ieder een verfchillend getal van trillingen influijen, zonder verwarring moeten door elkander loopen, 't welk in het water geenzins aangaat. Ten zesden, de waterkringen beweegen des te sneller of langzaamer, naar maate 't geene, dat men in 't water werpt, zwaarer of ligter is, en hoe meerder of minder hoogte koomt af te ftuiven, maar aan de lugtdeelen is de onveranderlyche wet voorgefchreeven, *altoos gelykmaatige fnelheid in den loop hunner golven te moeten bewaaren*, fchoon de golven zelve een gantsch verfchillend getal van trillingen vervangen. De kracht, die een lugtgolf influit, en de tegenftand, die ze ontmoet, ftaan namelyk altoos in gelyke rede; dus veroorzaakt de veerkracht, dat twee toonen van gantsch verfchillende hoogte, in een zelfde moment verwekt, ter plaatfe waar men de beide nog onderscheidentlyk kan verneemen, gelyk tot het gehoor koomen.

(b) Histoire de l'acad. roy. 1737. pag. 138— Mem. 1737. pag. 7.

§. 72.

De trillingen door toonverwekkende lighaamen onmiddelyk veroorzaakt, koomen zelden tot onze gewaarwording. Wy ontfangen doorgaans foortgelyke uit geene voortgeteeld, zoinwylen flegts weerom geëaafte, die de oorfpronkelyke geheel verdoo ven, en te mets deeze en geene. Het gaat hie eveneens, als met de lichtftraalen (a); natuu heeft een voordeel, 't welk ons van geen dien konde weezen, opgeofferd, ten einde ons ongelyk grooter geneugte te befchikken, en door verfterkte, meerder klaarheid inffluitende lugtgolven zelfs in een verre afftand, hoorende te verlufftiger

(a) *Engelhard, phyf. § 251.*

§. 73.

Alle ruimte, langs welke zodanige beweeging reikt moet met foortgelyke lugtgolven bezet weezen. War geen beweegend lighaam kan tot een afgelege plaats koomen, zonder alle tuffchenleggend door te loopen; bewegingen, die buiten twyfe eene wonderaangenaame vertooning zouden maaken, by aldien het moogelyk ware van ze doo 't oog te ontdekken.

§ 74.

Hoe groote verfcheidenheid er onder de veerachtig lugtdeelen ook zy, ieder deeltje zal buiten twyfel te zner tyd tot de voortbrenging van ieder toon bekwaam weezen. Men behoeft hier myns oordeels geen zulk oneindig groot verfchil te onderffellen, dat zekere deeltjes flegts tot de verwekking van zekere toonen konnen dienen, invoege dat de nabuurige lugtbolletjes, tot die van andere toone

be

bestemd, alsdan maar oppervlakkig aangedaan, doch niet levendig gaande gemaakt worden (a). Op dien voet moest niet alleen ieder hoekje een oneindig gedeelte van alle verzinnelyke foorten, tot ieder toon vereischt, insluiten, vermits toeder toon zig allenthalve laat voortbrengen, naar wanneer men een snaar, of een pyp, allenszins hooger of lager stelt, dan moesten er ook in ieder moment andere foorten van lugtdeelen aan de gang zyn, daar het evenwel betragtelyker is, dat dezelfde deelen slegts op ene andere wyze worden aangedaan, en dat ieder van hen al zo wel tot de overvoering van ieder toon, als ieder lichtstraal tot die van elke *couleur* konne dienen. Daarenboven, de voorvoemde onderstelling is tot aanwyzing van de rede, waarom zekere lugtdeelen veeleer tweehonderd dan honderd trillingen in een gegeven tyd aanneemen, geenzins toereikende, vermits deze alleenlyk uit de bepaalde grootheden, die het wezen der toonen stellen [§ 67], afgeleid kan worden, en elders te vergeefs wordt gezogt. Inmiddels; dat de vergelyking tusschen toonen en coleuren, met welke zomigen veel op hebben, gantsch niet op vier beenen gaa, en in der daad nergens toe diene, daar van zyn er onwepspreekelyke bewyzen voorhanden (b).

a) Hist. de l'acad. roy. 1737. pag. 134— Mem. 1737. pag. 1.

b) ibid. hist. pag. 142.— Mem. pag. 6.

§. 75.

De LAAGTE der toonen is een uitwerksel van het minder- en de HOOGTE, van het meerder getal der trillingen door toonverwekkende lighaamen, gedurende zekertyd, in de lugt veroorzaakt en tot onze bevatting overgebracht.

Snaaren leggen in een gegeven tyd des te *minder* trillingen at, naar dat ze langer, dikker en slapper- des te *meerder*- naar dat ze korter, dunner, en styver gespannen zyn, doordien ze in 't eerste geval *langzaamer*, in 't tweede *sneller* beweegen [§ 57]; 't welk zig dan van alle overige toonverwekkende lighaamen, naar evenredigheid, eveneens verstaat. Daar nu van de beweegende oorzaken zelve niets tot ons kooft, maar, alle trillingen, die wy gewaarworden, trillende lugtdeelen zyn, wy hebben hier niet alleen te letten op 't geene dat er in de voornoemde lighaamen, maar inzonderheid, in de *lugt*, en *in ons* voorvalt. Wie hier inbrengt, dat er al zo weinig zodanig iets, gelyk wy hooren, rondom ons in de lugt zy, als de pyn die wy by het steeken van eene spelde gevoelen, in de spelde, die geeft misfchien geen acht op de meetkundige proportie, tusschen de trillingen, in de lugt verwekt, door haar tot onze ooren overgebracht, en tusschen de aandoeningen van toonen, hier t'elkens voorhanden zynde [§ 64]. Hoedanige trillingen er in de eerste lugtgolf eenes toons worden veroorzaakt, zodanige worden er door soortgelyke golven voortgeplant, herhaalt, en tot onze ooren overgevoert; en ieder lugtgolf kan ter zelve tyd onmoogelyk een meerder en een minder— maar slegts een *zeker getal* van trillingen vervangen [§ 53-54], ja, alle ordentelyke beweging aan de lugt eens ingedrukt, kan door haar toedoen niet onordentelyk worden, maar moet noodzaakelyk in orde voortduuren. Dienvolgens, fluiten de lugtgolven, die zekeren toon verwekken, in eenen bepaalden tyd een *minder* getal van trillingen in, onze ooren ontfangen, langzaamer, minder en min aaneenhangende- doch by een *meerder* getal, sneller, meerder, en rasser op el-

elkander volgende, hen beurtlings ontwykende en van nieuws weer aanvallende *stooten*. Voelen wy nu, volgens den muzykaalen smaak, die hier als tellende te werk gaat, ons oorvlies gedurende zeker tydſtip door minder stooten, dan in een voorgaande, aangedaan, wy noemen de toonen *laag*; door meerder, *hoog*; en naar maate dat wy zulk getal, met betrekking op anderen; kleiner of grooter te zyn bemerken, *laager* of *hooger*.

§. 76.

Alle moogelyke toonen koomen miſſchien niet tot onze bevatting. Er konnen nog veele toonverwekkende bewegingen in de natuur voorhanden zyn, die wegens al te langzaame of al te ſchielyke trillingen met onze ooren gantsch geen overeenkomt hebben; maar tot een geheel ander oogmerk zullen ſtrekken; des wy ons het muzykaal geluid als eene linie, die juist niet oneindig is, doch alwaar wy aan weerkanten het einde niet vermoogen te ontdekken, hebben voor te ſtellen.

Mitzler, muſ. bibl. tom. 1. pars 3, pag. 63.

§. 77.

Men kan de bevattelyke toonen gemakkelykſt in LAAGE, MIDDELBAARE en HOOG verdeelen. Immers, de woorden laag en hoog, zyn, al zo wel als die van ſterk en zwak, groot en klein, zwaar en ligt, niet volſtrekt- maar ſlegts opzigte-lyk, of in vergelyking met anderen, op te vatten. Wie, by voorbeeld, het geluid van kleine fluiten meeft gewoon is, dien koomt dat van een altviool reeds *laag* voor, ſchoon iemand, die geduurig bas-inſtrumenten behandelt, het

zelve als *hoog* aanmerkt. Nu kan men zig, wegens den ruimen voorraad van bevattelyke toonen, op de voornoemde drieledige wyze nader uitdrukken, en de muzykaale tekenkunde levert juist drierhande flach van zogenaamde *steutels*, die op deezen grond schynen te steunen, en tot uitbeelding van *laage*, *middelbaare* en *hooge* toonen worden gebruikt.

§. 78.

Muzykaale instrumenten **STELLEN** betekent, te wege brengen, dat toonverwekkende ligbaamen in zekeren tyd een bepaald getal van trillingen kunnen leveren. Zyn er te min, wy noemen de toonen te laag; te veel, wy noemen ze te hoog, en in beide gevallen, *ontsteld*; bepaald is derhalve hun getal, by aldien er geen één merkelyke trilling te min noch te veel voortkoomt, en wie zulks beschikt, die *stelt* ze in 't vereischt accoord.

§. 79.

Alles wat veroorzaakt, dat de lugtdeelen in zekeren tyd meerder of sneller trillingen voortbrengen, dient tot VERHOOGING- en *wat minder of langzaamtrillingen in hen verwekt, tot VERLAAGING van toonen.* Hoe meer men het gedeelte eener *snaar*, 't welk trillingen kan aanneemen, door afperking verkort, des te kleiner bogt ontfangt ze [§ 27]; des te eerder herstelt ze zig, en hervat de beweeging, zo lang zy er kracht toe overig heeft; des te sneller beweegt ze; des te meer trillingen verwekt ze gedurende zeker tydstop in de lugt; des te meer, brengt de lugt tot onze ooren en tot onze bevassing over; gevolgelyk, des te *hooger* is de toon, gelyk het te-

tegendeel van dit alles de rede van deffelfs meerder *laagte* aanwyft. Weerom, hoe langer en wyder een *pyp* is, des te meer toonverwekkende ſtoffe vervangt ze; des te verder weg heeft de binnenlugt af te leggen; des te meer tegenſtand ontmoet ze; des te langzaamer beweegt ze behoudens dezelfde kracht van inblaazing; des te minder trillingen veroorzaakt ze in een gegeven tyd; gevolgelyk, des te *laager* is de toon, en in een tegengelteld geval des te *hooger*. Wordt een *pyp* gedekt of boven toegemaakt; ze volbrengt in een zelfde tydſtip ſlegts half zo veel trillingen: aangezien de binnenlugt, boven geen uitgang vindende, te rug keeren, en eenen weg van dubbelde lengte afleggen moet, 't welk van dezelfde uitwerking is, als of zulke pypen eens zo lang waren, ſchoon de vaardige aanspraak nu eenigzins wordt belemmerd. Wyders, in *klokken* geſchieden de trillingen volgens geheel andere wetten, dan in ſnaaren, vermits de ronde gedaante hier groote verſcheidenheid veroorzaakt, gelyk men zulks aan opgehangen klompen van dezelfde ſtoffe en zwaarte klaar bemerkt; en, haare meerder wydte aan de meerder dikte, maar haare meerder dikte, eveneens als die van ſtaaven en glafen, aan de meerder ſpanning van ſnaaren gelyk ſtaat. Maakt men klokken en ſtaaven *dunner*, de toonen worden *laager*, ſchoon ze teffens ook iets van hunne kracht en eigenschap verliezen; *korter*, ze worden *hooger*: om dat in 't eerſte geval deelen, die, wegens minder ſpanning, grooter bogt ontfangen, *langzaamer* en in 't tweede, minder deelen even eens geſpannen, *ſneller* beweegen. Deſgelyks, onder *glafen* van eenerlei ſtoffe en maakzel, leveren de *dikſte*, *hooger* toonen, die naar maate men er meer en zwaarer vogten in giet, *laager* worden, doordien

de deelen, hoe ze zig minder kunnen uitzetten, des te *langzaam*er koomen te beweegen.

§. 80.

In fluiten, en soortgelyke blaastuigen, zyn de toonen afhangelyk 1) van meerder of minder stopping der gaten, door welke de weg, dien de binnenlugt heeft af te leggen, by wyze van min of meer afgeperkte snaaren, verscheidentlyk verlengt of verkort wordt; 2) van meerder inblaazende kracht, die, uit hoofde van sneller beweging, hooger toonen veroorzaakt. Daar nu de binnenlugt de vlakke moet afloopen, het koomt by dusdanige blaastuigen, voornamentlyk aan op de lengte, zo dat de meerder wydte, by wyze van dikker snaaren, schoon ze het gebrek van lengte eenigzins kan vergoeden, inzonderheid tot bevordering van meerder sterkte dient, hoewel er ook t' elkens zekere proportie van de wydte tegens de lengte wordt vereischt (a), by volslagen gebrek van de welke een blaastuig gantsch geen geluid meer levert; al het welke zy, die over diergelyke instrumenten byzondere geschriften in 't ligt geeven, grondig te onderzoeken en te verklaarden behoorden.

a) *Mitzler*, ubi supra, tom. 1. pars 5, pag. 84—
pars 6. pag. 5.

§. 81.

Blaastuigen, die alleenlyk door den adem worden geregeerd, gelyk *trompetten* en *waldhoorens*, vereischen eenen toon uit den mond des blaazenden, dien ze alsdan versterken; invoege dat het getal der trillingen, in de naaste deelen van den lugt-cylinder veroorzaakt, terstond weer aan de naaste

naaste, overgezet, en de toonverwekkende beweging aldus langs de binnenvlakte voortgedreeven wordt.

§. 82.

De verschillende graaden van veerkracht baaren groote verandering in de HOOGTE der toonen: Elastyke lighaamen zyn toonverwekkende uit hoofde van veerkracht [§ 49], geen wonder dan, dat ze by verschillende veerkracht verschillende toonen leveren. Nu leert de ondervinding, dat de veerkracht der lugt door den dampkring, en andere doorvloeyende fyne stoffen grootelyks vermeerderd en verminderd konne worden; dat die der zichtbaare toonverwekkende lighaamen, choon ze in de lugtpomp onveranderlyk dezelfde blyft [§ 37], ten klaaren bewyze, dat ze van die der lugt niet afhange; evenwel met sleeze, welker aandoening en perssing ze moeten ondergaan, doorgaans af- en toeneeme; dat de digtheid en de veerkracht der lucht altoos in gelyke rede staan; dat elastyke lighaamen groo- ter veerkracht hebben in de koude, als wanneer kunne deelen vaster ineen gedrongen, de pooren beter gesloten, en van vreemde stoffen meer bevryd zyn, van al het welke er in de warmte het tegendeel gebeurt; kortelyk, dat de veerkracht in 't gemeen grooter zy by digte, koude en drooge— minder, by dunne, warme en vogtige lugt. Deeze stoffe vereischt in der daad lang- duurige, neerstige proefneemingen, dienvolgens, nauwkeurige *mano- termo- en hygrometers*: want het *barometer*, de zwaarte der lugt aanwyzende, is hier van geen zonderlinge dienst, nademaal koude en koude lugt gelyke zwaarte kan hebben; geene, door de menigte van toegevlode

dampen; deeze, door de eigenaardige stoffe, minder ruimte beslaande, waar uit dan alleenlyk volgt, dat blaas- en windtuigen in 't eerste geval minder— in 't tweede, meer klinkbaare materie vervangen.

§. 83.

Voorbeelden van eenerhande uitwerkingen, uit tegengestelde oorzaaken ontstaande, bespeuren wy insgelyks aan het *springen der snaaren*, als welker deelen, voor al die der darmsnaaren, de *droogte* ontbindt, en de *vochtigheid* doet krimpen, wordende dus in 't eerste geval als *afgetornd*, in 't tweede, feller, dan ze zulks kunnen veelen, *uitgerekt*. Voorts, daar snaaren, zullen ze haare veerkracht ter deeg te werk stellen, zo sel moeten worden aangespannen, dat ze slegts niet springen, en zy zo wel door de spanning, als door de beweegende magt groote veranderingen in haare pooren koomen te ondergaan, men zal vry wat snaaren kunnen spaaren, wanneer men ze by felle spanning niet teffens aanstoot of staat, maar haar alvorens een momentje rust vergunt, en ze slegts op ééne wyze doet lyden.

§. 84.

De toonen van *snaartuigen* zyn by *kouder lugt* *hooger*, by *warmer lugt*, *laager*. De snaaren zo wel als de klankbodems hebben in de koude grooter veerkracht, des brengen ze in eenen zelfden tyd meerder trillingen, gevolgelyk *hooger toonen* voort, eveneens als of de snaaren feller waren gespannen. In tegendeel, hoe warmer een muzykkamer wordt, des te meer vermindert de veerkracht der klinkbaare lighaamen, 't welk dan veroorzaakt, dat ze, als feller uitgerekt, langzaamer be-

beweegen, en uit dien hoofde minder trillingen, en dus *laager toonen*, verwekken.

§. 85.

De toonen van blaastuigen en orgelpypen, de zogenaamde tongwerken in Orgelen uitgezonderd, zyn by kouder lugt *laager*, by warmer lugt, *hooger*. Kouder lugt digter, of vaster ineen gedrongen zynde, ontmoet de ingeblaazen kracht alsdan meer tegenstand, des brengt de langzaam bewoogen binnenlugt *laager toonen* voort; daar, in tegendeel, *dunner* lugt, eveneens als een *dunner* snaar, zulken tegenstand niet konnende bieden, maar gemakkelijker en sneller bewoogen wordende, in velyke tyden meer trillingen, dienvolgens *hooger toonen*, veroorzaakt. Dit gaat zo verre, dat, volgens wiskunstige uitrekeningen, opgemaakt naar den laagsten en hoogsten stand van den mercurius in baro- en termometern, de fluit en vultemmen der Orgelen, of het zogenaamde pypwerk, in 't koudste wêer eenen geheel *laager* (a); zelfs nog iets meer (b), *laager*, dan in 't heetste, zullen staan. Althans, wie van twee velyktoonige blaastuigen het één, een tydlang in de koude, en 't ander in de warmte houdt, zal haast eenig verschil kunnen bemerken; velyk ook de ondervinding leert, dat de toonen van *fluiten*, naa dat men er eenigen tyd op geblaazen heeft, en die van *pypen*, door warme handen aangeraakt, terstond *hooger* worden: zekerlyk, om dat de binnenlugt dan wordt verdund, en, dunne lugt sneller beweegt.

a) Euler, tentamen. cap. 1. § 38.

b) Mützer, mus. bibl. tom. 3. pars 1. pag. 128.

De toonen van tongwerken in Orgelen , trompetten, bazuinen, hoboën, vox humana enz. zyn eveneens als die van snaartuigen, *by kouder lugt hooger, by warmer lugt, laager.* De lugt wordt hier niet door foortgelyke deelen, maar door middel van een koper-plaatje, het *tongetje* genoemd in beweging gesteld; dus koomt het hier niet aan op de lugt, als zodanige, maar op de hoedanigheid dier tongetjes, die, harder en veel achtiger zynde als de lugt, haaren tegenstand gemakelyk te breeken en te overwinnen vermoogen. Gelyk nu de ondervinding zelfs den grotsmeden leert, dat warme metallē iets lange zyn, dan koude, de gemelde tongetjes moeten zekerlyk by toeneemende koude een ziertje krimpen, en zig in de warmte een weinigje verder uitzetten. In 't eerste geval, iets korte zynde en feller perffende, is de uitwerking de zelfde, als of men den koperdraad, door welke ze worden bestierd, iets om laag had geslagen veroorzaakende namelyk, wegens grooter veerkracht en sneller beweging, *hooger toonen*, en zulks des te meer, naar maate de lugt kouder is gelyk ze in 't tweede, iets langer en slapper gespannen zynde, langzaamer beweegen, en dus naar maate van meerder warmte, *laager toonen* verwekken. Ook is de minste verandering hier eveneens als in concerten alwaar snaar- en blaastuigen by elkander zyn, des te merkelyker, wegens den tegengestelden cours dien pyp- en tongwerken houden. Stemmen nu deeze, megeene, die door toedoen der lugt nooit anders dan volgens meetkundige proportie uit den toon raaken, *te hoog*, men slaat den koperdraad iet

n hoog, als wanneer het tongetje, langer wor-
ende, langzaamer begint te beweegen; *te laag*,
men slaat dien draad zo verre *om laag*, tot het
tongetje, dus verkort en sneller beweegende,
het getal van trillingen, tot den begeerden toon
bereijcht, uitlevert.

§. 87.

Het voorstel, om, zonder behulp van toon-
uiten, op eene gemakkelijker wyze, namelyk
door middel van een pyp, die men honderd
trillingen in één secunde af te leggen heeft bevon-
den, *éenen vasten toon* (ton fixe) te bepaalen (*a*),
gantsch niet aanneemlyk. Om op een vas-
ten voet van de toonen te redeneeren, ware
het zekerlyk te wenschen, dat, by voorbeeld,
men, en dienvolgens ieder bruikbaare toon, in
de gewesten des aardbodems, alwaar men *mu-
sik* oeffent, *even hoog* mogt luiden. Het is
ook volkomen zeker, dat een pyp denzelfden
toon levert, zo lang ze honderd trillingen in
een secund aflegt: ondertusschen, daar de ver-
hillingende veerkracht datelyk eene andere groot-
heid stelt [§ 53], een pyp kan al zo weinig
als een toonfluit, by merkelyke verandering
in wêer, het eigenste getal van trillingen behou-
den, en dus geenzins tot een vasten regelmaat
afstrekken.

a) Mem. de l' acad. roy. 1699. pag. 173— 1701.
pag. 474— Hist. 1713. pag. 100— *Mattheson*, Orchestre
3. pag. 429.

§. 88.

De **STERKTE** der toonen is een uitwerksel van
meerder kracht, met welke de luttgolven worden
ge-

gevormd, en, onze gehoortuigen aanvallen. Ieder hooft toonverwekkend ligchaam werkt op een zekere portie van aangrenzende lugt; eene langzaam naar veroorzaakt in een grooter portie, een meerder—eene korte, in een kleiner, een meerder getal van trillingen. Nochtans, ieder portie laat zich, behoudens het zelfde getal van trillingen, met zeer verschillenden nadruk perffen en voortooten; dubbelde kracht werkt niet op een dubbelde portie van lugt, maar perft dezelfde massa eens zo hevig: dus kan ze zich eens zo uitzetten, en houdt echter tot voortteeling van meerder golven nog des te meer kracht over. Wanneer wy nu bemerken, dat onze ooren door gelykmaatige trillingen levendiger, dan anders, worden getroffen, en wy zelfs in een verre afstand van het middelpunt, dusdanige trillingen gewaarworden, noemen wy de toonen *sterker*, wanneer ze levendige indrukzelen verschaffen, noch verre kunnen reiken, *zwak*; en naar mate zulke indrukzelen levendiger of flaauwer zyn, en de uitwerkselen zich meer of min verre konne verspreiden, *sterker* en *zwakker*. Daar nu alreest ruimte, langs welke zulke beweeging reikt, men lugtgolven is bezet [§ 73], men noemt zodanig sterke toonen, die men in eenen verren afstand hoort, te regt *uitwerkselen van eene grooter menigte lugtgolven*; en in 't gemeen volgt, dat de sterkte eenes zelfden toons, naar maate van scherper natuurlyk gehoor, en, den ongelyken afstand, grootelyks konne verschillen.

§. 89.

Wanneer twee of meer toonen van merkelyk verschillende kracht ons oorelles ter zelver tyd aandoen, komt de geene, die den sterksten indruk verwekt

voornamentlyk- en voor zo verre by de werking van zwakken geheel verdooft, alleen in aanmerking. Op deezen grond beruften de vul- stemmen in Orgelen; de verschillende graaden van het zogenaamde *forte* en *piano*; ja, allerhande muzykaale verschynfelen. Hoe sterker nu zekere toonen zyn, des te meer kracht tot verdooving van anderen sluiten ze in; en in hoe verderen afstand men ze hoort, des te meer zyn ze reeds verzwakt, voor zo verre de lugtgolven des te minder kracht overig hebben, als ze reeds meer golven hebben geteeld.

§. 90.

De sterkte en de hoogte der toonen zyn géenzins van elkander afhankelijk. De orgelstemmen bewyzen onder anderen, dat toonen al zo wel *sterk en laag*, als *sterk en hoog*, al zo wel *zwak en laag*, als *zwak en hoog* kunnen weezen, vermits eenerhande grootheden; op verschillende wyze te werk geteld, verschillende werking kunnen leveren. Schoon nu ieder toon met zekere sterkte, gelyk ieder beweeging met zekeren graad van snelheid verzeld gaat, en, de sterkte eenes zelfden toons in gestreeken snaaren, volgens zommigen (a), 2 maal kan verschillen, hy blyft echter, behoudens dezelfde grootheid, uit hoofde van veerkracht, juist dezelfde toon; ja, de ondervinding leert, dat een hevige voor- of tegenwind, de toonen iets te verhaasten, te vertraagen, en ongelijk verder te verspreiden, doch aangaande de *laagte* en *hoogte* er niets aan te veranderen vermooge.

a) Histoire de l' acad. roy. 1700. pag. 175.

§. 91.

Alles, wat tot feller perffing eener eerſte lugtgolf en tot voortteeling van meerder golven medewerkt, dien tot bevordering van MEERDER STERKTE de toonen. Hier koomen derhalve in aanmerking 1) het veerachtig hout der klankbodems van ſnaartuigen, 't welk klinkbaar weezen, en echter op zig zelve nog geen eigen toon hebben moet, om welke rede glas, koper, en andere veerachtige ſtoffen hier van geen dienſt zyn. 2) Hunne hol ligheden [§ 58]. 3) Hunne hoogte, dikte en lengte, die tegen elkander in zekere proportie moeten ſtaan. 4) De meerder dikte van ſnaaren; en ten opzigt van de gelykmaatige ſterkte aller toonen van een zelfde ſnaartuig, koomt het inzonderheid aan op de gelykaardigheid van het hout, 't welk op zommige plaatſen dunner zynde, dan elders, aldaar zekerlyk minder toonſtraalen doet afſtuiten; een gebrek, 't welk door dikker ſnaaren verbeterd, doch geenzins weggenoomen kan worden. 5) De zuiverheid der eenſtemmige en gelykluidende toonen van een zelfde instrument; by voorbeeld, een clavecimbel, wiens verſchillende geluiden behoorlyk in 't accoord ſtaan, dringt beter door, om dat de lugtgolven elkan- der verſterken, daar ze in een tegengeſteld ge- val elkanders loop ſtremmen. 6. Zeker lak op de klankbodems van ſnaartuigen door ſtrykſtokken geregeerd, verſtrekkende tot zodanige fluiting der pooren, die de lugtdeelen feller te rug kaatſt, zonder evenwel aan de beweeging hinderlyk te vallen. 7. De harde veerachtige ſtoffe der blaas- ſlag- en windtuigen, als welke, door het veroorzaaken van meerder perffing, des te geweldiger op de buitenlugt doet aanvallen. 8. De meerder wyde deezer instrumenten; mits tegen de lengtens in

be-

behoorlyke proportie staande [§ 80]. 9. *De bewegende magten*; neem eens, de verschillende clavecimbel-pennen; haare meerder breedte; de verschillende klepels van klokken en staaven; de ongelijke zwaarte van stryktokken; de kracht van den bestierder enz. 10. *De wyze van beweging*; dat men namelyk een instrument behoorlyk aanstake, de toonen er ter deeg uithaale, en het rechter niet, al te fel beroere: vermits de toonen in zulk geval niet alleen minder zuiverheid verkrijgen, maar ook eerder verdwynen, om dat de volgende trillingen langzaamer worden [§ 53].

11. *De standplaatsen*, naar dat dezelve tot versameling en bewaaring der lugtgolven bekwaamer, en van weeke lighaamen, die het geluid als vermindern, meer bevryd zyn, weshalve dan eenzelfde muzykinstrument in de vrye lugt, op 't water, en in deeze of geene vertrekken, zeer verschillende werking doet. 12. *De versterking* die de lugtgolven onderweeg van nabuurige harde lighaamen ontfangen. Zyn er eenige omtrent, die missoons- of octavenwyze mede klinken kunnen, ze geraaken in beweging, wanneer zodanige trillingen, als er tot hunne geboorte worden gereischt, hen van ter zyden koomen aanvalen. Dit is de rede, waarom nabuurige *snaaren* trillen, en geluid geeven, zonder dat men ze aanraakt; waarom snaartuigen in kameren, alwaar verscheiden gelyktoonige van dezelfde soort voorhanden zyn, sterker luiden; ja, waarom *lansen*, inzonderheid wyde en grove, die veel lugt vervangen, en uit vry ongelykslachtige deelen bestaan, zig in stukken schreeuwen, blaazen en speelen laten (a). Schoon nu anderen het eigenste getal van trillingen niet kunnen aannemen,

F.

ze

a) Morhof, dissert. de scypho vitreo voce humana fracta. Kiel, 1683.

ze vermoogen evenwel , uit hoofde van hardigheid , de tegen hen aanstuitende lugtgolven zodanig te ontfangen en af te zetten , dat dezelve met ongelyk grooter kracht hunnen weg vervolgen , en , in beslooten plaatsen , te rug keeren. Om deeze rede bediende men zig reeds te Athenen , op het vermaarde Bachus-toneel , van 28 metaale vaten of tonnen , naast de muur op dunne yzere stangen rustende (*b*) , en in de romeinsche tooneelen , van rondom gehangen schilden , door welke de stemmen der acteuren ongelooflyk wierden versterkt. Behalven diergelyke *gebrooken toonen* koomen voorts in aanmerking de *te rug gekaatste* , door *afgelegen harde lighaamen* veroorzaakt , van de welke men in natuurkundige verhandelingen doorgaans uitvoerig berigt ontmoet.

b) Guilletière, athenes ancienne & nouvelle. pag. 328.

§. 92.

De verschillende veerkracht der lugt baart ook in de
STERKTE *der toonen groote verandering. Zy veroorzaakt* namelyk , dat de toonen zomwylen als ter zoek raaken , verslonden , en in de geboorte gesmoord worden , en , dat ze ons ook te mets als onder de hand aanwassen , invoege dat stemmen en speeltuigen hen zelve schynen te overtreffen ; in 't eerste geval noemen wy de toonen dompig of *dof* ; in 't tweede , doordringende , of *belder*. Zyn de lugtdeelen vaster ineen gedrongen , van mist , nevel en andere dampen meer bevryd , de eerste lugtgolven worden met grooter kracht gevormd , en verspreiden , wegens minder beletfelen , hunne werking ongelyk verder ; zelfs verder by nacht , als over dag : niet dat de breeking der zonnestraalen aan de voortplanting van 't
 ge-

geluid hinderlyk valle, maar, om dat de lugt by nacht gemeenlyk digter, kouder en drooger is. Dit moet thans de rede weezen, waarom men op eenzaamte plaatfen wegens den Echo vermaard, by nacht meer weergalm dan overdag verneemt (*a*). Wyders, dat een pistoolcheit, die in valleyen een vervaarlyk geraas verwekt, op de toppen van hooge bergen zulk een flauw geluid geeft, als of er slegts een stoke wierde gebrooken (*b*), zulks veroorzaakt de dunne, min veerachtige lugt; des wy ook vryelyk moogen besluiten, dat de fynste lugtdeelen (ether), tot overvoering der lichtstraalen geschikt, onze gehoortuigen niet genoegzaam zouden vermoogen aan te doen.

a) Kircherus, phonurgia. lib. 1.

b) Derham, natuurkunde. pag. 144. edit. 1728.

§ 93.

Hoe verre zekere toonen eigentlyk kunnen reiken, zulks laat zig alleenlyk, met betrekking op de verschildende oorzaaken, tot vermeerdering en demping van geluid bekwaam, uit de byzondere graaden hunner sterkte afneemen. Men beweert, dat iemand het geluid in een dubbele afstand 4 maal in een driedubbele, 9 maal in een vierdubbele, 16 maal zwakker verneemt (*a*); en, dat de geluidverwekkende beweging, ten aanzien van alle verzinneelyke rigtingen, alwaar dezelve zig zonder hindernis verspreidt, in een dubbele afstand 8 maal in een driedubbele, 27 maal en in een vierdubbele, 64 maal zwakker is (*b*). Ondertusschen, de stellingen van de velykmaatige snelheid des geluids, ter gelegenheid der uitwerkselen van grofgeschut opgemaakt,

F. 2

en

a) Euler, tentamen. cap. 1, § 14.

b) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 1. pag. 98.

en in natuurkundige verhandelingen door-
gaans bygebragt, hebben gantsch geen be-
trekking tot de *toonkunde*. Is de minste snel-
heid van 't geluid 1142 engelsche voeten in één
secunde, nooit hoorde men evenwel de sterkste
dwarsfluiten, luiten, citers, davids-harpen, en
andere zagte muzykinstrumenten, op de helft die-
r distantie; en 't is bekend, dat het geluid aan-
stonds worde verdoofd, gevolgelyk, min verre
konne reiken, zo dra men een muzykkamer me-
tapyten, of andere weeke stoffen, behangt en
vervult. Daarenboven, men kan op dien voe-
niet voort rekenen, in twee secunden 2284; in
drie, vier enz. anders moest ook volgen, in één
minuut ses uren verre, en dus zoude er geer
rede weezen, waarom ieder toon niet geduurig
verder konde gaan.

§. 94.

*Menkande sterke toonen in VOLLE en SCHELLE-
de zwakke, in DUNNE en ZAGTE verdeelen. Voll-*
of zwaare, verwekken levendiger, *schelle*, scherpe
indrukzelen; geene, vullen het oor ten eersten
deeze, koomen het zelve als kittelende aanvallen
en worden allenskens beminneliker. De oor-
zaaken van deeze verscheidenheid ontdekt men
in slag- blaas- en windtuigen aan de verschillende
gedaantens, gelyk zommigen zig, 't zy in 't ge-
heel of hier en daar, wyder, naauwer en schuin-
fer vertoonen. Zelfs ieder clavecimbel van twee
achtvoetige geluiden, geeft er voorbeelden van
vooral indien er anderen tusschen leggen: ge-
merkt de bewoogen snaaren, die den kam nade-
zyn, een kleiner boog beschryven, en dus de
lugtdeelen iets naauwer spannen. Voorts, door
dunne toonen versta ik zodanige, die wegen

gebrek van massa minder kracht hebben; door *zagte*, die sterker konden weezen, ten zy men zulks opzettelyk verhinderde. Weerom, sterke en laage toonen [§ 90] kan men, met één woord, *grove* noemen; sterke en hooge, *fyne*; zwakke en laage, *stompe*; zwakke en hooge, *tedere*. Onze gesteldheid verstrekt ook hier tot een regelmaat, nademaal al te felle beweegingen, die 't oorgeweefzel eenigzins in gevaar van scheuring stellen, uit kracht der ongeneuglyke aandoening, terstond er mede verzeld gaande, ons noodzakelyk mishaaen, en wy, wanneer het op levendige en scherpe indrukzelen aankoomt, toonen, die geen genoegzaame kracht insluiten, weinig achten.

§. 95.

De **DUURZAAMHEID** der toonen ontstaat uit de aanhoudende persfing van het drukkend vermoogen. Ze vindt derhalve in vry bewoogen toonverwekkende lighaamen, namelyk, clavecimbel- en harpensnaaren, klok- en staffpellen enz. geen plaats; hoedanige toonen, die eerst gebooren worden, wanneer de drukkende magt wykt, en onze ooren eerder verlaaten dan *duurzaame* van evenredige sterkte, men dan, in tegenstelling, *vlugge* mag noemen, mits dezelve, gelyk ze helder genoeg konnen weezen, behoorlyk onderscheidende van *doffe* [§ 92], die uit geheel andere reden van korten duur zyn. Voor zo verre nu sterke toonen krachtiger indrukzelen dan zwakke nalaaten, mag men ze ook als duurzaamer aanmerken, hoewel op verre na alle duurzaame, niet sterk zyn, en men zo wel in *stompe* en *tedere*, als in *grove* en *fyne*, duurzaamheid ontmoet, 't welk, onder anderen, orgelstemmen genoegzaam bewyzen. Duurzaame

toon^{en} verschillen dan inzonderheid hier in van andere, eigentlyk zogenaamde sterke, dat ze lang achtereen in gelyke sterkte kunnen worden bevat.

§. 96.

De ZUIVERHEID der toonen (spruit. 1) uit het stipte getal der vereischte trillingen; 2) uit de gelykardigheid der deelen van toonverwekkende lichaa^men; en 3) uit de gladdigheid en droogte van hunne oppervlakten. De eerste soort van zuiverheid, hier in bestaande, dat de toonen geen ziertje hooger noch laager voortkoomen, dan het muzykaal gehoor ze gewoon is, en verwacht, ten welken opzigt men overlang heeft gezeid; rein gesteld, in half gespeeld, en by gebrek van de welke men de toonen onzuiver, onrein of ontfeld noemt; in een uitwerkzel van konst, ja, een soort van meetkunde. Ten tweeden, ze zyn zuiver, wanneer hunne stipte hoogte door geene strydige of zogenaamde bytoon^{en} onzeker wordt gemaakt, en in een tegengesteld geval, valsche. Hier koomt het derhalve op innerlyke oorzaaken aan, die van ons niet afhangen [52. 68]. Het gaat hier eveneens met het gehoor, als met andere zinnen de mindere volmaaktheid der deelen, bevordert met de volmaaktheid van 't geheel; wat wy niet weeten, dat kwelt ons niet. Hadden wy zulk een scherp gehoor als haazen, wy zouden buiten twyfel meer valsche toonen ontdekken en, misschien menig snaar- en slagtuig, 't welk ons nu streelende voorkomt, ongeneuglyk vinden. De vraag is dan alleenlyk, of de strydigheid bedekt blyve, en eindelyk, overheerscht en verdoofd wordende, ten aanzien van onze bevatting, verdwyne, als wanneer wy de toonen, gelyk het minst onvolmaakte voor volmaakt doorgaat.

zuiver noemen. Ten derden, ze zyn zuiver, vanneer ze, uit kracht van gladde en drooge oppervlaktens, als onbelemmerd, en met zeke- re vaardigheid, het gehoor aanvallen. De on- lervinding leert namelyk, dat speeltuigen, mits- dat men ze in maatige droogte, als hun element, oude, door het gebruik, of het zogenaamde *it speelen*, niet alleen in sterkte, voor zo verre de droogte de meerder hardigheid der deelen bevordert, maar ook in zuiverheid, aanwinnen, en zo iets verkrygen, 't welk de hand des maa- ers hen niet altoos by te zetten vermag: buiten twyfel, om dat zommige ongelykslachtige deelen dus vereffend, de pooren tot den vereischten doorgang der lugt bekwaamer gemaakt, en de oppervlaktens meer gepolyft worden; ja, ze eert, dat vezeltjes van niet ter deeg afgeknipte lavecimbel-pennen aan den vryen loop der lugt- deelen reeds hinderlyk vallen. Deeze soort van onzuivere toonen, door uiterlyke oorzaaken ver- zekt, kan men, ter onderscheiding der beide oornoemde, *ruwe*, of *schorre*, noemen; en in gemeen staat het by keurlyke liefhebbers vast, dat ontsfelde, valsche en ruwe toonen, van zui- vere, als *kwelling— van verlustiging des geestes* verschillen.

§. 97.

De grooter veerkracht der lugt bevordert insgelyks de MEERDER DUURZAAM— en ZUIVERHEID der toonen. De zang- en blaastuig- oeffenaars konnen het des te langer met gemak uithouden, hoe ze meer reine lugt in plaats van dampige, inademen; de snaaren houden beter toon, als in uyachtig wêer; ja, de schruiven en trekkers der muzykale instrumenten laten zig bekwaam

mer regeeren. Doch, *overmaatige droogte* doet het hout krimpen; waar tegen in orgel-registers, die zig niet ter deeg laten stoppen, en dus veroorzaaken, dat zommige toonen ongevraagd spreken; geen beeter middel is, dan geduld tot er weer wat vogtigheid in de lugt kooft, als wanneer men zulk gebrek aanstonds van zelve hersteld vindt. Hier uit volgt dan, dat niet de herfst- en winter-tyd, als zodanige, maar, de grooter veerkracht der lugt, met maatige droogte verzeld, 't bekwaamste *seizoen* tot het genoot van wonderaangenaame muzykaale geneugten stelle.

§. 98.

ZANGTOONEN *worden alleenlyk door de Glottis geformeerd.* Toonen, die wy hooren, zyn reeds geformeerd; de vraag is dan, hoe zulke aangaande zangtoonen gelchiede? Ieder toon is een geluid [§ 41]; het geluid bestaat uit trillende lugt [§ 38], en trilling onderstelt perffing gevolgelyk, een lighaam, 't welk tegenstand kan bieden. Nu wordt de lugt, als de stoffe van spraak- en zanggeluid, niet in- maar uitgeademd of te rug gegeven, gelyk ieder, zo dikwyls hy van zwygen tot spreken, en van spreken tot zingen, overgaat, zulks gemakkelyk kan bemerken. De long verbeeldt hier een soort van een blaasbalg, dryvende de lugt, met een zagte evenmaatige loop, naar boven. Op den weg van de long tot aan de strot, alwaar de passagie gedurig ruimer wordt, ontmoet ze geenen tegenstand, en nog minder, in 't ruime kanaal der lugtpyp zelve. Tot dus verre geene perffing voorvallende, kan er ook geen geluid worden verwekt. Laage toonen vereiffchen meer— hoo- ge, minder lugt, gevolgelyk, meerder of minder

der ruimte tot hunne formeering; daar wy nu
 bogenfchynelyk befpeuren; dat de *strot*, of lugt-
 byp der keel, by laage toonen krimpe, en zig
 by hooge, uitrekke, zo volgt van zelve, dat zy
 de oorzaak van de vorming der toonen niet kon-
 nen weezen. Dus blyft er verder niet overig dan
 de opening boven aan de strot, het strottenhoofd
 of de *Glottis* genoemd, en de *epiglottis*, of 't
 keelklapje, tot de fluiting der glottis beftemd.
 De beweeging van dit klapje ftaat, volgens de
 aanmerking der naauwkeurigfte ontlederen, niet
 onder het gebied van onzen wil; maar wy kon-
 nen gemeenlyk zingen wanneer het ons behaagt,
 des kooimt het hier alleenlyk aan op de *glottis*.
 Deeze beftaat uit eene eironde opening, befloten
 tuffchen twee lipjes, die zig door middel van
 piervezelen meer of min openen en fluiten, of
 uitrekken en krimpen. Hier wordt de opwel-
 pendé lugt, door haar zelve *tegenftand biedende*,
 en door de naauwte van den weg, *lydende*,
 beneffens de lippen der glottis tot het trillen
 gebragt, en in dusdanige gelykmaatige trillingen
 legt het *wezen* der zangtoonen. Ieder toon ver-
 eifcht een bepaald getal van trillingen in zekeren
 tyd, en de glottis is flegts tot verfchillende ope-
 ning en fluiting haarer lippen bekwaam; de
 quantiteyt van lugt, by ieder toon door de glot-
 tis vloeyende, moet derhalve evenredig weezen
 aan de opening der glottis. Opent men ze zo
 verre als doenlyk, de lugtdeelen, aldan den
 minften tegenftand ontmoetende, beweegen lang-
 zaam, dienvolgens, iemand verwekt den *laagften*
toon, dien hy kan bereiken. Sluiten de lippen der
 Glottis zig vervolgens meer en meer, de lugt moet
 des te fnelier beweegen, naar dat ze, wegens min-
 der opening, meer tegenftand vindt; dus gaat
 men alleenskens over tot het vormen van *hooger*

*toon*en. Hoe hooger de toonen zyn, des kleiner is de opening; evenwel er moet altoos, al zo wel als op roeren van hoboën en bassons, eenige opening blyven, of de weg, langs welken de beweeging alleenlyk kan tot ons koomen, word gesloten. Met hoe meerder nadruk de glottis behoudens dezelfde opening, zekere portie van trillende lugt laat doorvloeyen, des te *sterker*—met hoe minder, des te *zwakker*—hoe langer ze in den eigensten stand blyft, des te *duurzaam*—hoe eerder zy tot eene andere werking overgaat, des te *vlugger*—hoe netter ieder opening geschiedt, hoe beter de lippen t'elkens aaneensluiten, ja, hoe gladder en drooger ze zyn, des te *zuiverer* kunnen de toonen worden.

§. 99.

De *lugtpyp* beschikt aan de gevormde toonen de noodige ruimte tot de overvoering. Ze krimpt by *laag* toonen, ten einde de buis van den mond zig medes te meerder gemak verlange; en *rekt* zig *un* by *hooge*, om aan die buis toe te laten, dat ze zig intrekke en korter worde. Ze doet derhalve ongelyk meer dan ooit eenig canaal van een windtuig, doch de oorzaak van de formceering der toonen kan ze daarom niet weezen, om dat er dan of eene tegengestelde beweeging wierde vereischt, dat men namelyk in 't zingen de lugt niet te rug geeve, maar in ademen, en dat zulke ingeademde lugt tegen den stroom der gestadig opwellende lugtdeelen konne te rug deinzen, of dat de glottis, by menschen zo wel als by zommige watervogels, die eenen fellen galm slaan, niet boven—maar onder aan de strootpyp ware geplaatst. Dus wordt de toonverwekkende beweeging door het bestier van 't *binnencanaal* der *lugtpyp*.

wel.

elker krimping en rekking met de laagte en
 oogte der toonen geduurig in omgekeerde
 ede staat, in 't buitencanaal des monds overge-
 ragt, om aldaar versterkt en vervolgens geuit te
 worden.

§. 100.

Elke portie van de lugt vindt in 't verhemelte des
 monds als een bekwaam gewelfzel tot weeromkaatsing,
 ieder deel, hoe teder het ook schyne, brengt het zyne
 tot versterking. Inzonderheid koomen hier in
 anmerking de neusgaten en de tanden. Zingt men
 het gesloten monden open neus, het geluid is
 niet onaangenaam, doch houdt men in 't
 ingen de neus toe, zo dat het geluid aldaar
 niet kan doordringen, maar van die kant zyne
 versterking moet missen, het begint naar dat van
 advogelen te gelyken. Dat men dan niet door de
 neus moete zingen, wordt slegts by misvatting
 geweerd. Voorts, de ondervinding leert, dat
 zelfs het verlies van één tand de zangstem te mets
 merkelyk konne verzwakken. Ook is het zeer
 aarschynelyk, dat het keelklapje de oorzaak
 van zekere aanminnige beevingen, fleepen, trem-
 plementen, en andere zang-cieraaden zy, invoege
 dat men, volgens eene byzondere, gelukkige ge-
 heldheid, er vermoogen op krygt, schoon het
 in 't gemeen onder 't gebied van den wil niet staat.

§. 101.

DE ZANGSTEM IS EEN WONDER DER
 NATUUR.

De middelyn der glottis kan in de daade-
 ke zangoeffening, zelfs ten opzigt van de
 ruimste menschelyke keelen, geen linie, of
 valfde deel van een duim, bedraagen; nochtans,
 is het klein verschil tusschen zulke middellynen,
 spruit

spruit het groot onderscheid van laage, middebaare en hooge zangstemmen in 't gemeen [§ 48]. Wat meer is: men kan nagaan, dat die klein middellyn zig in de daadelyke zangoeffening onderscheiden duizend wyzen moete verdeelen. Zeker voortreffelyk toonkundige (a), wiens geschrift tot deeze aanmerkingen de voornaamste gelegenheid heeft verschafft, stelt er, zonder vergrooting, 9632: te weeten, in één octaaf 301 en dus in twee octaven, als welke thans de meeste zangers kunnen bereiken, 602 toonen van gelyke tusschenwydte. Wy kunnen, zey hy, nog veel naauwer toonen voortbrengen, doch laat ons slegts het gemelde getal verdubbelen: 1204. De sterkte van ieder duurzaame toon kan 72 maal grooter worden [§ 90], men stelt nu enkelyk vier maal, dus 4816. En aan de formeering van ieder toon hebben beide lipjes de glottis evenveel deel: 9632. Deeze laatste vermeerdering sluit verschillen in; kleiner dan een 54 ste gedeelte der middellyn eenes zyden draads sevenmaal dunner als een hoofdhaar; verschielen nochtans, die een gescherpt gehoor stiptelyk vermag te onderscheiden. Voorts, alle kunstig muzykaale instrumenten moeten hunne behoorlyke lengte en wydte hebben, of er is niets mede te worden, hier in tegendeel vermoogen. De eigentlyk zogenaamde bas-zangers, binnen eenen omtrek, die nooit boven ses duimen kan bedraagen, toonen voort te brengen, die pypen van acht voet lengte vereischen. Waar zullen wy hier de proportie vinden? het verschil is al te regen 16; wie staat niet verbaast over zulk een wonderbaare mechnyk! Wil men nu de glottis met tongetjes in orgelen, of met roeren van blaas

a) *Dodart*, Hist. de l'acad. roy. 1699. pag. 27-32 mem. 1699. pag. 308-359.

aastuigen, vergelyken, er is verder geen overeenkomst, als dat er in ieders middellyn t'elkens enige opening moet blyven; en hoewel zodanige orgelpypen, die alleen of voornamentlyk tot de versterking van de toonen der tongetjes dienen, met het buitencanaal der zangstem vry van overeenkomst schynen te hebben, zulke pypen brengen evenwel niet voort dan teder geluid, der pyp slegts éenen toon, die gemeenlyk vry laag ter spraak koomt, en wiens sterkte zig onmiddelyk vermeerderen noch verminderen kan. Daar en tegen, de glottis kan niet alleen *hardige* en *delicate* toonen leveren, maar zelfs toonen van dusdanige *zuiverheid*, by welke die in konstige instrumenten, hoe naauwkeurig ook tot 't accoord gebragt, gestreeken snaartuigen uitgezonderd, als valsch luiden. Het ontbreekt, volgens geloofwaardig berigt (*b*), ook niet geheel aan voorbeelden, dat een zangkorennaar, by goede dispositie, twee toonen tegelyk konne zingen, en dit is al zo bevattelyk, als dat men op een blaastuig, by voorbeeld, een wassfluit, twee toonen, die een octaaf stellen, tegelyk konne aanblaazen; iets, waar van ik enige maalen oor- en ooggetuig ben geweest. De inblaazende kracht wordt hier namelyk zoenig bestierd, dat zeker portie lugt juist eens afschielyk wordt bewoogen, als de rest. Wyders, de gemelde voortbrengfelen der zangstem syn onder 't gebied van onzen wil gesteld; wy voorbeelden ons toonen in zekere hoogte, en hebben ze zodanig, zonder dat wy de vereischte werktuigen, noch zy den bevelhebber, kennen, en verstaan kunnen wat hy hen gebiedt. Al het voornoemde ziet nog slegts op volmaassen menschelyke keelen: want, poogt men eens

b) *Mattheson*, capelmeister, pag. 14. §. 40.

eens na te gaan, wat subtile bewegingen er to
in die van zingende kinderen, en van zangvo
geltjes, moeten voorvallen, het verstand staa
geheel stil: *de konst verlaat den meester; doch
bewondering is hier een vrugt van oplettendheid!*

Van de MUZYKAALE STOFFE

§. 102.

NATUUR, de werkende kracht aan gescha
pene wezens verleend, gaat ons voor in levering
van geluid, klanken en toonen.

Onbezielde ligbaamen verwekken reeds, door on
derlinge aanstooting, geluid, en zommige, by
voorbeeld, suizende winde en ruischende bee
ken, schynen te mets tot voortbrenging van ee
nige zoetluidendheid bestemd. Onder geluidgee
vende dieren is de verandering van dien verwon
derenswaardig, gemerkt ieder zig, door zynes
galm, niet alleen van alle overige, maar in veel
lerhande gevallen ook van zig zelf, onderscheidt.
Ja, het kwinkeleerend pluimgedierte, inzonder
heid de streelende leeuwerik, de liefkoozende
canary, en de hoogbegaafde nagtegaal, verdienen
niet alleen onze opmerking, maar zelfs, onze
eerbiedige bewondering, voor zo verre de
grooten scheppers oneindige wysheid en magt
ook in de schelle, bekoorlyke keelen, aan zulke
kleine dieren verleend, middagklaar doorstraalt.
Ondertusschen, daar het spraakgeluid meerder en
onderscheidener veranderingen toelaat, de gemel
de verscheidenheid is nog onnoemlyk grooter
onder de menschen. Dus vinden wy ons zomwy
len aan alle kanten door geluid omringd. Wy
ders, men eigent de levering van geluid in 't gemeent

e aan de *natuur*, om dat zy de *stof*fe le-
rt, zonder welke de *konst*, die er slegts zeke-
re vorm, of vereischte gedaante, aan geeft, niets
ermag; en deeze *stof*fe is van zo verschillenden
rdt, dat wy zelfs in glase- en porcelainen-win-
eln nooit twee toonen, in allen deelen met
kander overeendragende, ontmoeten: aan-
zien *natuur* nooit twee volmaakt gelyke dingen
ortbrengt.

§. 103.

Natuur levert ongelyk meer toonen, dan onze *smaak*
een zelfde *muzyk*stuk behaaglyk vindt.
Wanneer men lange, gespannen snaaren door
mmen, die men allenskens verder kan schui-
en, afdeelt, bespeurt men, dat een scherp ge-
sor binnen zulke naauwe ruimte, welker uit-
terksel men eenen halven toon noemt, thans meer
n vyftig eenigzins verschillende toonen stiptelyk
ermoogete onderscheiden. Daar ons inmiddels
elke subtile toonen vry onfsmaakelyk voorkoo-
en, wy kunnen niet anders besluiten, of na-
tur opene hier zulk een ruim veld, ten einde
os des te meer keur te geeven, om er zodanige,
s wy met onze gesteldheid best overeenkoo-
ende vinden, uit te kiezen, dezelve tot het
gebruik te schikken, en er ons aan te gewennen.
Is anders is derhalve het gros van bevattelyke too-
en, en weer iets anders de *muzykaale stof*fe, in
de bereiding van de welke hier het eerste werk
de *konst* bestaat.

§. 104.

Alle *muzykaale toonen* worden door *konst* afgedeeld.
Natuur wyft ons in zommige instrumenten, by
voor-

voorbeeld , trompetten , waldhoorens , en trompet-marinen , zekere toonen aan , by welke wy ons moeten houden , zonder aldaar naar believer andere tusschenleggende , te kunnen voortbrengen schoon het zekerlyk van de lengte en wydte die blaastuigen , gevolgelyk , van de hand des makers , en van de spanning der trompet-marin snaar , afhangelyk blyft , dat de laagste toon tot een grondslag der overigen verstrekkende juist C is, geen D , of een ander. Hier verkrygen wy gelegenheid , de natuur als in de kaart te zien , en de gronden , volgens welke zy zelve een muzykaal systeem opmaakt , na te speuren Weerom , voor zo verre ieder toon door krachten , aan geschapene wezens verleend , word voortgebracht , is ieder , niet alleen *natuurlyk* maar ook *even natuurlyk* , zo dat in dit opzigt geen toon *on- niet-* veel min *bovennatuurlyk* kan heeten hoewel men in betrekking tot zekere instrumenten het *eigenaardige* natuurlyk , het *oneigene* onnatuurlyk- en dus zekere toonen *natuurlyk* voor vioolen , *onnatuurlyk* voor trompetten ; *natuurlyke* voor de dwarsfluit , dan voor de hoboo enz. be noemt. Nochtans , alle muzykaale toonen zyn *konstig* , voor zo verre natuur aan derzelver afdeeling nooit de laatste hand slaat ; de keur staa aan ons , mits dat wy de wetten , aan den goeder smaak tot een rigtsnoer voorgescreeven , niet te buiten gaan.

§. 105.

De muzykaale stoffe bestaat uit toonen , die , twee of twee , zekere bepaalde tusschenwydte hebben , geduure in betrekking tot elkander aangemerkt , en dus BEPAALDE TOONEN , muzykaale TWEE KLANKEN , klinkende tusschenruimten , met één woord , INTERVALLEN genoemd worden.

uit toonen, niet uit afgezonderde klanken [§ 45]:
 in dat onze smaak gestadig iets vereischt,
 welk genoegzaame gelegenheid tot onder-
 zoeke vergelyking aan de hand geeft, en, de mu-
 zykaal in der daad eene geestige taal zal verbeel-
 den [§ 13], tot welken einde dan één klank,
 zonder achtervolging, van geen dienst kan wee-
 ren. Maar ook, uit toonen van zekere bepaalde
 afstanden: om nu van deeze een klaar begrip
 te maaken, dient men zig den toon voor te stel-
 len als eene linie, die zeer verscheidentlyk afge-
 beeld kan worden, en, uit kracht van verschil-
 lende werkoorzaaken, t'elkens verschillende wer-
 king moet uitleveren. Stelt men eenen kam,
 of een ander hinderpaal, onder eene snaar, er
 vertoonen zig datelyk twee ruimtens, ieder tusschen
 twee eindens begreepen. ja, ten zy de kam juist
 in 't midden onder de snaar staat, twee ruimtens
 van verschillende grootheid. Dusdanige ruimtens
 heten eigentlyk intervallen: inmiddels, de wel-
 kendheid het oogmerk aller onzer navorschin-
 gen zynde, men gebruikt dien term insgelyks
 voornamentlyk ten opzigt van de uitwerkse-
 nen, te weeten, van zodanige luidrugtige too-
 nen, als er, met uitsluiting van anderen, over-
 gang tot de muzykaale practyk zyn verkooren,
 tekenende dus het woord INTERVAL, in
 den muzykaale zin, twee toonen van eenen bepaalden
 onderlingen afstand, in betrekking tot elkander aange-
 merkt. Daar men hier nu t'elkens twee toonen met
 elkander vergelykt, en ze als halve- geheele-
 drie- vier- vyftoonen enz. onderscheidt, ten
 einde den min- of meerderen afstand van twee,
 voor één bewoording beknoptelyk aan te dui-
 den, ze kunnen ook MUZYKAALE TWEE-
 KLANKEN heeten. BEPAALDE toonen worden
 genoemd, vooreerst, om dat men in hunne

voortbrenging als *bepaald* is; te weeten, één snaa-
 eenes muzykaalen instruments gesteld hebbende
 de overige snaaren, zullen ze de gewoone inter-
 vallen leveren, noodzaakelyk dus en niet ander
 moet spannen. Ten anderen, om dat achte
 elkander volgende enkele toonen, die, door
 hunnen stiption afstand, zekere intervallen stel-
 len, *door elkander* worden *bepaald*, en de eerste
 nu hooger of laager zynde, dan anders, de twee-
 de, zulks insgelyks weezen moet. Ten derden
 om dat hun stipte afstand zig bestemmen of *be-
 paalen* laat, wanneer men namelyk de zichtbaare
 tastelyke ruimtens, door welke ze in snaare
 worden verwekt, *meet*, en er, door behulp van
 getallen en linien, *afbeeldingen* van maakt. Dus
 danige vergelykingen, als de beste en eenigste mid-
 delen om de zaak onder 't verstand te brengen
 noemt men *muzykaale redemaaten* en *evenredigbeden*
 te weeten, een enkele toon heeft een *grootheid*
 geen redemaat, als welke *twee grootheden*, gely-
 eene *evenredigheid* twee of meer redemaaten
 vereischt. Ondertusschen, daar geene ander
 toonen van *verschillende hoogte*, dan bepaalde, zi-
 derwyze, dat zetot het voornoemde oogmerk [§
 kunnen strekken, laten aaneenschakelen, en w-
 dus in de muzykaale praetyk slegts toonen van
 eene bepaalde tusschenwydte, welker redemaate
 namelyk juist in deeze en geene andere getalle
 staan, gebruiken, *ieder redemaat is geene muzykaa-
 redemaat*, en, schoon alle intervallen toonen zyn
alle toonen zyn geene intervallen, des bestaat de
 muzykaale stoffe eigentlyk uit *intervallen*, *twe-
 klanken*, of *bepaalde toonen*, hoedanige hier voo-
 taan door de bewoording *toonen*, kortheids hal-
 toereikende, altoos worden gemeend; en dusde-
 nige stoffe is het thans, op welke de beschryvingen

de toon is een klank, door anderen bepaald (a), uit anderen afgeleid, of tot anderen betrekkelijk (b), zinspeelen. Iminers, geen toon is alleen zynenthalve, maar ieder kan en zal ook teffens tot dienst van anderen verstrekken, ja, luidt in een zelfde behoorlyk gesteld muzykaal instrument, in een zelfde welgeregeld concert, *mer opzigt tot anderen zodanig, als hy luidt.* Voorts, men onderscheidt de enkele toonen door zekere letteren en bewoordingen, om dat men ze gestadig in betrekking tot elkander wil gebruiken, onderstellende te regt, dat één toon zodanige hoogte hebbe, als de betrekking tot anderen zulks mede brengt. Eischt nu iemand, by voorbeeld, A aan te geeven, om er na te stellen, er wordt van geenen klank gehandeld, schoon men voor dien tyd niet dan A noemt en hoort, maar van eenen toon, om dat men opzigtelyk tot anderen spreekt, of, éenen toon als de regelmaat van anderen aanmerkt.

a) *Tonus est sonus ex alio sono determinatus.* Engelhard, phyl. § 254.

b) *Sonus ad alium sonum relatus.* F. A. Widdler, dissert. de affectibus ope musices excitandis. § II.

§. 106.

Men telt in de muzykaale letterkonst geduurig van beneden naar boven, of van laage toonen tot hooge. Dit gebruik is in de orde der natuur gegrond, aangezien bas- en tenoorstemmen, door meerder sluiting der glottis, alt- en diskant—maar deeze, nooit tenoor— en bastoonen voort te brengen vermoogen. Weerom, eene snaar door asperking verkortende, kan men gestadig hooger toonen verwekken, doch den toon der losse snaar, behoudens de eigenste spanning, geenzins naar

believen verlaagen. De laagste toon, op welker de hoogere als gevestigd zyn, en naar welker men dezelve bereekend, draagt dienvolgens de benoeming van *grondklank*, of PRIME. Hier op ziet ook de bewoording *Generaal-bas*, vermits men in deeze oeffening der harmony alle vereischte intervallen van den grondklank afleidt; en mischien is zelfs ons neerduitsch woord *baas*, vader des huisgezins, van den ouden muzykaalen term *bas* oorsprongelyk. Wat nu, ten opzigt van laagte met bas-stemmen overeenkomst heeft, noemen men *acht-* wat een octaaf hooger is, *vier-* nog een octaaf hooger, *twee-* en wat een octaaf laag gaat, *seftien voet toon*, uit alle welke eindelyk ook 1- en 32 voetige toonen zyn voortgesprooten. De uitdrukkingen, een geluid, klank, toon, stem, pyp of snaar van 8 voet, 4 voet enz., zien derhalve, niet op de lengte van pypen en snaren, maar enkelyk op de *laagte*, in betrekking tot bas-stemmen, als de rigtsnoer, aangemerkt met één woord, op de *toonmaat*.

§. 107.

Onder de beide bekende regelmaaten van hoogte KOOR- en KAMERTOON genoemd, staat geene eenen geheelen toon hooger, als deeze. By voorbeeld de laagste orgelpyp eener *præstant* 8 voet, hoe danige stem doorgaans in 't gezig staat, vereischt naar kamerton, 8 voet, 10 duim lengte en 6 duim in diameter, maar naar koortoon slegts 8 voet lengte, en 5½ duim wydte. *Orgelen* staan dan gemeenlyk in koortoon, om dat men de pypen van ieder stemme, die naar kamerton D moesten spreken, reeds op C plaatsende niet alleen den grond minder bezwart, en ruimte, maar voornamentlyk *kosten*, althans in groot

Or

Orgelen, alwaar één pyp 7 tot 800 pond weegt, voor al ten opzigt van engels tin, eene merke-lyke zomme, uitwint. Dit verstaat zig ook, naar evenredigheid, van *klokspellen*. En de *trompetten* houden koortoon, om dat hooger toonen van evenredige sterkte, schoon hunne voortbrenging meerder kracht vereischt, wegens het meerder getal van trillingen, levendiger indrukzelen pleegen te verwekken.

Speelen nu koortonige instrumenten, gelyk men zeld, uit C, kamertonige, namelyk, clavecim-pels, vloolen, dwarsfluiten, hoboën, en ande-ren, gaan uit D. D hooger zynde dan C, schynt het, als of men de meerder hoogte aan den ka-merton hebbe toe te eigenen, 't welk ook mis-schien den opsteller en vertaaler van zeker fraai koustwoorden-boek, onder den naam van *Hub-ner* bekend, zal hebben verleid, om de zaak juist verkeerd op te geeven, des ik hier, in 't voorbygaan, onkundigen nader diene te berig-ten. Iets anders is *hooger in toon staan*, en weer iets anders, *uit een hooger toon zingen en speelen*. Een koortoonig werktuig is korter en nauwer, dan een kamertonig, daar het nu uit dien hoof-de in eenen zelfden tyd meerder trillingen ver-wekt, staat en gaat de koortoon *hooger*; en des-elfs meerder hoogte sluit de rede in, waarom kaamertonige instrumenten, die zig naar den koortoon hebben te schikken, eenen toon *hoo-ger*, by voorbeeld, uit D tegen C— koortoonige n tegendeel, om met den kamerton overeen te draagen, eenen toon *laager*, neem eens, uit G tegen A, moeten zingen en speelen.

§. 108.

In de muzykaale practyk koomen voornamentlyk in
G 3 aan-

aanmerking, SEVEN NATUURLYKE INTERVALLEN, *trapswyze uit vyf geheele en twee halve, en dus uit* ACHT ENKELE TOONEN *bestaande*. Deeze worden *natuurlyk* genoemd, omdat ieder, die eenigzins gehoor heeft, zulke klanktrappen zonder moeite, als van natuur kan nazingen, terwyl er tot het treffen van zodanige twalf intervallen, als clavieren gemeenlyk binnen den omtrek van ieder octaaf, *trapswyze*, in 13 enkele toonen, vervangen, al wat *konst* wordt vereischt. Worden nu de voornoemde seven, *sprongswyze*, of met de prime als twee— drie— vier— vyf— ses— seven— en acht— toonen vergeleken, ze zyn insgelyks min gemakkeyk, en dus *min natuurlyk*, dan geene: ondertusschen, in beide gevallen volgt, dat de achtste toon, of de OCTAAF, met den eersten, of de prime, gelykluide; weshalve men hier dan met het *achtal*, gelyk in de rekenkonst met het tiental te werk gaat.

§. 109.

Tot de benoeming der acht enkele toonen uit welke de gemelde natuurlykste intervallen voortspruiten, zyn de eerste SEVEN LETTERS van ons Alphabet toerekenende, mits dat men die van verschillende octaven op zekere wyze van elkander onderscheide. In deeze kunnen de clavieren, die gemeenlyk in vier octaven—ruimten alle moogelyke zangtoonen vervangen, tot een regelmaat verstrekken. Gelyk men nu aldaar, zonder van de boven—toetsen eens te gewaagen, de toetsen der laagste octaaf, de muzyknooten tot derzelver aanduiding vereischen en de verwekte luidrugtigetoonen zelve, GROOT C, D, E, F, G, A, B, benoemt en schryft, die der tweede, KLEIN c, d, e, f, g, a, b; die

er derde, EENGESTREEPT $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, enz.
 une fois marqué) ; die der vierde, TWEE-
 GESTREEPT, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$, enz; wat hooger gaat,
 VIER- ja, VYFGESTREEPT, en wat laager is
 als C, CONTRA; contra B, contra A; men
 kan en mag deeze benoemingen tot alle overige
 muzykaale intrumenten overbrengen, voor zo
 verre tot de stipte uitdrukking dusdanige onder-
 scheiding wordt vereischt. By voorbeeld, de
 laagste toon der *Violoncel* is C; der *Viool di Gamba*,
 D; der *Altrviool*, c; der *viool*, g; der *boboo*,
 a; der *dwarzfluit*, $\bar{d}$; der *fluit à bec*, f. Althans,
 ik gedenk, hier en elders in 't geeven van voor-
 beelden, alwaar men 't zonder nooten wel af
 kan, my er geduurig van te bedienen, des
 iemand, die myne meening begeert te vatten,
 de gemelde verschillende uitbeelding der lette-
 ren, A, a, $\bar{a}$, $\bar{\bar{a}}$ enz. naauwkeurig gelieve in
 acht te neemen.

§. 118.

In Orgelen, alwaar zelfs stemmen van 32 en van 1
 voet voorhanden zyn, ontmoet men NEGEN OCTA-
 VEN-RUIMTENS van verschillende hoogte:

- 1) Van 32 tot 16 voet; 2) van 16 tot 8;
- 3) van 8 tot 4; 4) van 4 tot 2; 5) van 2 tot 1;
- 6) van C-c, in de eenvoetige stem; 7) van

$\bar{c}-\bar{c}$; 8) $\bar{\bar{c}}-\bar{\bar{c}}$; 9) $\bar{\bar{\bar{c}}}-\bar{\bar{\bar{c}}}$. Dit is ook al 't geene,
 dat het scherpste menschelyk gehoor ooit ver-
 mag te onderscheiden: men kan zekerlyk nog
 grooter en kleiner pypen maaken, en, de trillin-
 gen van ieder interval tot 15 octaven toe (a),
 a, ongelyk verder, te papier stellen; maar, ook

G 4

met

a) Mem. de l'acad. roy. 1713. pag. 408.

met er haast bemerken, dat de uitwerkfelen met onze gesteldheid geen overeenkomst meer hebben.

§. 111.

Men vergenoegt zig in de muzykaale praetyk doorgaans met ses- of liever met VYF OCTAVEN- RUIMTENS. De uiterste van gemelde negen gelyke tog in orgelen slegts tot samenstemming en versterking dienen, zyn op haar zelve, wegens den al te grooten afstand, niet al te wel verdraaglyk, en koomen onze bevattings al vry ontwyken, des men er elders, om regt verstaambaare toonen te hebben, ten minsten drie, namelyk één in de laagte, en twee, ja, drie in de hoogte, minder gebruikt, daar immers *vyf octaven-ruimtens*, by voorbeeld, van contra F tot f, overvloedig werk kunnen verschaffen.

§. 112.

De intervallen ontfangen hunne benoeming volgens den afstand, dien ze in nooten op acht trapswyze volgens ruimtens, 't zy streepen of spatien, vertoonen.

Staat de PRIME, by voorbeeld, op de benedenste of eerste streep, wat in de naaste of tweede spatie valt, heet *tweetoon*, of SECUND; wat op de tweede streep koomt, *drietoon*, of TERTS; wat de derde spatie inneemt, *viertoon*, of QUART; wat de derde streep vervult, *vyftoon*, of QUINT; wat in de vierde spatie verschynt, *seftoon*, of SEXT; wat de vierde streep beslaat, *seventoon*, of SEPTIMA; en wat men in de vyfde spatie gevolgelyk in de achtste nooten-ruimte, ontmoet *achttoon*, of OCTAAF. Deeze, met de prim gelykluidende, en, teffens de prime der volgend octaaf

staaf verbeeldende, noemt men, wat zig dan op de vyfde streep vertoont, weer *secund*; en wat tot de zesde of bovenste spatie overgaat, *terts*; schoon men in den generaal-bas tusschen *secunden* en *nonen*, of negentoonen, onderscheid maakt. Maar men nu geduurig van beneden naar boven stelt, de quint van c is g, maar de quint van g is niet c; maar $\bar{d}$, en dus met alle overige.

§. 113.

Om binnen den omtrek der vyf gewoone streepen meer, ongelijk naauwer en ruimer intervallen te kunnen aanduiden, bedient men zig van drie voor de nooten stellen tekenen; een kruisje, een rond- en een vierkant. Het kruisje beteekent VERHOGING, het ronde b teken (b rotundum), VERLAAGING; in het vierkante, (b quadratum, of b *quarré*, niet *carre*) HERSTELLING, te weeten, verhooging by aldien een onmiddelyk voorafgaande noot, oets en toon verlaagd— en verlaaging, by aldien dezelve verhoogd zyn geweest. Vertoont nu of de prime een kruis, of de bovennoot een b, het interval zal *naauwer* worden; heeft de prime een kruis, en teffens de bovennoot een b, *nog naauwer*; vertoont, in tegendeel, of de prime een $\square$, of de bovennoot een kruis, er wordt een *ruimer*- en wanneer er voor de prime een b, en teffens voor de bovennoot een kruis verschynt, en *nog ruimer* interval aangeduid.

§. 114.

Naar dat de intervallen zig aldus in nooten naauwer en ruimer vertoonen, onderscheidt men ze door de byvoorden KLEINSTE en KLEINE, GROOTE en GROOTSTE, tewel de benoeming volgens den afstand.

*afstand der ruimtens, secund, terts, quart enz. onverschillen-
 anderlyk dezelfde blyft. Niet, wegens eenige o
 derlinge overeenkomst, als of, by voorbeeld, e
 kleinste en een kleine terts omtrent van eenerl
 aardt en werking waren; ook niet, om dus hu
 nen min- of meerderen afstand in snaaren aan
 wyzen, als of, by voorbeeld, een kleinste ter
 van eene prime verder ware afgelegen, dan een
 grootste secund, als waar van in der daad h
 tegendeel waar is; maar alleenlyk, om dus een
 vaste regelmaat van onderscheiding en benoeming aan
 hand te geeven.*

§. 115.

*De elementen of kleinste deelen, uit welke onze
 intervallen worden samengesteld, zyn kleinste — kleine
 en groote halve toonen. Ik zeg onze intervallen
 want de Turken en Persiaanen, gebruiken gantsche
 andere elementen (a), en wel zodanige, dat o
 ze keurige ooren, by aldien het daar mede no
 eveneens is gesteld, naar hunne muzyk, die v
 desperaat moet luiden, juist niet graag behoefte
 te weezen. Zy schynen de orde van onze inte
 vallen te kunnen noch te willen vatten, daar w
 in tegendeel, het gebrekkige van de hunne, o
 zeer klaar kunnen voorstellen. Hier uit vol
 dan geenzins, dat de muzykaale gronden v
 onze gewoonte en willekeur afhangen, ma
 alleenlyk, dat elke waarheid aan ieder niet bevattel
 gemaakt konne worden. De goede muzykaa
 smaak doet ons de geregte helft eenes geheele
 toons, en de eertyds gebruikelijke quart- toone
 of vierde parten, zelfs tot geen dissonanten goe
 genoeg achten, des een geheele toon uit deele
 van ongelyke grootte moet worden samengestel*

Da

a) Memoires de l'acad. roy. 1701, pag. 431.

ar nu een geheele toon even ruim kan blyven,
 noon deffelfs deelen tegen elkander in ongelyke
 de staan, de toonkundige hebben hier omtrent
 erhande verschillende fyftemen voorgedragen;
 middels, de groote *Sauveur* bewyft, met ver-
 onderenswaardige fcherpzinnigheid (b), dat er
 ider 25, flegts drie, voor bruikbaar kunnen
 orgaan: te weten, men dient de ruimte eenes
 heelen toons of, volgens het Syftema van *Hui-
 ns*, in 5 gelyke deelen te fcheiden, en voor den
 einften halven toon 1, voor den kleinen hal-
 ven 2, en voor den grooten halven, 3 te fteflen;
 , volgens *Sauveur*, in 7 deelen, 1 voor den
 einften- 3 voor den kleinen- en 4 voor den
 ooten halven toon (c); of, volgens het fyftema,
 de muzykoeffenaars doorgaans gebruykelyk,
 9 deelen, zo dat den kleiniten, 1 deel— den
 einen- 4, en den grooten halven toon 5 deelen
 eekoomen. In ieder van deeze fyftemen ftaat
 ft, 1) dat een geheele toon uit ongelyke deelen moete
 worden

b) Mem. 1707. pag. 274.

c) Zulke 7 gelyke deelen, die hy, *Sauveur*, *Meri-
 des* noemt, verdeelt hy ieder weer in 7 *Eptame-
 rides*, hoedanige er dienvolgens 21 (of 3 maal 7)
 op eenen kleinen halven- 28 op eenen grooten hal-
 ven- en dus 49 op eenen geheelen toon gaan. Dit
 bedraagt in de vyf geheele en twee groote halve
 toonen eener Odaaf, namelyk in 5 maal 49, en,
 2 maal 28, 301 *subtile toonen*, en deeze zyn het,
 op welke, ter gelegenheid van de fubtile uit-
 werkfelen der glottis (§ 101.) wierde gezinspeeld.
 Voorts, ieder *Eptamerides* fcheidt hy, om des te
 gemakkeliker te rekenen, weer in 10 *Decamerides*,
 van de welke een gefcherpt gehoor thans een
 vierde gedeelte, en dus het 196fte gedeelte eenes
 geheelen toons (4 maal 49) ftiptelyk zal kunnen
 onderscheiden. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag.
 357.

worden samengesteld. 2) Dat een geheele toon er ruim blyve, niet tegenstaande desselfs deelen ongelijk grootte hebben. 3) Dat twee kleine halve toonen meer- twee groote halve meer, dan een geheele toon draagen. 4) Dat een geheele toon uit eenen kleinen en een grooten halven toon worde samengesteld. 5) Dat een kleinste halve toon het verschil zy tusschen een kleinen en grooten halven, en in 't gemeen is was dat men zonder kennis van kleine en groote halve toonen geen duidelyk begrip van de muzykaale stoffe konne verkrijgen. Inmiddels, daar de toonkundige hier in volkomen eens zyn, dat het kleinste bruikbare gedeelte, een snippel of COMMA genoemd, ten allernaasten by (d), een negende part eenes geheelen toons zy, en, men de ruimte, binnen welke een kleine en een groote halve toon in snaaren wordt verwekt, met een passende maatende, het laatst gemelde Systema door practyk best bewaarheid vindt, ik verkies van de drie voornoemde, die ieder iets voor en tegen hebben (e), het laatste, ten einde den ongeoeffenden, curieusen leezer, op eene ligt bevattelyke wyze, een denkbeeld van de intervallen één octaaf te geeven; stellende dus voor den kleinsten halven toon 1 comma, voor den kleinsten halven 4— voor den grooten halven, 5 commata

d) Mem. 1707. pag. 270. 416.

e) Ibid. pag. 270--281.

§. 116.

De muzykaale tekens kruis en b hebben enkelyk hun opzigt tot kleine halve toonen. Het vierstreepig kruis zal, volgens het oogmerk der instelleren, verhooging van 4 commata te kennen geeven, gelyk de eertyds gebruikelijke sesstreepige kruisen, verhooging van 6— en twee vierstreepig

plaats van de welke, zommigen, verwarring te
den, liever het enkele x verkiezen, *verhooging*
n. 8 commata, zullen aanduiden. Weerom, het
betekent verlaaging van vier- en twee bb, in
elker plaats men het grieksche β konde invoer-
en, *verlaaging* van acht commata. Dus verschil-
l, by voorbeeld, C^{kruis} en D^b als een negende
rt eenes geheelen toons: geene, is 4 commata
ooger, als C; deeze, wyft 4 commate van D
rug, en valt dienvolgens in 't vyfde comma
ven C. Desgelyks, c met twee kruisjes is
g geen d, maar één comma laager; en d met
ee bb is geen c, maar nog één comma hooger;
dus met alle overige.

§. 117.

Een KLEINSTE HALVE TOON *wordt in de*
ste nootenruimte derwyze uitgebeeld, dat beide nooten
zelfden toon aante duiden schynen: neem eens e^{kruis}, f.
is, c. f^x, g. Men kan dit interval op dezelfde
nte niet uitdrukken, om dat het slegts eenen
and van één comma vereischt, en een kruisje
ds verhooging van 4 commata te kennen geeft,
men zig hier in clavieren met een en dezelfde
toets moet vergenoegen.

§. 118.

Een KLEINE HALVE TOON *verschynt in*
ten op dezelfde streep of spatie, onderscheidende zig
bovennoot door een kruis of, een vierkant b.; een
interval, 't welk zig gemakkelyker, dan eenig
der, laat onderkennen.

§. 119.

§. 119.

Een GROOTE HALVE TOON , of *kle secund*, gaat van een spatie tot de naaste streep, of een streep tot de naaste spatie, onderscheidende zig door een *b* voor de bovennoot, of door een kruis vóór de prime, uitgezonderd in *e*, *f*, en *b*, *c*, die gevoortekens vereischen. by voorbeeld, *c*, *db*. *ckruis*, uit eenen kleinften— en eenen kleinen halven toon samengesteld: te weten, *c*, *ckruis*; *ckruis*, *db*; *ckruis*, *db*; *db*, *d*.

§. 120.

Onze nootenruimten , schoon evenwydig , beeldeen evenwydige intervallen uit , maar, op zig gezien, zonder voortekenen aangemerkt , in twee graaden , beide voornoemde groote halve toonen *e*, *f*; *b*, *c*; in de vyf overige, geheele toonen.

Zoude ieder graad halve toonen voorstellen, op streepen en ses spatien konden weinig geheele toonen plaats vinden; ieder, geheele toonen, de vereischte tekens, kruis, en *b*, zouden de praëtyk te moeilijk maaken, en in beide gevallen ging het gemiddelde intervallen volgens den afstand in nooten tekenen en te benoemen, verlooren; des is de gewoondige schikking te regt voorttrekken geacht. Inmiddels, hoe gemakkelyk, ja, onverbeterlyk ze in dit opzigt ook zy, er spijten evenwel, in den omloop der toonen, groote zwaarigheden uit voort, zo dat ze ons bykans al zo zeer in den weg staat, als de lugt den fluyten rekykeren: want de kennis van groote halve en geheele toonen hangt nu volstrekt af van de muzyksleutelen, en deeze vervangen de halve de voornoemde groote halve toonen ieder

rschillende graaden. Voorts, wil men, by orbeeld, c, d, e, f , in D verplaatsen of transneeren, er wordt vereischt, $d, e, f^{\text{kruis}}, g$; $E; e, f^{\text{kruis}}, g^{\text{kruis}}, a$; in $F, f, g, a, b^{\text{mol}}$; niet uis. Kortelyk, de rede, waarom men in zere grondtoon deeze en geene andere kruisjes b tekens aan 't hoofd der nooten ontmoet, te plaats en dient, is uit de gemelde stelling een bevattelyk.

§. 121.

Een VERDUBBELDE HALVE TOON *be- at in nooten de eigenste ruimte, onderscheidende zig door een dubbeld kruisje voor de bovennoot, of door een voor de prime en teffens door een kruisje voor de boven- ot: neem eens, $c, c^x. d, d^x. eb, e^{\text{kruis}}, b^{\text{mol}}, b^{\text{kruis}}$. t interval, uit twee kleine halve toonen samenge- eld, bevat 8 commata. Nochtans volgt niet, t ieder dubbeld kruisje eenen verdubbelden einen halven toon aanduide, gemerkt, by orbeeld, $e^{\text{kruis}}, f^x; b^{\text{kruis}}, \bar{c}^x$, gelyk staat met $g; \bar{c}, \bar{d}$; maar wel, dat men, tot vermyding n dubbelzinnigheid, voor onmiddelyk achter kander volgende verhoogde en verlaagde noo- n, alleenlyk dan, wanneer ze nog verder ver- oegd en verlaagd zullen worden, de eigenste kens van verhooging en verlaaging diene te llen.*

§. 122.

Een GEHEELE TOON, *of groote secund, gaat, eneens als een groote halve toon, van een spatie tot naaste streep, of van een streep tot de naaste spatie 119], zynde uit eenen kleinen- en eenen grooten halven n, of, uit twee kleine halve en eenen kleinste hal-*

halven, samengesteld. by voorbeeld f, g, uit f^{kruis}; f^{kruis}, g; of uit f, f^{kruis}; f^{kruis}, g^b; g^b. Voorts, hier dient ook in 't voorbygaan aangemerkt, dat men de *boventoetsen van clavieren* sleg oneigentlyk *halve toonen* noeme, daar immers e^b, e, f^{kruis}; f^{kruis}, g^{kruis}; a^{mol}, b^{mol} enz. al zowel gheele toonen leveren als f, g; g, a; a, b; en, met één toets, noot en klank, zonder betrekking tot anderen aanmerkende, van malkanderen scheid wat samen behoort, en dus *niet muzykaal* hieldt.

§. 123.

Een GROOTSTE SECUND is samengesteld uit een geheelen en eenen kleinen halven toon. by voorbeeld c, d; d, d^{kruis}; bevattende dus 13 commata (§ 115). Hier hebben wy dan *sesderlei secunden*, namelyk *kleinste, kleine en groote halve-verdubbelde kleine halve-geheele toonen*, en *grootste secunden*; deeze, gelyk ze in nooten niet verder gaan dan tot de naaste ruimte, noemt men TRAPPEN, en al overige, SPRONGEN.

§. 124.

Een KLEINSTE TERTS vervangt twee groote halve toonen: b. v. B, d^{mol}, is samengesteld uit B, c; c, d^{mol} (10 com): hier blykt derhalve dat ze naauwer zy, dan de grootste secund (§ 114) 't welk zig dan van alle volgende soortgelyke eveneens verstaat. *Een KLEINE TERTS vervangt eenen geheelen en eenen grooten halven toon:* b. c, e^{mol}, spruit uit c, d; d, e^{mol}; (14 com). *Een GROOTE TERTS, twee geheele toonen:* c, d; d, e; (18 com.) *Een GROOTSTE TERTS, twee geheele, en eenen kleinen halven toon:* by voorbeeld, c, e^{kruis} (22 com).

§. 125.

Een KLEINSTE QUART bevat eenen geheel toon, twee groote halve: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} f \\ c_{\text{kruis}} \end{matrix} \right\}$, c_{kruis} , d; e; e, f; (19 com.). Een QUART, twee geëele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{matrix} f \\ c \end{matrix} \right\}$, c, d; e; e, f (23 com.). De term *quart*, zonder woord, betekent dan altoos de kleine quart; en interval van meerder volmaaktheid en enst, dan eenig ander van dezelfde benoeming. Een GROOTE QUART, drie geheel toonen: $\left. \begin{matrix} f_{\text{kruis}} \\ c \end{matrix} \right\}$ (27 com.); een interval, 't welk benedentoetsen van clavieren slegts in $\left. \begin{matrix} b \\ f \end{matrix} \right\}$ leveren. Een GROOTSTE QUART, drie geëele toonen, en eenen kleinen halven: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} B^{\text{mol}} \\ c \end{matrix} \right\}$, c; c, d; d, e; e, e_{kruis} . (31 com.).

§. 126.

Een KLEINSTE QUINT is samengesteld uit een geheel en drie groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} g^{\text{mol}} \\ c_{\text{kruis}} \end{matrix} \right\}$, uit c_{kruis} , d; d, e^{mol} ; e^{mol} , f; e^{mol} ; (24 com.). Een kleine, of VALSCHE QUINT, twee geëele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{matrix} g \\ c_{\text{kruis}} \end{matrix} \right\}$ uit e^{mol} , d; d, e; e, f; f, g; (28 com.). Een QUINT, uit drie geëele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{matrix} g \\ c \end{matrix} \right\}$ (32 com.). Een GROOTSTE QUINT, vier geëele toonen: $\left. \begin{matrix} g_{\text{kruis}} \\ c \end{matrix} \right\}$ uit c, d; d, e; f_{kruis} ; f_{kruis} , g_{kruis} . (36 com.).

H

§. 127.

§. 127.

Een KLEINSTE SEXT vervangt twee geheele en drie groote halve toonen: $\left. \begin{matrix} a^{mol} \\ c^{kruis} \end{matrix} \right\}, c^{kruis}, d; d, e, e, f; f, g; g, a^{mol}; (33 \text{ com.}).$ Een KLEIN SEXT, drie geheele, en twee groote halve toonen $\left. \begin{matrix} a^{mol} \\ c \end{matrix} \right\} (37 \text{ com.}).$ Een GROOTE SEXT, vier geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{matrix} a \\ c \end{matrix} \right\} (41 \text{ com.}).$ Een GROOTSTE SEXT, vyf geheele toonen $\left. \begin{matrix} a^{kruis} \\ c \end{matrix} \right\} (45 \text{ com.}).$

§. 128.

Een KLEINSTE SEPTIMA vereischt drie geheele, en drie groote halve toonen: $\left. \begin{matrix} b^{mol} \\ c^{kruis} \end{matrix} \right\}, c^{kruis}, d; d, e, e, f; f, g; g, a; a, b^{mol}; (42 \text{ com.}).$ Een KLEINE SEPTIMA, vier geheele, en twee groote halve toonen: $\left. \begin{matrix} b^{mol} \\ c \end{matrix} \right\} (46 \text{ com.}).$ Een GROOTSEPTIMA, vyf geheele toonen, en eenen grooten halven: $\left. \begin{matrix} b \\ c \end{matrix} \right\} (50 \text{ com.}).$ Een GROOTSTE SEPTIMA, zes geheele toonen: $\left. \begin{matrix} b^{kruis} \\ c \end{matrix} \right\} (54 \text{ com.}).$

§. 129.

Een VERMINKTE OCTAAF bestaat uit vier geheele, en drie groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} c \\ c^{kruis} \end{matrix} \right\}$ uit $c^{kruis}, d; d, e; e, f, f, g; g, a, a, b; b, \bar{c}; (51 \text{ com.}).$ Een OCTAAF, uit vyf geheele, en twee groote halve toonen: by voorbeeld $\left. \begin{matrix} c \\ c^{kruis} \end{matrix} \right\}$ uit $c^{kruis}, d; d, e; e, f, f, g; g, a, a, b; b, \bar{c}; (51 \text{ com.}).$

geheel, en twee groote halve toonen: $\bar{c}$ } 55 com :).
 Deze laatste, als de grenspaal, en de wegwyzer
 van 't middelpunt niet te verdwaalen, ver-
 angt niet ses geheele toonen, maar één comma
 meer, gelyk 6 maal 9 niet het zélfsde getal levert,
 s 5 maal 9 en twee maal vyf. Besnoeyt men dit
 minnig interval, 't uitwerkzel wordt *verminkt*
 genoemd (deficiens), om dat de bewoording *klei-*
hier nog te goed is. Voorts, het tegengestel-
 te, of de zogenaamde *overmaatige octaaf* (octava
 perflua vel abundans) by voorbeeld $\bar{c}_{\text{kruis}}$ } blyft
 buiten myn bestek, als gaande de octaven-ruimte
 reeds te buiten.

§. 130.

Binnen den omtrek eener octaaf ontmoet men 28 inter-
 llen: namelyk, 6 secunden (§. 123); 4 tertsen;
 quarten; 4 quinten; 4 sexten, 4 septimen; en 2
 staven. Wie nu 1) op hunnen afstand in de nooten-
 umtens, 2) op de tekens, door welke ze on-
 delyk naauwer en ruimer worden aangeduid, 3)
 op de Kleine en groote halve toonen, 4) op de
 groote halve en geheele toonen naauwkeurig acht
 geeft, en zig 5) naar een maatstok omziet, ge-
 k hier de bygebragte commata een duidelyk
 begrip van de zaak geeven; die zal gemakkelyk
 tot grondige kennis van de *muzykaale stoffe* kunnen
 eraaken; iets dat in der daad zelden wordt ont-
 moet by muzykanten van professie, als welker
 leest doorgaans veel te galant is tot de bespiege-
 ling van zulke *grandes baggatelles*.

§. 131.

In ieder van de gemelde drie bruikbaare muzykaale systemen (§ 115), begrypt men de ruimte eener oëtaaf, schoon uit vyf geheele, en twee grote halve toonen bestaande, in verschillende deelen. Het systeem van Hui-gens bevat 31 deelen: namelyk, 5 maal 5, voor 5 geheele toonen, en twee maal drie, voor de beide groote halve. Zeid nu iemand, een kleine en een groote halve toon verschillen als een vyfde part eenes geheelen toons, zulks is niet volstrektelyk waar, maar slegts in betrekking tot dit Systeem. Weerom, dat van Sauveur, bestaat uit 43 merides (§ 115. not. c): te weeten: 5 maal 7, en 2 maal 4; en het meest gebruylike, uit 55 commata, 5 maal 9, en twee maal vyf.

§. 132.

Ieder onderscheidentlyk gedeelte eener oëtaaf kan tot eene PRIME verstreken. Spant men eene snaar een ziertje hooger of laager, men stelt datelyk eene andere prime. Ieder Eptamerides (§ 115. not. c) kan een prime wezen; dus hebben wy er 301 binnen één oëtaaf. Wyders, verdeelt men een comma in 9 deelen, ieder geheele toon, (gemakshalve voorondersteld, dat ze alle even ruim zyn); levert 81, en dus de ruimte ééner oëtaaf (in 5 maal 81, en 2 maal 45) 495 primen. Ja, weet men de ruimte eenes geheelen toons in 196 deeltjes te scheiden (§ 115. not. c), ieder oëtaaf vangt [in 5 maal 196, en 2 maal 112] reeds 1204 primen.

§. 133.

Ieder interval kan van ieder prime begin neemen, en tot andere bevattelyke oëtafen-ruimten worden overgebracht.
Want

Vant het koomt by de intervallen gantsch
 et aan op de meerder op minder hoogte der
 rime, maar slegts, op *evenredige tusschenwyd-*
 . [§ 105.]

§. 134.

ENKELD noemt men de intervallen, wanneer ze
 nnen den omtrek eener octaaf blyven; DUBBELD,
 , drie- vier- vyfdubbeld, wanneer- en naar maate zy
 verder buiten gaan. By voorbeeld: C, c, is een
 kele octaaf; C, $\bar{c}$, een dubbele (octava duplex);
 , $\bar{c}$, een driebubbele; C, $\bar{\bar{c}}$, een vier- C, $\bar{\bar{c}}$, een
 yfdubbele. Voorts, de zogenaamde overmaatige
 taaf [§ 129] by voorbeeld c, $\bar{c}^{\text{kruis}}$, is niet dan een
 bbbele kleine halve toon, dien men echter van den
 rdubbelden [§ 121], dient te onderscheiden;
 $\bar{c}^x$, is een dubbele, verdubbelde kleine halve toon;
 dus met alle overige.

§. 135.

EENVOUDIG heeten de intervallen, wanneer ze
 otelyk verschynen, zonder de deelen, uit welke ze
 ortspruiten, maar SAMENGESTELD, wanneer
 nne deelen zig tragswyze vertoonen. By voorbeeld,
 $\bar{c}$ is een eenvoudige octaaf; maar c, d, e, f, g, a,
 , $\bar{c}$, een samengestelde (octava composita); en
 at dit op de ry voort van c tot $\bar{c}$, ze is twee-
 udig— van c tot $\bar{\bar{c}}$, drievoudig samengesteld (bis
 l ter composita). De grondige kennis van de
 intervallen hangt zekerlyk af van die der deelen,
 H 3 uit

uit welke ze samengesteld kunnen worden : aan-
gezien men alleenlyk langs deezen weg rede kan
geeven, hoe, by voorbeeld, $c^{d^{kruis}}$ van $c^{e^{mol}}$ $c^{e^{kruis}}$
van f^f $c^{g^{kruis}}$ van $c^{a^{mol}}$ enz. verschillen.

§. 136.

Wanneer men twee intervallen samenstelt, worden de muzykaale letters versamelings-wyze (collective) aangemerkt, om dat men één, tweemaal telt. Twee secunden maaken geen quart, schoon twee maal twee vier is, maar een terts, aldus gerekend: c, d; d, e. Desgelyks, secund en terts leveren een quart: c, d; d, e, f. Twee tertsen, een quint, c, d, e; e, f, g. Tertsen en quart, een sext: c, d, e; e, f, g, a. Twee quarten een septima: c, d, e, f; f, g, a, b. Quart en quint of quint en quart, een octaaf.

§. 137.

Men verdeelt de intervallen in trappen en sprongen [§ 123]; in enkele en dubbele; eenvoudige en samengestelde; kleine en groote; gelykluidende en verschillende; wel- en wanluidende. Door Kleine, verstaak ik, secunden, tertsen en quarten; door groote, quinten, sexten, septimen en octaven; door gelykluidende, de octaven; door verschillende, alle overige, hoe ook genoemd. Wyders, van de wel- en wanluidende, zal vervolgens onder den titel van harmony worden gehandeld.

§. 138.

De kennis van de afdeeling, de eigenschappen, en de schifting der intervallen noemde men eertyds HARMONYK. Deeze (harmonica vel canonica) verschilt van *harmony* (harmonia), en van *Muzyk*, als kennis van bouwstoffen, van het opmaaken van schetsen, daadelyke timmering, en opgetrokken woningen; echter, zy is het geene; op 't welk het gantsche gebouw beruſt, vermits het eerste werk der konſt in toebereiding van bekwaame ſtoffe beſtaat, en, het in de muzykaale praſtyk doorgaans op de uitvoering van de regelen der harmony aankooſt. Wie nu alleen in deeze ſoort van muzykaale kennis was geoeffend, dien noemde men, ter onderscheiding van een *Muficus*, HARMONICUS, of toonkundige.

§. 139.

Een eerste ſchets van afdeeling, volgens welke de intervallen, binnen één oſtaaf vervangen, verzameld, en zekere overeenkomſtige, als tot eene byzondere claſſe behoorende, aangemerkt worden, draagt de benoeming van een KLANKGESLACHT. Dusdanige theoretische voorschriften hebben wy drie; het DIATONYKE, of voltoonige, bevat ſlegts groote halve en geheele toonen; het CROMATYKE, of bunte, kleine halve en groote halve toonen; en 't ENHARMONYKE, door zommigen het puik-overeenſtemmige genoemd, kleinſte- kleine- en groote halve toonen. Ieder van deeze gebruiken wy of eenvoudig of gemengd. Het eenvoudige diatonyke, verſtrekt tot een onveranderlyke grondwet aan alle muzykſtukken, ſchoon men, om zig niet geheel by groote halve en geheele toonen te bepaalen, ook te mets naauwer intervallen er

laat tusschen vloeyen, en dus uit de beide overige klankgeslachten, als uit een achterhoede, of provisie kameren; zomwylen allerhande keurige materiaalen ophaalt. Van deeze, en andere dingen, die zig door nooten best laten uitbeelden, gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling *muzykaale spraakkonst* genoemd, uitvoeriger berigt te geeven. De kennis der klankgeslachten dient, onder anderen, daar toe, dat men op de vraag, hoe veel intervallen men in de muzyk gebruike? ordentelyk tot bescheid kan geeven, in 't *diatonyke* klankgeslacht 10; in 't *cromatyke*, 17; en in 't *enharmonyke* al wat er op is, namelyk, 28 intervallen [§ 130]

§. 140.

*Een bepaalde samenhang van trapswyze achter elkan-
der volgende vyf geheele en twee groote halve toonen
draagt de benoeming van een HOOFD- of GROND-
TOON.* Dusdanige grondtoonen gebruikten de
oude Grieken; eerste instellers van muzykaale
orde, *ses oorsprongelyke* (authentici), die
ieder de beide halve toonen in verschillende
graaden hadden, echter, den eenen in de
quint, en den anderen, in de quart. Van deeze
ses, gebruiken wy hedendaags inzonderheid twee
namelyk, c, d, e, f, g, a, b, c̄, die eene *groot-
terts*, c, e; en a, g, f, e, d, c, B, A, die
opwaards, eene *kleine terts*, A, c, vervangt. Ik
zeg *inzonderheid*, want in kerkmuzyk, zelfs in
onze gewoone psalmvoizen, koomen nog dikwyls
drie van de overige grondtoonen der Grieken
ten voorschyn. Gelyk nu overdragt van zekere
intervallen aan hooger of laager toonen, TRANS-
POSITIE wordt genoemd, en deeze, mede
brengt, dat, niet tegenstaande de verschillende
hoogte, *ieder groote halve toon, een groote halve
maal* blyve

blyve, ieder geheel, een geheel enz.; wy onderscheiden de beide grondtoon en A volgens de grootte en kleine tert, en transponeerenze. Dus konnen er, ten aanzien der intervallen van alle drie klankgeslachten, op diatonyke wyze gebruikt, 42 grondtoon uit voort spruiten, 21 over de groote— en 21 over de kleine derde of tert, welke alle ik by de naaste gelegenheid in nooten voor te stellen en uitvoerig te verklaren gedenk. Genoeg, dat wy vooreerst weten wat een grondtoon is. Voorts, de grondtoon, ja, alles wat ooit scalen, zang- of toonladders, kan heeten, leidt men af uit de klankgeslachten, en vervolgens de harmony, uit de grondtoon.

Van de eigenschappen der gebruikelykste intervallen.

§. 141.

Men kan van de ruimten, die de intervallen op een Monochordum vertoonen, door middel van getallen en lijnen afbeeldingen maaken, en dus hunne innerlyke eigenschappen nader leeren kennen. Een monochordum, eensnaarig werktuig, sonometre, of klankmeeter, wiens uitvinding men aan Pythagoras toeigent, bestaat in een dunne plank van 2, 4, of 6 voet lengte, en een paar duim breed en diep, schoon men het ook te mets als een hol kasje toestelt. Hier wordt aan weerkanten een vaste kam geplaatst, en de ruimte tusschen dezelve in zekere graaden afgedeeld, 40, 60, 120, zelfs 1200, 2400, 3600, naar believen; op die wyze, gelyk men op uurwerken verscheiden net verdeelde streepjes, en eenige weinige getallen, tot aanwyzing van minuten en secunden doet verstreken.

Deeze streepjes en getallen snydt men of in hout, of stelt ze te papier, en bekleedt het hout daar mede. Dan wordt er één kopere snaar, of verscheiden eentoonige, zo styf als doenlyk op gespannen; evenveel in wat toon. Om nu zekere deelen der snaar van anderen af te zonderen, bedient men zig van een welgepast, houten, los kamtje, boven met een dun koperdraatje belegd, 't welk men aldaar, waar men iets wil afdeelen, onder de snaar stelt, en ze dus in twee deelen scheidt, welke dan, naar behooren afgedeeld zynde, en met een vinger of een veertje zagtyes beroerd wordende, het begeerde interval laten hooren. Het getal der trillingen door toonverwekkende lighaamen in zekeren tyd voortgebracht, is namelyk niet telbaar, eensdeels om dat het geluid zeer snel beweegt, en anderdeels, om dat de trillingen van ieder toon zeer dikwyls door de lugt worden herhaald. Zo geneuglyk ons dit in 't gemeen valt, en hoe meer de klaare bevatting der toonen dus wordt bevorderd, des te hinderlyker is het in 't vormen van duidelyke begrippen, gelyk het tot dien einde zekerlyk genoeg en beter ware, dat wy de trillingen van ieder toon slegts éénmaal hoorden. Schoon men nu het getal der trillingen, 't welk een snaar in een gegeven tyd moet verwekken, kan uitrekenen [§. 56. not.], één toon is nog geen interval, en langs deezen moeyelyken weg zouden wy nooit gedaan werk hebben. Onder tusschen, daar wy weten, dat en waarom de lengtens van snaaren met het getal der trillingen, en met de hoogte der toonen, in omgekeerde rede staan [§ 56. 57. 75], wy kunnen hier uit twee lengtens, die zeker bekend interval verwekken, gemakkelyk en onfeilbaar afneemen, hoe de trillingen van desselfs beide toonen tegen elkander staan

sijn moeten: te weten, hun getal in eenen
 zelfden tyd des te kleiner zynde, naar dat een
 snaar meerder- en des te grooter, naar dat zy
 minder lengte heeft, zo volgt, *by aldien deeze*
toon in zeker tydftip zo veel trillingen aflegt, geene,
moet er zo veel tegen maaken. Dit geeft gelegenheid
 genoeg om er vervolgens de oorzaaken der wel-
 len wanluidendheid uit te besluiten, ja, 't is by-
 kans alles, wat wy kunnen wenschen: want,
 schoon wy het ftipte getal van ieders trillingen
 wisten, wy dienden ons evenwel in de eenvou-
 digste getallen, die er ooit te vinden zyn, uit te
 drukken. Bespeurden wy, dat één snaar, by
 voorbeeld, 500, en de ander, 1000 trillingen in
 een second volbragt, wy konden ons niet klaarer
 luiten, dan door de getallen 1 tegen 2. Dusdanige
 vergelyking tusschen twee grootheeden van eener-
 lei soort, heet een *redemaat* (ratio); doch, verge-
 lykt men zekere redemaaten met elkander, zeg-
 gende, by voorbeeld, 2 staat tegen 4, als 4 tegen 8,
 8 tegen 16 enz; dan is er ook *evenredigheid*,
 of *proportie*. Voorts, de afgedeelde graaden be-
 paaren ons de moeite van geduurig eerst te mee-
 ren; het zagte geluid kan ons door menigvoudige
 trillingen gantsch niet flooren, en wy bemerken
 evenwel, dat zekere lengtens geduurig zeker in-
 terval verwekken. Ieder afdeeling levert aanstonds
 twee ruimtens, 't welk aldus met spannende ge-
 wigten [§ 56] niet aangaat; en de verdeeling in
 een en dezelfde snaar geschiedende, behoeven wy
 des te minder te twyfelen, of wy vergelyken dee-
 ren van eenerlei soort. Daar nu snaaren groote
 overeenkomst hebben met *linien*, deeze kunnen
 onsgelyks tot de afbeelding der intervallen be-
 nulpzaam wezen. Kortelyk, *het gehoor, het ge-
 zigt, en de tastelyke ruimtens werken hier samen tot be-
 vordering van de geruststelling des verstands, nademaal*
hier

hier van ieder interval, in 't Kleine, zodanig een beeldzel wordt gevormd, dat wy ons gewis verzekeren kunnen houden, de toonverwekkende beweëgingen aldus te zouden bevinden, by aldien het mogelyk ware van dezelve door 't oog te ontdekken.

§. 142.

Een **UNISOON**, of éénklank, is een samenstemming van twee, of meer, toonen, staande in de redemaking van 1 tegen 1. Eenklank betekent hier niet één klank zonder meer (unifonus desolatus); ook niet, een gelykluidende toon, of octaaf (æquifonus); maar twee of meer eenstemmige toonen (unifonus auctus) toonen van dezelfde hoogte. Genoomen dan het monochord zy onder anderen, of alleenlyk gelyk wy hier gemaks halve willen onderstellen in 60 graaden afgedeeld; men plaatse het los kamtje in 't midden; onder 30, en ieder helft de snaar zal juist denzelfden toon leveren, om dat er aan weerkanten een zelfde getal van deelen voorhanden is, of, eenerlei oorzaaken werken wordende dus de unisoon uitgebeeld door twee linien van gelyke lengte. Schoon zig hier nu in snaaren geen verschillende tusschenruimte vertoont; schoon men hier nog geene passen maakt maar zig slegts er toe in posituur stelt, wy gebruiken de unisoonen, om dat ze tot versterking van andere intervallen zeer dienstig worden bevonden, en ze kunnen intervallen heeten, om dat wy ze gebruiken [§. 105]; ja de grond der intervallen, niet; om dat een snaar zig uit dien hoofde dat ze in 't midden kan worden afgedeeld, of allerhande wyze laat afdeelen, maar, om dat deeze afdeeling de eenvoudigste is, en men ter gelegenheid van dezelve, verscheiden algemeene, of

alle

le intervallen toepasselyke, waarheden best beattelyk kan maaken.

§. 143.

Zo dra men den kam eenigzins uit zynen beoorlyken andplaats verschuift, leveren de snaaren niet langer het egeerde interval. Er moet, by voorbeeld, aan vierzyden geen één deel te veel noch te weinig zeezen, wil men eenen unisoon hooren; hier lykt derhalve onwederspreekelyk, dat ieder toon en uitwerkzel eener bepaalde grootheid zy, § 53. 67], of, 't welk het zelfde is, dat de qua- teyt der toonen, als zodanige, uit hunne quantiteyt brute.

§. 144.

Wy vinden in de muzykaale practyk misschien zelden alk eene stipte samenstemming, als de redemaaten der intervallen vereischen, doch, kunnen in deezen niet ver- er oordeelen, dan volgens de ons verleende regelmaat, et gehoor. Al is een verschil nog zo klein, neem ens, van een 20000 ste deeltje, de intervallen. yn, in een wiskonstige zin, niet meer dezelfde, ar inmiddels een gescherpt gehoor geen ver- chil te ontdekken vermag, daar oordeelen wy, at er ook geen, voorhanden zy, en houden ons oldaan.

§. 145.

Toonen van verschillende hoogte, die een zelfde in- rval verwekken, hebben niet tegenstaande de verschil- nde grootheid, een en dezelfde redemaat, om dat hunne rootheden in evenredigheid verschillen. Unisoonen onnen slegts uit een gelyk getal van trillingen, a zekeren tyd voortgebracht, worden gebooren § 143]; genoomen dan, de toonen A, A, leveren in

in één secund, ieder 50- BB, ieder 60- c, c 70 trillingen, verschillende hoogte, als een uitwerkzel van verschillende grootheid [§ 67], veroorzaakt evenwel *unifoonen*, zo dikwils er in eenen zelfden tyd een *gelyk getal* van trillingen voortkoomt; en de redemaat is en blyft geduuri 1 tegen 1, al zo wel als de lengte van twee linnen, die ieder een duim, een voet, een el, of verscheiden ellen lang zyn, *gelyke lengte*. Hieruit kan men gemakkelyk afneemen, waarom ho evenveel zy, in wat toon de snaar van 't monochordum staa [§ 141], daar namelyk haare meerder of minder hoogte gantsch geene verandering in de *betrekking van zekere deelen tot elkander* te wege te brengen vermag. De uitdrukking *een stemmenstemming van twee of meer toonen* [§ 142] betekent derhalve, dat toonen van zeer verschillende grootheid en hoogte, *unifoonen*, ja, octaven, quinten, quarten enz. kunnen weezen, en, eenerley redemaat hebben: te weten, *ieder enkel interval heeft dezelfde redemaat als een ander enkel* — en *ieder dubbeld, dezelfde, als een ander dubbeld, van de eigenste benoeming*. Wie dan van ieder soort één te deeg kent, die bevat teffens den aardt van al overeenkomstige, gelyk men ook anderzins noodgedaan werk had.

§. 146.

Een OCTAAF staat in de redemaat van 1 tegen 2. Verdeelt men de snaar in drie, en vergelykt, naar 60 graaden gerekend, 40 tegen 20, of 20 tegen 40, men kan eene zuivere octaaf hooren; ja ieder helft der snaar levert van den toon der lof snaar de octaaf. Dit interval wordt dan uitgebeeld door twee linien, van de welke één; *dubbele lengte heeft*.

§. 147.

De beide getallen eener redemaat, samengeteld, wy-
 en aan, hoe veel deelen men, tot verwekking van ze-
 er bekend interval, op 't monochordum tegen elkander
 hebbe te vergelyken. Is de redemaat 2—3, men ver-
 deelt de snaar in vyf; 3—4, in seven deelen enz.

§. 148.

Wanneer men van snaaren des monochords spreekt,
 heeft het kleinste getal eener redemaat zyne opzigt tot
 den hoogsten, het grootste, tot den laagsten toon; handelt
 men, in tegendeel, van de trillingen der toonverwekken-
 de ligbaamen, het kleinste getal ziet op de prime, het
 grootste, op den hoogsten toon. Dit beruist hier op,
 dat de lengtens van snaaren, en 't getal der tril-
 lingen in zekeren tyd verwekt, altoos in omge-
 keerde rede staan. By voorbeeld, de prime ee-
 ner octaaf vereischt in snaaren dubbele lengte,
 namelyk, 2 gedeeltens, en de octaaf slegts de
 helft, of 1 gedeelte, maar, eene snaar van dubbele
 lengte kan in eenen zelfden tyd slegts half zo
 veel trillingen voortbrengen, als zy, die de helft
 porter is; verwekken nu 2 gedeeltens eener snaar
 in zekeren tyd 10 trillingen, het 1 gedeelte,
 verwekt in dien tyd 20. Des te meer wordt er
 aan door de muzykaale redemaaten uitgedrukt,
 zy aldien men dit onderscheid naauwkeurig in
 oog houdt.

§. 149.

Een DUBBELE OCTAAF staat als 1 tegen 4.
 Men verdeelt hier de snaar in vyf deelen, re-
 nende aldus: 5 in 60, 12 maal; 1 maal 12, te-
 gen 4 maal 12, of 12 tegen 48. Hier vertoonen
 zig dan twee linien, van de welke één, viermaal
 zo lang is als de andere.

§. 150.

Een DRIEDUBBELE OCTAAF heeft de redemaat van 1—8. Daar nu 60 graaden zig in 9 niet zonder breuk laten verdeelen, men behoeft evenwel geen tyd met den passer te verliezen, maar slegts door middel van eenen tweeden loffen kam, zo veel graaden, als er overschieten, af te zonderen, itellende hem in 't voornoemde geval onder 54, als 't grootste getal in 9 deelbaar; dus rekt men, net als of het monochord niet meer graaden had, 9 in 54, sesmaal 1 en vergelykt 1 maal 6, tegen 8 maal 6, of 6—48. Worden hier dan naderhand zomwylen minder graaden, dan 60, opgenoemd, de meening is altoos, dat de ontbreekende, er zo lang dienen te worden afgescheiden; doch, staan de redemaaten in groote getallen, het volgt van zelve, dat men de graaden of door 't oog nader hebbe te verdeelen, of dat er op 't monochordum tefens ook meerder afgedeelde graaden worden vereischt.

§. 151.

Een VIERDUBBELE OCTAAF staat als 1 tegen 16. Men vergelykt hier drie, tegen 16 maal drie, of 3—48. De redemaaten der overige gebruikelykste vier- en vyfdubbele intervallen zal men naderhand in een tafel beknoptelyk by elkander vinden.

§. 152.

Een QUINT heeft de redemaat van 2 tegen 3. Men begrypt hier de snaar des monochords, al zo wel als by de dubbele octaaf (§ 149); in 5 deelen, maar op eene geheel andere wyze, vergelykende namelyk 2 maal 12, tegen 3 maal 12, of

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 129

of 24 tegen 36. Hier vertoonen zig dan twee linien, van de welke één, *de helft langer* is.

§. 153.

Een DUBBELE QUINT staat als 1 tegen 3; en driedubbele, als 1 tegen 6. Geene, laat zig hooren in 15—45; deeze, in 8—48.

§. 154.

Een QUART heeft de redemaat van 3 tegen 4. Men vergelykt hier 24—32; des verbeeldt de naar twee linien, van de welke één, *een derde part langer* is. Volgens deeze aanleiding kan een nauwkeurig onderzoeker de afbeelding in linien voortaan zelf opmaaken.

§. 155.

Een GROOTE TERTS staat als 4—5; een kleine terts, als 5—6. In 't eerste geval vergelykt men 24—30; in 't tweede, 25—30; een subtiel verschil waarlyk, in vergelyking van het merkelyk onderscheid, 't welk wy in de grondtoon ver de groote en kleine terts bespeuren.

§. 156.

Een GROOTE SEXT heeft de redemaat van 5—8; een kleine sext, van 5—8. Geene, vereischt op 't monochordum 21—35; deeze, 20—32.

§. 157.

Alle geheele toonen zyn niet even ruim. Men heeft verlang bemerk, dat trompetten, en voortgeke blaastuigen, de toonen $\bar{d}$, $\bar{e}$, en $\bar{g}$, $\bar{a}$, niet in zulke tusschenwydte, als die van $\bar{c}$, $\bar{d}$; $\bar{f}$, $\bar{g}$; en $\bar{a}$, $\bar{b}$, konnen voortbrengen. Volgens dit voorschrift der natuur noemt men geene,
I KLEI-

KLEINE- deeze, GROOTE TOONEN (toni minores & majores); gelyk ook f_{kruis} , g_{kruis} ; a_{kruis} , b_{kruis} ; b_{mol} , $\bar{c}$; b , $\bar{c}_{\text{kruis}}$; *Kleine-* c_{kruis} , d_{kruis} ; d^b , e^b ; e^b , f ; e , f_{kruis} ; g_{kruis} , a_{kruis} ; a_{mol} , b_{mol} , *groote toonen* worden bevonden. Hoe men nu de toonen c , d , e , f , g , a , b , $\bar{c}$, op diatonyke wyze [§ 140], ook transponeere, de groote en kleine toonen verschynen alleenlyk in e , f_{kruis} , g_{kruis} , a , b , $\bar{c}_{\text{kruis}}$, $\bar{d}_{\text{kruis}}$, $\bar{e}$, weer in dezelfde orde. Hier uit is de rede bevattelyk, waarom een grondtoon, endienvolgens een muzykstuk, eenen halven of geheelen toon hooger of laager getransponeerd zynde, met ongelyk grooter verscheidenheid, dan het enkele verschil van hoogte zulks mede brengt, tot het gehoor koomt; ja, waarom koor- en kamertoone instrumenten nooit regt zuiver met elkander samenstemmen, gelyk er, by voorbeeld, in $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, en $\bar{d}$, $\bar{e}$, $\bar{f}_{\text{kruis}}$, groote en kleine toonen tegen elkander werken. Deeze verschillen kan men in clavieren zekerlyk naar believen of verminderen, of in 't geheel wegneemen, door alle toonen even ruim te maaken; geenzins echter, zonder dat de muzykaale praetyk er meer by verlieze dan gewinne: gemerkt op dien voet niet alleen de aanminnige verscheidenheid tuschen de grondtoon en t' eenemaal vervallen; maar ook in concerten, alles, met de gemelde blaastuigen *voor altoos*, en met andere speeltuigen, en de zangstemmen, *vooreerst*, tot dezelve namelyk geheel anders waren gewend, ongeneuglyk luiden zoude.

§. 158.

Een groote toon heeft 9, een kleine, 8 commata.

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 131

In deeze laatste, worden de kleinste- kleine-verdubbelde kleine- en groote halve toonen , naar evenredigheid naauwer , zo dat de seven natuurlijke intervallen eener ongetemperde octaaf, by voorbeeld c, d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, eensdeels gemaks halve, en anderdeels, ten aanzien der mogelyke *tempering*, aangemerkt als uit 55 *commata* bestaande [§ 129. 131], in twee groote halve toonen (e, f; b, $\bar{c}$), drie groote toonen (c, d; f, g; a, b), en, twee kleine toonen (d, e; g, a), eigentlyk niet meer dan 53 *commata* vervangen.

§. 159.

Een groote toon heeft de redemaat van 8—9; een kleine, die van 9—10. Verdeelt men de snaar des monochords in 17 deelen, en vergelykt 24 tegen 27, ze levert eenen grooten toon; doch, scheidt men ze in 19 deelen, en stelt 27 tegen 30, er doet zig zulk een geheele toon op, als wy in d, e, en g, a, doorgaans gewoon zyn. Volgens deeze aanleiding zal een schrander liefhebber alle overige intervallen, als hy flegts hunne redemaaten weet, op een behoorlyk afgedeeld monochordum gemakkelyk kunnen voortbrengen.

§. 160.

Tafel van de redemaaten der voornaamste gebruikelijke intervallen.

Unifoonen. 1- 1.	enkele.	dubbele.	drie—	vier—	vyfdubbele.
1. Octaven. 1- 2	1- 4	1- 8	1- 16	1- 32	
2. Quinten. 2- 3	1- 3	1- 6	1- 12	1- 24	
3. Quarten. 3- 4	3- 8	3- 16	3- 32	3- 64	
4. groote tertsen. 4- 5	2- 5	1- 5	1- 10	1- 20	
5. kleine tertsen. 5- 6	5- 12	5- 24	5- 48	5- 96	
6. groote sexten. 3- 5	3- 10	3- 20	3- 40	3- 80	
7. kleine sexten. 5- 8	5- 16	5- 32	5- 64	5- 128	
8. groote toonen. 8- 9	4- 9	2- 9	1- 9	1- 18	
9. kleine toonen. 9-10	9- 20	9- 40	9- 80	9- 160	
10. groote halve toonen. 15-16	15- 32	15- 64	15-128	15- 256	
11. kleine halve toonen. 24-25	12- 25	6- 25	3- 25	3- 50	
12. kleine septimen. 5- 9	5- 18	5- 36	5- 72	5- 144	
13. groote septimen. 8-15	4- 15	2- 15	1- 15	1- 30	
14. groote quarten. 32-45	16- 45	8- 45	4- 45	2- 45	
15. valsche quinten. 45-64	45-128	45-256	45-512	45-1024	

§. 161.

De voornoemde redemaaten worden als ZUIVERE, OVERDEELIGE, en OVERDEELENDE

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 133

onderscheiden. *Zuivere* noemt men, die zig zonder overschot laten deelen : 1-2 ; 1-3 ; 1-4. enz. *Overdeelige* (superparticulares), alwaar slegts één deel overblyft, zyn de volgende acht: 2-3; 3-4; 4-5; 5-6; 8-9; 9-10; 15-16; 24-25; en *overdeelede* (superpartientes), alwaar verscheiden deelen overschieten, alle overige. Ten opzigt deezer verschillende redemaaten worden te mets de dinkende intervallen zelve, *zuivere*, *overdeelige* en *overdeelede*, genoemd, en, als zodanige verdeeld.

§. 162.

Het SEVENTAL wil tot muzykaale redemaaten stantsch niet ploeyen. Wat hier van de rede mooge veezen, of het te heilig, dan te gemeen zy, daaromtrent ontmoet men allerhande geleerde gissingen (a), doch, tot nog toe geen vast bescheid. Inmiddels, de ondervinding leert, dat toonen in alle redemaaten 1-7; 6-7; 7-8; al zo wel als die van 1-11; 1-13; ons zo ongeneuglyk luiden, dat wy ze zelfs tot geen wanklanken goed genoeg achten, en, dus uit het getal der muzykaale intervallen geheel uitsluiten.

a) *Mattheson*, Orchestre 3, pag. 690. sequ.

§. 163.

Ieder muzykaal interval heeft een redemaat, maar alles, wat een redemaat heeft, is op verre na geen muzykaal interval. De muzykaale mistyken vinden in den geheelen toetsel des joodschen tempels, in alle desselfs pronkcieraaden, ja, in allerhande gemeene dingen, enkel *muzyk*. Men kan hen zulk vermaak geerne gunnen, en op dien voet tellen, de venster-glasen staan als 1 tegen 1; ergo, *Unisoonen*; deeze tobakspyp is eens zo lang, als

geene; deeze os weegt 400, geene 800 pond; de mantel van Scaramouche is 1- die des Koflers, 2 ellen lang; ergo, *octaven*; doch, de waarheid der zaak is, dat de *harmony* in 't gemeen, van de *muzykaale harmony* grootelyks verschille [§ 16 17]

§. 164.

ZOMMIGE INTERVALLEN VINDEN WY IN 'T ALGEMEEN WEL—ANDERE, WANLUIDENDE. Koomt er een *terts*, *quint* of *octaaf* tot het gehoor, ieder, die van gezonde ooren niet misdeeld is, en, goed en kwaad kan onderscheiden, hoe onervaaren hy in de muzykaale praetyk ook zy, bemerkt eene geneuglyke aandoening, en noemt ze *welluidende*; laat er zig, in tegendeel, een *secunde*, of een *septima*, hooren, ieder gevoelt onbevallige indrukzelen, en keurt ze dienvolgens voor *wanluidende*. Zonder nu eens te gewaagen van den woordenstryd, zederd lange over de *quart* gevoerd, welken ik naderhand meen te beslegten; de smaak doet ons *unisoonen*, *octaven*, *quinten*, *grooten en kleine tertsen en sexten*, ieder van een prime afgeleid, en, in 't byzonder aangemerkt, *welluidende*, maar alle de overige intervallen, niet tegenstaande wy zommigen, gemaks halve, al mede onder de benoeming van *octaven*, *quinten*, *tertzen* en *sexten* begrypen, en ze door zekere bywoorden onderscheiden [§ 114], *wanluidende* vinden. Volgens dit voorschrift der natuur verdeelt men alle intervallen in *wel- en wanluidende*, noemende geene, met één woord, **CONSONANTEN**; deeze, **DISSONANTEN**: wel-verstaande, dat alle *wanluidende* toonen geen *dissonanten* zyn, schoon alle *dissonanten* *wanluidende* worden bevonden, maar, dat de eigentlyk zogenaamde *dissonanten* insgelyks zekere bepaalde

tus-

ruſſchenwydte vereiſchen. Schoon wy nu daagelyks beſpeuren , dat een zelfde muzykſtuk en inſtrument ons niet altoos even lieflyk ſmaaake; deezen meer , geen en minder behaage; ja, te mets zomigen onverdraaglyk voorkoome, terwyl het anderen als verrukt en overheerlyk ſchynt (a); hier vinden wy evenwel eene verwonderenswaardige eenparigheid van gevoelens; eenen *toetsſteen der wel— en wanluidendheid*, ons door de redelykheid als ingeplant. Ieder enkele toon komt niet alleen op eenerlei wyze tot onze bevatting [s 61], maar wy bemerken ook een en dezelfde eigenschap in een zelfde interval, om dat wy er door aangedaan worden, tot het oordeelen over onze aandoeningen ons geſtadig als genoodzaakt vinden, en in deezen *volgens dezelfde natuurwetten*, hoe verward of duidelyk ook begrepen, oordeelen. Hier ontmoeten wy derhalve een GRONDBEGINZEL VAN MUZYKAALE KENNIS, t'allen tyde door de onbetwiftelyke ondervinding bevestigd, en dus geen verder bewys vereiſchende; een beginzel waarlyk, by gebrek van 't welk er nooit *muzyk*, veel min *muzykkunde*, plaats zoude hebben: gemerkt er in 't maatgeſang, als het vorinelyke der muzyk, geene welluidende toonen moogelyk waren, ten zy de muzykaale ſtoffe die reeds inſloot, en, het noodeloos zoude weezen, de muzyk te oeffenen en te onderzoeken, by aldien een zelfde toon en interval, geen en dus, deezen weer geheel anders, koſt luiden.

a) Il y a peu de choſes ſurquoi les hommes ſoient plus partagez que ſur celui de la muſique. *Crouſaz*, traité du beau. pag. 171. ed. 1715.

Een TROMPET levert de toonen

C, c, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, $\bar{c}$, $\bar{d}$, $\bar{e}$, $\bar{f}$, $\bar{f}^{\text{kruis}}$, $\bar{g}$, $\bar{a}$, $\bar{b}$, $\bar{c}$
 Deeze kunnen wy op drierhande wyze met elkander vergelyken, 1) *met de prime*; 2) *trapswyze*, en, 3) *door elkander*. Ten aanzien der *prime* ontmoet men hier een *octaaf*, C, c (1-2); een *dubbele quint*, C; g (1-3); een *dubbele octaaf*, C, $\bar{c}$ (1-4); een *driedubbele groote terts*, C, $\bar{e}$ (1-5); en een *driedubbele quint*, C, $\bar{g}$ (1-6). Tot dus verre houdt de natuur stipte orde, doch hier komt ze eindelyk af te wyken, vermits er 1-7 ontbreekt. Deeze vyf redemaaten, die zig in onmiddelyke achtervolging der kleinste getallen tot de eenheid betrekken, kan men dan ter onderscheiding van andere harmonische of muzykaale redemaaten, *reciproque* redemaaten en de luidrugtige intervallen zelve, RECIPROQUE INTERVALLEN noemen. Daar naa vertoont er zig een *driedubbele octaaf* C, $\bar{\bar{c}}$ (1-8); een *viérdubbele secund*, C, $\bar{\bar{d}}$ (1-9); een *viérdubbele groote terts*, C, $\bar{\bar{e}}$ [1-10]; een *viérdubbele quint*, C, $\bar{\bar{g}}$ [1-12]; een *viérdubbele groote septima* C, $\bar{\bar{b}}$ [1-15]; en een *viérdubbele octaaf*, C, $\bar{\bar{\bar{c}}}$ [1-16], schoon eenige ervaaren trompetters er zomwylen nog hooger toonen, als *filluleerende*, voortbrengen. *Trapswyze* verschynen er, behalven de octaaf C, c; een *quint* c, $\bar{g}$ [2-3]; een *quart*, g, $\bar{c}$ [3-4]; een *groote terts*, $\bar{c}$, $\bar{e}$ [4-5]; een *kleine terts*, $\bar{e}$, $\bar{g}$ [5-6]; een *quart*, $\bar{g}$, $\bar{\bar{c}}$; een *groote toon*, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{d}}$ [8-9]; een *kleine toon*, $\bar{\bar{d}}$, $\bar{\bar{e}}$ [9-10]; een *groote*

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLLEN. 137

roote halve toon, $\bar{e}, \bar{f}$ [15-16]; een kleine halve toon, $\bar{f}_{\text{kruis}}$ [24-25]; en dan nog een groote halve, $\bar{g}$; een kleine toon, $\bar{g}, \bar{a}$; een groote toon, $\bar{b}$; en een groote halve toon, $\bar{b}, \bar{c}$. Door *lkander*, vindt men er ook, een dubbele- drie- en vierdubbele quart, $\bar{c}, \bar{f}$; c, f ; C, F . Een groote- dubbele- drie- en vierdubbele groote sext, $\bar{c}, \bar{a}$; c, a ; C, A . Een kleine- en een dubbele kleine sext, $\bar{c}, \bar{e}$; c, e . Een dubbele en een driedubbele groote kleine toon, $\bar{c}, \bar{d}$; c, d ; $\bar{g}, \bar{a}$; g, a . Een dubbel en een groote halven toon, $\bar{e}, \bar{f}$. Een kleine- en een dubbele kleine septima, $\bar{g}, \bar{f}$; g, f . Een groote- dubbele- en vierdubbele groote septima, $\bar{c}, \bar{b}$; c, b ; C, B . Een groote- dubbele- drie- en vierdubbele groote quart, $\bar{f}_{\text{kruis}}, \bar{c}$; f_{kruis}, c ; F, C ; en één val- che quint, $\bar{f}_{\text{kruis}}, \bar{c}$. Zo wonderbaar heeft natuur ons overlang voorgewerkt, en de voornaamste intervallen, welker redemaaten wy nu van achteren ontdekken, gelyk ze zekerlyk niet door de wiskonst, maar langs een veel gemakkelyker weg, namelyk door 't gehoor, gevonden, door den goeden smaak goedgekeurd, en eerst lang naa aan de wiskonst ter toets overgebracht zyn; zelfs in onafgedeelde blaastuigen aangewezen.

§. 166.

Iets anders is de muzykaale orde der natuur, en weer iets anders, die, welke zig op onze instrumenten ver- toont. Natuur brengt eerst consonanten voort, schoon ze naderhand afwykt, en ook dissonanten

aan de hand geeft; in tegendeel, wat in snaaren en toetsen naast elkander legt, is enkel *wan-
geluid*, uit 't welk de *konst* eerst lieflyke samen-
stemming moet afleiden. Een halve toon ver-
schilt hier zeer weinig, een octaaf, vry veel,
doch in het natuurlyke muzykaale systeem ont-
moeten wy van dit alles het tegendeel, zo da-
men in 't oordeelen over 't geene, dat in toonen
waarlyk nader of verder afgelegen is, van onze
instrumenten op de orde der natuur geen gevolg
kan trekken.

§. 167.

De *reciproque intervallen* zyn het, die wy ons ge-
meenlyk in 't overblaazen van fluiten en pypen tot een
wet gesteld vinden. Blaast men wat te sterk, en
meldt zig terstond de octaaf, 1-2; sterker, de
dubbele quint, 1-3; nog al sterker, de dubbele octaaf
1-4. Dit gaat zo voort tot 1-6. Ik zeg gemeenlyk
want men ontmoet zomwylen eenen overvlie-
ger, die op eene zelfde opening eener fluit, alle
toonon, welke het instrument ooit kan leveren,
zonder eenen vinger te verzetten, slegts door de
wonderbaare tempering van den adem, overblaa-
zende voortbrengt,

§. 168.

Dusdanige overgeblaazen toonen zyn zekerlyk
uitwerkzelen van verschillende bepaalde groot-
heden, 't zy dat de geheele massa der binnenlugt
by wyze eener feller gespannen snaar, eensklaps
sneller word bewoogen, of dat de lugtdeelen, die
zo schielyk niet kunnen volgen, als de geene,
welke de kracht van inblaazing onmiddelyk ont-
fangen, zig in zekere parten scheiden, en hunne
tril-

ellingen ieder in 't byzonder volbrengen. Dit laatste is myns oordeels het waarſchynlykſte.

§. 169.

Dat zommige deelen van *ſnaaren*, die zo ſchiek niet kunnen volgen dan anderen, zig in eekere parten ſcheiden, en er dus *punten van ſtil*. *and* in worden gebooren, zulks heeft de groote ſonkundige, *Sauveur*, door de volgende merkwaardige ondervinding op 't monochordum bevestigd gevonden (a). Wanneer men aldaar, by voorbeeld, een vierde part, neem eens 15 graaden van 45, zo onvaſt afzondert, dat de beweging van 't kortſte gedeelte der ſnaar tot het langſte, kan overgaan, zullen de drie parten, in laats van de prime eener dubbelde quint, by voorbeeld c, g, te laaten hooren, evenhoog luiden als het vierde part. Stelt men nu in de grensaalen van ieder vierde part, te weeten, net in den 15 den, 30 ſten, en 45 ſten graad, zwarte ſnippeltjes papier, of iets anders, 't welk zig genoegzaam onderscheidt, maar in 't midden eezzer ruimtens, namelyk omtrent den 7 den, 2 ſten, 37 ſten, en 52 ſten graad, witte ſnippeltjes, en raakt alſdan de ſnaar ergens op een vrye laats zagties aan, de vier witte ſnippeltjes zullen invallen, en de drie zwarte, poſt houden, ten laaren bewyze, dat er aldaar in de ſnaar voor dien tyd geen beweging voorvalle. Volgens eeze gronden kan men niet alleen een denkbeeld maaken van de zogenaamde *ſympathetiſche toonen*, die, zelfs wanneer er in ſnaartuigen de vereiſchte ſnaaren niet toe voorhanden zyn, voor al wanneer de lugt, gelyk door klokken, hevig wordt aangerand, door lugtdeelen, die zig van

(a) Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 167.

anderen afzonderen, moeten worden verwekt en een denkbeeld, vanden aardt de *trompet-marin* als welker zeer dikke darmsnaar slegts toonen levert, die in *reciproque* en andere harmonische redemaaten staan, doch in de overige ruimtens hoe fors men ook stryke, gantsch geen geluid geeft; maar zelfs, het verschynfel verklaren, *hoen* waarom men op *gestreeken snaartuigen*, by voorbeeld, op een viool, door eenen vinger zagtyes op een *snaar te leggen*, zonder ze neer te drukken, en dus zonder de deelen volkomen van elkander af te scheiden, toonen, die een *octaaf*, een *dubbele quint*, en een *dubbele octaaf*, hooger zyn, konne verwekken ja, waarom de toon alsdan, tegen de natuurlyke of gewoone orde, *hooger* worde, naar maate de vingeren zig verder van den kam verwyderen. Uit deeze staaltjes blykt ook genoegzaam, dat de *fluiten*, doch inzonderheid de *violen*, en soortgelyke *snaartuigen* nog op verre na niet zyn uitgestudeerd, maar dat er nog vry wat te oefenen en te onderzoeken voorvalle.

§. 170.

De natuurlyke toonen
staan in de volgende even-
redigheden:

c. d. e. f. g. a. b. c

24. 27. 30. 32. 36. 40. 45. 48
24-27 betekent 8-9, (ieder driemaal vermeerderd eenen grooten toon; 24-30, [4-5], een groote tert; 24-32, [3-4], een quart; 24-36, [2-3], een quint; 24-40, [3-5], een groote sext; 24-45, [8-15], een groote septima; 24-48, [1-2] een octaaf.

Weerom, 27-30 verbeeldt 9-10, eenen kleinen toon; 30-32, 15-16, eenen grooten halven toon; 32-36, 8-9, eenen grooten toon; 36-40, 9-10, eenen kleinen toon; 40-45, 8-9, eenen grooten toon; en 45-48, 15-16, eenen grooten halven toon. Desgelyks, 30-36, en 40-48

stellen.

EBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 141

ellen voor, 5-6, een *kleine tert*; 30-48 sluit in 8, een *kleine sext*; en in 32-45 verschynt de *roote quart* zelve.

§. 171.

Muzykaale intervallen zyn klinkende proportien. Verbeeldt men zig de lugtdeelen, die verschillende intervallen verwekken, als slingers, die in eenen zelfden tyd ieder een verschillend getal van eelykmaatige trillingen afleggen, uit de redemaaten der intervallen kan men afneemen, dat zy, die, y voorbeeld, den drieklank C. c. g. $\bar{c}$. $\bar{e}$. $\bar{g}$. $\bar{c}$ tot als overbrengen, met 1. 2. 3. 4. 5. 6. 8. gek staan. Te regt noemt men dan de *muzykaale KLINKENDE MATHEMATYK*.

§. 172.

Het gehoor onderscheidt de hoorbaare grootheden onelyk sneller, dan 't gezigt de zichtbaare. De betaglykste muzykaale redemaaten zyn overlang, volgens het berigt van geleerde bouwkundige (a), dat de muzykkunde in de bouwkunde overgenooten, inzonderheid die van 1-1; 1-2; 1-3; 1-4; 2-6; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6; 3-5; 5-8; 8-9; 9-10. Ondertusschen, het gescherpt gehoor onderscheidt intervallen in de redemaaten van 1-15 en 1-16, y voorbeeld, C, $\bar{b}$ en C, $\bar{c}$, aanstonds van elkander, ja, kan de zogenaamde 64 deelen ten eersten klaar bemerken, terwyl het gescherptste gezigt

a) *Wolf*, anfangs gründe der baukunst. §. 24. *Vitruvius*, Lib. 3 cap. 1. *Sturm*, mathes. inven. Pars 1. pag. 1028.

gezig tot diergelyke onderscheiding vry wat tyd behoeft.

§. 173.

In de negen octaven eener Orgel [§ 118] *onderscheiden wy toonen, die als 1 tegen 512 staan.* Volbrengt C van 32 voet, in één secund 8 trillingen; C van 16 voet levert in dientyd 16; de pyp C van 8 voet, 32; die van 4 voet, 64; die van 2 voet, 128; die van 1 voet, 256; c van deeze eenvoetige stem, 512.

$\bar{c}$, 1024; $\bar{c}$, 2048; en $\bar{c}$, 4096. Hoe klein of groot men hier het getal der trillingen ook begrype, het staat altoos vast, dat wy 9 maal in meetkundige progressie moeten voort tellen, namelijk aldus: 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32; 1-64; 1-128; 1-256; 1-512. Een wonderbaar vermoogen den mensch verleend, vertoont zig hier in 't onderscheiden zulker subtile dingen! inmiddels betoogde waarheden beneemen ons alle rede van twyfel.

§. 174.

Eenerhande klinkende grootheden kunnen zeer verschillende werking doen. Wanneer een zelfde zangwyze in toonen van de eigenste hoogte, maar van zeer verschillende sterkte, neem eens, nu op trompetten, dan op fluiten, voortkoomt; ja, wanneer een discant-alt-en basstem, een fagot, clavecymbel, viool, waldhoorn, en orgelstemmen van eenerlei toonmaat, eenen zelfden toon by voorbeeld, $\bar{e}$, voortbrengen, moet ieder instrument zekerlyk het eigenste getal van trillingen leveren, gelyk er anders onmoogelyk een zelfde toon konde ontstaan: echter, in zommige keelen wordt hy door meerder opening- in
ande.

anderen, door meerder sluiting der glottis geformeed [§ 98]. Menig instrument brengt hem gedrongen voort, eenige veroorzaaken, dat de trillingen naauwlyks andere, dat dezelve zeer dikwils worden herhaald. De verschillende eigenschappen der klinkbaare lighaamen, in evenredigheid met de welke, de lugtdeelen een zelfde getal van trillingen op geheel andere wyze ontfangen, voortplanten, en tot ons overbrengen, sluiten derhalve de rede in van gemelde gantsch verschillende uitwerking.

§ 175.

De tydftippen van de GELYKE INVALLINGEN der toonverwekkende lighaamen zyn uit de redemaaten der intervallen af te neemen. Een vry bewoogen, trillende snaar loopt naa ontfangen aanstootting gins en weer; worden er nu twee, van verschillende grootheid te gelyk, en op eenerlei wyze bewoogen, ze loopen in 't eerste tydftip naar dezelfde rigting, by voorbeeld, naar boven; echter, ze scheiden zig in de volgende tydftippen, om dat ieder, volgens haare bepaalde kracht, eenen verschillende weg heeft af te leggen, en tot dien, behoudens dezelfde snelheid, meer of min tyd besteedt, maar, hervatten naderhand, zo dra ieder op het einde van haaren weg is gekoomen, de beweeging weder met vereende krachten. Dit noemt men *gelyke invallingen*; en er volgt van zelve, dat deeze in evenredigheid met de verschillende grootheden, als werkoorzaaken, moeten verschillen. Worden de toonen van snaaren en klokken uit zekere ongevoelige trillingen, in hunne kleinste deelen verwekt, gebooren [§ 69], dit belet echter geenzins, dat de merkelyke, zigt- en voelbaare trillingen niet tot een

een vaste regelmaat van redeneering blyven ver-
 strekken a). Daar nu de redemaaten der inter-
 vallenaanwyzen, hoe de trillingen der beide too-
 nen eenes intervals tegen elkander staan, wy
 kunnen er de *tydstippen der voornoemde invallingen*
 onfeilbaar uit besluiten, en wat hier, gemaks hal-
 ve, van snaaren wordt gezeid, dient op alle ove-
 rige toonverwekkende lighaamen, naar evenre-
 digheid, te worden toegepast.

a) Mem. de acad. roy. 1737. pag. 3.

§. 176.

*In UNISOONEN 1-1 gaan de snaaren, als even-
 maatige slingers geduurig met elkander heen en weer.*
 Wil men zig nu de voornoemde invallingen,
 om een denkbeeld van den aardt der zaak te
 maaken, door onder- en tusschen elkander ge-
 stelde stipjes verbeelden, de unifoön vertoont zig
 eenvoudig aldus: enz.

§. 177.

*In OCTAVEN [1-2] beginnen beide snaaren weer-
 samen in 't derde, en vervolgens in 't vyfde, seven-
 de, en negende tydstip. by voorbeeld enz.*

De korte snaar heeft namelyk haaren weg
 reeds voleind, wanneer de lange, eerst op de
 helft is gekoomen; geene, maakt dierhalve vier
 trillingen tegen 1; 20 tegen 10; 200 tegen 100 enz.

§. 178.

*In dubbele octaven (1 4) geschiedt de vereeniging
 in't vyfde, tiende en vyftiende—in driebubbele [1-8],
 in 't*

GEBRUIKELYKSTE INTERVALLEN. 145

in 't 9 de, 18 de, en 27ste — in vierdubbele (1-16),
in 't 17 de, 34 ste en 51 ste tydſtip enz. In 't
eerſte geval maakt de korte ſnaar 4- in 't twee-
le, 8- en in 't derde, 16 trillingen tegen 1 van
de lange.

§. 179.

In *Quinten* [2-3] geſchiedt de vereeniging ins-
elyks in 't 5 de, 10 de, en 15 de tydſtip; hoe-
vel, uit kracht van overdeelige redemaat [§ 161],
op eene gantsch andere wyze, dan in de dubbele
ſtaven. De korte ſnaaren, als welker grootheid
de helft minder bedraagt, moeten in éenen zelf-
den tyd de helft meer trillingen afleggen, dus
werken in 't eerſte tydſtip beide ſamen, in 't
tweede, de korte alleen; in 't derde, de lange;
in 't vierde de korte. Nu zyn ze beide op het
einde van haaren weg gekoomen, de één, door 3,
de ander, door 2 trillingen, en ſtaan op het punt
in der beweging met vereende krachten te
ervatten: by voorbeeld enz.

§. 180.

In de overige intervallen wordt de verſcheidenheid
duurig grooter. *Quarten* [3 4] kunnen zig eerſt
in 't 7de, 14 de, en 21 ste tydſtip vereenen; *grooten*
erſten [4-5], in 't 9 de, 18 de, en 27 ste; *kleinen*
erſten [5-6], in 't 11 de, 22 ste, en 33ste; *valsche*
quinten [45-64], in 't 109 de, 218 de enz. gelyk
ander, die ſlegts ſamentellen kan; zig, naar
inwyzing der tafel § 160, de innerlyke geſchapen-
heid aller overige gebruikelykſte enkele en dub-
bele intervallen gemakkelyk zal kunnen voorſtel-
len.

De intervallen sluiten ORDE en verschillende graaden van VOLMAAKTHEID in. Orde, om dat hunne trillingen op eene bepaalde wyze achter elkander volgen, en neffens elkander zyn; volmaaktheid, om dat er overeenstemming tusſchen het menigvoudige, tot een zelfde interval behoorende, voorhanden is; en verschillende graaden van die naar maate dat hunne trillingen zig eerder en in eenen zelfden tyd meermalen vereenigen, en dus de gemelde overeenstemming, of pooging tot bereiking van een zelfde einde, grooter of kleiner wordt bevonden. Kleiner getallen der redemaaten zyn hier kentekens van meerder — grooter getallen, van minder volmaaktheid; hier op ſteunt de vermaarde grondregel der ouden: de intervallen zyn des te volmakter, als ze aan de eenheid nader koomen, of door kleiner getallen worden uitgedrukt. In deeze zin is de unifoön [1-1] volmakter, als de octaaf [1-2]; de octaaf, volmakter als de quint [2-3]; de enkele quint, min volmakter, als de dubbele quint [1-3]; deeze, volmakter, als de quart [3-4]; de quart volmakter, als de groote terts [4-5]; de enkele groote terts, min volmakter, als de dubbele [2-5]; die weer min volmakter, als de driedubbele [1-5]; de groote terts, volmakter als de kleine [5-6]. Hoewel er nu, uit kracht der vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, aangaande de trapper hunner volmaaktheid verſcheiden uitzonderingen kunnen inkoomen, waar van te zyner tyd zal worden gehandeld; hier blykt evenwel, dat er waarom men aan de intervallen, in 't afgetrokken aange merkt, ORDE en VOLMAAKTHEID hebbe toe te eigenen.

§. 182.

*Zommige intervallen worden door anderen als voort-
eteeld. Slaat men een octaaf en een quint, by
oorbeeld, c, g, $\bar{c}$, er legt een quart (g, $\bar{c}$), door
amenkomst van twee volmaakter intervallen
erwekt, in op gesloten; een octaaf en een groote
rts, c, e, $\bar{c}$, de kleine sext (e, $\bar{c}$) meldt zig
an zelve; een octaaf en een kleine terts, d, f, $\bar{d}$,
e groote sext (f, $\bar{d}$) verschynt ongevraagd. Ten
eezen opzigt noemt men de quarten, omgekeerde
intjen; en de sexten, omgekeerde tertsen.*

§. 183.

*Er zyn nooit meer— en volmaakter consonanten te
erginnen, dan wy reeds kennen en gebruiken. De 6
erste trappen van rekenkonstige progressie 1-1;
2-2; 2-3; 3-4; 4-5; 5-6, leveren de beste rede-
maaten, die zig het menschelyk verstand ooit kan
oorstellen; alle overige zyn des te volmaakter te
chten, naar dat ze deezen nader koomen, des te min-
, onvolmaakt, naar dat zy er verder van af-
tyken, en deeze worden er opzettelyk onder
emengd, ten einde het volmaakte des te krachtiger te
den doorstraalen. Nu hebben wy reeds alle in-
ervallen in de beste redemaaten staande, en die,
velke ons, naa verscheiden proefneemingen,
elfs tot geen dissonanten goed genoeg schynen
§. 162. 164], zullen onzen naakoomelingen, zo
ing ze geene geheel andere soorten van ge-
oortuigen krygen, Luiten twyfel niet min
anluidende klinken.*

Van de TEMPERING der muzy- kaale intervallen.

§. 184.

De ruimte ééner octaaf, ja, die van alle bruikbaare vyf, ses octaven [§ 111], kan door geen interval van dezelfde soort zo net worden vervuld, dat er geen luttel te kort noch overschiete. Drie groote toonen krygen ieder 9- twee kleine, ieder 8- en twee groote halve toonen, ieder 5 commata [§ 158]; doch deeze 53, kunnen zelfs door geene kleinste halve toonen, maar slegts door intervallen van verschillende soort, net worden uitgeleverd. Schoon, by voorbeeld, ieder groote tert uit eenen grooten en eenen kleinen toon bestaat, drie groote tertsen, neem eens, e, e; e, g^{kruis}; g^{kruis}, b^{kruis}, vervullen nog geen octaaf, en vier kleine, d, f; f, a; ab, c^b; c^b, e^{bb}, gaan er reeds buiten; geene, hebben één comma te weinig; deeze, één te veel.

§. 185.

Er is geen net gesloten MUZYKAALE CIRKEL moogelyk; behalven in onze verbeelding, en, wanneer wy ons met de bastaardwoorden cis, dis, fis, gis enz. koomen te paayen. De stoffe is tot dien einde veel te subtil, en onze subtrillste tekens zyn nog veel te grof. Begint men, by voorbeeld, van c, en vervolgt by quinten aldus, c, g; g, d; d, a; a, e; e, b; b, f^{kruis}; f^{kruis}, c^{kruis}; c^{kruis}, g^{kruis}; g^{kruis}, d^{kruis}; d^{kruis}, a^{kruis}; a^{kruis}, e^{kruis}; e^{kruis}, b^{kruis}; men is niet alleen den toon c kwyf, maar de laatste noot verbeeldt het c een comma te laag, daar het op instrumenten, aan stipte afdeeling vatbaar, in der daad

aad te hoog wordt. Stelt men nu tot b^{kruis} de
 quint $\bar{f}$, en gaat nog eens rond, er verschynt
 indelyk b^{x} ; dus geraakt men evenwel nooit weer
 tot c, maar verwydert er hoe langer hoe verder
 an. Maar, noemt men verschillende toonen,
 m dat wy er slegts één claviertoets toe hebben,
 is, dis enz. of verruilt een of ander quint, by
 voorbeeld, g^{kruis} , $\bar{d}^{\text{kruis}}$ tegen a^b , e^b , en gaat dan
 dus voort, e^{mol} , b^{mol} ; B^{mol} , f ; f , $\bar{c}$, men
 edriegt het gehoor, en de cirkel raakt gesloten,
 oewel niet *net gesloten*. Deeze theory, die onze
 onbekwaamheid in 't overzien van het einde
 ontdekt, heeft nochtans haare groote nuttigheid,
 en verstrekt mede tot het bewys, dat de muzyk
ne ONEINDIGE KONST zy.

§. 186.

De MUZYKAALE TEMPERATUUR, of tem-
 pering, bestaat in het besnoeyen der intervallen, dat
 men namelyk zommigen een ziertje van hunne volmaakt-
 heid ontnemt, en zulks anderen weer toelegt. Uit
 de deugdelykheid der volmaakte intervallen volgt
 ontfch niet, dat ze van zelve, zonder toedoen
 der konst, op alle verzinnelyke wyze volkomen
 met elkander moeten overeen dragen; dit is iets,
 welk natuur ons geenzins heeft beloofd. In-
 middels, de moeyelykheid der tempering betreft
 zonderheid, om nu van de harpen niet eens
 te gewaagen, de *clavieren*, als welker toonen
 voor toetsen volstrekt worden bepaald. Stelt
 men hier vier quinten, by voorbeeld, c , g ,
 d ; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{e}$, volkomen zuiver, de drie-
 dubbelde groote terts c , $\bar{e}$, is bykans een com-
 ma te hoog; het overschot, door de muzykaale
 schoolvossen de *wolf* genoemd, dient derhalve
 K 3 net

net te worden verdeeld. Waar zig nu of door den adem, of door behendigheid der vingeren, eenige bemiddeling laat treffen, daar wyft het muzykaal gehoor den regten weg van zelve. Geoeffende zangers zyn er nooit mee verlegen, en ervaaren violiften pleegen of hunne quinten niet op een hair zuiver te ftellen, en het ontbrekende door de behandeling te vergoeden, of, van 't clavier, 't welk hier tot een regelmaat verftrekt, om dat het niet zo ras, dan anderen kan worden omgefled; den toon $\bar{a}$ over te nemen: immers, daar de fnaaren $\bar{a}$ en $\bar{e}$ gemeenlyk van meerder gebruik zyn, dan de beide overigen, hooge toonen, wegens meerder trillingen, krachtiger doorftaalen, het klein verſchil met het clavier blyft aldus genoegzaam bedekt, ſchoor het zekerlyk anders zoude uitvallen, by aldier ze de *eerſte* fnaar, in betrekking tot de tweede der altviool, en, tot zommige vyffenaarige itali-aanſche vioolen, *ſecund* genoemd, eerſt, en vervolgens de drie quinten $\bar{g}$, $\bar{d}$; $\bar{d}$, $\bar{a}$; $\bar{a}$, $\bar{e}$ gantſch zuiver ſtelden. Het hoofzaakelyke beruſt dan op de volgende drie regelen: 1) *oſtaven* groote tertſen en kleine ſexten moeten zuiver weezen. 2) *aan* quinten en kleine tertſen mag men IETS onneemen, en 3) *aan* quarten en groote ſexten, IETS toeleggen.

§. 187.

De rede van de noodzaakelykheid der tempering is hier geenzins deeze, dat natuur ons gebrekkige ſtoffe levere, maar, onze genegenheid tot oneindige veranderingen zonder veel werks en wydloopigen toefel. Ieder toon zal ons in allerlei opzigt te dienſt ſtaan; $\bar{a}$ zal een quint weezen met $\bar{e}$ en $\bar{d}$; een groote tertſ

erts, met $\bar{c}^{\text{kruis}}$ en $\bar{f}$; een kleine terts met $\bar{c}$ en $\bar{f}^{\text{kruis}}$.
 hadden wy hier tot ieder interval een byzonder $\bar{a}$,
 er was zekerlyk geen tempering van nooden,
 loch, wy willen met minder toetsen meer uit-
 voeren, dan de ouden met veele, en ons echter
 niet geerne in weinig toonen bepaalen, maar
 liever den gewaanden cirkel t'elkens een stuk
 veegs doorkruissen. Daar nu 13 toetsen binnen
 le ruimte éener octaaf ons genoegzaame ge-
 legenheid tot verlustiging, en vertooning onzer
 konst aan de hand geeven, en 10 maal 13 tot de
 tipste circulatie aller intervallen evenwel niet zou-
 len toereiken, *wy verkiezen iets, dat min volmaak-*
ter, maar veel gemakkelyker is, boven iets volmaakters.

§. 188.

Uit de vereischte tempering volgt gantsch niet, als
f het enkelyk op 't gehoor aankoomt, en, de wiskunst
n de muzyk geen nuttigheid hebbe. Dat onze muzyk
meerlyker luiden en meer werking doen zoude,
by aldien wy aan ieder interval zyne slypste re-
gemaat gaven, en konden geeven, daar aan be-
hoeven wy niet eens te twyfelen; ja, dat de oude
Grieken zig ter tyd in minder toonen bepaal-
den, en de instrumenten des te zuiverer stelden,
is één van de voornaamste punten, in welke
unne muzyk boven de onze iets heeft vooruit
gehad. Wanneer nu de vraag is, of zekere too-
nen te hoog, of te laag zyn, dan koomt het
alleenlyk op 't gehoor en, den smaak aan: echter,
is al zo onmoogelyk, dat men het voornoemde
iets [§ 186], hoe veel ze hooger of laager dienden
te weezen, slegts door 't gehoor en den smaak
konne bepaalen, als dat iemand, die van 't ver-
eischte gewigt der goudspecien onkundig is,
en van geen goudwaag weet, door 't gezigt en
t ge-

't gevoel vermooge aan te wyzen, hoe veel zulke specien te zwaar of te ligt zyn. Men behoeft ieder quint, volgens het *Système van Sauveur* [§ 115. 131], slegts een 49 ste gedeelte (a), en volgens anderen (b), enkelyk een 12 de part van een comma, of een 108 ste gedeelte eenes grooten toons, af te knippen, 't welk dan aan de quartèn, tertsen en sexten van zelve weer toevalt, zo is de zaak klaar. De kennis van de redemaaten kan hier derhalve tot een *grondslag*, en 't monochordum tot een *goudwaag* verstreken, ten einde het gehoor te scherpen; een comma, en zekere gedeeltens van dien, stiptelyk te leeren onderscheiden, en zo wel de zuivere intervallen, als de getemperde, die wy by geval van nooden hebben, en die eindelyk, door de gewoonte, nog voor consonanten doorgaan [§ 144], zig levendig in te prenten, en des noods van 't een en 't ander rede te kunnen geeven. De wiskonst, schoon ze het onmoogelyke niet moogelyk kan maaken, ontdekt hier den aardt der zaak, en wyft aan, waar het eigentlyk hapere; men dient dan de paalen, binnen welke deeze voortreffelyke wetenschap in de muzyk te gebieden heeft, naauwkeurig te kennen en in acht te neemen, doch voor 't overige, zig haare onwankelbaare gronden geenzins ontnemen en betwisten te laten. De favoryt-woorden, **HET KLINKT NIET, 'T KLINKT WEL**, geeven waarlyk aan de edle weetgierigheid op verre na geen genoegen: waarom klinkt het niet? en waarom klinkt het wel? zekerlyk, om dat het in 't eerste geval **BUITEN** maar in 't tweede, **IN de vereischte redemaaten en evenredigheden staat**.

a) Mem. de l'acad. roy. 1707 pag. 272.

b) Neidhardt, von der temperatur. pag. 102. 103. Jena, 1706.

Van den muzykaalen geest.

§. 189.

Door den MUZYKAALEN GEEST *verflaa ik*, de begaaftheden, uit kracht van de welke men zig alrehande soorten van toonen onderscheidentlyk voorstelt, over oordeelt, en toonmengelingen in maatgezang voortbrengt. Deeze begaaftheden, die men, voor zo verre ze aangebooren zyn, als vermoogens, en voor zo verre zekere door oeffening aangeweekte vermoogens daadelyk worden te werk gesteld, als hebbelykheden heeft aan te merken, ontvingen, wegens verscheiden opzigten, verschillende benoemingen.

§. 190.

De natuurlyke lighaams-gesteldheid, die tot klaare vatting van toonen den weg baant, noem ik MUZYKAAAL TEMPERAMENT.

Dit vereischt 1) natuurlyk geoor; 2) vlugge geesten; zenuwen die teder genoeg zyn om met er haast aan te doen te kunnen worden, en teffens sterk genoeg, om felle schuddingen te kunnen veelen. De dierlyke geesten, in evenredigheid van welker beweeging der aandoening ontstaat, zyn nàmelyk traager, naar dat het bloet dikker en taaier, vlugger, naar dat het zelve dunner en vloeiender is; in 't eerste geval zyn de zenuwen minder in 't laatste, meer gespannen. Deeze, laten zig met grooter snelheid en kracht beweegen, dan geene, en omgins deezen weg alleen kan er eene klaare bevatting worden verwekt. Onder de drie temperamenten; die men het *sanguinische*, *choleriche*, en *melancholische* noemt; die zig op oneindig

verschillende wyze gemengeld vertoonen, en welker deugden; *vlugheid*, *ernst* en *voorzigtigheid* zyn koomt het dan, ten opzigt der muzykaale practyk, inzonderheid aan op eene sterke dosis van 't *sanguinische*, of bloetryke. Dit heeft thans de overhand by de geene, die, gelyk men zeyd eene *muzykaale phisionomie* hebben, die tot de muzyk *gehooren* zyn, en welken ze *als uit de oogen straalt*

§. 191.

De grondslag der geheele muzykaale practyk is de VERBEELDING, of het vermoogen, om indrukzelen van toonen, eertyds tot de gewaarde wordering overgebracht, naderhand weer te doen herleven; en de zogenaamde REGEL DER VERBEELDING, bestaande in deeze onveranderlyk haar voorgeschreeven wet, by een gedeelte van het levende indrukzelen, de geheele schakel van voorwerpen tot een zelfde zaak behoorende, en by ieder voorwerp soortgelyke, te moeten in de gedagten brengen. Hoe klaarer men zig de eerste maal iets voorgesteld, hoe krachtiger men zig het zelve toen ingeprent, hoe meermaals men er naderhand aan gedagheeft, en hoe levendiger iemands verbeelding werkt, des te meer vindt men zulks bewaarheid. Zingt iemand ons het begin van een bekend airje voor, terstond valt ons de geheele voize weer in; wy denken in dezelfde orde als voorheen, en teffens ook aan soortgelyke melodyen. De gedagten worden hier uit elkander als voortgereeld, doordien de voorgaande, de rede insluit, waarom de volgende, ons weer te binnen koomen. Dus kan een of ander toonval, gelyk een of ander woord, duizenderlei omstandigheden, die er gantsch geene betrekking mede schynen

hebben, als in een zelfde oogenblik weer binnen brengen.

§. 192.

Het wonder der vrywillige beweegingen straalt nergens op eene uitneemender wyze door, dan in die, welke tot de muzyk, zo wel instrumentaal, als vocaal, behooren (a). Hier wordt, zo wel ten aanzien van de afperking en formeering der toonen, als der tyd, in de welke ze zullen verloopen; een soort van MEETKUNDE geoeffend, die onbegrypelyk subtile beweegingen vereischt [§ 96. 98. 101], en tot de welke nochtans onkundige menschen, die nauwlyks van theory willen hooren reppen, bekwaam zyn. Speelt men, by voorbeeld, op het clavier, een bekend muzykstuk uit het hoofd, men denkt niet alleen in dezelfde orde, als voorreezen, maar de geoeffende vingers vinden omwylen den regten weg, zonder dat men zig naderhand eens kan bezinnen, hen daar toe enigen last te hebben gegeven. De *ontleedkunde* leert, dat er tot één harmonische slag, hoedaartige wy te mets in één secunde verscheiden voortrengen, eene ongelooflyke menigte spieren moete worden aangetrokken; en de *redeneerkunde*, dat er tot ieder noot verscheiden overpeinzingen behooren: by voorbeeld, 1) die noot staat daar op plaatse; 2) wat daar staat, heet dus; 3) wat dus heet, moet op die toetse worden geslagen; 4) die noot heeft zulk een gedaante; 5) wordt dus of zo genoemd; 6) geeft deeze of

a) Ce miracle des mouvemens volontaires ne se voit en aucun de ses mouvemens si merveilleuse que dans ceux qui appartiennent à la *musique*, tant instrumentale que vocale. *Dodart. Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.*

deeze of geene duurzaamheid te kennen; 7) voor die noot staat dit of dat teken enz. enz. echter de *ondervinding* leert, dat men zeer zwaare stukken voor de vuist konne uitvoeren. Wat moet er niet al omgaan in 't hoofd, en in de lighaamlyke leeden der geener, die in behoorlyke orden zingen, speelen, fantaiseeren en componeeren! bevatten wy de zaak aldus, dat er, wanneer wy ons de eerste maal zekere toonen verbeelden, eene subtile beweëging in de harssenen ontstaat, die aldaar indrukzelen, evenredig aan de stoffelyke afbeelding in de gehoorzenuw gevormd, overig laate; dat de ziel in 't zelfde oogenblik op de elementen des lighaams werke, en deeze weer op elkander, ten einde zodanige beweëgingen voort te brengen, als er in de lighaamlyke leden tot de uitvoering worden vereischt; dat naderhand de eigenste beweëging in 't lighaam herleve, wanneer in de harssenen het zelfde indrukzel gaande wordt gemaakt, en dat de eigenste toonen weer in de verbeelding koomen, wanneer eene zelfde beweëging in 't lighaam het eertyds daar mede gepaard gaande indrukzel weer doet herleven; wy bevatten te gelyk, **DAT NIEMAND DAN EEN WEEZEN VAN DE ALLERHOOGSTE MAGT EN WYSHEID ONSDUSDANIGE GESTELDHEID HEEFT KONNEN MEDEDEELEN.**

§. 193.

Het MUZYKAAL GEHOOR is een vermoogen om zig toonen KLAAR en DUIDELYK voor te stellen. Het woord *toon*en bekent hier, de uitwerkselen van toonverwekkende lighaamen, te weeten, de stipte hoogte, bepaalde tusschenwydte, wel- en wanluidendheid, duurzaamheid en sterkte, die

... (190) ... wy

wy ter gelegenheid van- en in evenredigheid met de bewegingen, figuren, en grootheden zulker lighaamen, gewaar worden. De ondervinding leert namelyk, dat ieder, die van natuurlyk gehoor niet misdeeld is, geene toonen in zekere vereischte hoogte na te zingen, veel min, eertyds gehoorde muzykstukken te onthouden, en de muzykaale maat stiptelyk te treffen vermoogen; terwyl anderen, schoon in de muzyk onbedreeven, niet alleen iets eigentlyk na te zingen, en geheele zangwyzen te onthouden, maar zelfs, zonder ondersteuning van instrumenten, voizen behoorlyk in te stellen, en, volgens den begonnen toon, in den vereischten afstand voort te zetten; blaastuigen, die zig slegts door den adem laten regeeren, en snaartuigen, by welker asperking het zeer naauw luistert, net een maatvast te behandelen, bekwaam zyn. Ja, dat ervaaren muzykoeffenaars volgens één gegeeven toon, orgelen en clavecimbelen in 't vereischt accoord weeten te brengen; dat menig, zo dra hy een onbekend muzykstuk in 't oog krygt, den zin ten eersten al zo klaar bevatte, dan of hy het zelve reeds daadelyk zingen en speelen hoorde; dat zommigen allerhande aardige invallen fantaiseerende uiten, en zelfs midden in geselschappen, half zingende en half praatende, fraai componeeren; al het welke volstrekt onmoogelyk zoude weezen, ten zy men zig de voort te brengen toonen eigentlyk voor te stellen vermogt. Ten opzigt van dusdanige zingbaare denkbeelden, zeid men van eenigen, die niet minder als doof, en zelfs met een scherp natuurlyk gehoor begaafd zyn, ze hebben *geen gehoor*. Hun geest is aan die kant niet opgewekt, de muzykaale letters schynen hen enkel verward geraas; ze vatten hunne betekenis niet, en kounen dus by

vol-

volflagen gebrek, van het vereischt beginzel, buiten 't welk er geen ander kan worden gegeven, zelfs geene bekwaame muzykaale toehoorders, veel min leezers en auteurs, worden. Het vermoogen, de indrukzelen der toonen te ontfangen en voort te planten, verschilt derhalve van muzykaal gehoor, *als eene gelukkige gesteldheid des lighaams, van een uitwerkzel des verstands*

§. 194.

De voorwerpen, van 't muzykaal gehoor zyn alle bevattelyke toonen, die men of daadelyk hoort, of voort te brengen tragt, of welker indrukzelen men door verbeelding doet herleven, of welker samenhang men door vinding zelf opmaakt. Ten opzigt deezer beide laatste soorten volgt, dat het muzykaal gehoor eens daar zynde, konne stand grypen, schoon iemands natuurlyk gehoor verzwakt.

§. 195.

De muzykaale tekenkunde, (*musica signatoria*) beruſt enkelyk op deezen grond, dat men zig, uit kracht van muzykaal gehoor, toonen van zeer verschillende bepaalde duurzaamheid konne verbeelden. Dit vermoogen ſtelt ons nâmelyk in ſtaat, om de tydſtippen, in de welke zekere toonen zullen verloopen, levendig te bemerken, te gevoelen, en zodanig af te meeten, dat er in een zelfde tydſtip, neem eens in één ſecund, al zo wel één toon, als 2, 3, 4, 5, 6, 8 en meer, ja, 2, 3, 4, 5, 6, tegen één, 3, 4, 5, 6, tegen twee enz. kunnen verloopen. Om deeze rede heeft men tot de ſtipte aanduiding van zulke duurzaamheid allerhande tekens en konſtwoorden uitgevonden en ingevoerd.

§. 196.

§. 196.

Men stelt zig toonen KLAAR voor, wanneer men ze schielyk, zonder eenige tyd tot nadenken te behoeven, van alle overige genoegzaam onderscheidt; en DUIDELYK, by aldien men ook vaste kentekens van zulke onderscheiding kan aanwyzen [§ 20]: er is derhalve een *laage* en een *hooge* graad van muzykaal gehoor, die ieder zeer verschillende trappen kunnen hebben. Geene, vindt ook plaats in de zogenaamde natuurlyke muzyk; deeze, niet zonder muzykaale theory. Geene, brengt mede, dat men zig de toonen zelve, zonder behulp dier tekenen, bewoordingen en middelen, door welke ze gemeenlyk aangeduid, onderscheiden en verwekt worden, levendig voorstelle; deeze, dat men zig de intervallen en hunne bepaalde duurzaamheid door middel van zekere tekenen en konstwoorden verbeelde; in 't eerste geval werkt de *beschouwende* in 't tweede; de *figuurlyke* kennis. Gelyk wy nu zelfs van woorden duidelyke begrippen hebben, wanneer wy slegts weten, hoe men ze schryft; er zyn *duidelyke begrippen van toonen* moogelyk, voor eerst, wanneer men, door hunne redemaaten en evenredigheden anderen weet te beduiden, dat ze tegen elkander staan als deeze en geene getallen en linien; ten tweeden, voor zo verre men ze opstellen, en dus de tekens, door welke ze uitgebeeld en onderscheiden worden, sliptelyk aanwyzen kan. Dit verknogten der gedagten met gevoeglyke tekenen vereischt als eene *dubbele ry van gedagten*, gemerkt men zig ter zelve tyd de betekende toonen en de vereischte tekens moet voorstellen. Het gebrek van dit vermoogen, 't welk in de geestkunde billyk eene eigene benoeming verdiende, sluit myns oordeels de voornaamste rede

rede in, waarom ieder bekwaam muzykaal toe hoorder geen goed muzykaal leezer kan worden, ja, waarom ieder, die maatvast en aardig zingt, speelt en fantaseert, evenwel in de muzykaale compositie niet kan vorderen [§. 11]. Het schynt, dat men reeds een *duidelijk* begrip van toonen hebbe, wanneer men taalkundiger kan beduiden, dat men, by voorbeeld, der toon A door zodanige hoogte, als men dat zingende of spelende laat hooren, van alle overige, B, C, D, enz. onderkenne, aangezien men hier *kentekens van onderscheiding* aan de hand geeft, door middel van de welke, vatbaare toehoorders de meening terstond eigentlijk bemerken, en, door nazingen en spelen, blyken kunnen geeven, dat ze juist in 't zelfde begrip zyn. Dit is thans iets, 't welk omtrent begrippen van den reuk, smaak en coleuren, die altoos verward moeten blyven, nooit in diervoegte plaats vindt, daar men, in tegendeel, by toonen de *luidrugtigheid* te baat heeft, en dus elkander ongelijk nader koomt. Ondertusschen, daar men juist geen vaste regelmaat van de vereischte stip-te hoogte eenes toons aanwyzen, en dus dezelfde begrippen van opgezongen toonen in afweezenden niet eveneens verwekken kan, er volgt alleenlyk, dat ze een *hooger graad van klaarheid* insluiten, als die van den reuk, smaak en coleuren, met welke ze te mets, *by gebrek van muzykaal gehoor*, te onregt worden gelyk gesteld. Wyders, schoon een oplettende bemerken kan, hoe veel toonen hy in één secunde onderscheidentlyk te bevatten in staat zy, de zeer verschillende graaden van snel- en levendigheid der verbeelding veroorzaaken nochtans, dat niemand met zekerheid konne vaststellen, hoe veel, anderen in eenen zelfden tyd dusdanig te bevatten vermoogen.

Inmiddels, ten opzigt van den voornoemden hoogen graad, wordt te regt gezeid (a): daar iemand, die de muzyk verstaat, het duidelyke beter inziet, als een ander, zo kan hy zig het zelve ook beter weer voorstellen.

a) B. v. Wolf. Metaph. tom. 1. § 233.

§. 197.

De MUZYKAALE VINDING is een vermoogen, om uit bekende intervallen, door verschillende samenvoeging en verdeeling, allerhande aaneenschakelingen die nog nooit tot de gewaarwording zyn gekoomen, op te maaken. Dit vermoogen, als de grondslag aller muzykaale compositie, fantasia en methode, ondersteunt muzykaal gehoor, en hangt insgelyks af van de vlugheid der verbeelding.

§. 198.

De MUZYKAALE SMAAK is een vermoogen, om volgens onduidelyke begrippen over de volmaaktheid der intervallen in 't gemeen, en die des maatgezangs in 't byzonder, te oordeelen. Wanneer wy zekere toonen bevallig of ongeneuglyk vinden, en ze dienvolgens wel- of wanluidende noemen, stellen wy ons zulke toonen voor, en oordeelen er over: iets anders, is dit voorstellen, gevoelen of bevatten, en weer iets anders, dit oordeelen. Het muzykaal gehoor levert de stoffe, doch het oordeelt eigentlyk niet, maar laat zulks over aan andere vermoogens. Ordeelen wy nu volgens duidelyke begrippen [§ 20], het verstand zit zelf aan 't roer; weshalve men dan in de wiskonst, alwaar strenge bewyzen plaats hebben, en zo dikwils men zaaken duidelyk bevat, nooit van den smaak hoort reppen; oordeelen wy, in

L

tegen-

regendeel, volgens verwarde of onduidelijke, dat werkt zodanig vermoogen, als, by overnaaming de *smaak* wordt genoemd; dan noemen wy de voorwerpen *mooy*, *schoon*, en *fraai*, om dat wy hunne innerlyke geschapenheid of niet naauwkeurig onderzoeken, of niet behoorlyk weeten te verklaren. *Schoon* — of *fraaiheid* beteken derhalve, volmaaktheid, van welke wy geen duidelyke, maar slegts eene klare bevattting hebben. Naar dat nu de voorwerpen of in de daad overeenstemming tusschen het menigvoudige insluiten, of zulks alleenlyk schynen te doen hebben wy onderscheid te maaken tusschen *waan* en *gewaande* volmaakt- of *fraaiheid*, en hier op beruist de onderscheiding tusschen *goeden* en *kwaaden smaak*.

§. 199.

De GOEDE MUZYKAALE SMAAK doet ons zonder overleg, goedkeuren, wat wy, by nader onderzoek, waarlyk volmaakt — en afkeuren, wat men als dan in der daad onvolmaakt zoude hebben bevonden. stellende dus op eene vaardige wyze onderzoek king aan, daar het eigentlyk zogenaamd oordeel zulks met bedagtzaamheid; en volgens zekere sluitreden doet. Hy is een voort van verstand en oordeel; als het licht der maan, overlieflyk in den nacht der konfloeffening; ja, hier van geelyke dienst, als een voorwind in 't scheepsbestier, nademaal hy de natuurlyke regelen aan de hand geeft, en, er in korten tyd weinig deugdelyks konde worden voortgebracht, by aldien men alles eerst onderzoeken, en naauwkeurig bevatten moest. Men kan hem door goede voorbeelden aankweeken, doch het vermoogen zelve, 't welk hier de *tong* verbeeldt, moet aangebooren wezen. Hy is, als eene hebbelykheid aange

aangemerkt, *lydende en werkende*, gelyk een goede kok niet alleen over geregten, door anderen toebereid; wel oordeelen; maar ook zelfs iets smaakelyks aanregten kan; en, zo wel het fraaie, 't welk wy in de muzyk gewaarworden, als de hebbelykheid, door welke wy het zelve bemerken, *goede muzykaale smaak* wordt genoemd. Hy vereifcht, behalven *muzykaal gehoor, oplettendheid*, als 't vermoogen, om de gedagten op één gedeelte van een samengesteld voorwerp meer dan op anderen te rigten; *gedagtenis*, zynde het vermoogen van te erkennen en zig te verzekeren, dat men deeze en geene gedagten reeds gehad, deeze en geene toonen reeds gehoord hebbe; *een soort van nadenken*, of voortgezette oplettendheid van deel tot deel; *scherpzinnigheid* (acumen), als 't vermoogen om in de toonen veel verscheidendheid waar te neemen; en *geestigheid* (ingenium), 't vermoogen van het overeenkomstige snedig te bemerken; 't welk dan *scherpzinnigheid* onderstelt, aangezien er onder veel verscheidenheid doorgaans meer overeenkomst, dan onder weinige, wordt ontmoet. Kortelyk, alles, wat er ooit tot het onderdeel van 't kennelyk vermoogen kan worden betrokken, vloeeyt en werkt hier als in een middelpunt samen. De wonderkracht des goeden smaaks straalt door in allerhande soorten van bedryven; stellende zelfs onkundigen in staat, over verheven zaaken fyn en behoorlyk te oordeelen, gelyk men, omtrent natuur- en konstwerken daagelyks bespeurt, dat menig, die den aardt der volmaaktneid geenzins weet te verklaaren, er evenwel door aangedaan wordt, en aanstonds ontdekt, of, en in hoe verre zy ergens voorhanden zy, dan niet (a).

L 2

Oor-

a) Omnes tacito quodam sensu, sine ulla arte & ratione, quæ sint in artibus ac rationibus recta ac prava, dijudicant. Cicero, de oratore, lib. 3.

Oordeelen nu twee perſoonen over een zelfd
 onderwerp , één volgens de reden , de ander
 volgens den goeden ſmaak , ze kunnen al zo we
 eenerlei als verſchillende gevoelens hebben; gee
 ne , kan een volmaakt— of onvolmaaktheid be
 merken, die deeze niet gewaarwordt; nochtans
 het gemeen zeggen, *dat men over den ſmaak nie
 moete twiſten*, dient ſlegts van den goeden ſmaak
 te worden opgevat, gemerkt anderzins het ker
 teken van onderscheiding t'eenemaal wierde weg
 genoomen. De vraag is hier niet , of iets aa
 iemand goed konne ſmaaken, maar, of hy eene
 goeden ſmaak hebbe? Hoort deeze liever ee
 clavecimbel , als een viool; geene , liever ee
 viool, als een clavecimbel, men kan hen , volgen
 billykheid , hunnen ſmaak niet betwiften, nade
 maal ieder van deeze instrumenten , in zeke
 opzigt, volmaaktheid heeft; maar, dat iemand
 die , by voorbeeld , een trommel boven alle
 muzykaale instrumenten voorttrekkelyk acht, oo
 volgens eenen *goeden ſmaak* oordeele, zal nieman
 uit de onveranderlyke wetten , hem voorge
 ſchreeven, ooit kunnen aanwyzen.

§. 200.

De goede ſmaak doet ons niets , dat van geëvenredig
 de verſcheidenheid is ontbloot , dat geeft noch aardig
 heid vertoont , en tot geen zeker oogmerk kan ſtrekken
 behaaglyk vinden. Wy kunnen de eentoonigheit
 in geenem ſpreker veelen, zodanig is de neigin
 tot de verſcheidenheid , tot het beminnen van d
 welke onze geest als gebooren is, ons ingeprent
 Nochtans , ze kan hem niet volkomen behaagen
 zonder tuſſchenkoomende *gelykvormigheit*; deeze
 is het , die tyd geeft om zig te verpoozen; di
 zekere paalen ſtelt, om, te verre uitweidende
 nie

niet te verdwaalen, maar, de reeds gevormde
 denkbeelden liever eerst met eenige oplettendheid
 te bespiegelen. Hebben nu zommige dingen
 zelfs eenerlei grootheid, zo dat A gelyk staat
 aan C, B aan D, dan is er ook *evenredigheid*;
 leeze doet de verscheidenheid luisterryker door-
 traalen, en geeft gelegenheid tot verdeeling der
 voorwerpen in geslachten en soorten. Dit alles
 ontmoeten wy in het *wonderboek der natuur*; in
 het welk wy niet alleen tot *letters*, maar van 'twelk
 wy teffens ook tot *leezers* zyn bestemd. Voorts,
 de natuur kan en mag geen sprongen doen, nooit
 e schielijk van het een op het ander vallen,
 maar alles moet net met elkander samenhangen;
 leeze onveranderlyke wet noemen wy, met één
 woord, *orde*. De orde is de grond van alle *vol-
 maaktheid*, en zonder orde en volmaaktheid kan
 er nooit zeker *oogmerk* worden bereikt, daar wy
 echter volkomen verzekerd zyn, dat er eindens
 aan de natuur zyn gesteld. Ja, de natuur sluit
treffelykheid in, voor zo verre ieder ding, schoon
 volmaakt in zyne soort, des te volmaakter is,
 als het oogmerk verhevener, en, de wyze hoe
 de middelen daar toe zyn aaneengeschalkeld, die,
 tot bereiking van een geringer oogmerk ge-
 schikt, juist in zodanigen graad te boven gaat,
 als de beoogde dingen zelve elkander in vol-
 maaktheid overtreffen. Met dit doorlugtig
 voorwerp, de *natuur*, is de *goede smaak* in har-
 mony gebragt; haar voorschrift is 't geene, dat
 de verbeelding *welgeregeld* [§ 10] maakt. Verre
 dat deeze Keurmeester ons iets, dat geen orde
 vervangt, en nergens toe kan dienen, behaag-
 lyk late vinden, hy verwekt veeleer eenen af-
 keer tegen de wanorde, en doet hen, die ramp-
 zaalig genoeg zyn van er toe over te hellen,
 in weerwil van hen zelve de *treffelykheid der*

orde smaaken. Van dit alles ontmoeten wy in de Muzyk doorflaande blyken. Zommige intervallen verwekken in 't algemeen geneuglyke andere, ongeneuglyke indrukzelen [§ 164], en zommige van deeze laatste worden evenwel tot bevordering van meerder lieflykheid bekwaan gevonden. Weerom, dat men onder verschillende intervallen, *gelykluidende* [§ 137], diene te mengen, zulks wist men reeds, toen het volledigste speeltuig, de zogenaamde *citer* of ly van *Mercurius*, slegts uit vier snaaren, c, f, g, bestond, en dus in twee quinten, twee quarteren en eenen geheelen toon, door de bemiddeling de *actaaf*, een soort van volmaaktheid insloot. Desgelyks, dat wy *grondtoon* [§ 148] behaagly vinden, en echter in 't midden eenes muzykstuk ook andere subalterne, ter onderscheiding van de welke, de geene, die begint en eindigt, de benoeming draagt van *hoofdtoon*, er laten tusschen vloeien; ja, dat wy fraaye zangleidingen, ver volgens in hooger of laager toonen getransponeerd voortkoomende, bevallig en bekoorly achten, daar van legt de eenigste rede in de aan gebooren neiging tot *geëvenredigde verscheidenheid* en dat wy geen wildzang kunnen veelen, in de tot orde.

§. 201.

Hier naaft koomt ook de GEWOONTE, of de hebbeilykheid in 't handelen volgens eertyds gebruike beweegreden, in *voornamc aanmerking*, die als de zogenaamde tweede natuur, dikwils veroorzaakt, dat zekere intervallen, instrumenten en muzykstukken voor anderen behaagen, en in deezen van den smaak toestemming verkrygt zelfs wanneer men, naar reden oordeelende

bevindt, dat anderen in der daad meerder volmaaktheid insluiten.

§ 202.

De verschillende graaden van muzykaal temperament, muzykaal gehoor, muzykaale vinding, goeden muzykaalen smaak, lust, neerstige oeffening, goede gewoonte, en muzykkunde, stellen de verschillende hoogte des muzykaalen geestes. Deeze dingen kunnen namelijk in gantsch ongelyke proportie tegen elkan-der staan: by voorbeeld, menig heeft veel vinding, en weinig goeden smaak; een ander, veel goeden smaak, maar weinig aardige invallen. Geenen ontbreekt slegts lust; deeze blokt, of werkt in weerwil der natuur. Langduurige kwaade gewoonte kan het muzykaal gehoor en den goeden smaak bederven; en zommigen worden moedeloos wegens gebrek van grondige kennis.

§ 203.

De GOEDE SMAAK en de REDE zyn de wet-tige rigters over alle geschillen, die er omtrent muzykaale dingen ooit kunnen voorvallen. Ieder namelijk in zyn distrikt, en volgens de regelmaat der natuur. Zyn onduidelyke begrippen toereikende, ja, brengt de goede smaak zelfs subtiler dingen voort, dan de rede kan nagaan [§ 101. 192], zy laate hem geworden, en vergenoege zig in't bewonderen van het vermoogen, hem verleend; doch, wordt er duidelyke bevattning vereischt, en kan de rede ons verder brengen, de smaak dient de strengste toets te kunnen uitstaan, zig te onderwerpen, en het by de uitspraak des verstands te laten beruften.

Van de muzykaale HARMONY in 't gemeen.

§. 204.

DISSONANTEN behooren mede tot de beste Muzyk. Gelyk het licht, naa de duisternis en schaduw- de lente, naa een guure winter- de gezondheid, naa geleden ongemak- het zoete, naa het wrange- de schoonheid, naa mismaakte vertooningen des te aanminniger valt, en alle dingen zig door tegen- stellingen best laten ophelderen; zo wordt ins- gelyks de lieflykheid der *consonanten* des te smaa- kelyker door *wyslyk ondermengde dissonanten*, als welke de streelende zoetigheid van geene, eerst regt levendig doen ondervinden, en hooger lee- ren schatten, ja, door haare aanminnige verras- singen de waggelende oplettendheid gestadig on- derhouden en opscherpen. Dusdanige bekoorly- ke samenstemming, uit zekere strydigheid ge- booren, is by lieden van oordeel overlang als de eigenaardigste printverbeelding van goed en kwaad, deugd en ondeugd, aangemerkt (a). Men betreft dan tot de muzykaale harmony in een naauwe zin de *consonanten* alleen [§. 164], maar in een ruime en volledige, de *con-* en *dissonan- ten*; geene, als tot het weezen, deeze, als tot het welweezen der zaak behoorende.

a) C. Huigens, gebruik van 't Orgel. pag. 185.

Muzyk zonder dissonanten is, volgens zeker gee- stig fransman, als een zop, zonder zout; als een ragout, zonder speceryen; als een geselschap, zon- der Dames; kortelyk, als een zaak van alle bekoor- lykheid berooft. Galant voorzeker! mits dat men de Dames niet met de dissonanten vergelyke.

§. 205.

§. 205.

Er is natuurlyke en konstige muzykaale harmony. Geene, bevat wel- en wanluidende intervallen, zonder maat; deeze, *maatgezag*. Geene, wyft eenvoudig aan, wat als by elkander behoort, en op allerhande manier achter malkanderen kan volgen; deeze, leidt uit zekere harmonische slagen veelerhande bepaalde aaneenschakelingen af. Geene, verbeeldt muzykaale lettergreepen zonder verband; deeze, muzykaale woorden en spreekwyzen, die zekeren zin zullen uitleveren. Geene, kan men op een harmonieus instrument zonder veel moeite, *als van natuur*, voortbrengen; deeze, niet zonder talent, en langwylige oeffening. Over geene, kan ieder, die eenigzins goeden smaak heeft, behoorlyk oordeelen (§ 164); over deeze, niemand dan een kenner. In de oeffening van den *generaal-bas* vertoont zig het een en 't ander, gemerkt men de eenvoudige harmonische slagen eerst kennen te leeren, en ze vervolgens in de vereischte maat te stellen heeft.

§. 206.

De natuurlyke harmony is de grondslag der konstige. Dat er in een muzykstuk lieflyk samenstemmen- de toonen voorkoomen, zulks hangt zekerlyk af van de gedaane keur des voortbrengers: echter, ze stemmen niet lieflyk samen, om dat hy ze verkooren heeft, maar hy heeft ze verkooren, om dat ze op zig zelve lieflyk samenstemmen. *Natuur* geeft de welluidendheid aan de hand, van welke de *konst*, volgens allerhande toepassingen,

gebruik maakt; dienvolgens, de kennis van de regelen der konstige harmony beruſt op die van de gronden der natuurlyke.

§. 207.

De intervallen worden, uit hoofde van wel- of wanluidende ſamenſtemming, in achtervolging wel- of wanluidende bevonden. Enkele toonen worden in de muzykaale praetyk niet als wel- of wanluidende, maar ſlegts als trappen en ſprongen [§ 123] aange-merkt, nochtans ze, maaken zig van zelve als wel- of wanluidende kennelyk: hoe men, by voorbeeld, c, e; c, g; c, c; c, e, g; c, e, g, c, ook achter elkander doe volgen, ze zullen altoos welluidende blyven; in tegendeel, valsche quinten, groote quarten, by voorbeeld, c^{kruis} g; c, f^{kruis}, en alle diſſonanten, altoos wanluidende, om dat onze verbeelding de indrukkzelen van twee of meer achtereen volgende toonen ſchielyk ſamenſchakelt, en, de ſmaak het oordeel er over velt, naar dat ze in ſamenſtemming of con- of diſſoneeren. Om deeze rede noemt men de achtervolging van enkele toonen, gelyk ze in der daad een ſoort van harmony inſluit, eenvoudige harmony (harmonia ſimplex), ter onderscheiding van de ſamengeſtelde (compoſita), die altoos mede brengt, dat twee of meer verſchillende toonen ter zelve tyd daadelyk ſamenluiden, en, hier voortaan onder de benoeming harmony alleen wordt verſtaan.

§. 208.

Alles, wat in achtervolging lieflyk klinkt, ſtemt niet tieflyk ſamen. Want in de achtervolging kunnen ook diſſonanten onder loopen; die men als overſlaat, en uit welke men de conſonanten trekt.

trekt. Hoort men, by voorbeeld, c, d, e, achter elkander, men vergelykt ten eerften de indrukzelen van c, d; d, e; c, e; e, c, en ftelt het wangeluid der beide eerfte, wegens de geneuglyke aandoening der beide laafte, aanftonds uit de gedagten. Eveneens gaat het in de achtervolging van c, e; d, f; e, g; f, a, alwaar wy het wangeluid uit e, d; f, e; g, f gebooren, datelyk vergeeten; ook in die van c, d, e, f, g en c, d, e, f, g, a; doch het valt geheel anders uit in de achtervolging van c, d, e, f, g, a, b, gemerkt al het behaaglyke, in dit verband opgeflooten, niet kan opweegen tegen het ongeneuglyk indrukzel van c, b, 't welk interval hier als het einde van den weg verbeeldt, ten zy er c, c; c, a, of een ander confonant, op volge, als wanneer de wanklank verbeterd, weggenoomen, opgeloft of *olveerd* wordt (niet *olveerd*, gelyk de onkunde gemeenlyk zeit). Hier blykt derhalven, dat verfcheiden *melodifche regelen* [§ 6] in de *harmonifche*, zyn gegrond.

§. 209.

De orde der enkele intervallen, welker redemaaten in groote getallen staan, is ten onzen opzigt enkel wande orde. De gelyke invallingen van kleine septimen [5-9] gefchieden eerft in 't 14de, en 28fte tydftip [§ 178]; van groote toonen [8-9], in 't 17de en 34fte; van kleine toonen [9-10] in 't 19de, en 38fte; van groote septimen [8-15], in 't 23fte, en 46fte; van groote quarten [32-45], in 't 77fte, en 154fte; van valsche quinten, [45-64], in 't 109de, en 218de enz. Hier is zekerlyk orde, of eene bepaalde wyze, hoe de trillingen neffens elkander zyn en op elkander volgen, voorhanden: daar wy inmiddels niet verder konnen
oor-

oordeelen dan volgens de ons verleende regelmaat, het *gehoor*, en, dusdanige zelden voorvallende, met onbegrypelyke snelheid verloopende tydstippen der vereeniging, aan 't scherpste gehoor t'eenemaal ontglippen, hier volgt niet, *waar orde is, daar is volmaaktheid*, maar veeleer, dat zulke intervallen, welker orde voor ons *onbevattelyk* is en blyft, voor zo verre ze tot het oogmerk, ons op eene geneuglyke wyze aan te doen op zig zelve van geen dienst kunnen weezen, *gebrek van volmaaktheid*, en voor zo verre zy er zelfs hinderlyk aan vallen, *onvolmaaktheid* insluiten. Genoeg, de *secunden*, *groote quarten*, *valsche quinten*, en *septimen*, bevatten, zo wel als alle overige dissonanten, die wy door de bywoorden, kleinste, grootste en verminkte, onderscheiden, als eene *sraaie*, *gewenschte wanorde*, aanminnig en nuttig te zyner tyd, ja, tot bevordering van meerder lieflykheid opzettelyk verkooren [§ 183].

§. 210.

De *consonanten*, zonder opzigt van volledige harmony, als *tweeklanken* aangemerkt, zyn des te volmaakter, naar dat ze *schielyker* kunnen worden bevat. Daar nu enkele consonanten des te schielyker kunnen worden bevat, naar dat hunne redemaaten in kleiner getallen staan, om dat de gelyke invallingen des te eerder geschieden, wy hebben aan zodanige enkele, welker redemaaten in de 6 eerste trappen van rekenkonstige progressie zyn begreepen, en welker orde ons *bevattelyk* wordt, namelyk, aan *unisoonen* [1-1], *Octaven* [1-2], *Quinten* [2-3], *Quarten* [3-4], *groote tertsen* [4-5], en *kleine tertsen* [5-6], des te meerder of minder volmaaktheid toe te eigenen, naar dat hunne redemaaten kleiner getallen vertoonen. Wyders, enkele en

dub-

dubbele intervallen van de eigenste benoeming behooren tot een en dezelfde classe: want, het muzykaal gehoor onderscheidt deeze bykans net zo schielyk als geene; het verschil van 1-2; 1-4; 1-8; 1-16; 1-32 is hier van gantsch geen belang, daar de meerder herhaaling eener zelfde redemaat aan de bevassing zelfs tot meerder klaarheid verstrekt, en, de goede smaak deeze en geene als dezelfde intervallen, slegts in hoogte verschillende, aanmerkt. Op dien voet is een vyfdubbele octaaf [1-32] volmaakter, of eerder te bevatten, als een enkele quint [2-3]; een vyfdubbele quint [1-24] volmaakter, als een enkele quart [3-4]; een vyfdubbele quart [3-64], volmaakter, als een enkele groote teris [4-5]; en dus met alle overige, naar aanwyzing der tafel [§ 160]. Hier koomt de vermaarde grondregel der ouden, de intervallen zyn des te volmaakter, als ze aan de eenheid nader koomen, schoon ze ten opzigt van enkele intervallen waarheid behelst, eene krachtige uitzondering te lyden, aangezien wy niet slegts op de rekenkonstige orde te staaroogen, maar insgelyks de vermoogens, volgens welke wy over de intervallen oordeelen, in overweeging te neemen hebben. Evenwel, zeyd zeker wysgeer (a), „er moet nog „iets anders weezen: want anders zouden 4-7; „5-7 enz. voortgetrokken worden voor 5-8; en „3-5 (namelyk de sexten). Zekerlyk is er iets anders; wat raakt ons de orde der getallen, waar de ondervinding tegenspreekt? ik zal dan aanwyzzen, wat dat eigentlyk zy.

a) *Martin*, filosofische onderwyzer. pag. 104.

§. 211.

Wat er van een welluidend, enkeld interval aan de octaaf ontbreekt, is insgelyks wel- en wat van een wan-

luidend, insgelyks wanluidende. By voorbeeld, aan de *kleine terts*, c, e^b , ontbreekt de *grootte sext* $e^b, \bar{c}$; aan de *grootte terts*, c, e , de *kleine sext*, $e, \bar{c}$; aan de *quart*, c, f , de *quint*, $f, \bar{c}$; aan de *quint*, c, g , de *quart*, $g, \bar{c}$; aan de *kleine sext*, c, a^b , de *grootte terts*, $a^b, \bar{c}$; aan de *grootte sext*, c, a , de *kleine terts*, $a, \bar{c}$. Weerom, aan den *grooten halven toon*, c, d^b , ontbreekt de *grootte septima*, $d^b, \bar{c}$; aan de *grootte secund*, c, d , de *kleine septima*, $d, \bar{c}$; aan de *grootte quart*, c, f_{kruis} , de *valsche quint* $f_{\text{kruis}}, \bar{c}$; aan de *valsche quint*, c, g^b , de *grootte quart*, $g^b, \bar{c}$; aan de *kleine septima*, c, b^{mol} , de *grootte secund*, $b^{\text{mol}}, \bar{c}$; en aan de *grootte septima*, c, b , de *grootte halve toon*, $b, \bar{c}$. Hier speelt de inbeelding, gelyk elders allenthalve, haare rol; doet ons in 't gewaarworden van verscheidenheid aanitonds naar gelykvormigheid uitzien, en ieder interval niet alleen met den *grondklank*, maar ook teffens met deffelfs *octaaf* vergelyken (a); iets, waar door de wel- en wanluidendheid krachtig vermeerderd, en als verdubbeld wordt. Heeft iemand iets tegen de welluidendheid der quart, die zal ten minsten moeten toestaan, dat er verder geene uitzondering plaats vinde.

- a) Dus wordt het oude spreukje, *nullum tonum desolatum esse*, (geen toon is zonder anderen) eertyds ten opzigt van de zogenaamde Sympathetische toonen [§. 169], die elkander gaande maken en versterken, gebruikt, thans volkomen bewaarheid.

§. 212.

* De **SEXTEN** sluiten volmaaktheid in, om dat ze door tertsen worden voortgeteeld [§ 182], en
ons

ons zulke volmaakte intervallen weer in de gedagten brengen. Ieder sext doet de indrukzelen van twee tertsen herleven; by voorbeeld, e, $\bar{c}$, dat van e, c, uit welker verplaatsing zy voortspuit, en van $\bar{c}$, $\bar{e}$, naar boven nog aan de octaaf ontbrekende. Dit is het geene, wat de *sexten* overweg helpt, en, zeer beminnellyk maakt, daar anders de gelyke invallingen der *kleine sext* [5-8] van die der *kleine septima* [5-9] gantsch weinig verschillen; en, *sexten*, wegens de *overdeelende* redemaaten (3-5; 5-8), welker trillingen altoos verwarder door elkander loopen, als die der *overdeelige* (§ 161), buiten twyfel min behaaglyk dan groote en kleine toonen (8-9; 9-10) zouden luiden, ten zy onze verbeelding hier andere wetten stelde. Inmiddels, daar het aan secunden, septimen, en andere dissonanten, nooit mag gebeuren, door consonanten te worden voortgeleed, en, ons consonanten in de gedagten te brengen, zo blykt teffens, dat en waarom de *sexten*, enkele zo wel als dubbele (§ 210), de *grensbaalen der consonanten* zyn, of de uiterste der intervallen, welken men volmaaktheid kan toeschryven; als mede, dat de goede smaak, die ons overlang zekere intervallen voor wel- en andere voor *wantuidende* heeft doen aanmerken (§ 168), schoon hy er de rede niet van konde aanwyzen, de zaak zelve gantsch wel hebbe getroffen.

§. 213.

Consonanten verliezen haare welluidendheid, wanneer ze onder elkander een dissonant verwekken. Men rekent en benoemt de samenstemmende intervallen volgens den grondklank, die den sterksten indruk verwekt, en op welken de hoogere toonen als gevestigd zyn (§ 160): dienvolgens, van c, e, g, $\bar{e}$, heet

heet c, e, *grootte terts*; c, g, *quint*, en c, $\bar{c}$, *octaaf*, zonder dat hier in aanmerking koomte, o e, g, een *kleine terts*, e, $\bar{c}$, een *kleine sext*, en g, $\bar{c}$ een *quart* zy. Deeze *methode* voldoet in de *practyk*, ten einde zig verstaanbaar uit te drukken, en leerlingen de vereischte intervallen stip telyk te doen treffen: echter, ze geeft geene opening van de natuur der zaak. Niemand zal ontkennen dat c, e, g, a, $\bar{c}$, of c, a, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, namelyk *tert*, *quint*, *sext* en *octaaf*, of *sext*, *octaaf*, *terts* en *quint*, *dissoneren*, schoon ieder interval op zig zelve met den grondklank welluidt. De trillingen der *secund*; g, a, en die der *septima* a, $\bar{g}$ moeten dan al zo wel, als die der overige intervallen, in de lugtdeelen voorhanden zyn, en onze ooren aandoen: waren hier enkel *consonanten* gaande, waar zoude de *wanluidendheid* van daar koomen? en hadden de trillingen der bovenklanken niet al zo wel betrekking op elkander, als ieder, met den grondklank, er zoude geen rede weezen, waarom alle *consonanten* niet lieflyk met elkander konnen overeen dragen. Schoon nu de grondklank, wegens meerder sterkte, de onderlinge werking der bovenklanken gemeenlyk verdoofd, een scherp gehoor kan evenwel, alles rondom in stilte zynde, op welgestelde *clavecimbelen* en *harp*en, by voorbeeld in de toonen c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, langzaam achter elkander aangeslagen, en eenigen tyd voortduurende, de *kleine terts*, e, g; de *quart*; g, $\bar{c}$; de *kleine sext*, e, $\bar{c}$; en de *grootte sext*, g, $\bar{e}$, ieder onderscheidentlyk verneemen. In een *wiskonstige* zin is het derhalve eene volstrekte waarheid, dat een *grootte* en *kleine terts*, een *quart*, een *octaaf*, eene *grootte* en *kleine sext*, lieflyk met elkander konnen *harmoneeren*, hoewel zulks in een *praktikaale* zin, namelyk, ieder interval slegts

slegts van den grondklank af gerekend; zeer ongerymd luiden, en volstrekt valsche weezen zoude. Voorts, voegt men eener secund, de quart en sext toe, by voorbeeld, aan c, d; f, a, de wanluidendheid wordt, door de onderling verwekte tertsen, d, f; f, a, door de quint d, a, en voornamentlyk door de sext c, a, getemperd, verminderd en verzagt, schoon ze geenzyins geheel verdwynt: dus blykt aan alle kanten, dat er in de samenstemming meer intervallen, dan wy in de practyk rekenen, en aldaar te rekenen behoeven, werking op ons oeffenen.

§. 214.

Er kommen ter zelve tyd nooit meer dan drie verschillende intervallen, namelyk, terts, quint, en octaaf, of terts, sext en octaaf, of quart, sext en octaaf, ieder van een prime afgeteld, lieflyk met elkander harmoneeren, des noemt men een verband van zulke drie, eenen accoord, vollen slag, of MUZYKAALEN DRIEKLANK (trias harmonica).

Kleine en groote tertsen, tertsen en quarten, quarten en quinten, quinten en sexten, kleine en groote sexten, sluiten elkander uit, doordien ze onderling dissonanten, te weeten, kleinste secunden, groote halve- en geheele toonen verwekken. De unifoonen kunnen tot versterking dienen, de octaven nog ongelyk beter; doch, deeze zyn geene geheel verschillende maar eenstemmige toonen, en gelykluidende intervallen: dus blyft er voor een eenvoudige drieklank slegts één van voornoemde drie accoorden overig; by voorbeeld, c, e, g; e, g, c; g, c, e; of c, e, g; c, e, a; c, f, a. Worden deeze toonen door octaven, tzy in de hoogte of in de laagte, versterkt, men noemt de drieklanken verdubbelde, of vermeerderde, en in

dusdanige volle slagen bestaat de *volledigste muzykaale harmony*, die er ooit te verzinnen is: immers, ieder *welluidende* harmonische slag, schoon er eenige honderd personen op de konstigste wyze met elkander musiceeren, kan slegts *drie verschillende intervallen* insluiten, en die van C, E, G, c, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, $\bar{\bar{c}}$, $\bar{\bar{e}}$, $\bar{\bar{g}}$, $\bar{\bar{\bar{c}}}$, in wat verschillend verband de toonen ook achter elkander volgen, is niet, dan de drieklank van C, over de groote derde; prime, groote terts, quint en octaaf; een verschynfel, van'twelk de muzykaale geestdryven allerhande gelegenheid tot buitenspoorige uitleggingen hebben genoomen, die echter door de *vermeerderde*, meest gebruikelyke drieklanken, uit vier en kele toonen bestaande, reeds genoegzaam worden wederlegd. Men brengt dan alle *consonanten*, als de voornaamste stoffe der muzykaale harmony, tot DRIEKLANKEN.

§. 215.

De DRIEKLANKEN worden in VOLMAAKTE en MINVOLMAAKTE verdeeld. Geene, bestaat ieder uit een *prime*, *terts*, 't zy een groote of een kleine, *quint* en *octaaf*, neem eens, c, e, g, $\bar{c}$ deeze, spruiten uit verplaatsing van geene voort en zyn of *Sext-* of *quart-sext-* accoorden, by voorbeeld, e, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, (prime, terts, sext, octaaf) of g, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$ (prime, quart, sext, octaaf). . Geene, vergenoegen den goeden smaak zodanig, dat men nooit lieflyker harmony verzinnen, er volkomen by beruften, en ze tot sluitingen van muzykstukken, ja, tot alles, wat een muzykaale volzin, of periode, zal verbeelden, gebruiken kan; deeze, worden in 't midden van muzykstukken insgelyks zeer bevallig gevonden, doch voldoen niet tot sluitingen, maar vereischen achtervolging van volmaakte drieklanken.

§. 216.

Er zyn zo veel volmaakte drieklanken als grondtoonē, *a*, ieder grondtoon vervangt zes volmaakte drieklanken, drie over de groote, en drie over de kleine terts, uit ieder van de welke, twee minvolmaakte, kunnen worden afgeleid. By voorbeeld, in de toonen *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *a*, *b*, *c̄*, *d̄*, *ē* leggen de eenvoudige drieklanken *c*, *f*, en *g*, over de groote, en die van *d*, *e*, en *a*, over de kleine terts: te weten, *c*, *e*, *g*; *f*, *a*, *c̄*; *g*, *b*, *d̄*; *d*, *f*, *a*; *e*, *g*, *b*; *a*, *c̄*, *ē*. Weerom, in *A*, *B*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *a*, *b*, *c̄*, *d̄*, leggen die van *d*, *e*, en *a*, over de kleine, en *c*, *f* en *g*, over de groote terts. En dus met alle overige grondtoonē.

§. 217.

VOLMAAKTE CONSONANTEN, die tefkens tot **VOLMAAKTE DRIEKLANKEN** kunnen dienen, worden in des te eigentlyker zin, en in betrekking tot volledige harmony alleen, **VOLMAAKT** genoemd.

Daar de volledige harmony de tweestemmige, uit hoofde van meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, in volmaaktheid tebovengaat, keurt men ook zodanige intervallen, uit welke ze voortspruit, te regt voor volmakter. De trillingen der **UNISOONEN** houden geduurig gelyke invallingen [§ 176], des kan haare volmaaktheid zo weinig in geschil worden getrokken, dat men ze veeleer, vermits ze tog enkelyk tot versterking van intervallen bruikbaar zyn, volgens den term der spraakkonstenaaren, *meer als volmaakt* mag noemen. De **OCTAVEN**, *verscheidenheid* van hoogte en trefkens *gelykvormigheid* met de prime insluitende, worden, als de grootste luister der harmony, in een volstreckte zin, *volmaakt* genoemd, zonder

dat hier eenigzins in aanmerking koomt, of twee tegen één eene zeer inegale party zyn (a). Zeker, de geheele muzyk zoude by gebrek deezer intervallen, zonder welke er nooit gelykvoormigheid moogelyk is, niet dan een baayert van verwarring weezen; ja, een harmonieus instrument, alwaar alle oëctaven valsch luiden, zal misschien zelfs aan onredelyke schepzelen onverdraaglyk voorkoomen. Hier naast verschynen de **QUINTEN**, die niet alleen lieflyke verscheidenheid leveren, maar ook in drieklanken tot bemiddeling van den verren afstand der oëctaven verstreken. Deeze beide buiten tegenspraak de volmaaktste zynde, zo is nu de vraag, wat volmaakte consonant er, behoudens goede eendragt, nog zy by te voegen? hier koomt de *ongelukkige* **QUART** (b), die tegen de quint een dissonant verwekt, het proces beneffens het regt van appel t'eenemaal te verliezen, en moet aan de **TERTS** den rang overlaaten, ja, deeze weet zig zodanig beminnellyk te maaken, dat zy er doorgaans als de derde man, die 't geselschap aanbrengt, en 't geheele spel regeert, wordt aangemerkt. In deeze zin zyn dan **OCTAVEN**, **QUINTEN** en **TERTSEN** alleen *volmaakte consonanten*; welverstaande, *kleine tertsen*, zo wel als *groote*: want of de ouden hunne gebrekkige tertsen voor onvolmaakte consonanten, ja, bykans voor dissonanten hebben gehouden (c), zulks doet hierniets ter zaak. Ook kan men deezen intervallen uit dien hoofde, dat de quint volmaakter is, hunne volmaaktheid niet betwisten, zonder dat de volmaaktheid der quint, wegens de grooter volmaaktheid der oëctaaft, insgelyks wegvale.

a) *Mattheson*, Orchestre 3 pag. 492.

b) *Infelicissima omnium consonantiarum*, volgens *Cartesius*, in compendio de musica. pag. 22.

c) *Mattheson*, Klanglehre. pag. 94. 95.

QUARTEN *zyn, ten opzigt van volledige harmo-*
ny, MINVOLMAAKTE CONSONANTEN.

Consonanten, om dat ze alle eigenschappen van consonanten hebben : haare redemaat bevindt zig onder de eerste 6 trappen van rekenkonstige progressie [§ 183. 210]; ze kunnen schieelyk worden bevat, daar haare trillingen zig reeds in 't 3de, en 14 tydſtip vereenigen [§ 180]; ze worden door quinten voortgeteeld [§ 182], en brengen ons leeze geneuglyke intervallen weerte binnen [§ 121]; a, de quarten-vallen g, c; a, $\bar{d}$; b, $\bar{e}$; $\bar{c}$, $\bar{f}$; $\bar{d}$, $\bar{g}$ enz. vullen in melodyen ongemeen lieflyk. Wat meer is, ieder volmaakte drieklank vervangt eene *quart*, ten zy de quint boven legge, by voorbeeld, c, e, g, $\bar{c}$; c, g, $\bar{c}$, $\bar{e}$; c, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$; en welken opzigt men te regt onderscheidt tusschen eene *midden-quart* (*quarta intermedia*), en eene *bloote quart* (*quarta nuda*). Ware de quart een *dissonant*, het zoude volstrekt onmoogelyk weezen, dat ze haare wanluidendheid verliezen, en tot volmaakte drieklanken dienen konde; doch, zoude ze eene *volmaakte consonant* heeten, ze moest ook tot sluitingen van muzykstukken bekwaam weezen [§ 215], en zig met de quint kunnen verdraagen; daar evenwel de keur te regt op de *terts* valt, gemerkt de goede smaak voor eene meerdere innerlyke volmaaktheid, die ons van geen zonderlinge dienst kan weezen, weinig achtting betoont. Wyders, de quart veroorzaakt wangeluid in 't geselschap der quint, hier is men gewoon, de schuld op de arme *quart* te leggen, als of die het alleen had gedaan, niet tegenstaande de dissonant hier uit de onderling verwekte secund [§ 213], by voorbeeld, c, f, g, wordt

gebooren, en, beide toonen, die zulk een interval stellen, aan het wangeluid evenveel deel hebben. De *quart* moet hier wyken, en het aan de *terts* gewonnen geeven, doch, in de samenstemming van $\frac{4}{3}$, $\frac{6}{5}$, en $\frac{7}{6}$, valt aan de *tertsen*, *quinten* en *sexten* het zelfde lot te beurt, zonder dat men deeze consonanten uit dien hoofde dissonanten kan noemen. Jeder dissonant vereischt oplossing van consonanten, nochtans volgt niet dat alles, wat zulke oplossing vereischt, een dissonant zy; maar veeleer, dat men ten opzigt van intervallen, in volmaakte drieklanken reeds begrepen, namelyk, der sext- en quart- sext-accoorden [§ 215], eenige uitzondering diene te maken, gelyk immers minvolmaakte consonanten daarom *minvolmaakte* heeten, om dat ze al mede oplossing, of achtervolging van volmaakte, behoeven. Zekerlyk vereischen de quarter oplossing, zo wel wanneer ze met sexten en octaven, by voorbeeld, *g*, $\bar{c}$, $\bar{e}$, $\bar{g}$, gepaard gaan, als ook, wanneer ze zig tegen eene prime blootelyk laten hooren, de plaats der *terts* bekleeden, en ons dit gewoone, streelende interval als achterhouden en betwisten. Ondertuschen, daar een interval, 't welk alle eigenschappen eener consonant heeft, buiten tegenspraak een consonant is, en, niet te gelyk een con- en een dissonant kan weezen, zo volgt, dat quarter, ten aanzien van volledige harmony, altoos *minvolmaakte consonanten* zyn, 't welk zig dan van de *sexten*, die nog al een stem meer tegen zich hebben [§ 182. 212], insgelyks verstaat.

§. 219.

Tertsen en sexten zyn aangenaamer dan octaven
quinten

quinten en quarten. Door aangenaamer verſtaa ik, wat langduuriger vermaak geeft dan iets anders; op dien voet konnen de trappen der volmaaktheid van die der aangenaamheid verſchillen. Het vermaak ontſtaat uit beſpiegeling of gewaarwording van volmaaktheid; ſchoon nu alles wat aangenaam zal weezen, zekere volmaaktheid, 't zy waare of gewaande [§ 198], moet inſluiten; *het volmaakſte is niet altoos het aangenaamſte*, gelyk het overrype daar van genoegzaame blyken geeft. Wat men zig ſchielyk kan voorſtellen, baart vermaak, doch, vermaak van korten duur, 't welk des te eerder weer verdwynt, naar maate het zyne opkomt ſchielyker heeft verkreegen; wat ons in tegendeel verwardelyk aandoet, gelyk de diſſonanten, baart *verdriet*, om dat men er weinig of niet van kan bevatten. Doch, wat al tuiſſchen beiden ſtaat, is tot duurzaam vermak beſt bekwaam; men bevat het, en evenwel niet zeer ſchielyk: dus leert de geest zyne krachten beter kennen, en de oplettendheid wordt levendiger gaande gehouden, dan of er gantsch geen overleg ware van nooden geweest. Wy willen, dat een voorwerp niet al te ongemakkelyk zy te begrypen, en echter, in gevolge van de aangebooren neiging tot verſcheidenheid, nog liever eenige moeite te koſt leggen, als geduurig eenerlei denkbeelden hebben: wat aan deeze beide, eenigzins tegenſtrydige, neigingen te gelyk voldoet, vergenoegt op den duur beſt, en heet te regt *aangenaam* (a). Men heeft meer werk, om de gelyke invallingen der tertſen en ſexten, als die der overige gemelde conſonanten, te bevatten, en geene koomen nochtans klaar tot de bevatting: dit is de rede, dat wy ze voor aangenaamer keuren; dat ze, gelyk men gemeenlyk zeid, *meer harmony* hebben; dat de ſext- en quart- ſext- accoorden

ons zeer geneuglyk luiden; dat wy in drieklanken liever de quint, als de tertsen, willen missen; ja, dat de toonen $c, g, \bar{e}, \bar{c}$ (2, 3, 5, 8) aangenaamer tot het gehoor koomen, als die van $c, \bar{c}, g, \bar{e}$ (1, 2, 3, 5), die echter *schielyker* zyn te bevatten, en in eenvoudiger redemaaten staan; een beginzel waarlyk, uit 't welk men in de muzykaale compositie eene menigte gewigtige regelen kan afleiden.

a) *Cartesius*, de musica. §. 2. 3. Mem. de l'acad. roy. 1701. pag. 156. *Mitzler*, mus. bibl. tom. 3. pars 2. pag. 332.

§. 220.

Hoe groote verscheidenheid men in de muzykaale harmony ook ontmoete, alles geschiedt hier in VIER BEWEEGINGEN, welkemen GELYKE-SCHUINSE-REGTSTANDIGE- en TEGENBEWEEGING noemt. De *gelyke*, (motus parallelus), vertoont zig op clavieren, wanneer beide handen eenen zelfden slag, eenige maal, of zeer dikwils, zonder verplaatfing, ichoon in verschillende snelheid, herhaalen. De *schuinse*, of afwykende (obliquus), wanneer één hand dezelfde toonen, 't zy aanslaande of rustende, herhaalt, terwyl de andere, er geheel verschillende, tegen maakt. De *regtstandige* (rectus), wanneer beide handen denzelfden cours houden, namelyk, samen op- of neerwaards gaan. De *tegenbeweeging* (motus contrarius), wanneer ze of van elkander afwyken, of naa malkander toe gaan; namelyk, de één neer- de andere opwaards. Dit alles zal men zig, zonder nooten, duidelyk genoeg kunnen voorstellen, en in alle verzinnelyke muzykstukken dus bevinden. De gelyke beweeging wordt van alle muzykgeleerde niet voor eene beweeging te boek gesteld, om dat er, volgens hun zeggen, nog geen verplaatfing ge-

geschiedt; maar deeze uitzondering is, myns oordeels, ongegrond: voor eerst, om dat er in de toonverwekkende lighaamen verplaatfing genoeg kan voorvallen, [§ 36], schoon onze vingeren, in 't voortbrengen van duurzaame toonen, rusten; anderdeels, om dat men het geene wat er al in de muzykaale harmony omgaat, op die wyze volledig verklaaren noch bevatten kan.

§. 221.

OCTAVEN en QUINTEN *die in muzykstukken, alwaar men mengeling verwacht en hebben kan, in de regtstandige en in de tegenbeweeving, onmiddelyk achter elkander volgen, worden door den goeden smaak voor onaangenaam gekeurd, om dat men ze zeer schielyk kan bevatten.* Men heeft overlang bemerkt, dat deeze keurmeester het onverdraaglyk vindt, wanneer men hem dusdanige volmaakste consonanten voor verschillende geregten opdift, schoon hy ze in de gelyke en schuinse beweeging, aangemerkt als een en 't zelfde, of slegts als een ruimer portie op het eigenste teljoor, zeer wel kan veelen en geneuglyk acht. Daar en tegen in de beide overige beweegingen, vergenoegt hem één van zulke intervallen reeds zodanig, dat het vermaak, uit de schielyke bevatting spruitende, aanstonds verdwynt, en in afkeer verandert, ten zy hy by het volgende, wat meer werk vinde. De grooter volmaaktheid der consonanten, en een klaarer begrip van de volmaaktheid aan onzen geest verleend, staat hier tegen elkander over; geene, is ons zeer geneuglyk, doch geenzins ten kosten van deeze: hoe meer wy nu onze eigene volmaaktheid boven die der toonen te schatten hebben, des te lastiger valt ons hunne volmaaktheid, wanneer ze de gewaarwording

van de onze verhindert. Dit is, myns oordeels, de eenigste, waare, tot nog toe onbekende rede, waarom zulke volmaakte consonanten, in voornoemde gevallen, aan lieden met muzykaal gehoor en goeden smaak begaafd, onaangenaam, ja, walgelyk voorkoomen. Zelfs die, dat de staat des grondtoons er te schielyk door worde veranderd (a), kan de toets niet uitstaan: want, laat men, by voorbeeld, op c, $\bar{c}$; g, $\bar{g}$ onmiddelyk volgen, de grondtoon is nog onveranderd, en niet eerder g, voor desselfs inleider, f^{kruis}, zig klaar heeft laten hooren. Inmiddels, dat de octaven tot versterking, en in stukken, alwaar men ze gewoon is, of niet anders kan, gantsch niet ongeneuglyk luiden, zulks blykt daagelyks zo wel in de Konstmuzyk, als ook in het eenvoudig kerkgezag, door vrouwen- en mansstemmen, in den discant en den tenoor, voortgebracht. Ja, in de enkele toonen van orgelen, die immers uit zo veel octaven en quinten bestaan; als er stemmen van 32, 16, 8, 4, 2; 24, 12, 6 en 3 voet samenluiden, verveelen ze ons in 't minste niet, om dat de verschillende grootheden, die ieder toets levert, en die hier haare krachten als samen smelten, aan onze bevatting reeds werk genoeg verschaffen.

a) C. Huigens, giffing over de hemelsche aardklooten. pag. 75.

§. 222.

Het WEZEN der muzykaale harmony bestaat in GESTADIGE VERANDERING VAN VOLMAAKTE DRIEKLANKEN.

Deeze, konnen op zeer verschillende wyze verplaatst, gemengeld, gebrooken en verdeeld worden. Uit zulke verplaatsing spruiten niet alleen de min- volmaakte drieklanken, maar ook de dis-

dissonanten, en, door eenige toevoëging, alle verzinnelyke harmonische slagen. Ieder consonant kan tot anderen, en tot ieder dissonant, gelyk ieder dissonant, meer by wordt opgelost, tot alle bruikbaare dissonanten, vergaan; doch eindelyk moet alles tot de VOLMAAKTE DRIEKLANKEN wederkeeren, of de goede maak blyft onvoldaan, en ieder harmonische slag moet eenen volmaakten drieklank representeren; al het welke in byzondere verhandelingen van de *harmony*, en van den *Generaal-bas*, grondig diende te worden beweezen.

Van het vormelyke der Muzyk.

§. 223.

Enkele toonen, die zekere intervallen stellen, kunnen op oneindig verschillende wyze worden aaneengeschalkeld. Twee, laten zig slegts 2 maal verplaatsen, by voorbeeld, c, e; e, c. Drie, 6 maal; c, e, g; c, g, e; e, g, c; e, c, g; g, c, e; g, e, c. Dit product, 6, met het naastvolgende getal, 4, vermeerderd, wystaan, hoe dikwils vier tonen zig laten verschikken, 'twelk zig danaangaande alle overige, eveneens verstaat: dienvolgens, vier, 24 maal; c, e, g, c; c, e, c, g; c, g, e, c; c, g, c, e; c, c, e, g; c, c, g, c. Dit is reeds bewys genoeg: want, kan men 6 maal van c beginnen, er volgt van zelve, dat e, g, c, ieder ook 6 maal aan 't hoofd kunnen staan, en dat de eigenste toonen t'elkens op eene verschillende wyze tot het gehoor koomen. Desgelyks, vyf toonen, neem eens, c, e, g, c, e, laten zig 120 maal verschikken; zes, 720 maal; seven, 5040 maal; acht, by voorbeeld, c, d, e, f, g, a, b, c, 40320 maal; tien, 3628800 maal; twalf, 479001600 maal; vier

vierentwintig , 620448401733239439360000 maal.
 Dit alles verstaat zig nog flegts van eenvoudige toonen, zonder eenige herhaaling, verdubbeling, verschillende duurzaamheid en sterkte, punten, pauzen, of iets diergelyks: want, door middel van herhaaling spruiten er zelfs uit twee toonen, neem eens, c, e, in vier nooten van eenerlei duurzaamheid begrepen, reds 14 verschillende wyzen van zingbaare achtervolging: te weeten, c, e, c, e. c, c, e, c. c, e, c, c. c, c, c, e. c, e, e, e. c, e, e, c. c, c, e, e. e, c, e, e. e, e, c, e. e, c, c, e. e, c, e, c. e, e, e, c. e, c, c, c. e, e, c, c. Hier uit kan een opmerkende genoegzaam afnemen, wat fondsen er tot den *muzykaalen rykdom* voorhanden zyn; dat de natuurlyke harmony eenen *oceaan van onuitputtelyke veranderingen* verbeelde; en dat men niet zonder grond beweere, schoon ieder bewooner des aardbodems daagelyks een Concert componeerde, dat er evenwel nog gestadig ontelbaare moogelyke veranderingen zouden overig blyven.

§. 224.

Aangaande de verschillende duurzaamheid der toonen, men dient te onderscheiden tusschen LANGE en KORTE, en, LANGZAAME en SCHIELYKE.

Daar men zig, door 't muzykaal gehoor, toonen van verschillende duurzaamheid kan voorstellen [§ 195], men eigent aan de muzyknooten zekere *waardy* toe, dat namelyk van geheele en halve toonen, vieren- achten- festiendeelen enz. ieder volgende, juist halfzo lang, als de naastvoorgaande zulle duuren: hier hebben wy dan verschillende *lengte* en *kortheid*. Maar ieder slach van muzykstukken vereifcht zekere *beweeving*, die gemeenlyk door

voor eenige italiaanfche bewoordingen, *adagio*, *allegro*, enz. zo veel doenlyk, wordt aangeduid, uitgezonderd in dansstukken of *airtjes*, namelyk, Menuetten, Gavotten, Boureen enz. als welker vereifchte beweeging, fchoon in der daad vry onbekend, men doorgaans als bekend onderftelt. Hoewel nu, by voorbeeld, ieder vierendeel van een zelfde muzykftuk de waarde van twee achtendeelen, vier 16 deelen enz. heeft en behoudt, de verschillende beweeging veroorzaakt, dat toonen van eenerlei *valeur* zomwylen in zeer ongelijke tydftippen verloopen. Het *langzaame* en *fchielyke* betreft dan de beweeging van geheele muzykftukken, te weeten, verwiffeling van *adagio*, *allegro*, *largo*, *vivace*, te mets in een zelfde fonate of concert voorvallende; maar het *lange en korte* ziet op de verschillende lengte der toonen van een zelfde *adagio*, *allegro* enz.

§. 225.

Toonen van VERSCHILLENDE STERKTE ontmoeten wy 1) in 't *geluid*, als zodanig, voor zo verre eenige instrumenten feller klinken en beter doordringen, dan andere; 2) *in de toonen eenes zelfden instruments*, die het of met volle of met halve kracht levert, en die men er door feller aantasting uit haalt; 3) *in eenen zelfden toon* van instrumenten, welker fterkte ongelyk grooter en kleiner kan worden [§ 90 not. a].

§. 226.

Er zyn ACCENTUEERENDE TOONEN *hoogelyk*.

Men kan alle muzykaale instrumenten [§ 48] tot drie claffen brengen (a), ftellende in de

a) Mem. de l'acad. roy. 1707. pag. 262.

de eerste, de zogenaamde *clavieren*, welker toonen door toetsen volstrekt worden bepaald. In de tweede, de geene, die door vingers, gaten en toetsen worden geregeerd, zo echter, dat men er door behendigheid der vingers, en door den adem, volgens het muzykaal gehoor, iets aan veranderen en verbeteren kan, hoedanige zyn, clavier di gamba; forte en piano clavecimbel; clavicordium; klok- en staaffpel; fluit; hoboo; basson; trompet; waldhoorn enz. In de derde, de zulke, by welke het t'eenemaal op 't muzykaal gehoor aankoomt; namelyk, zangstemmen en gestreeken snaartuigen. Waar en hoe meer nu, wegens moogelyke duurzaamheid [§ 95], de sterkte eenes zelfden toons zig onmiddelyk vermeerderen en verminderen laat, daar en des te meer kan men, de toonen met verschillenden nadruk voortbrengende, en allerhande steinbuingingen nabootsende, al zo wel als in 't uitspreken van lettergreepen, die, volgens het taalgebruik, meerder sterkte vereischen, en, van woorden, die de kracht van 't gezeg insluiten, ACCENTUEEREN, en dus aan lieflyke spreektrant nader koomen. Alle geaccentueerde toonen zyn *sterker*, dan anderen, maar alle sterke, zyn op verre na niet geaccentueerd; ja, de *accentuatie* heeft zelfs in *zachte toonen*, gemeenlyk door de woorden *piano*, *piu piano* en *pianissimo* aangeduid, naar evenredigheid, plaats, gelyk deschilder- en schryfkunst ook in 't kleine het aanminnig verschil van LICHT EN SCHADUW doet doorstraalen. Ten deezen opzigt hebben de instrumenten der beide laaftgemelde classen zekerlyk, min of meer, iets vooruit, hoewel de *clavieren* het gebrek van vatbaarheid aan *accentuatie*, door die aan volledige harmony [§ 214], rykelyk weer vergoeden.

§. 227.

De bepaalde wyze, hoe enkele toonen van verschillende hoogte, duurzaamheid, sterkte en accentuatie, in et afgemeeten tydftippen achter elkander zullen volgen, n, hoe dusdanige samenftemmende toonen in gemelde tyd-erdeelingen achter elkander volgen en neffens elkander veezen zullen, noem ik MUZYKAALE MAAT. Men kan, uit kracht van muzykaal gehoor, zig niet alleen het tydftip, in 't welk de tweede toon eenes muzykftuks den eerften zal volgen, evenedig verbeelden, in gedagten afmeeten, en dus eene beweeging vast ftellen, die van begin tot einde, althans tot nader order, zonder de minfte verhaafting en vertraaging, moet voortduuren; maar ook, de tyd, binnen welke zekere toonen zullen verloopfen, als een geheel aanmerken, en volgens dien meetende en tellende voortvaaren. De duurzaamheid van den eerften toon eenes muzykftuks, wordt door het begrip van de vereifchte *beweeging* bepaald, verftrekkende dus de beide eerfte toonen tot een rigtsnoer van de *lengte* en *kortheid* aller volgende: en 't geheel, volgens 't welk men t'elkens dient te meeten, wordt door het *maat-teken* aangewezen. Verfchynt er, tot aanduiding van de zogenaamde gemeene, flegte of *vier vierendeel maat*, het teken C, (beduidende *meſure Commune*, plus uſitée, en *Compoſée* of ſamengeſtelde) men meet *als by geheele ellen*, ſchoon by verſchillende beweegingen ongelyk langzaamer en ſchielyker meetende; $\frac{2}{4}$, men meet *als by halve*; $\frac{3}{4}$, *als by drie vierendeel ellen* enz. Inmiddels, noemt men de maat langzaame, middelmaatige of ſchielyke, het ziet op de gemelde *beweeging*, omtrent welker

ei-

eigentlyken graad , hoe langzaam of schiel-
lyk? men de meening des opstellers moet raad-
den , en , zonder met een slingerwerk , maat-
meeter of *metrometre* , voor eenige jaaren in
Vrankryk voorgeslagen , raad te pleegen , door
behulp van goeden muzykaalen smaak te tref-
fen vermag. Wyders , zaid men , hy heeft de
maat in 't hoofd ; hy kan niet *in de maat* blyven ;
men merkt ze *onderwerpelyk* aan , als iets in ons ,
dat van 't muzykaal gehoor afhangt ; aangezien
men tog de tydstoppen , in welke de toonen zul-
len verloopen , en daadelyk verloopen , klaar
bemerken , bevinden en *gevoelen* moet , 't welk
het geene is , waar op de bewoording TACT , by
de hoogduitschersgebruikelyk , zinspeelt. Weerom ,
in de uitdrukkingen , *eenvoudig- samengestelde-*
gelyke- en tripel maat ; er is een maat te min ;
in de eerste , tweede , derde maat enz. gebruikt
men dien term *voorwerpelyk* , te weten , in be-
trekking tot de muzyknooten , door horizontale
streepjes van elkander afgezonderd , tuschen ie-
der van de welke in een zelfde muzykstuk , be-
houdens dezelfde beweging , *evenveel tyd* moet
verloopen. Deeze drie verschillende kundighe-
den maaken een duidelyk begrip van de zaak
in der daad vry moeyelyk ; hier van daan de
algemeene klagte der muzyk- liefhebberen , dat
ze de *maat* niet kunnen begrypen , gelyk dan
zommigen zo verre zyn verdwaald , haar enke-
lyk voor *eene zekere beweging van handen en voeten*
uit te geeven. De beide eerste dingen zal ik , on-
derscheidings halve , TYDMAAT (tactus) , en
't laatste , ZANGMAAT (rhythmica) noemen.
Klaare en duidelyke begrippen van geene , zyn
een uitwerkzel van muzykaal gehoor en goeden
muzykaalen smaak , die hier *als meetende en tellen-*
de te werk gaat ; maar die van deeze , een vrugt
van

van oordeel en goed onderwijs. Daar nu het meeste en voornaamste in de geheele Muzyk, door toonen van verschillende *hoogte* en *duurzaamheid* wordt uitgewerkt, (choon verschillende *sterkte* hier insgelyks de meerdere volmaaktheid kan bevorderen; aaneengeschakelde toonen van eenerlei beweeging en lengte, die aan kunstenaaren geen werk genoeg verschaffen, maar legts een soort van moogelyke muzykaale een-dragt te kennen geeven, verdienen in een voltrekte zin geenzins de bewoording *maat*.

§. 228.

Dat zekere zangmaaten veeleer in $\frac{3}{4}$ als in $\frac{2}{4}$ zyn ingedeeld, ja, dat men zangmaaten uitgevonden en ingevoerd heeft, daar van legt de eenigste rede in de vereischte ACCENTUATIE. Wat in zulke eenvoudige zangmaaten, die zig in $\frac{6}{4}$ en C als sa-nengesteld vertoonen, sterkt zal worden geaccentueerd, dient, volgens het oogmerk der instelleren, de eerste noot eener zangmaat te wezen. Zal nu het accent, in overeenkomst met zekere toeten der dichtkunst, niet op den eersten- maar op eenen naderhand volgende toon eenes muzykstuks vallen, er verschynen *voor-nooten*, al eer een zangmaat nog volkomen begint, weshalve er dan in *garotten* altoos de helft— gelyk in *roureen* en *passépieds* enz. iets voorafgaat, en, menig behoorlyk opgesteld muzykstuk van $\frac{3}{4}$ maat, ook met het tweede, derde, vierde, vyfde of zesde achtendeel zynen aanvang neemt. Op klavieren kan men door een ziertje meerder lengte, en door toevoeging van harmony, het accent doen be merken, des moeten klavierstukken al zo

N

wel

wel in zodanige orde verschynen, dat men zig de vereischte accenten stiptelyk konne voorstellen; en op instrumenten, alwaar duidelyker accentuatie plaats vindt, wordt ieder eerste noot eener zangmaat doorgaans, volgens ouder gewoonte, geaccentueerd voorigebragt. Ja, schoon alles, wat naar geraas sweemt, den luister der Muzyk benevelt, en dus het zogenaamde *maatslaan* geoëffenden al zo weinig, als een kruk aan dansmeesteren, is aan te pryzen; het brengt evenwel dikwils te wege, dat men, trappende, aan te accentueerende toonen ongevoelig meerderen nadruk byzet; zo dat menig, hier zo wel als in andere taalen, *regt accentueert*, zonder dat hy het weet.

§. 229.

Een bepaald getal van lange en korte toonen, noemt men eenen **KLANKVOET** (rhythmus). Uit zulke voeten wordt hier, by wyze van die der dichtkonst, alles samengesteld; ja, men kan zelfs alle voeten der latynsche poëzy, ieder op zeer verschillende manier, klinkende uitbeelden, gelyk zulks aan kenneren ten eersten waarfchynelyk voorkoomen; en, by nadere gelegenheid in noorten blyken zal. De *verscheidenheid* [§ 200] eischt in ieder muzykstuk verschillende klankvoeten; de *gelykvoornigheit*, zekere herhaaling en transpositie, en de *evenredigheit*, zodanige mengeling, dat zommige aan elkander gelyk staan; by voorbeeld, de derde zangmaat aan de eerste, de vierde, aan de tweede.

§. 230.

Een muzykstuk kan, al zo wel als een gedigt en eene redenvoering, uit zekere **PERIODEN** be-

bestaan, en alle tot dezelve vereischte ZINSCHEIDINGEN, comma, colon, punctum enz. a, allerhande *redenkonstige figuren*, klaar uitbeelden. Zelfs ieder aardig deuntje bevat diergelyke zinscheidingen en perioden, en zoude anders van lieden van goeden smaak geenzins behaaglyk kunnen wezen. Dit alles gedenk ik in myne naastvolgende verhandeling, tot dienst van ongeoeffenden, door nooten op te helderen.

§. 231.

Zekere toonen, die als by elkander behooren, voor zo verre ze eene geheele muzykaale zinscheiding, of een gedeelte er van, uitmaaken, draagen de benoeming van MUZYKAALE PASSAGEN. Men brengt dan alle toonen des naatzangs tot passagen, onderscheidende dezelve als *hooge en laage, langzaame en schielijke, lange en korte, sterke en zachte, verschillende en evenredige, loopende en staande, op- en neerwaards gaande, gemeene en nieuwe* enz. Voorts, de hoofdpassage, die het begin maakt, en in groote muzykstukken naderhand getransponeerd, ja, als uitgepluift wordt, heet het THEMA.

§. 181.

Eene MELODY, zangwyze of voize, bestaat uit achtervolgling van enkele toonen, die zingbaare, welge-regelde, uitgeleezen passagen insluiten, en tessen's tot de harmony eenes muzykstuks den grond leggen.

Zingbaar is, wat zig door geoeffenden gemakkelyk en vloeyende laat zingen. Het welgeregelde vereischt n't gemeen eenen *hoofdtoon*; zekere gevoeglyke *subalterne grondtoonen*, tot welke men in 't midden eenes muzykstuks overgaat [§ 200];

schillende, net gemengelde *Klankvoeten*, en muzykaale *zinscheidingen*, als welke inzonderheid in de melody moeten opgeslooten leggen. Wyders, eene melody is *uitgelcezen*, by aldien ze zig, door den verschillenden samenhang, van alle tot nog toe bekende, op eene aanminnige wyze, onderscheidt; als door spreekende toonen, en klem van redeneering, iets uitdrukt, en in geestige toehoorderen prikkelen overig laat. Dit alles ziet voornamentlyk op *konstige melodyen*, in behoortlyke orde opgesteld of fantaiseerende voortgebragt, niet op *natuurlyke*, die slegts op natuurlyke regelen steunen, en menig zomwylen als tegen wil en dank invallen, hoewel deeze in der daad tot geene, den weg hebben gebaand.

§. 233.

De natuurlyke harmony is de moeder, de melody, de dogter.

Schoon de melody eenes muzykstuks zekerlyk eerst wordt opgesteld, en de muzykaale geest zyne kracht en verhevenheid hier voornamentlyk kan doen uitblinken, maar, de harmony, zig naar de vastgestelde melody t' eenemaal moet richten; iets anders is evenwel de *natuurlyke* harmony, en weer iets anders, de *konstige* [§ 205]. De enkele toonen worden voortgeteeld uit en hebben haare opzigt tot zekere eenvoudig begrepen twee- en drieklanken, en uit dezelve voortspruitende harmonische flagen, die zowel in de melody, als in de konstige harmony, op allerhande verschillende wyze aaneengeschakeld, in maat voortkoomen. Boven dien, verscheiden melodische regelen zyn in de harmonische grond [§ 206 207 208], en de melody moet den grond tot de konstige harmony derwyze leggen, dat deeze de vereischte zinscheidingen en perioden kon-

onne uitleveren : dus volgt , dat men des te meer melody vermooge voort te brengen , maar dat men meer natuurlyke harmony in 't oofd heeft, ja, zonder behulp dier harmony ooit ; dan by geval , goede melodyen bereiden , of haar de vereischte *touren* , aanwyzén konne. Op dien voet zyn de netelige geschillen der muzykgeleerden over deeze stoffe , myns oordeels , gemakkelyk te vereffenen , als men slegts de vereischte dingen in deeze orde begrypt , *natuurlyke harmony* , *melody* , en *konstige harmony* , van welke de nadruk eenes muzykstuks in 't gemeen hangt [§ 5].

§. 234.

De konstige harmony is of EEN- of VEEL-STEMMIG.

Geene , bevat slegts één melody , door unisoonen en octaven versterkt , leverende dus ieder stem , toonen van gelyke duurzaamheid ; maar in deeze , die weer in twee- drie- vierstemmige enz wordt verdeeld , verloopen zomwylen verscheiden lieflyk met elkander harmoneerende toonen tegen één. Het kooft hier namelyk niet aan op stemmen van verschillende hoogte , maar alleenlyk , op verschillende stemmen , neem mens , twee vioolen , twee bassen , die *ieder iets byzonders* voordraagen ; niet op hunne quantiteyt , maar op de qualiteyt , gemerkt al zo wel duidend perfoonen op eenstemmige- als twee , op veelstemmige wyze musiceeren kunnen. Inmiddels , deeze laatste soort , die niet alleen verschillende *toonén* , maar ook verschillende *inter-vallen* , toonen van verschillende *duurzaamheid* , verschillende *passagen* , en dus des te meerder volmaaktheid , als er meerder overeenstemming tuschen het menigvoudige voorhanden is , insluit ,

N 3

wordt

wordt in een naauwe en eigentlyke zin alleen *harmony* genoemd.

§. 235.

De *veelfstemmige harmony* kan uit *samenvoeging* van *verschelden melodyen* bestaan. Ieder stem kan op haare wyze, te weten, naar den verschillenden aard der instrumenten, en volgens den rang, eerste, tweedeenz. hen voor een tyd toegeeigend, meer of min, zekeren fraaien zang voortbrengen; met één woord, **MODULEEREN**.

§. 236.

De *veelfstemmige harmony* dient gedeeltelyk tot *ondersteuning* van *melodyen*, gedeeltelyk tot *partyzangen*. Beoogt men slegts den méerdereren nadruk eener vastgestelde *melody*, alles moet haar, als *presideerende* in der tyd, getrouwelyk ter hand gaan, en, verre van haaren luister eenigzins te benevelen, of zig de heerschappy aan te maatigen, als tot uitvoering haarer bevelen zig gereed houden en gebruiken laten, zynde in dit geval de *melody* het argument, of de bewysreden, eenes muzykstuks, terwyl de *harmony* slegts het ornament, 't optoifel of cieraad, verbeeldt. Daarentegen, in *partyzangen*, van vriendelyke geschilden dus genoemd, ontinoet men twee of meer bykans even aanmerkelyke *melodyen*, die zig als om stryd bemoeven, elkander te overtreffen, en in dit opzigt de benoeming draagen van *concentreende*. Men noemt *tweestemmige* muzykstukken, *ondersteunings halve* met een bas verzeld gaande, *solo's*, als of één het werk alleen deed; *driestemmige*, alwaar de bovenstemmen concerteeren, en de bas slegts tot verzelling strekt, *duetten*; maar

maar zulke driestemmige ; alwaar hy , bas , ins-
 gelyks op zyn beurt iets in te brengen heeft ,
 eerst *trio's* , te kennen te geeven , dat zy , die
 in deeze soort van harmony niet mede concer-
 teeren , niet eens gerekend worden . Dus volgt
 niet in 't gemeen , dat de harmony enkelyk tot
 ondersteuning der melody zulle dienen , maar
 veel eer , dat men onderscheid hebbe te maaken
 tuschen *ondersteunende* en *concerteerende harmony* .
 Wat stem voert de melody in een doorwrogt
trio , *quadro* , *concert* , in een *canon* , ja , in een
 eigentlyk zogenaamde *fuge* ? zeker , de eene zo
 wel als de andere ; nu legt het thema boven , dan
 beneden , dan weer in 't midden . By diergelyke
 meesterstukken van 't muzykaal vernuft , die zo
 wel in de melody als in de harmony , ongemeen-
 ne vinding , zangryke schatten , en edle werk-
 zaamheid van geest aan den dag leggen , zonder
 evenwel al te bont door elkander te loopen ,
 bleegen , geoeffende kenners als in verrukking uit
 te roepen , *dat is Muzyk !* aan te duiden , dat de
 concerteerende harmony , ter regter tyd gebruikt ,
 deezen titel by uitneemendheid verdiene .

§. 237.

Alles , wat Muzyk zal heeten , vereischt MAAT.
 Wat geen orde insluit , kan den goeden smaak
 niet anders dan onbehaaglyk voorkoomen ; de
 maat is de *orde der toonen* , ja , het geene , dat aan
 muzykaale passagen geest en leven bezet ; des kan
 het *lighaam* der melody , hoe keurlyk ook door
 't *pronkkleed* der harmony verciert , zonder de
ziel der maat , geenzins voor *Muzyk* doorgaan ;
 uitgezonderd in eenige byzondere voorvallen ,
 by voorbeeld , in *recitativen* , of muzykaale spreek-
 trant ; in *cadenzen* , of sluitingen , en in 't

uitdrukken van verhaastig, of eene andere soort van wanorde, als wanneer men een wyle tyds opzet-telyk van de maat afziet.

§. 238.

De CHORAAL-ZANG, op zig zelve aange-merkt, is *slegts een muzykaal zweemfel*. De choraal, als ingesteld ten einde zelfs ongeoeffenden, die slegts wat nazingen konden, aan t'kerkgezag deel mogten neemen; vereischt niet dan toonen van verschillende hoogte, zonder harmony en agrementen; gelykmatige beweging, doch geene eigentlyk zogenaamde muzykaale maat [217]: immers, daar ongeoeffenden geene konstgreepen stiptelyk vermoogen te treffen, en, zodanig een graad van muzykaale eendragt, als tot bereiking van het gemelde oogmerk genoegzaam is, ook reeds voldoet; alles verschynt hier in nooten van eenerlei waarde, zo plat en gemakkelyk, als men het ooit kan verzinnen, zonder dat er in de muzykaale tekens onderscheidentlyke gedaantens, of *figuren*, anderzins tot aanduiding van verschillende lengte, korthed en agrementen vereischt, voorkoomen. Ten deezen aanzien pleegen zommigen de geheele Muzyk in CHORAAL— en in FIGURAAL-MUZYK te verdeelen. Inmiddels, brengt men den Choraal of in toonen van *verschillende beweging* voort, die namelyk nu eens langzaam; dan weer schielyk gaan; of in *verschillende bepaalde lengte en korthed*, neem eens, in geheele en halve nooten; of met *agrementen*; hy verliest aanstonds zyne eigenschap, en wordt *eenstemmige figuraal-muzyk* [§ 234]; ja, *veelstemmige*, wanneer men er boven dien een Orgel, of een ander harmonieus instrument, toevoegt, en zelfs de voizen in allerhande welgeregelde konstvormen giet, of er over *varieert*.

Ver-

vermits dan *Choraal*, geheel iets anders betekent dan *psalm-muzyk*, en ieder muzykstuk, min of meer, iets *figuurlyks* aan 't oog vertoont, en tot het gehoor brengt, zo volgt, dat de *Choraal* al zo weinig muzyk, als ieder *Choraalzanger* en *muzykoeffenaar*, konne heeten; dat de gemelde verdeeling van zelve vervalte, en, onkunigen thans niet te onrecht tusschen *zingen* en *muzyk. zingen*, *speelen* en *muzykspeelen*, onderscheid opleegen te maaken.

§. 239.

ZINGEN betekent, op eene bevallige, nadrukkelyke wyze *spreeken*. Natuur, die het spraakgeluid geeft, stelt meer klanken, en moogelyke veranderingen van die, in 't bereik onzer stemme, dan wy spreekende behoeven, en, te werk konzen stellen; de nabootsende konst brengt derhalve het *zanggeluid* voort. Schoon men nu aan de konst eenige vryheid toestaat, nademaal eene copy het originaal zelve moest weezen, by aldien er in 't geheel geen onderscheid mogt zyn te ontdekken; er is evenwel gantsch geen twyfel, of men kan ieder lettergreep en woord door gezogelyke toonen uiten; alles, wat geoeffenden aan 't begrip der woorden, en der zaaken, in dezelve opgeslooten, hinderlyk mogt vallen, omzigtig vermyden, gevolgelyk, ook *zingende spreken*. Op dien voet verschillen *spreeken* en *zingen*, als natuur en konst; als gaan en manierlyk dansen; als *spreeken* en *welspreekendheid*; als *onrym* en *rym*. Wie zig in *onrym* niet behoorlyk weet uit te drukken, die is tot geen digter, en wie *spreeken* noch *zingbaare* denkbeelden voortbrengen kan, tot geen *zangoeffenaar* gebooren. Moet men zig schielyk, en in

N 5

ge-

gemeene ontmoetingen uitdrukken, natuur heeft den bystand der konst, die zekerlyk wat meer tyd vereischt, om dat men de werktuigen der stemme eenigzins in bedwang heeft te houden, niet van nooden. Rymen en zingen zouden hier even ongerymd staan, en de konst ten toon stellen. Doch, in alle plegtige voorvallen, alwaar een *ziels-banket* geneuglyk kan worden gesmaakt, en waar ooit vaarzen voeglyk zyn, daar passen insgelyks *gevoeglyke zangtoon*en.

§. 240.

SPEELEN *betekent, in een muzykaale zin, fraaie zangstemmen in maatgezang nabootsen, of konstige instrumenten zingende invoeren.* De konst heeft, volgens het weergaloos model der zangstemme, alderhande speeltuigen voortgebragt, naa dat het geval, zo te spreken, daar toe den weg had gebaad. Deeze, konnen by gebrek van zangstemmen, die men tog allenthalve niet ontmoet, en die ook altoos niet even gereed zyn, haar plaats vervullen; aangezien men zingbaare gedagten in maat begreepen, naa verkreegen hebbelykheid, tot speeltuigen overbrengen, en aldaar sprekende toonen, welken slegts woorden ontbreken, verwekken kan. Zulke nabootsing, die, om dat men tot de bereiking eenes oogmerks de beste modéllen te verkiezen dient, haare opzigt heeft tot *fraaie zangstemmen*, niet tot die van bulkende Kosters, noemt men, met één woord, *speelen* (a). Wyders, hoe minder tyd tot ademhaaling men speelende behoeft, des te meer vryheid is er, zig werkzaam te vertoonen, namelyk, den zang niet alleen uitvoeriger, maar ook met meerder

cier-
a) afgeleid van *p/allere*, i. e. *cantare fidibus*,
tibiis enz.

ierlyke omwindzelen , voor te draagen ; gelyk
 nmers van twee , drie , vier , zes en meer too-
 en eener passage , zomwylen slegts de eerste ,
 en zang voert , terwyl de overige er enkelyk tot
 meerder verandering en verder uitbreiding , by
 wyze van agrementen , tusschen vloeyen . Ech-
 ter , er moet geduurig zang voorhanden , en
 oor geoeffenden thans te ontdekken weezen ;
 e speelmuzyk , zal ze de bewoording van konst
 verdienen , moet haar originaal nooit zo verre
 it het oog verliezen , dat ze in geenen deele
 meer naar *spreektrant* gelyke . Op dien voet zeld
 nen te regt , *wie niet zingen kan* , te weeten , geen
 zingbaare gedagten heeft , *die kan niet speelen* .

§. 241.

Alles , wat Muzyk zal heeten , moet ZINGBAAR
 voortkoomen . Men kan zig niets van de Muzyk
 klaar voorstellen , en naderhand weer zodanig
 te binnen brengen , behalven het melodieuze ,
 of zingbaare . Zal nu de harmony fraai heeten ,
 te moet zangryk weezen [§ 235] ; ieder stem
 moet moduleeren ; en kan zulks in zeer verschei-
 den stemmen op den duur niet wel aangaan ,
 enen behoeft ter tyd niet meer , te werk te stel-
 len , dan , welker zang zig onderscheidentlyk laat
 bevatten . Men noemt de melody der hoogste
 toonen , by voorbeeld , der eerste viool , *bo-
 venzang* , en die , welke voor een tyd , 't zy in
 hooge , middelbaare of laage toonen , als heerscht ,
 neem eens , die eener concerteerende altviool of
 triolancel , *hoofdzang* , te kennen te geeven ,
 dat er allenthalve , zelfs in ondersteunende har-
 mony , of 't accompagnement [§ 236] , zang diene
 door te straalen . Men ontdoet zig te mets op-
 zettelyk van *veelfstemmige harmony* , als welke
 on-

onder anderen de danslust fchynt te beneemen des men verscheiden vioolen, unifoons- wyze behandeld, en, als welstaans halve, door één bas verzeld, tot dien einde gemeenlyk bevalliger vindt. Men kan ook in zommige gelegenheden een wyle tyds van de maat afzien [§ 237], doch nooit of nooit het zingbaare missen. Zangoeffenaars moeten zingende spreken, en componisten, muzykaale fantaltten, en speelkonstenaars, op het spoor van deftige zangers treden, namelyk, in gedagten zingen; de muzykaale taal bestaat derhalve in zang, en zanglooze Muzyk betekent niet dan brabbeltaal. Op dien voet drukt de term maatgezag gantsch veel uit, als hebben de zyne opzigt tot de melody en harmony van zang— en speel-muzyk; en 't woord MUZYK wordt niet te onregt door ZANGKONST vertaald, voor zo verre men er, niet het daadelyk zingen alleen door verstaat, maar, de geheele muzykaale practyk, aangemerkt als eene konst, alwaar alles zingbaar dient voort te koomen.

§. 242.

COMPONEEREN betekent, in een muzykaale zin, iemand die iets ongemeens en aardigs te zeggen heeft, nadruks- en bevalligheids halve; in maatgezag spreekende invoeren. De menschen zouden gesproken noch gezongen hebben, ten zy ze elkander iets hadden te zeggen gehad; ja, ze moeten alleenlyk spreken en zingen om iets uit te drukken, en, by aldien ze niets zonderlings te zeggen hebben, liever zwygen, aangezien geen zinneloos geswets met de redelykheid bestaanbaar is, en, een muzykstuk, 't welk gantsch niets uitdrukt, verstandigen niet min onverdraagelyk voorkoomt, als een reden zonder zin of slot.

Voy. Histoire de la musique. tom. 3. pag. 148. Amst.

§. 243.

By de compositie van een muzykstuk koomen in 't gemeen in aanmerking, 1) desselfs oogmerk, welk aangaande de vereischte aaneenschakeling e wet stelt; 2) de *grondtoon*; 3) de *zangmaat*; 4) de *instrumenten*, tot de uitvoering vereischt; 5) het *thema* (inventio); 6) de *schikking* (dispositio), namelyk, een melodisch ontwerp van al 't geene, wat concertceren zal; 7) de *uitwerking* (elaboratio), of de toevoeging der harmony, eerst van den bas, en naderhand van de midden-partyen; 8) eenige benoodigde cieraaden of *agrementen* (decoratio).

§. 244.

Men kan den vindingryken muzykaalen geest op allereerste wyze te hulp koomen. Behalven eersugt, lof, eefde, belooningen en de nood, door welke menig, niet aangebooren vermoogen tot fraaie vindingen naar zynde, krachtig kan worden aangemoedigd, verdienen hier inzonderheid overweeging, 1) het geluid in 't gemeen: want menig krygt al te veel nieuwe invallen, wanneer hy slegts met de vingers op een tafel slaat, of hier en daar wat geklep hoort. 2) Natuurlyke melodyen, hoedanigen op oneindig verschillende plaatsen ontmoet s 232]. 3) Het moogelyk verschillend verband van de bekende passagen: gemerkt dingen, die in 't geheel niet by elkander behooren, zig evenwel, by geval en door konst, net samenvoegen laten, en, geen gedagte zomwylen tot honderd anderen gelegenheid geeft. 4) De uiterlyke gedaante van nooten: voor zo verre men zig namelyk of tot nooten van eenerlei waarde, neem eens, enkel
vrie-

vieren. en achtendeelen enz.; of tot omwending der passagen; of tot een weerslag der toonen, zo dat zommige eveneens blyven, terwyl andere verschillen; of tot stipre achtervolging in een tweede stem, canonische gangen genoemd, als verbindt. 5) De *stofte uit welke* (materia ex qua): wanneer men, by voorbeeld, vast stelt, dat de passagen of slegts uit consonanten, of meerendeels uit dissonanten, uit afgebrooken sluitingen enz. zullen bestaan. 6) De *omstandigheden*, die met een onderwerp kunnen verzeld gaan (loci topici): gelyk men, by voorbeeld, zekere zangwoorden, van liefde handelende, al zo wel dus kan opvatten, dat de minnaar in eenzaamheid zugte, als dat hy zyne verlegenheid anderen klaage, of treurig omzwerfe, of de gewenschte tegenwoordigheid van 't beminde voorwerp reeds geniete [a]. 7) *Tegenstellingen* van zaaken, als welke insgelyks tot die van muzykaale passagen, gevolgelyk, tot ongemeene vindingen, aannoopen. 8) *Deftige modellen*, die den goeden smaak in de vereischte plooyen leggen. 9) De *verschillende onderwerpen*, naar dat dezelve geest-wereld-of huislyk zyn [§8], en dus in ieder geval andere paalen aan de verbeelding stellen. 10) De *instrumenten*, die, volgens hunnen verschillenden aardt, ieder eene byzondere trant vereischen. 11) De *plaats*, alwaar de Muzyk zal worden uitgevoerd: want, naar dat dezelve ruimer of naauwer, hooger of laager is, en dus het geluid of voortplant of dempt, moet men niet alleen andere instrumenten, maar ook voller of zwakker harmony gebruiken, aangezien tog een zelfde muzykstuk in kerken, Kameron, op 't vrye veld, en op 't water, zeer verschillende werking doet. 12) De *uitvoerders der Muzyk*, naar welke men zig noodzaakelyk moet rigten, om

om zig zelf niet bescpottelyk te maaken, door hen te veel te vergen; gelyk ook, in tegendeel, hunne groote bekwaamheid dikwils veroorzaakt, dat een geestig componist zyne vermoogens krachtiger opscherpt. 13) De *hartstogten* van welke men of ingenoomen is, of die men, volgens den regel der verbeelding [§19], levendig in zig weer kan verwekken. 14) De *smaak der toehoorderen*; t zy der meesten, der geachtsten, der verstandigsten, of der voornaamsten; al naar dat de omstandigheden zyn. 15) De *gelukkige momenten* wanneer de muzykaale aderen best vloeyen. 16) De *ondervinding*, die van allerhande zaaken, denkbeelden, en in de oefening eene hebbelykheid, beschikt: gedenkt iemand, by voorbeeld, eenen wekker, de onstuimigheid der zee enz: in maatgezang af te schetsen, hy moet zulke dingen zekerlyk eerst hebben gehoord, en zig dezelve naderhand levendig weer kunnen te binnen brengen.

§. 245.

In 't oordeelen over een muzykstuk kooft het in 't gemeen aan, op de COMPOSITIE, op de UITVOERING, en op de TOEHOORDEREN. De *Compositie* moet blyken vertoonen van de uit te beelden zaak, tot welken einde alles net met elkander moet samenhangen; ze wordt derhalve te regt gelaakt, by aldien ze de gemoederen van oplettende, vatbaare toehoorderen yskoud laat, en, volgens hare innerlyke geschapenheid, geheel iets anders uitwerkt, dan ze natuurlyker wyze uitwerken moest.

Ten tweeden, men dient naauwkeurig te onderscheiden tusschen de deugdelykheid der compositie en die der *uitvoering*. Een stuk van middelmaatige waarde laat zig door treffelyke muzykaale leegers zodanig blanketten, dat het der on-

onbedreevenheid al vry bekoorlyk fchynt; en een puikftuk kan naauwlyks zo flegt worden geleezen, dat een kenner er niet eenige overblyvende edle liniaimenten in ontdekke, hoewel men, by aldien een maatloos ftaameraar het geheel ontzielt, behoudens zyne innerlyke waarde er te reg van zeyd: *'t is geen Muzyk*. Tenderden, het koom zekerlyk niet alleen aan op fraaie *compositie* en *uitvoering*, maar insgelyks op *geerne booren*, en, e bekoorlyk over vonniffen. Een muzykaale fcholvos ftaaroot flegts op 't geene, dat hy als regelmaatig aan te merken gewoon is, en denkt, he voldoe reeds, als er maar geene *octaven* en *quinten* voorkoomen; en volgens den verfchillenden fmaak acht ieder behaaglykt, wat met zyne gefteeldheid beft overeendragt, vereifchende geen geduurig lieflykheid en konft, deeze rykdom verheven-en levendigheit van gedagten. Hie uit volgt nog geenzins, dat de fraaiheit der Muzyk flegts van den *fmaak* der toehoorderen afhange, maar alleenlyk, dat men er dikwils verkeer over oordeele, en dat de fmaak buiten zyn diftriëft gaa, wanneer hy zonder kennis van 't oogmerk het vonnis te velien onderneemt. Voorts daar de componiffen zelden iets uit liefhebbery en op den koop maaken, maar doorgaans aan de intentie van deeze en geene muzykaale bouwheeren tragten te beantwoorden; de omftandigheden ter gelegenheit van de welke menig muzykftuk dus en niet anders wordt toegefeeld, en welke veroorzaaken, dat een componiff zynen geel niet altoos in volle kracht verftoont, koomer hier mede in voornaame aanmerking.

Van de MUZYKAAL E GESCHIEDKUNDE.

§. 246.

Door muzykaale geschiedkunde verstaai ik, kennis 1) van den oorsprong, den voortgang en 't gebruik der Muzyk in't gemeen; 2) van de merkwaardigste bedryven der vermaardste muzykoeffenaaren, en, 3) van de muzykaale instrumenten. Het eerste gedeelte heeft zyne opzigt 1) tot de historie van de uitvinding en den aanwas der Muzyk (*historia musica*); en, 2) tot die der Muzyk van verscheiden natien (*historia musices*), die weer in geestelyke-theatralische-kamer- krygs- Muzyk enz. kan worden verdeeld. Hier koomen dan, behalven zekere tydperken om eenen draad van redeneering te vinden, in 't gemeen in overweeging, de gewoone en buitengewoone werkingen der Muzyk; haare voornaamste voorstanders en vyanden; haare lotgevallen, en hoe ze eindelyk tot ons is overgebracht enz. Het tweede (*historia musicorum*), ziet op levensbeschryvingen van hen, die door muzykaale bedryven en geschriften vermaard zyn geworden, gelykerwyze zommigen het leven der vermaardste schilderen hebben beschreeven, en zeker schrandere pen (a) onlangs, aangaande muzykoeffenaaren, een fraai staaltje heeft geleverd. Het derde (*historia instrumentorum*), vereischt uitvoerige beschryvingen en nette afbeeldingen van alle zodanige eertyds en hedendaags gebruikelyke muzykaale werktuigen, die een historisch, philosophisch en mathematisch onderzoek verdienen. Alles, wat er tot dus verre over deeze materien aan 't licht is, bedraagt zeer weinig,

O

in

a) *Mattheson*, musicalische ehrenpsorte Hamb. 1740.

in vergelyking van 't geene, dat er nog ontbreekt; en noopende den oorsprong der Muzyk moeten wy ons, by gebrek van klaar berigt met *waarschynelykheid* behelpen, die echter van zelve mede brengt, dat er meer rede tot toestemming, dan tot twyfeling, moete voorhande weezen. Inmiddels, daar ieder Konstgenoot en liefhebber, iets van de history der Muzyk dier teweeten, en, men zonder kennis van 't gebruik eertyds er van gemaakt, niet wel tot het onderzoek van haar oogmerk kan treden, ik zal, de beide eerste gedeeltens betreffende, eene korte bondige schets op te geeven, en vervolgens de reden van de voornaamste hier voorvallende verschynselen aan te wyzen dragen.

§. 247.

De oorsprong der Muzyk is uit de natuur af te leiden
 Wy bespeuren, dat menig, die nooit Muzyk hoort, zomwylen beginne te zingen, te fluiten, of zig op andere wyze uit te drukken, en ongevoelig de maat te slaan, ten klaaren bewyze, dat hem een of andere natuurlyke melodie invalle; ja, de reizigers verhaalen, dat de wreedde Hottentotten, de onmenschlyke Cariben, en andere wilde volken, een soort van Muzyk, met hunnen gemoedsaardt overeenkomstig, voor de grootsten luister hunner plechtige feesten houden. Wat heeft tog deezen barbaaren, die nooit naar rede luisteren, tot het invoeren van dusdanig gewoonte kunnen aanzetten? Bilyk beweert medan volgens deeze ondervindingen eene *aangeboren neiging* tot de Muzyk, zonder toedoen van uiterlyke oorzaaken uit de ziel voortkoomende. Ook vinden wy deeze neiging vry algemeen, schoon eenigen de Muzyk slegts te hooren, maar

anderen haar ook te oefnen begeeren; Schoon menig vocaal-eenander, instrumentaal-Muzyk-deeze, sterkluidende-geene, zagte instrumenten-deeze, vrolyke, geene, langzaame en streelende stukken voor anderen bemint. Wyders, men heeft nooit om een *muzykaal instrument* kunnen verlegen wezen, daar natuur het volmaaktste, 't model aller konstige, namelyk, de menschelyke *zangstem*, van zelve aan de hand geeft; ook heeft de *goede smaak*, die het natuurlyke goed- maar het onnatuurlyke wanvoeglyk doet keuren, buiten twyfel t'allen tyde, zo lang er menschen zyn geweest, meer of min, plaats gevonden. Daar wy nu uit deeze *aandryvende, werktuiglyke en werkende oorzaken* de moogelykheid van de uitvinding der Muzyk klaar kunnen afneemen, wy behoeven ons dien aangaande op *onderwyzing der Engelen*, met welke de eerste menschen, volgens de poetische (a) en mistyke uitdrukkingen van sommigen, zullen hebben verkeerd, noch op *onmiddelyke goddelyke ingeving* te beroepen, gelyk eenigen zulks doen uit bygeloovigheid; anderen, uit stoutheid, om door een ontzaggelyk aanzien tot bewondering als te noodzaaken; en misschien ook uit vreeze, dat de konst anders geen liefhebbers genoeg mogt vinden. Of nu iemand *Adam* voor een groot muzykant uitgeeft, en schryft: *Ik ben des verzekerd, dat de Muzyk den eersten mensch, uit kracht van het almachtige fiat, datelyk zy geïnspireerd* (b), zulks doet hier niets ter zaak; ik en anderen zyn des niet verzekerd, doordien er zelfs waarschynelyk bewys ontbreekt, en vermoedelyk wel zal achter blyven.

a) *Milton*, parad. lost. pag. 144. 151. *Mattheson*, capelmeester, vorrede, pag. 13.

b) *Mattheson*, Orchestre 1. pag. 302.

§. 248.

De aangebooren neiging tot maatgezag konde inzonderheid door de luidrugtige natuur, de ledige tyd, de menschelyke hartstogten, en, den natuurlyken trek tot nabootsing, worden opgewekt. Natuur omringt ons zomwylen van alle kanten door geluid (§ 102), ja, de verschillende accenten der menschelyke stemmen hebben reeds genoegzaam tot het zingen kunnen aannoopen. Ook verschaft de ledige tyd, die het landleven doorgaans overig laat, des te meer gelegenheid tot menigerlei proefneemingen, en tot het verzinnen van vermaakelykheden, schoon hier uit nog gantsch niet volgt, dat men, volgens de kwaataardige uitdrukkingen van zommigen (a), de uitvinding der Muzyk enkelyk aan den lediggang, vader der wellust en moeder van alle onheil, toe te schryven, en, 't woord *Muzyk*, van 't hoogduitsche, *müsse*, of *müssgang* (otium), af te leiden hebbe. Wyders, 't is zeer waarschynelyk, dat de liefde (b), aangemerkt als eene aanminnige verstrooidheid van gedagten, de blydschap, de smart, en andere hartstogten, tot veelerhande stembuigingen en toonvalen hebben aangedreeven, ten einde zig met des te meerder bevalligheid en nadruk te uiten; dat men in deezen het voorschrift der natuur eenvoudig opgevolgt, of derwyze, als de hartstogt zulks ingaf, gezongen hebbe; dat er langs deezen weg de eerste natuurlyke melodyen zyn voortgesprooten; dat men de eerste bekende voizen, volgens de aangebooren neiging tot nabootsing, elkander nagezongen, alom verspreid, en er ver-

a) *Reimman*, hist. lit. antediluv. pag. 117.

b) volgens het oude spreukje: *amor docet Musicam*, de liefde is eene muzykaale leerarsse.

vervolgens anderen uit afgeleid hebbe. Daar nu de eerste menschen meer in aangename boschen en velden, dan in huizen, verkeerden, het is niet min waarschynelyk; dat men te mets ook *zangvogelen* hebbe nagebootst. Wie inmiddels het kwinkelerend pluimgedierte voor de oorzaaken van de uitvinding der Muzyk, ten minsten, voor de eerste muzykaale leermeesters, uitgeeft, die overweegt misschien niet, dat de nabootsing zekere *aangebooren neiging en vermoogens* onderstelt. Heeft de eerste zangvogel zonder voorganger aan 't zingen kunnen raaken, men mag vryelyk besluiten, dat de menschen zouden hebben gezongen, al was er nooit vogel in de wereld geweest.

§. 249.

De zangkonst is vermoedelyk ouder, als de speeltkonst. De heilige schrift geeft te kennen (Gen. 4. v. 21.) dat *Jubal* de *snaar- en blaastuigen* hebbe uitgevonden, noemende hem den vader, gelyk hy den nakomelingen tot het uitvinden van meerder speeltuigen thans den weg heeft gewezen; en *Josephus* meent te weten (a), dat *Jubal*, die misschien de *Apollo* der verdigtselkunde zal wezen, ook in 't psalter- en citerspel hebbe uitgemund. Ondertusschen, niets doet ons vermoeden, dat men het treffelyk geschenk der menschelyke zangstemme geduurende negenhondert jaaren nooit hebbe bemerkt; maar 't is veeleer allerwaarschynelykst, dat het zelve al vroeg, voor *Jubal* de eer heeft gehad van *Adam* een deuntje te vereeren, bekend geworden, beschaafd, van groot gebruik- en 't modél der speeltuigen geweest zy; zelfs, dat de *dichtkonst*, die, volgens het getuigenis van vermaarde poeten (b), enkelyk aan de

O 3

zang-

a) Lib. 1. Antiqu.

b) *Gottsched*, critische dichtkunst. pag. 67, Leipzig. 1742

zangmuzyk haare geboorte is verschuldigt, onder zy als de speelkonst.

§. 250.

De Muzyk is de oudste Konst. Ouder zelfs als de *starreloophkunde*, reeds door de Chaldeen geoëffend: en geen wonder waarlyk, daar deeze haaren grondslag buiten den mensch heeft, in de verre afgelegen schoonheid des hemels; geene, in tegendeel, in den mensch, te weeten, in deffelfs neigingen en hartstogten, zynde op dien voet bykans zo oud als de hartstogten zelve.

Recte censent qui è disciplinis nihil musicis volunt esse antiquius. G. J. Vossius, de quat. art. cap. 4. §. 8. En *Meibomius* noemt deeze konst: *antiquissimam disciplinam qua mortalia ingenta primis mundi seculis ad virtutem & humanitatem excitavit.* Antiq. mus. autores, in præf. ad *Christinam*, Sueciae Reginam.

§. 251.

De eerste muzykstukken zyn buiten twyfel vry onnozel geweest. Wat sobere toonen, zeld een volgeestig schryver (a), wat sobere toonen, die echter de nog ongeoeffende ooren niet beledigden, zullen de eerste instrumentspeelers er niet hebben laten onder loopen! eene ruwe harmony, die ons, netter en beschaafder uitvoering gewoon zynde, onverdraaglyk zoude voorkoomen, was toen reeds bekoorlyk. Konde men ons de uitvinders der Muzyk zo gebrekkig doen hooren, als ze moeten geweest zyn, wy zouden ons verwonderen, dat ze hebben kunnen behaagen: nochtans, de nieuwigheid der kreupelgaande

(a) La motte le Vayer. Discours sur Homère, pag. 128.

indingen heeft aangenaamer en levendiger indruk-
 elen kunnen verwekken, als de volmaaktheid
 elve, door het gestadig genót verzwakt.

§. 252.

Door de lust tot de oeffening, en door de begeerte, anderen te overtreffen, is de Muzyk alieenskens verder beschaafd en aangekweekt. De lust wordt gestadig aangewakkerd door den goeden uitslag; daar nu te toonen een ruim veld tot verandering openen, in ieder gedagte weer tot anderen gelegenheid geeft, hoe meer maatgezang er reeds voorhanden was, des te meer konde er worden gevonden, vooral, zo dra de *edle eergierigheid*, eene hartsogt die t'allen tyde groote voordeelen aan de menschelyke samenleving heeft beschikt, de hand er in kreeg. Te mets zal er misschien in langen tyd niet veel nieuws zyn voorgevallen, en dan heeft één verheven geest weer aan de geheele zaak eensklaps eene fraaier gedaante gegeven.

§ 253.

De Muzyk is door den zondvloed niet vernield geworden. Hoe ze van de tiende tot de seventiende eeuw zy voortgezet, of men toen van harmony en van compositie iets gewist, dan, zig met medelyd beholpen, en elkander slegts nagezongen en gespeeld hebbe, daar omtrent vinden wy gantsch geen berigt. Inmiddels, daar *Jubal* lang daar naa, in de gewyde bladeren de vader wordt genoemd, wy moogen zekerlyk besluiten, dat er in *Noach's* familie ten minsten één muzykoeffenaar zy geweest, gemerkt anders deeze eernaam niet *Jubal*, maar een of ander Egyptenaar [§ 15. not. c], zoude toekoomen.

De EGYPTENAAREN wisten de Muzyk krachtig aan te kweeken, en ze op hunne wyze deftig te gebruiken.

Hermes trismegistus, door zommigen voor den *Mercurius* der verdigtfelkunde gehouden, een groot wysgeer, geheime raad en naderhand opvolger van den eersten egyptischen koning *Osiris*, die ten tyde van *Abraham* leefde, gaat voor de uitvinder van zodanig vierfnaarig instrument, als men gemeenlyk de *lyr* of *citer* van *Mercuris* [§ 200] noemde, uit welk vervolgens, toen het getal der snaaren alleenskens vermeerderde, als uit een muzykaale kweekhof, allerhande foorten van snaartuigen zyn voorgesprooten (a). *Osiris* zelf, staat te boek voor een vorst, die 270 jaaren prysfelyk regeerende, eene talryke menigte hofmuzykanten hield, groote ervaarenheid in de Muzyk had, en het enkeld fluitje, *monaulus* genoemd, uitvondt (b). Doch, *Isis*, moeder van *Orus*, zal de Muzyk, in de welke ze door *Hermes* was onderweezen, te eerst alom in Egyptenland hebben ingevoerd (c), geevende aan de regelen der muzyk en dichtkonst de benoeming van *wetten* (nomi); gelyk dan *Plato* verhaalt, dat de wetten der *Isis* nog in zynen tyd in Egyptenland gebruikelyk waren (d). Men kende toen geene andere poezy, dan *lyrische* of muzykaale, die namelyk door de poeten zelve, onder verzelling van snaarenspeel, wierde opgezongen; en geene andere Muzyk, be-

a) *Printz*, musica historica, cap. 14. *Walther*, music. Lexicon. Leipzig, 1732. Tit. *Hermes*.

b) *Printz* ubi supra.

c) *Fabricius*, bibl. græca. lib. 1. cap. 14. pag. 95. *Alex. Sardus*, de rerum inventoribus, cap. 19.

d) *de lege*. lib. 2.

behalven zulke , welke men tot den godsdienst, en tot bevordering van goede zeden, bekwaam oordeelde en gebruikte. Voor zo verre men nu de Bachusfeesten, destyds als de heiligste eerbewyzingen aangemerkt, *godsdienst* mag noemen, zeyden men te regt, dat de tooneelen, en de geheele theatraalische Muzyk, enkelyk uit den *godsdienst* hunnen oorsprong hebben (e). Voorts, ze gebruikten zelfs onder vrolyke maaltyden zeker treurgezang, met 't welk ze weleer *Linus*, den overleden prins hunnes eersten konings hadden beweend: ten einde ook by den wyn en de vreugde zig hunner sterffelykheid te erinneren.

e) *Mattheson*, mus. patriot. pag. 129.

f) *Herod. lib. 2.*

§. 255.

TUISCO, Koning der aloude duitsehers, en **BARDUS**, Koning der Gaulen, begosten zig ook op eene staatkundige wyze van de Muzyk te bedienen. *Tuisco*, de eerste duitsehe muzykoeffenaar en beschermmer, in de 20ste eeuw naa de schepping regeerende, stelde zyne wetten in dicht- en zangmaat, en gaf ze aan 't volk te zingen voor, om hen dezelve des te vaster en gemakkelyker in 't geheugen te brengen. Wie in 't zingen boven anderen uitmuntde, die kreeg eenen krans, als een groot eerteken, tot belooning; eene gewoonte uit welke die van het kroonen der poeten, nog hedendaags in 't duitsehe ryk gebruikelijk, is voortgesprooten (a). *Bardus*, een groot liefhebber van de Muzyk en poezy, omtrent het jaar 2140, ter plaatse waar nu Vrankryk legt, over de Celten, van welke de Grieken afkomstig zyn, re-

O 5

a) *Aventinus*, de origine Germanorum, lib. 1.

Cicero, de legibus,

regeerende, voerde aldaar beide gemelde konsten in, en de meesterzangers wierden naar hem, *Barden*, betekende waarde of eerwaardige, genoemd (b). Deeze, als soorten van priesters der aloude duitfchers, die door hunne Muzyk de gemoederen naar believen te leiden wisten, en ook mede ten oorlog trokken, moesten de eer- en ridderlyke daaden der voorvaderen, in dicht- en zangmaat, onder verzelling van speeltuigen, den volke ter aanmoediging tot alle goede deugden, gestadig voorzingen. Naderhand maakten de bekeerde Barden, door Keizer Karel de Grootte tot het christengeloof gebragt, op hunne oude, gewoone voizen, *christelyke liederen*, en zongen dezelve den volke voor, alle welke liederen die Keizer liet verzamelen, en tot modèllen gebruikte.

b) *Walther*, mus. Lexicon. tit. *Bardus*.

De HEBREEN hebben de Muzyk buiten twyfel te eerst in groote volmaaktheid gekend. Uit Gen. 31, vs 27. kunnen wy klaar afneemen, dat men zig reeds ten tyde van *Laban*, omtrent het jaar 2000, in plegtige voorvallen van Muzyk, en van *slagtuigen*, hebbe bediend. *Moses*, en de kinderen Israël, zongen den Heere het eerste lied, 't welk tot ons is gekoomen, Ex. 15, vs 1, en *Mirjam*, door trommelende buurvrouwen verzeld, het tweede, vs. 20, 21. Naderhand ontmoeten wy er nog meer musiceerende vrouwspersoonen; de lofzingende *Debora*, Jud. 5, vs 5. zegezangereffen, in ryen geschaard, en met elkander concerteerende, 1 Sam. 18, vs 6, 7. ja, 245 zangers en zangereffen, Nehem. 7, vs 67. Dit was dan, naar alle waarschyndelykheid, geen choraal- maar ten minsten eenstemmige figuraal-muzyk [§. 234]. Vervolgens kreeg *Moses* bevel

an *trompetten* te maaken, Num. 10, vs 1, 2. zonder dat hem gezeid wierde, wat een trompet is, zo dat hy zulks zekerlyk al gewist, en dit instrument, volgens sommigen (a), zelf uitgevonden zal hebben. Hier vinden wy nu zelfs de wyze aan behandeling voorgeschreeven; *blasen* en een *gebrooken geklank* maaken, Num. 10, vs 3-9; beteekende dit laatste zo iets, als wy hedendaags *colortatuuren*, en *harpegio's*, of harpengreepen, pleegen te noemen. Ja, zekere feesten draagen de benoeming einkelyk van de Muzyk; eene *gedachte* *afgiffte des geklanks*, en *heilige samenroeping*, Lev. 23, vs 24. Num. 29, vs 1. Ook was de *Krygsmuzyk* reeds in gebruik, schoon al zo weinig volgt, dat door het geluid der bazuinen, en door 't gejuich des volks, de muuren van Jericho zyn ingevallen, Jos. 6, vs 20, als, dat door het speelen op de snaaren de geest des Heeren over den Propheet *Elisa* zyn gekoomen, 2 Kon. 3, vs 15. Doch, men behoeft niest te twyfelen, dat iemand, die, gelyk *Elisa*, eenen *speelman* eischt, en, gelyk *Saul*, eenen man die wel speelen kan, begeert, 1 Sam. 16, vs 17, smaak aan de Muzyk, en haar vermoogen op zynen geest weleer ondervonden hebbe.

(a) *Josephus*, lib. 3 Antiqu.

§. 257.

Eindelyk ontstak de Heer den geest des Koning DAVID, om de Muzyk tot den lof zynes namens geheel te wyden. Deeze Vorst hield twee muzykkapellen, één te *Jerusalém*, de andere, te *Gibeon*; van geen, waren *Affaph* en *Sacharja*, van deeze, *Heman* en *Jedithun*, de bestierders; doch naderhand wierden beide, tot de tempelmuzyk samengevoegt. Hy speelt voor het aangezicht des Heeren, niet op eene zagte, bedeeft wyze, op dat het volk

tog

tog voor al niet merke, dat hy zig met Muzyk ophoude, maar, *met aller magt*, zo met liederen, *als met harpen, pauken, schellen, cymbaalen, met gejuich en met geluid der bazuinen*, geevende aan de spytige Michal tot bescheid: *ja, ik zal speelen voor het aangezichte des Heeren*, 2 Sam. 6 vs 5, 15, 21. Wyders, de heiligeschrift vermeldt, wat *kostelyk hout* er tot de harpen en luiten wierde gebruikt, noemende de speeltuigen tot den tempeldienst geschikt, *instrumenten der muzyke Gods*, 1 Chr. 15, vs 42; *sterkluidende instrumenten des Heeren*, 2 Chr. 30, vs 81; ze meldt de naamen der opperzangmeesteren, die met harpen, luiten en cymbaalen zouden propheteeren, 1 Chr. 25, vs 1-3; ze maakt gewag van hunne fraaie kleeding; van de jaaren in hen vereischt; van hunne standplaatsen in den tempel; van 288 meesterzangers, in 24 benden verdeeld, 1 Chr. 25, vs 7-31; van 4000 lofzangers des Heeren, met instrumenten, 1 Chr. 23, vs 5; van 120 priesters, met trompetten, 2 Chr. 5, vs 12; en van wonderbaare uitwerkselen, zomwylen met de Muzyk gepaard gaande, vs. 13, 14. Zelfs, ze leert, dat de Muzyk *volgens het gebod van de hand des Heeren*, door de hand zyner Paopheten tot den tempeldienst zy geschikt, 2 Chr. 29, vs 25; verklaarende dikwils, en met allerduidelykste woorden, dat het oogmerk van dit alles zy *lof te zingen*, 1 Chr. 23, vs 5; *den Heere te danken en te loven*; 1 Chr. 25, vs 3; *de heilige Majesteit, den Heere, den God Israels, met luider stemme ten hoogsten te pryzen*, 2 Chr. 20, vs 19, 21; gelyk de Psalmist tot een innig lof des Heeren, op de best- moogelykste wyze, gevolgelyk ook door konstig maatgezag geuit, *alles wat adem heeft nadrukkelykst aanmaant en opwekt*.

s. 258.

De tempel-muzyk der Hebreëen bestond, naar alle waarschynelykheid, uit veelstemmige figuraalmuzyk. Geen verstandige twyfelt, of de goddelyke liederen Davids, als de stoffe der tempelmuzyk, zyn niet uitmuntende *melodyen* voorzien geweest, die nisschien hebben moeten ter zoek raaken, op dat wy ons aan de eertydse muzykaale gaven niet te eer vergaapen, en dus de hedendaagse, gering achten mogten; doch, wat soort van *harmony* menles ryds hebbe gebruikt, daar over konnen het le muzykgeleerde gantsch niet eens worden, verbeeldende de meeste zig hier iets, 't welk, als legts in kaale unisoonen en octaven bestaande, n met de Muzyk der turken overeenkoomende, der zaak en der gemaakte heerlyke schikkingen gantsch onwaardig schynt (a). Immers, 't is genoegzaam onwaarschynelyk, dat de koning David, op zyn tiensnaarig instrument, noch vercheiden ervaren Kapelmeeesters, by groote kennen in bediening staande, noch eene menigte muzykanten van professie, *alle verstandig op instrumenten van muzyke*, 2 Chr. 34 vs 12. nooit de fraaiheid van veelstemmige harmony, tot meerderen nadruk van melodyen by uitneemendheid gevoegyk, bemerkt en werkstellig gemaakt zouden hebben. Deeze soort van harmony is, naar wy weeten, 2000 jaaren daar naa eerst uitgevonden; naar, ze kan in dien tyd ook reeds verlooren en van nieuws weer opgedolven weezen. Voorts, het gekrioel der hedendaagsche sinagoguen ver trekt hier in 't minste niet tot bewys; de stelling van

a) On ne trouve pas un mot, qui fasse soupçonner, que les anciens aient connu l'art de faire entendre agreablement divers tons en meme tems. Croufaz, traité du beau, pag. 265, Ed. 1715,

van *Carlstadt*, tegen de figuraal-muzyk ingebracht er is één God, by gevolg er moet niet meer dan eenerlei stem in de kerk weezen (*b*), verdien geen wederlegging; En de biblische termen, *een paarlyk* trompetten en zingen, eene *eenpaarige* stemme laten hooren, 2 Chr. 5. vs 13, konnen al zo wel haare opzigt hebben tot de muzykaale *eendragt*, tegen de wanorde over staande, als tot *harmony*, die ongelyk minder volmaaktheid influit (234): wy moogen derhalve vryelyk besluiten, dat de *harmony* dier tempel-muzyk, schoon juist geen concerteerende (§. 236), doch buiten twyfel veelstemmige (*c*), volmaakte en zangryke *harmony* zy geweest; zo dat de Israëlitén in den prachtigen toefstel des tempels *niet alleen goede proportien zagen, maar ook, hoorden* (§. 174).

b) in inform. Consc. Evangel, pag. 630.

c) *Printz*, musica historica. cap. 4.

§. 259.

De Hebreënen bedienden zig ook in andere plegtige voorvallen van Muzyk. 1) By *Kroonings-feesten*; toen *Joas* gekroond wierde, stonden de overste, en de *trompetters*, niet achter de deur, maar, by den *koning*, 2 Kon. 11 vs 14. 2) By *heilige verbintenissen*; gantsch *Juda* en *Benjamin* ... zwoeren den Heere, met luider stemme, gejuich, trompetten en bazuinen, 2 Chr. 15. vs 14. 3) By *rouwklagen*; alle zangers en zangeressen spraaken (*a*) in haare *Klaagliederen* van *Josia*, 2 Chr. 35 vs 25: niet, om de toehoorderen te troosten en te vervrolyken, maar veeleer, om ze een wyle tyds, als weenende met den weenenden, nog droeviger te maaken, en den smart des te levendiger te doen gevoelen, gelyk de ondervinding genoegzaam leert,

a) Per musicam pulchre loquimur. *Cassiodorus*.

eert, dat de Muzyk ook tot dien einde zeer be-
 swaam zy, en dus zonder rede naa't versterf van
 gekroonde hoofden, vorsten en regenten, opzom-
 nige plaatsen een tydlang moete zwygen (b). Ia,
 choon den Israeliten niets rampzaaligers konde
 overkoomen dan *gevangenis*, ook aldaar diende
 men de Muzyk tot opwekking en verkwikking
 des gemoeds: want uit de woorden, *zouden wy een
 lied des Heeren zingen in een vreemd land*, Ps. 137.
 vs 4. volgt alleenlyk, dat ze ongenegen waren om
 kunnen bespotten iets vrolyks te laten hooren,
 niet, dat ze te Babel nooit zongen en speelden.
 Het tegendeel is veeleer klaar af te neemen,
 vooreerst, uit Ezra 2, alwaar in 't 65 ste vaars
 72 vocalisten meer, dan in 't 41 ste, die gevolge-
 lyk in Babel moeten aangekweekt zyn, worden
 opgeteld; ten anderen, uit het *concert*, of de
beurtzangen, by de grondlegging des nieuwen tem-
 pels gehouden Ezra 3. vs 10. 11; 't welk genoeg-
 zaam bewyft, dat ze niet uit de oeffening waren
 geraakt. 4) By *inwyingen*; de nieuwe tempel
 vierde met *vreugde* ingewyd, Ezra 6 vs 6; en al-
 le leviten, de kinderen der *zangers*, en de prie-
 ters kinderen met *trompetten* wierden versameld,
 en in *twée dankchooren* verdeeld, om van Jerusa-
 lems muur de inwyng te doen met *vreugde*, en
 met *dankzeggingen*, en met *gezang*, *cymbaalen*,
luiten en *harpen*. Nehem. 12 vs 27.

b) *Mattheson*, capelmeister, pag. 32 §. 30.

§. 260.

De *vroome koningen in Juda* bielden de Muzyk in
 eeren, en beschermdeze; doch, van de godlooze, vindt
 men niet diergelyks geboekt. Maar wel, dat *Reba-*
beam, die de wet des Heeren verliet, de leviten
 verdreef, 2 Chr. 11. vs 14; welke *Josaphat* weer
 ver-

versamelde, cap. 20; dat *Achaz* de deuren van 't huis des heeren sloot, cap. 28, vs 24; tot *Jehizkia*, die er deede wat regt was in de oogen des Heeren, den tempel reinigen en de Muzyk herstellen liet, cap. 29. Ook wierden de kerkendienaars ten tyde van Zerubabel en Nehemias, van cins, impost en tol vry gesteld, Ezra 7, vs 24, en zodanig onderhouden, dat ze niet behoefden te vlieden, zig tot laage bezigheden te wenden, en 't huis des Heeren te verlaten, Nehem. 3, vs 11. Godvrugtige, verstandige regenten waren namelyk in 't gemeen van begrip, dat de Muzyk, als een bekwaam middel om door 't maatgezang den geest te bedaren, en met een heilige drift te vervullen, de dankzeggingen tot God moest helpen ondersteunen. Genoomen dan, de Muzyk ware toen, in vergelyking van de onze, onnozel geweest, dit godgewyd gebruik sluit eene volmaaktheid in, die wy meer te bewonderen en te wenschen, dan weer te verwagten hebben. Dus volgt ook, dat de tegenweringen, afgeleid van het Kainsgeslacht, uit 't welk vader Jubal is gesprooten, door de kwaadaardige onnozelheid tot kleinagting der Muzyk verzonnen, van zelve door eigen ongeryndheid, ja, als godslasterlyk, vervallen. Het wee wordt uitgeroepen over de misbruikers, die het werk des Heeren niet aanschouwen, en niet zien op het maakzel zynner handen, Es. 5, vs 11, 12. Amos 6, vs 5; onmoogelyk niet, over de konst, tot des Heeren dienst geheilgd.

§. 261.

De oude GRIEKEN spanden alle krachten in, om de Muzyk tot inscherping van goede zeden te doen verstreken. Naa dat *Hiagnis*, *Marfias*, *Olimpius*, *Linus*, en anderen, als konstige snaarenspeelers vermaard waren geworden, verscheen er, omtrent het jaar

2700, eenen *Orpheus*, en kort daar naa, *Amphion*, welke, de menschelyke gemoederen wat nader kennende, het inzonderheid op 't beschaaven van onbesuisde, barbarische volken toeleidden, en hen tot dien einde allerhande ligt bevattelyke, zinnryke liederen, door aardige zangwyzen en aanminnig snaarenspeel verciert, gingen voorzingen. Of hunne konst die van menig heden- daags bankzanger juist hebbe overtroffen, zulks willen wy nu daar laten; genoeg, de handelwyze was ongewoon, streelende, en van groote gevolgen. Ze lokten, door stem en snaarenspeel, de wreedste boschbewoonders aan zig, die, schoon anders nooit vermaaningen gehoor ge- vende, aan deeze manier van onderwyzing smaak vonden, hen greetig toelusterden, en hunnen raad in der daad opvolgden; namenslyk, naar den inhoud der voorgezongen liederen, de woestyne verlieten, zig by elkander voegden, de stad Theben met een muur omtrokken, en aldaar burgerlyk leefden. Dus verkreegen deeze beide overvliegers den naam van *muzykaale toeveraaren*, en de verdigtselen zeggen, dat ze boomen, trotsen en wilde dieren te temmen wisten; ja, dat de steenen der stadmuur van zelve kwaamen aanloopen, en zig in de vereischte orde stelden, zo dra *Amphion* zyne stem verhief: te kennen te geeven, dat hy de gemoederen naar believen te leiden en krachtig aan te wakkeren wist.

Onder de groote poeten was *Homèrus* de eerste, die, omtrent het jaar 3080, zyne fraaie gedigten den volke voorzong, welk voorbeeld te wege bragt, dat de beste zedelessen, lof- en heldenzangen bin- nen korten in een muzykaal gewaad verscheenen. Dit alles gaf gelegenheid om te bemerken, dat de jeugd niets gemakkelijker leeren en langer onthouden kost, dan gezongen vaarzen; dat gemengelde

con- en dissonanten, zelfs in de instrumentaal-muzyk aan 't verstand tot een *printverbeelding van deugd en ondeugd* kunnen strekken (§ 204); dat de Muzyk, door de vereischte oplettendheid, *het verstand scherpe*; dat de oeffening deezer konst *welgemanierd* maake, en tot eene onschuldige, vervroolykende uitspanning by uitneemendheid bekwaam zy. Om deeze gewigtige reden begoft men de *onderwyzing der jeugd* met de Muzyk (§ 15. not. b); merkte deeze konst aan als eene *disciplin*, of onderwyzing, en stelde zodanige nuttige leeringen, als men aan jongelieden geene wilde inscherpen, in dicht- en zangmaat, welke hen dan langs deezen weg gemakkelyk in 't geheugen wierden gebragt; en zulks hoe eerder hoe liever. *Thales* van Creta wierde, op een aanzienelyk tractement, te Lacedemon, als muzyk-onderwyzer der jeugd, beroepen, en volgens de gewoonte deezer dappere volken, moesten hunne kinders zig van 't vyfde jaar aan in de Muzyk oeffenen, ten einde de eerste indrukzelen, op eene bevattelyke wyze, regelregt tot de deugd (a) mogten aanspooren.

a) *Histoire de la musique*, tom. 1. pag. 100. Amst.

§. 262.

Lycurgus, de strengstewetgever, keurde de Muzyk voor dienstig, mits dat de *Ephori*, of opzienders, op alles, wat er omging naauwkeurig het oog hielden; en deeze, waakten zelfs met zulke styfe opregtheid, dat ze menig, die slegts ondernam, de gewoone viersnaarige lyr of citer van *Mercurius*, tot meerder verandering, met eenige snaaren te verryken, voor de vierschaar eischten, beschimpten, strasten, voor floorders der gemeene rust verklaarden, en hunne instrumenten, tot een afschrik van anderen, opentlyk lieten ten toon stel-

tellen, hoedanige rampen, onder anderen, eenen *Terpander*, *Phyrnis* en *Timotheus Milesius* zyn overgekoomen (a). Van deezen laatsten, leeft men, dat hy van leergierigen, die reeds eenen anderen leermeester hadden gehad, dubbeld salaris plagt te eischen, om dat hy hen, volgens zyn zeggen, niet alleen het goede aanwyzen, maar ook het kwaade afleeren moest.

a) *Printz*, *musica historica*. cap. 5. 6.

§. 263.

Het TOONEEL wierde hier, door toedoen der Muzyk, een aanminnig Kweekschool van goede zeden. Er waren reeds voor den Trojaanschen kryg muzykaale strydsporten ingevoerd (a), alwaar men den overwinnaaren zekere pryzen uitdeelde, en de vermaarde *Pindarus*, om wiens wille de overheerende Lacedemoniers de geheele stad Theben verschoonden, sesmaal achtereen wierde gekroond. Deeze zogenaamde *apollinarische spelen* gaven aan *Thespis* gelegenheid tot het uitvinden en aan *Aeschylus* tot het verbeteren der COMEDIEN, of lustspellen, tot naderhand *Euripides* en *Sophocles* TRAGEDIEN, of treurspellen, te voorichyn bragten, als wanneer de zaak eene ongelyk fraaier gedaante verkreeg. Men verhandelde nu t' elkens een merkwaardig onderwerp, in zekere sneden afgedeeld, tusschen ieder van de welke het choor, by wyze van toepassing, eene bondige zedeles liet hooren. Deeze lessen leerde het volk van buiten, en gebruikte ze tot gedenkspreuken, ja, tot een regelmaat zyner bedryven (b). Langs deezen weg wist men het tooneel den volke nuttiger te maaken, als den tempel, ja,

P 2

als

a) *G. J. Vossius*, de scient. math. cap. 20. § 1.

b) *Scheibe*, critischer musicus. tom. 1, pag. 13.

als alle des tyds zogenaamde godsdienstige bedryven.

§. 264.

De Muzyk wierde in Griekenland aangemerkt als eene medecyn des gemoeds, dienstig tot bewaaring van kuisheid, tot stilling van oproeren, tot maatiging van den toorn, en tot verzagting van droefheid.

Homerus verhaalt (a), dat Egeſthus niet eerder tot de ſchending van Clytemneſtra, Agamemnons vrouw, konde geraaken, voor hy haaren gouverneur, den poet en muzykmeester *Demodocus*, wiens heilige, kuifche liederen op haar gemoed ongemeen veel vermogten, had omgebracht.

In 't jaar 3314 ondernam de wyze *Solon*, zig in de ſtaatsvergadering te vervoegen, en door het zingen eenes beweeglyken, konſtryken klaagheds (elegia), de Athenienſers tot het heroveren van Salamo aan te noopen, 't welk van die uitwerking was, dat de regenten zig als genoodzaakt vonden, de wet, volgens welke ieder, die daar van ooit verder gewag maakte, aan 't leven zoude worden geſtraft, datelyk weer te vernietigen en in te trekken (b). Deſgelyks, men leeft van een vreeſſelyke oproer, te Sparta ontſtaan, tot welks demping men, op bevel van 't orakel, eenen zanger van het eiland Lesbo moest laten haalen, by welke gelegenheid de vermaarde *Terpander* het geluk had, door zyn bekoorlyk zingen en ſpeelen de gemoederen zodanig te vermurven, dat ze zig zonder verdere regenſtribbeling weer vereenigden (c). Voorts, de hiſtory levert verſcheiden exempelen van wyze lieden, den dapperen *Achilles*, *Clinias*, en anderen, die door toorn, of diergelyke onſtuimige driften, zig aangerand

voe-

a) Odyſ. 3.

b) Muſ. Lexicon. Chemnitz. 1737. Tit. *Solon*.

c) *Printz*, ubi ſupra, pag. 179.

voelende, terftond een muzykaal instrument ter hand namen , tot het gemoed weer bedaarde.

Wyders, daarde Muzyk tot het verligten van den *smart*, en tot het verbannen van *droefheid*, ongemeen bekwaam wierde gevonden, *Euripides*, en andere strenge wysgeeren, bestraften de geene, die de lyr, of een ander instrument, by den wyn, alwaar van zelve blydschap genoeg voorhanden is, gebruikten, verklaarende hen, die uit de Muzyk geen *deugd* leeren, en er zelfs misbruik van maaken, der Muzyk, en des ontfangen muzykaalen talents, gantsch onwaardig.

§. 265.

De Muzyk wierde onder de VRYE KONSTEN geteld.
De Grieken verdcelden de konsten in *gemeene*, die voornamentlyk opzigt hebben tot lighaamlyke behoefte, en geen zonderling talent vereischen, vermits men de schetsen van nabootsing niet eerst te verzinnen, maar slegts over te neemen, althans niet verre te zoeken, en alleenlyk omtrent de wyze van nabootsing iets uit te vinden heeft; en in *vrye*, die tot *stigting en verlustiging des menschelyken geestes* kunnen strekken, ongemeene begaaftheden en ondersteuning van allerhande wetenschappen vereischen, aangezien men zonder verstand geenzins voor 't verstand kan werken. Daar nu deeze laatste een *vry*, onbelemmerd gemoed kennelyk maaken, namelyk de *vryheid* van geest kunnen doen uitblinken, en *vryheid* laten om zyne gaven aan den dag te leggen, ja, tot de *bevryding des gemoeds van kwaade begeerlykheden* dienstig wierden gevonden, en men toen de menschen, volgens het regt der volken, in *vrye*, *vrygemaakte* en *slaven* verdeelde, stondt men aan *slaven* niet toe van dezelve te leeren en te oefenen,

hield ze voor perſoonen tot aſhangelykheid gebooren veel te verheven, en dus alleenlyk der oeffening van *vrye lieden* waardig. Onder zulke edle konſten, die van den dierbaaren ſchat der *vryheid* de benoeming draagen (a), en niet alleen tot een welgemanierde omgang, maar inſgelyks en voornamentlyk tot de gemelde bevryding des gemoeds (b), bekwaam wierden geacht, behoort de *Muzyk* (c), en had er, als de oudſte konſt [§ 250], volgens zommigen, (d) den rang.

§. 266.

- a) A maximo bono, i. e. libertate, liberales dicuntur artes. Plinius. in præf. lib. 14.
- b) Quia non modo liberis digna, sed animum etiam liberant viriis. G. J. Vosſius de quat. artib. pag. 3.
- c) Musica est scientia liberorum hominum. Aristoteles. lib. 8. Polit. quæ liberum scire æquum est. Terent. in Eunuch. Liberi homini digna. Seneca. epist. 78.
- d) Inter septem artes liberales, testante Boethio, musica obtinet principatum. Beda vener. in mus. quadrata. Onder deeze ſeven, namelyk, reken- meet- en ſtarreloopkunde, muzyk- dicht- redenryk- en ſpraakkonſt, is de Muzyk, zederd de drie eerſtgenoemde voor weetenſchappen zyn verklaard, en als zodanige worden verhandeld, nu althans zekerlyk de eerſte. Het is waar, de geleerde Voſſius rekt ze, in het aangetrokken geſchrift, onder de *artes populares*, of gemeene konſten, doch geenzins de geheele Muzyk, maar ſlegts zodanig gedeelte, 't welk men zelfs aan kinderen kan bybrengen (§ 16. not. c); ja, helaas! door onkundigen en hiervedelaars als eene gemeene koſtwinning wordt ten toon geſteld. Ook ſchynt hy deezen term op allerhande wyze te willen verzagten, verklaarende onder anderen, pag. 2, dat hy door *populus* niet verſtaa het gepeupel (plebs), veel min, het graauw (vulgus), maar dat er onder die bewoording, volgens de romeinſche wyze van ſpreken, ook aanzienelyke lieden, vlytige eer- en achtbaare huisvaders, zelfs ridders en raads-

raadsheeren wierden begreepen; zeggende voor
 't overige: *pertinet ad polimathiam, cum unam esse
 constet e septem artibus liberalibus.* de philologia.

§ 1.

§. 266.

In 't jaar 3434 kwam de vermaarde PYTHA-
 GORAS met wiskonstige betoogingen van de re-
 lemaaten en evenredigheden der muzykaale in-
 ervallen te voorschyn. De fabeldichters ver-
 preidden, als of hy dezelve in een smidswinkel
 had uitgevonden; en de muzykoeffenaars kosten
 uist alle toonen zodanig, als zyne stellingen zulks
 nede bragten, niet gebruiken, des er nog eenig
 nader onderzoek schein te worden vereischt.
 Nochtans, hy stelde iets voor, waar uit genoeg-
 zaam bleek, dat niemand eener vrye konst, op
 zulke onwaggelyke gronden steunende, met rede
 zyne achting konde onttrekken, zettende dus
 der Muzyk eene glansryke kroon op het hoofd. Bo-
 ven dien, hy begoft alle zyne wysgeerige onder-
 wyzingen met *Muzyk*, ten einde de gemoederen
 alvorens in orde te stellen, en vatbaar te maaken;
 zyne leerlingen zongen, wanneer ze 's morgens
 ontwaakten en 's avonds slaapen gingen.

In 't middendervolgende, of 36ste eeuw, bleide
 de treffelyke PLATO, die de geheele wysgeerte
 onder muzykaale termen, *de deugd als bekoorlyke
 consonanten, de ondeugd als leelyke wanklanken*,
 voorstelde, en den regenten nadrukkelyk aan-
 ried, tog vooral omtrent de ingevoerde Muzyk
 geenerhande verandering te gedoogen, in de vas-
 te verbeelding, de zeden zouden ten eersten ver-
 anderen, by aldien er een ander soort van Mu-
 zyik wierde geduld (a). Volgens de gronden van

P 4

dee-

a) Cicero oordeelde in tegendeel, de Muzyk zoude
 ten eersten veranderen, by aldien er verandering
 in de

deezen wysgeer, koomt het er niet eens op aan, of de Muzyk het oor kittelt, als ze slegts het gemoed en't ligchaam in behoorlyke orde stelt en houdt.

De ernstbaftige **SOCRATES** liet zig, volgens Plinius verhaal, nog in 't festigste jaer zynes ouderdoms op snaartuigen onderwyzen, achtende het voor min schandelyk, op den ouden dag Muzyk te leeren, dan er voor altoos onkundig in te blyven. En de besleepene **ARISTOTELES**, die niet alleen het eerfte werk over de acouftyk in 't licht gaf, maar ook naar dien tyd zeer fraai over de Muzyk fchreef, noemt haar een onfchuldig vermaak van vrye lieden, bekwaam tot verversching des geestes naa voleinde arbeid, tot onderwyzing en welgemanierdheid, als mede, tot zuivering en bedaaring des gemoeds; vereifchende in zyne staatkunde uitdrukkelyk, dat men de jeugd in de Muzyk laate onderwyzen, en dat de ouders zulke onderwyzingen bywoonen.

in de zeden voorviel. *Cum musica immutatos va-*
luit mores Plato, cum moribus musicam maluit Ci-
cero, ego autem (Vossius) nec valde timendum nec
plane contemnendum puto, de quat. artib. pag. 146.

Calvinus zelf fchynt het gevoelen van Plato toe te ftemmen, door te zeggen, over 1 Cor. 14. vs 7. 8: wy bevinden gezamentlyk, wat kracht de Muzyk op menschelyke gemoederen hebbe, zo dat Plato niet zonder grond heeft beweerd, dat ze in 't overhaalen tot deeze of geene zeden veel vermooge. *Denique omnes experimur, quanta vis sit musica ad sensus hominum movendos, ut Plato non abs re musicam ad mores civitatis huc illuc flectendos plurimum valere tradat. Comment. ad Corinth.*

§. 267.

De Grieken hielden het in 't gemeen met zang en fnaarenfpeel. De blaastuigen wierden er thans weinig ge-

erekend, om dat ze, gelyk men voorgaf, de
 angezigten zomwylen als onkenbaar maaken.
 Aristoteles was der muzykaale practyk vry gene-
 en, hoewel iets minder, dan der theory, doch
 nogt, al zo weinig als *Alcibiades*, *Telephanes*, *An-
 isthenes*, en andere voornaame Grieken, van geen
 blaastuigen hooren reppen. Men zeide door-
 gaans, wie geen snaarenspeeler kan worden, die
 legt zig op blaastuigen, en 't scheen zommigen,
 als of men er zo veel verstand by verblaazen, dan
 vind leveren moest. Aangaande het zingen, men
 zag gemeenlyk meer op uitgeleezen woorden,
 lestig en lieflyk geuit, dan zelfs op uitmuntende
 melody: immers, van de harmony maakten de
 Grieken weinig werk, en waren er misschien ook
 niet zonderling in ervaaren, aangezien de muzy-
 kaale practyk door de 1200 muzykaale tekenen,
 met welke men zig des tyds affloofde (a), groote-
 lyks wierde gedwardsboomd; iets, waar in wy
 deeze natie gantsch niet te benyden hebben. In-
 middels, men ging, volgens Callimachus berigt,
 met de citer onder den arm na fraaie geselschappen,
 ten einde aldaar liederen en lofzangen te zin-
 gen en te speelen. Naa de avondmaaltijd
 wierde er een snaartuig omgelangt, op 't welk
 ieder gast speelen en er by zingen moest; wie
 zig van zulk een voorregt der vrye lieden niet
 aardig wist te bedienen, die kost geenzins voor
 beschaaft doorgaan, en wie er zig afkeerig te-
 gen betoonde, die wierd als een *niet harmonisch
 toegepaste* (b), ongevoelige *stoyk* aangemerkt; een
 soort van filosofhen, by welke wy ons hof

P 5

gantsch

a) *Histoire de la musique*, tom. 1. pag. 9. en in
Kircheri Musurgia vindt men er, tom. 1. pag. 540.
 omtrent de helft van afgetekend.

b) *non est harmonice compositus qui harmonia non
 delectatur.* Mars. Ficin.

gantsch niet behoeven te maaken, schoon het gezeg van DIOGENES, dat de muzykanten de snaaren weeten te stellen, maar hun gemoed in wanorde laaten, al vry wat aanmerking verdient. Fraai op de citer speelen, en zig als verstandig en welgemanierd kenbaar maaken, was toen, volgens Aristophanes, een en 't zelfde; ja, zommigen waardeerden de grootheid der Philosophen naar de vlyt, die ze aan de Muzyk besteedden (c). EPICURUS, die den wyzen tot het behoorlyk oordeelen over de Muzyk- en dichtkonst alleen bekwaam acht (d), was een groot liefhebber van de muzykaale practyk, doch konde in geselschappen onmoogelyk geene muzykaale discoursen veelen. *Ulysses* vondt niets geneugtyker, dan de gasten door lieflyke gezangen te laten verlustigen, maar *Plato* hield de tafelmuzyk voor lieden van verstand, tot gespreekhouding bekwaam, onbetamelyk en hinderlyk. Zo fyn was de muzykaale smaak der wyze Grieken, die ons boven dien, als grondleggers van muzykaale theory, naar wy weeten, allerhande bondige aanmerkingen in geschriften (e) nagelaaten, en tot het vast stellen van *Klankgeslachten* [§ 139] en *grondtoon*en [§ 140] den weg gewezen hebben.

c) *Aristid. Quintil. de musica. lib. 1.*

d) il n'y a que le Sage qui puisse parler avec justesse de la musique et de la Poësie. *Morale, max. 32.*

e) In Italiën door *Boethius*, in Engeland door *Wal-lisius*, en in Neerland door *Meibomius* in de latynsche taal uitgegeeven.

§. 268.

Aan de grondtoon der Grieken wordt by misvatting het verwekken van zekere gemoedsbeweegingen toegeeigend. De orde van d, e, f, g, a, b, c̄, d̄, noem-

noemde men *Dorius*; die van $e, f, g, a, b, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}$, *Phrygius*; $f, g, a, b, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}$, *Lydius*; $a, b, \bar{c}, \bar{d}, \bar{e}, \bar{f}, \bar{g}$, *Mixolydius*; b, c, d, e, f, g, a , *Æolius*, en die van d, e, f, g, a, b, c , *Jonicus*. Deeze be-
 oemingen der ses oorspronkelyke grondtoonen,
 yn afkomstig van de dorische, phrygische, ly-
 dische, æolische en jonische volken; by welke
 ezelve te eerst waren uitgevonden en meest
 werden gebruikt; des tyds in de streek van klein
 Asia, die wy hedendaags de Levant noemen,
 oonachtig; en *Mixolydius*, door de vermaarde
 digteresse *Sappho* ingesteld, betekent slegts men-
 el-lydische. Dat men nu door zeker maatgezang
 ekere vereischte hartstogten kan verwekken, al-
 mans, in de muzykaale compositie het hier op
 iene toe te leggen, zulks was eertyds bekender
 an hedendaags. Zonder nu te onderzoeken,
 f de ervaarenste onder de oude componisten,
 eezen en geenen grondtoon tot het bereiken
 an zeker oogmerk in der daad voor bekwaam-
 her gehouden, dan of de nakoomelingen in dee-
 en de gewoonte hunner voorgangeren blindlings
 evolgt hebben, wy weten, dat ze ten aanzien
 an den verschillenden muzykaalen styl, de grond-
 oonen *modi* noemden, en, konden uit verschei-
 en, eenigzins tegenstrydige, berigten zo veel
 sneemen, dat ze tot staatige, aandagtige en ze-
 lige zangwoorden altoos *Dorius* gebruikten; tot
 uitdrukking van hevige, verwoede gemoedsbewee-
 ingen, *Phrygius*; tot minne- en drinkliederen,
Lydius; tot bedaarde, en vrolyke stoffen, *Mixo-*
lydius; tot tedere, streelende en droevige onder-
 verpen, *Æolius*, en tot de heldentrant, of oor-
 ogs-muzyk, *Jonicus*. Dus heeft men de uitwerk-
 elen des verschillenden styls naderhand aan de
 enkele

enkele schikking der muzykaale letteren toegeschreeven, als of deeze en geene eenvoudige samenhang van geheele en groote halve toonen reeds op zig zelve zekere geheime kracht insloot, en de onkundige geschiedenischryvers hebben zulks gestadig van elkander overgenoomen. Een muzykstuk dat, by voorbeeld, tot aandagt zoude neigen, was uit Dorius opgesteld, doch Dorius zelf, namelyk, het enkel verband van d, e, f, g, a, b, $\bar{c}$, $\bar{d}$, hoe dikwils ook herhaald, is immers tot dien einde in 't minste niet bekwaam. Dien volgens, de duistere uitdrukkingen, die men by verscheiden auteurs ontmoet, dat Dorius aandagt en kuisheid verwekte; Phrygius, toorn en razerny; Lydius, dertelheid; Mixolydius, bedaard en vrolykheid; Aelius, slaap en droefheid, en Jonicus, heldenmoed, als slegts tot den styl, de schryfwyze of trant, eertyds in ieder grondtoon gebruikelijk, haare opzigt hebbende, konnen zonder ongerymdheid, verder niets betekenen als dat de oude grieksche componisten diergelyke gevoelensbeweegingen gestadig in deeze en geene andere grondtooncn plagten uit te drukken.

§. 269.

De stellingen van Pythagoras [§ 266] gaven aanleiding tot twee muzykaale seften, Pythagoreer en Aristoxener genoemd. Na dat dezelve geduurende 220 jaaren onaangevogten waren gebleeven, en eenige van zyne navolgers misschien gantsch van geene ooren wilden hooren reppen (a), maar, de rede uit de getallen spruitende (rationem mathematicam) voor den eenigsten rigter over muzykaale geschillen uitgaven, ondernam zeker

a) nullis humanis auribus credentes. Boethius, de musica, lib. I, cap. X.

ARISTOXENUS, een Italiaan, geweest discipel van Aristoteles, en de eerste muzykaale reur, van dien wy iets hebben op te wyzen, g'opentlyk er tegen te kanten, en 't muzykaal-rigteramt, zonder de nuttigheid der muzykaale redemaaten volstrekt te ontkennen, aan 't gehoor op te draagen: gemerkt wy ons tog zonder gehoor het monochordum niet konnen te nut maaken, en zelfs, van geen geluid weeten. De anhangers van Pythagoras verkreegen toen den ynaam *Canonici*, en die van Aristoxenus, dien an *harmonici*, doch naderhand is de benoeming anonici tot de *componisten* overgegaan, die zig aar welgegronde regelen gedraagen, en die van armonici, tot de *Kumpenisten*, die, gelyk men eid, naar 't gehoor iets samenrapen, en te vreden yn als *het klinkt*. Deeze oude geschillen zullen, volgens zommigen (b), 468 jaaren hebben geuurd, tot zeker Claudius *Ptolomæus* de partyen ergeleek, door de getallen en 't gehoor tot rig-rs van gelyke kracht te stellen; hoewel anderen) eenen *Didymus*, die een paar honderd jaaren erder zal hebben geleest, voor den muzykaalen redemaaker aanmerken; en, myns oordeels, de etallen noch 't gehoor tot het bekleeden van ulk een rigteramt bekwaam zyn [§ 198, 203].

b) *Printz*, *musica historica*. pag. 68. 85.

c) *Mattheson*, *capelmeister*. pag. 23. 24.

§. 270.

De oude **CHINEESEN** wisten zig op eene zede- en staatkundige wyze van de Muzyk te bedienen.

Men roemt, dat ze door middel van zang- en peelmuzyk, in voorbeelden en regelen, de zieleer, de staatkunde, en allerhande welleevende

ge-

gebruiken, hunnen kinderen plagten by te brengen (a); verhaalende onder anderen, dat zwangere vrouwen niets leelyks aanzien, veel min aanhooren durfden, maar dat er eigene Muzykanten wierden gehouden, die haar 's avonds, in een naburig vertrek, eenige fraaie liederen voorzingen en speelen moesten, ten einde de Kinders eene gelukkige geboorte en veel verstand krygen mogten, 't welk ook dus zy uitgekoomen, gelyk er dan bondige reden van worden bygebragt (b). Ja, dat CONFUCIUS, voor omtrent 2200 jaaren, het verval deezer leerwyze deerlyk beklaagd, en zo wel het verachten in- als het verlies van de Muzyk voor een onfeilbaar kenteken van den aanstaanden *ondergang des staats* verklaard hebbe (c). Immers, het betreft hier niet flegts zekere gewoontens der volken, maar, onveranderlyke natuurwetten, en grondstellingen der wysheid; gemerkt vroomde, zedige, en verstandige regenten onder de *Egyptenaaren, aaloude Duitschers, Hebreërs, Grieken en Chinezen* de Muzyk inzonderheid ingevoerd, aangekweekt, en beschermd hebben, om er zig, ten opzigt van den geest- wereld- en huislyken staat, als *braave patrioten* van te bedienen, namelyk, *hanne gebeden verhoorlyker, en hunne wetten aanminniger* (d), *het volk deugdzaamer en beschaafder, en dus de samenleving gelukkiger te maaken.*

a) B. v. Wolf, polit. §. 391.

b) idem, Oratio de Sinarum philos. pract. pag. 99. sequ.

c) Beschreibung des Siamischen reichs, tom. i. pag. 519. Theon Snirnaus, cum notis Bulialdi.

d) Rollin, hist. ancienne. tom. X. pag. 169. Matheson, mus. Patriot, pag. 28. 130.

§. 271.

De geleerde *romeinsche* Koning, *Nama*, keurde het zingen van fraaie liederen voor dienstig; zelfs de oude stemmige *Cato Censorius* zal de zang-onst in waarde hebben gehouden. De voornaamste wetten, geboden der twaalf tafelen genoemd, moesten met luider, lieflyker stemme worden gezongen, ten einde dezelve den volkes te vasten in 't geheugen te brengen (a). Op saterdagen zongen de oudste zonen, onder verelling van fluiten, van de doorlugtige daaden der voorvaderen (b). Men ontmoet by de geschiedschryver al zo wel lofreden van uitmunten muzykanten, als van zodanige redenaaren; verscheiden voornaame Romeinen worden als goede snaarspeelers gepreezen; de namen der zangers, die de comedien van Plautus en Terentius hebben gespeeld, zyn geboekt, en in de *ampelen* stondt de Muzyk in zulk een hoogagting, dat de offerpriesters zelve Kapelmeeesters waren (c). Vyders, de oude Romeinen gebruikten iederlei soort van *treur-muzyk*; *epicedia*, by de uitvaart; *epitaphia*, by 't graf; en *noenien* by 't verbrennen der lighaamen (d). Het getal van uitspeelers wierde hier eindelyk zo groot, dat de regeering, volgens Tullius berigt, verordende, dat voortaan niet vyftien, te moeten vergenoegen. *Justinianus* ordeneerde, tot de lykklagten zingende en spelende vrouwsperfoonen te gebruiken; ja, men leeft zelfs van muzykstukken, die naderhand ter eere der overledenen gehouden, en

a) Cicero, de lege, lib. 2.

b) idem, tuscul. quaest. lib. 1.

c) Gueletière, athenes ancienne et nouvelle.

d) Scaliger, lib. 1. Poet.

en *novendinales* genoemd wierden (e). In 't 415 de jaar naa de stigting van Rome, ontboodt men de beste fluitspeelers uit Toscanen, tot versterking der *tempel-muzyk*; 145 jaaren daar naa, tot groote *gasteryen*, uit Sicilien en Napolis, eene menigte zang- en speelkonstenaaren, welken de regeering aanzienelyke voordeelen aanbodt, by aldien ze zig aldaar met der woon wilden begeeven; en eindelyk liet de borgemeester *Manlius* de beste muzykanten uit geheel Griekenland overkoomen, ten einde deftige *Kamer-* doch inzonderheid *toneel-muzyk* op te regten. Toen ging de vreugde eerst regt aan: want, niets kwam den wellustigen Romeinen bekoorlyker voor, en bevorderde krachtiger den aanwas der *Muzyk*, dan de lustspellen of *comedien*. [f].

e) *Mattheson*, patriot, pag. 84.

f) *Histoire de la musique*, tom. 1, chap. 9.

§. 272.

Ten tyde van JULIUS CÆSAR telde men te Rome by de 12000 zangeressen, zangers en speel-lieden. Dit was nog niet te veel voor 22000 tafelen, die deeze Keizer eens op de straaten van Rome den volke dekken, en met de keurlykste geregten en dranken bezetten liet. Keizer AUGUSTUS was niet alleen in 't zingen zeer ge-oeffend, maar hieldt zelfs nog op zyne oude dagen eenen *phonaſcus*, of stemleider, ten einde in voorvallende opentlyke redevoeringen zig des te bevalliger en nadrukkelyker te uiten. Onder zyne hofbedienden bevondt zig een dwerg, niet boven 17 pond weegende, die keurlyk zong, en den Keizer gestadig op 't toneel moest ver-zellen. *Augustus* moedigde hen, die elkander in theatralitche konsten kwamen te overtreffen, door

oor groote belooningen aan, en klapte met de handen, wanneer hem iets zonderling geviel: dus maakte het *klappen* en fluiten by de Muzyk in gebruik. Ondertuffchen, men dorf niets aan 't volk vertoonen, ten-zy het altoorens door geommitteerde uit de regeering, de zogenaamde *huwmeesters*, onderzocht en goedgekeurd was. Keizer TIBERIUS maakte een byzonder ampt aan het uitvinden en beftieren der vermaakelykeden (a), draagende het zelve eenen *Cafonius Prius* op. Keizer CALIGULA, die zeer fraai zong, en wiens gunfteling, *Nestor*, een treffelyk zanger en tooneelfpeeler was, liet ook eene meigte muzykkonftenaars uit *Asia* ontbieden, en in zyn paleis logeeren. Keizer CLAUDIUS plagt en Muzykanten, boven de gewoone premien, elfs goude Kroonen te vereeren. Keizer NERO wees der Muzyk, reeds in de vyf eerfte jaaren zyn er pryffelyke regeering, bykans ongelooflyke eer. Hy oeffende er zig namelyk dag en nacht in; ging liefst met Muzykanten om, zo dat men, om by hem zyn hof te maaken, verder niet behoefde, dan in de Muzyk uit te munten; hy erfcheen, zekerlyk, tot groot nadeel der waarlygheid van zynen ftaat, in theater-kleederen op tooneel; tekende zynen naam in 't boek der fterfpeelers van profeffie; ja, liet een lier, befeffens zyn beeldtenis, in de gedaante eenes cierspeelers, op geldfpecien ftaan. Voorts, 't is bekend, dat de ontaarde Nero hen, die hem in openlyke ftrydspellen de loefaftaken, liet omfprengen, en, ftervende niets meer beklagde, als dat de wereld in hem zulk een groot Muzykant kwam te verliezen. Keizer GALBA, zyn opvolger, gaf eenen vermaarden fluitspeeler, dien

Quintus Sertorius Nero
a) nog hedendaags onder de benoeming van *master of the revels*, en, *intendant des plaifirs*, bekend.

Nero 5000 pistoolen zou hebben geschonken, drie ryksdaaler (b). Keizer VESPASIANUS, hoe gierig hy ook was, belteedde nog vry wat aan de Muzyk (c). Keizer M. AURELIUS liet zig door Geminus Coemœdus, den vermaardsten Muzykant van 't geheele ryk, in de Muzyk onderwyzen. Keizer ALEXANDER SEVERUS zong keurlyk, doch vergunde slegts zynen hof bedienden van hem te moogen hooren (d).

b) *Histoire de la Musique*. tom. 3. pag. 174.

c) *Suetonius*, in *vita Vesp.*

d) *Printz*, *mul. hist.* cap. 8.

§. 273.

Het ontbrak hier ook niet aan goede muzykaale auteurs: in 't 118 de jaar naa Christus geboorte bloeide zeker *Dionysius*, die, wegens 82 opgestelde muzykboekjes, achtings halve, als of hy de konst alleen bezat, *Musicus* wierde bygenaamd. In 't jaar 139 kwam de voornoemde scheidsman *Ptolomeus* opdaagen [§. 269]; vervolgens, de vermaarde *Plutarchus* (a), en omtrent het einde van de vyfde eeuw, de geleerde, rampzaalige rommeinsche borgemeester *Boethius*, die de voornaamste muzykaale geschriften der Grieken te eerst in 't latyn vertaalde, en vyf boeken over de Muzyk ichreef (b).

a) met zyn *compendium de Musica*.

b) deeze verscheenen 1491 te Venedig in den druk.

§. 274.

Uit deeze bygebragte staaltjes blykt genoegzaam dat de geene, die, op 't woord van éenen *Cornelius Nepos*, zig verbeelden, en in doorwrochte geschriften voorgeeven, als of de Muzyk by de

Romei

omtrent in verachting ware geweest (a), kwaadlyk yn onderrigt: inmiddels, 't is zekerlyk waar, at zy er op verre na zulk een deftig gebruik, elyk de voornoemde natien, niet van maakten, maar, de konst meer tot ydelheid, weelde en pracht, en tot bevordering van goede zeden deeden verrekken.

a) *Musica apud Græcos in magno honore, apud Romanos in contemptu fuit. H. Coringii Opera, Ed. Goebel, tom. 1. not. 1. pag. 10. § 14. apud Romanos non decuit principes. ibid. tom. 4. § 20. pag. 34.*

§. 275.

Laat ik hier ook van verscheiden voorbeelden, at de Muzyk zomwylen de harten verwurde om van een reukeloos voorneemen af te staan, één bybrengen: men leest zelfs van geld- en bloedgierige banieten, die zekeren treffelyken zanger, stradel genoemd, tot wiens vermoording zy naar Rome waren gezonden, alvorens in de Opera zingen hooren, maar, door zyne konst zodanig vierden geraakt, dat ze, gantsch tegen hunne gewoonte, eenpaarig beslooten van hem te spaaren, en slegts by 't uitgaan van de Opera in 't oor te luisteren, terstond Rome te verlaaten, 't welk deeze, zonder dat men 't hem tweemaal behoefde te zeggen, met dank aannam, hoewel ny naderhand te Turin doodelyk gequetst, en eindelyk op 't bed om 't leven gebragt wierd, door andere bloedhonden, die zyne Muzyk niet vadden geboord.

Histoire de la Musique, tom. 1. pag. 41.

§. 276.

In de vyfde eeuw geaakten eindelyk de

vreeffelyke geesselen der Romeinen, namelyk, de Hunnen, Gothen, Wenden, en andere barbarische volken, die geheel *Italien* zodanig overheerden, en 't onderste boven keerden, dat niet alleen de *Muzyk*, maar alles, wat naar een wetenschap en konst geleek, een byna onherstelbaar verlies kwam te ondergaan, t' eenemaal wierde vernield, en over tweehondert jaaren in 't graf der vergetelheid bedolven bleef, by welk ongeval de oorspronkelyke muzykaale geschriften der Grieken mede verlooren gingen.

§. 277.

Dit alles noemen zommigen, die de muzykaale geschiedkunde in drie tydperken verdeelen, de *eerste periode*. Deeze bevat dan omtrent 4000 jaaren, en wordt zo verre uitgerekt, om dat wy des te minder naauwkeurig berigt ontmoeten, hoe afgelegener de tyden zyn. De *tweede*, begint met de sevende eeuwe; toen Paus *Gregorius Magnus* aan 't roer kwam, en strekt zig uit tot 1600, bevattende dus 1000 jaaren; eene tyd, in welke de *Muzyk* zig in een vry slegte staat bevondt, aangezien de monniken haar als in pacht hadden; tot er eindelyk in 't begin der tegenwoordige, *derde periode*, die, niet tegenstaande het minder getal van jaaren, de meeste stoffe aan de hand geeft, zekere merkwaardige veranderingen voorvielen, welker vrugten wy nog hendaags bewonderen.

Mattheson, capelmeester, pag. 23. § 20-22.

§. 278.

In 't jaar 725 kwam *Johannes DAMASCENUS*, een Syrische monnik, met allerhande nieuwe mu-

Muzykaale tekenen en bewoordingen in *Italien* pdaagen, in meening van de zaak gemakkelyker en duidelyker voor te stellen, gelyk men tog de methode der Grieken, die hunne 7 klinkers tot de benoeming der toonen gebruikten, overlang had vergeeten, en de 15 letters, van A tot Q,ertyds by de Latynen gebruikelyk, door *gregorius*, die de 7 eerste tot dien einde toereikende oordeelde (§ 109), reeds waren afgeschafft. Deeze reformateur verkreeg wegens zyn uitnemenend zingen, en, de fraaie voizen, met welke hy de psalmen der oostersche Kerken had voorzien, den bynaam *melodos*, of zanger; doch zyne tekens maakten zo weinig opgang, dat men veel eer het lettergebruik, de zogenaamde *tabalatur*, verkoos, en kort daar naa de seven natuurlyke toonen, a, b, c, d, e, f, g, op *seven streken*, misfchien in overeenkomst met de gewoone evenfnaarige citeren, door *punten* klaarer poogde aan te duiden.

§. 279.

In *Engeland* bloeide omtrent den voornoemden tyd de eerwaardige BEDA, die, zo wel mondelyk als door twee geschriften (a), de Muzyk aldaar zegt uit te breiden. In 't jaar 940 bragt DUNSTAN, een monnik, en naderhand bischop van Canterbury, de eerste bekende VIERSTEMMIGE COMPOSITIE te voorschyn, weshalve hy dan, by zommigen, voor de uitvinder der veelstemmige harmony wordt gehouden (§ 258); echter, deeze fraaie uitvinding maakte, wegens gebrek van tekenen tot duidelyke en gemakkelyke uitbeelding vereischt, des tyds weinig opgang.

a) *Musica quadrata* en *musica theorica* genoemd.

In 't jaar 1024 verscheen in Italië op 't muzykaal tooneel de befaamde monnik GUIDO ARETIN, Mahomed van menig muzykoeffenaar, bestaande des zelfs voornaamste muzykaale heldendaaden in de volgende drie dingen. Vooreerst, bemerkende, dat er op 5 streepen en haare 6 spatien reeds 11 punten plaats hadden, daar zyne tydgenooten op 7 streepen slegts 7 punten wisten te bergen; hy vondt het nootengestel, of het zogenaamd *Systeema*, van 5 streepen uit, 't welk nog hedendaags, als onverbeterlyk, in de geheele muzykaale wereld wordt aangemerkt. Ten tweeden, misschien van Dunstan's vinding iets vernooten hebbende, hy kwam met veelstemmige harmony voor den dag. Daar nu de oude monniks-nooten uit enkel *punten*, zonder steelen, bestonden, en er nu in 't opmaaken van een bas tegen een voize, *punten tegen punten* te staan kwamen, de benoeming CONTRAPUNCT raakte in gebruik, die hedendaags niet dan *samenstemming* in 't gemeen betekent, schoon men eenige zeer konstige, harmonieuze muzykstukken, onderscheidings halve, *dubbélde contrapunt* benoemt. Guido heeft dan de eer van de *uitvinder des contrapunts* te heeten. Ten derden, hy stelde in plaats van de viertoonege orde, of de *tetrachorden* der Grieken, in 't diatonyke klankgeslacht [§ 139] uit B, c, d, e; e, f, g, a enz. bestaande, eene festoonige, of *hexachorden*, in; G, A, B, c, d, e, die in den derden graad den grooten halven toon, en in de overige graaden geheele toonen vervangen, zouden namelyk, in dezelfde orde, aldus worden verplaatst, c, d, e, f, g, a. f, g, a, b^{mol}, c, d. g, a, b, c, d, e. c, d, e, f, g, a. f, g, a, b^{mol}, c, d. g, a, b, c, d, e. Tot de benoeming deezer too-

tonen ontleende hy uit zeker latynisch lofzang, er eeren van sint Jan opgesteld (a), de 6 letterreepen *ut, re, mi, fa, sol, la*, en paste dezelve er op toe, ten einde een Zangoeffenaar, eensdeels, of hy misschien nog niet ter deeg konfpreeken, de vyf klinkers a. e. i. o. u, in dezelve opgeslooten, klaarlyk uiteen, en, anderdeels, voor het zingen van *mi, fa* de halve toonen van de geheele, naauwkeurig onderscheiden leere (b). Dit festoonig systeem is, behalven in Italië, veer afgeschafft, zederd wy by *octaven* rekenen, en, in ieder grondtoon t'elkens op *acht natuurlyke toonen* hebben staat te maaken. In Neerland heeft men desselfs gebrek reeds in 't begin der voorgaande eeuw bemerkt, en dieshalve de seven lettergreepen *bo. ce. do. ga. lo. mi. ni.* verkooren (c); gelyk dan het hedendaags gebrukelyke *ut. re. mi. fa. sol. la. Ci. ut*, eerst voor omtrent 80 jaaren in Vrankryk ingevoerd (d), met de festoonige orde van *Aretin* eigentlyk niets gemeen heeft. Inmiddels, het is zeker, dat deeze monnik, de leerwyze van zynen voorganger *Damasceenus* merkelyk verbeterde, en, zig tot bevordering van den verderen aanwas der konst alle verzinnelyke moeite gaf, gelyk hy dan, om de blinde muzykaale wereld te verlichten, op eigen kosten,

Q 4

a) aldus beginnende:

UT queant laxis

Mlra gestorum

SOLve polluti

REsonare fibris

FAMuli tuorum

LABii reatum

sancte Johannes!

b) Volgens den ouden canon: *mi, fa, est tota musica.*

Zekerlyk is er hier aan de kennis der geheele en halve toonen veel gelegen [§ 120]; doch, deeze dingen behooren slegts tot het muzykaal A. B. boek.

c) *Printz*, mus. hist. pag. 131.

d) *Histoire de la Musique*, tom. 1. pag. 17.

kosten, geheele landen doorreisde, by welke gelegenheid verscheiden bischoppen over de herstelling der vervallen konst met hem raadpleegden; en eindelyk wierde hy door Paus *Benedictus* naar Romen beroepen.

§. 281.

In 't jaar 1480 vertoonde *Francesco Beverini* te Romen de eerste Opera, handelende van Pauli bekeering, zederd welken tyd aldaar nooit *carneval* zonder diergelyke toneelspeelen is gehouden.

§. 282.

In 't jaar 1552 (a) kreeg *Jean de Meurs*, Doctor van de Sorbonne te *Parys*, den gelukkigen inval, dat men uit de beide door Guido ingevoerde b tekenen, het ronde en 't vierkante, allerhande ligt bevattelyke, en weinig ruimte vereischende tekens, tot stipte aanduiding van de bepaalde duurzaamheid der toonen, kost opmaaken; dat namelyk een zelfde teken door de *standplaats*, in betrekking tot den muzyk-sleutel; de *hoogte en laagte*, en telfens door de *figuur*, of verschillende gedaante, de *lengte en kortheid* der toonen kost uitbeelden, daar anders, in de tabelatuur, de tekens tot aanduiding der maat vereischt, doorgaans meer ruimte innamen, dan de letters zelve. Dus kwamen de hedendaags gebruikelyke MUZYK-NOOTEN aan 't licht, schoon men de zogenaamde *grootte nooten*, van 2, 4 en 8 maat,

a) *Histoire de la Musique*, tom. 1. pag. 16. *Kircherus* stelt hier, in *musurgia*, lib. 1. cap. 1. het jaar 1220; doch, er is geen twyfel, of *Bonner*, auteur van 't eerste deel deezer historie, heeft er nader brieven van gehad.

uit het vierkant b. gesprooten, vervolgens weer
 affschafte; eene vinding waarlyk, die der Muzyk
 eensklaps eene wonderlyk fraaie gedaante gaf,
 door geheel Europa, als overheerlyk en onver-
 beterlyk aangemerkt, blydelyk aangenoomen en
 ingevoerd wierd.

§. 283.

In 't begin der voorgaande eeuw vondt Lu-
 dovicus VIADANA, een konstryk Organist in Itali-
 en; den zogenaamden GENERAAL-BAS uit, tot
 merkelyke verligting der muzykaale praetyk;
 daar men voorheen de harmony tot ondersteu-
 ning van Concerten op clavieren vereischt, eerst
 uit de partituuren opzoeken, en noot voor noot
 te papier stellen, of, volgens den term der Orga-
 nisten, *afzetten* moest. Boven dien, deeze nieuwe
 ontdekking wierde in 't gemeen van groote nut-
 tigheid bevonden, om dat ze de natuurlyke har-
 mony bevattelyker maakte, en men dus ongelyk
 gemakkelyker en eerder een klaar begrip van en
 eené hebbelykheid in de muzykaale compositie
 en fantasia kost verkrygen.

§. 284.

Hier begint nu de tyd, alwaar wy nader be-
 rigt, en meer vermaarde *neerlandfche*, *fransche* en
duitsche, dan *italiaanfche* muzykkonstenaars ont-
 moeten, gelyk inzonderheid *Brabant* toen een
 regt muzykaal kweekfchool is geweest. In-
 middels, 't geene, wat de volmaaktheid der Mu-
 zyck voornamentlyk konde bevorderen, en in
 der daad bevorderde, was dit, dat de *goede fmaak*
 herleefde, eerst in de dicht- en redenrykkonst,
 en vervolgens, door aanmaaning van verftandige

toehoorderen, ook in de *Muzyk*. Onze voorvaderen spaarden waarlyk geen moeite, maar zогten hun heil enkelyk in de harmony, en lieten het zomtyds zo bont door elkander loopen, dat men den kok naauwlyks van den kelder kost onderscheiden. Ze vonden kreeftzangen uit, die men rechts en links gebruiken, ja, op allerhande wyze keeren en wenden konde, gelyk menig vaarfemaaker zig des tyds met vaarzen, die op 't oog, pyramiden, ladders, inktkookers, huizen, menschen en dieren moesten vertoonen, affloofde. De Componisten leerden nu begrypen, dat de cierlykheid niet in de grootheid, maar de grootheid in de cierlykheid bestaa; dat ze niet voor 't oog, maar voor 't gehoor en 't verstand dienden te werken; dat het niet zo zeer aankoome op bonte nooten, op blokken, en op konstig samengestregelde harmony, als, op spreekende toonen, talent en uitmuntende melody; kortelyk, dat de waare schoon- en verhevendheid slegts gelegen zy in het natuurlyke. Men schafte dienvolgens verscheiden muzykaale dwaasheden af; de styl wierd van tyd tot tyd vloeyender, en er kwam meer geest en leven in de *Muzyk*.

§. 285.

De ITALIAANEN leerden nu hunne groote voorregten kennen, en er gebruik van maaken. Na dat namelyk de vermaarde CARISSIMI, cantaten, uit Arien en Recitativen bestaande, uitgevonden, en treffelyke scholieren in de compositie gemaakt had, verscheenen er in Italië vocaal- en instrumentaal-stukken, inzonderheid Opera's en Sinfonien, van een aanminniger, verhevener en vloeyender trant, dan er tot nog toe waren bekend geweest. Alle deezen wisten de Italiaanen ook

ook op eene weergalooze manier uit te voeren, als zynde niet alleen in 't bezit van de keurlykste zangstemmen, die men aldaar in eigene kweekfcholen, ten kosten van den lande opgeregt, van der jeugd aan met de uiterste zorgvuldigheid, ja, door natuur- en onnatuurlyke middelen, had tragten te volmaaken; maar ook in 't gemeen, van eene zeer gevoelige gesteldheid; uit kracht van *sanguinisch-melancholisch* temperament, aan allerhande hartstogten vatbaar, endus tot vrolyke en droevige muzykstukken even bekwaam. Hunne voedsterlingen, van de gave der vrymoedigheid geenzins misdeeld, en buiten land's gezonden, behaalden allenthalve goedkeuring, lof en bewondering, gemerkt ze de beste zangers van andere natien in allerhande opzigt overtroffen. Zongen ze een *vrolyk* air, het hart scheen hen van blydschap te lachen; een *droevig*, ze gelieten zig als van angstvalligheid overstelpt, en zongen den toehoorderende traanen uit de oogen; hoedanige wyze van het maatgezag te bezielen, en er door als te betoveren, wanneer en zo lang men zulks goedvindt, anderen, inzonderheid den stemmigen noord- en ooterschen volken, genoegzaam onnavolglyk voorkwam. Dus wierden de italiaansche virtuosen met er haast bekend, vermaard; greetig gezogt, en als een noodzaakelyk luisier der hoven aangemerkt: althans, alle harmonische schatten, die men elders ontmoerde, wierden, als min vloeyende en verheven, door den glans der italiaansche Muzyk eerlang verdoofd.

§. 286.

De FRANSCHEN, gewoon noch genegen om zig naar de Italiaanen te rigten, maakten insgelijks, op hunne wyze, Opern, Cantaten, Sonaten, Sin-

Sinnfonien en Concerten; vonden onder anderen de *Ouverturen* uit, en fcheenen in de *instrumentaal-muzyk* in der daad iets boven geene vooruit te hebben; gelyk ook hunne *chansons* allenthalve liefhebsters vonden. Ja, het noodlot schonk hen, in 't jaar 1647; den Italiaan LULLY (a), die, vinding en edle eenvoudigheid wonderlyk fraai te paaren, en zig naar de geene, by welke hy zyn hof tragde te maaken, ongemeen wel te schikken weetende, het orakel der *fransche Muzyk* wierd.

a) *Histoire de la Musique. tom. 3. 4. Contes de la Fontaine. tom. 2.*

§. 287.

Hoe het des tyds met de nationaal-muzyk van GROOT-BRITTANJE zy gesteld geweest, daar omtrent hebben wy, om nu van de vrolyke Giquen, Hornpypen, en andere klugtige airtjes, niet eens te gewaagen, gantsch weinig berigt, nademaal van de vermaardste engelsche componisten, *Butler, Morley, Bacon, Bridlington, Dowland* enz. slegts deeze laatste, in 't jaar 1619, eenige werken voor de luit heeft uitgegeeven. Men vindt in de westmunster kerk te London een graffschrift, eenen *Pourcel*, fransman van geboorte, misschien door een goed vriend, gesteld, van den vleyenden inhoud, dat hy naar die zaalige plaats zy verhuist, alwaar alleen zyne harmony kan worden overtroffen (a); inmiddels, de Italiaanen hebben raadzaam ge-

a) Here lyes Henry Pourcel, who is gone to that blessed place, where only his harmony can be exceeded. He deed in the year of our Lord 1696. Dat van *Corelli*, in de Petri Kerk te Romen, luidt kortelyk aldus: *Corelli, princeps musicorum.*

reacht, zulk een gezegend land niet voorby te
gaan, maar zig er in te voegen, en, gelegenheid
gevonden van er de Franschente doen delogeeren.

§. 288.

Het stond dan, in 't midden der voorleden
eeuw, alleen tusschen de *italiaansche* en *fransche*
Muzyk, en hoewel geene in der daad meer te-
der- en aanminnigheid insloot, dan blydschap
verwekte, ze kreeg evenwel van echte kenners
op verre naa de meeste stemmen, zo dat *Italien*
voor het *muzykaal paradijs* werd verklaard. De
goede smaak vond weinig aardigheid aan chan-
sons, bykans aan één algemeene voize vatbaar
schynende; ja, de *fransche* Muzyk in 't gemeen,
vertoonde geenzins den vindingryken geest der
Italiaanen, die zig, als onuitputtelyk, ieder moment
in andere gedaantens hervormt. Men vindt de
fransche tooneelen, alwaar zelfs de danskonst
haare rol speelt, gemeenlyk fraaier verciert,
maar oordeelde, dat in *Opera's*, als muzykaale
hooge scholen, de ooren inzonderheid dienden
te gast te gaan; en, dat veel ondermengde choo-
ren de gedagten meer verstrooyen, dan by elkan-
der houden, ja, aan keurlyke zangstemmen de
gelegenheid, zig in haare volle kracht te vertoo-
nen, beneemen. Aangaande de uitvoering, men
vondt dezelve by de *Franschen* vry naauwkeurig,
doch alleenlyk dan, wanneer ze de stukken om-
trent van buiten wisten, daar, in tegendeel, de
Italiaanen voor de vuist kunnen treffen, en zulks,
zonder te *galoppeeren*, of zig van het ingeslaagen
spoor der maat eenigzins te verwyderen. De
meeste beschaafde natien verkoozen derhalve de
italiaansche Muzyk; eenige nabuurige, en de
Dames in 't gemeen, de *fransche*; en zommigen

scheen de *mengeling* van deeze beide raadzaamst, gelyk dan de Italiaanen en Franschen naderhand zelve, zonder het juist woord te willen hebben, iets van elkander hebben overgenoomen, hoewel zulks geenen, gemeenlyk beter, als deezen, ter hand staat.

§. 289.

Ondertusschen, hier kwam, onder anderen, billyk in overweëging, of de menigvoudige herhaaling en uitrekking der zangwoorden, by de Italiaanen zeer gebruikelyk, den zin niet merkelyk verduisterden, en de paalen van 't natuurlyke vry te buiten gingen, gelyk tog menig Air bykans geëindigt is, voor een schrander toehoorder eens te ontdekken vermag, waar de muzykaale redenaar van praate. Weerom, zeker volgeestig fransch auteur vereischt onder anderen, de Italiaanen mogten er wel wat meer vlyt aan besteeden (a), en legt zynen landslieden te last, dat ze de hartstogten te sterk gaande maaken, en den geest zodanig in verwarring brengen, dat men de vryheid van te onderscheiden, welke de Italiaanen ons overig hebben gelaaten, om in de welgegronde toestemming der toehoorderen de zekerheid hunner verdiensten te vinden, zelfs verliest (b).

- a) O vous chantres fameux, grands maitres d'Italie, qui de ce livre ouvert faites votre folie, apprenez que vos chants, pour leur perfection, demanderoient un peu de repetition. Si vous n'entassiez point passage sur passage, à chanter proprement si vous donniez vos soins, les méchans connoisseurs vous admireroient moins, mais aux gens de bon goût vous plairiez davantage.

St. Evremont, oeuvres mêlées, tom. 2. pag. 549.
Ed. Lond.

b) Les françois remuent trop nos passions, ils mettent un si grand desordre en nos mouvemens, que nous perdons la liberté du discernement, que les Italiens nous ont laissé, pour trouver la sûreté de leur mérite dans la justesse de nos approbations. Ibid. pag. 433.

§. 290.

Dusdanig een ruim veld tot nabootsing en verbetering geopend zynde, verkreegen zommige DUITSCHERS, eensdeels, wegens de onverzettelyke geduld en neerstigheid, hen lieden voor anderen zigen, en anderdeels, om dat ze zig niet ontzagen, by de Italiaanen en Franschen op een of andere wyze ter school te gaan, gelegenheid, aan de muzykaale wereld tot *wonderen* te verstreken. Het geene, waar in de Duitschers boven anderen uitmunten, slegts elkander nabootsen, zonder aan uitheemschen iets verschuldigt te wezen, zyn eenige doorwrochte *Clavier-* en, by de protestanten gebrukelyke, *Kerkstukken*, doch omtrent al het overige, betreft het zekerlyk, min of meer, *nabootsing* der geener, welke hen overlang hebben voorgewerkt. Dat ze echter in deezen ongemeen wel slagen, uit alles de quint-essenz trekken, en zomwylen hunne modellen verre overtreffen, daar van is men zelfs in Italien en Vrankryk genoegzaam verzekerd. Ja, misschien heeft de uitvinder van het oude italiaansch spreekwoord: *een geitaliaaniseerde duitscher, is een drommel in der nacht* (a), klaar voorzien, wie den Italiaanen eindelyk de loef konde afsteeken. Immers, het vooroordeel dat alle italiaansche Muzyk, als zoodanige, alleen fraai, en boven die van alle andere natien voortrekkelyk zy, uit gebrek van genoegzaame onderscheiding tusschen het *verhevene* en *buitenspoorige* gesprooten, is dikwils niet alleen

a) Un tedesco italianisato e un diavolo incarnato.

alleen tot groot nadeel van hen, die het werk doen, terwyl een soort van een Italiaan met de buit gaat stryken, maar insgelyks tot groot nadeel der Muzyk in 't gemeen, uitgevallen.

§. 291.

Men vergelykt dan de vier voornoemde natiën, ten opzigt van Muzyk, aldus (a): de *Italiaanen* zyn best tot de uitvoering; de *Franschen* verlustigen best; de *Duitschen* componeeren en werken best; de *Engelschen* oordeelen best. De *Italiaanen* toonen zig verwonderenswaardig; de *Franschen*, beminnellyk; de *Duitschen*, onvermoeid; de *Engelschen*, billyk. De *Italiaanen* zyn vernuftig; de *Franschen*, geestig; de *Duitschen*, grondig; de *Engelschen*, besleepen. De eerste, verheffen de Muzyk; de tweede, brengen er leven in; de derde, maaken er veel werk van; de vierde, leggen er dapper wat aan te kost. De *Italiaanen* zyn dienstbaar aan de Muzyk; de *Franschen* gebruiken haar tot een speelgenoot; de *Duitschen* ontleeden haar; en aan de *Engelschen* is zy dienstbaar. De eerste, hebben veel invallen; doch besteeden er opzettelyk weinig vlyt aan; de tweede, vergen zig ook vooral niet te veel; de derde, zyn vindingryk en zeer werkzaam; de vierde, hebben den fynsten smaak. De *Italiaanen* surpreneeren, of verrassen; de *Franschen* charmeeren, of bekooren; de *Duitschen* studeeren; de *Engelschen* recompenseeren. In *Italien* en *Vrankryk* is wat te hooren, en te leeren; in *Engeland*, wat te verdienen, en in 't duitche vaderland laat het zig best verteeren.

a) *Mattheson*, *Orchestre* I. pag. 211. 219.

§. 292.

De muzykaale geschiedkunde levert verscheiden voorbeelden van ryke, veredelde Muzykanten. Men zeid gemeenlyk, dat zegroote stukken geld verdienden, toen er nog groote nooten [§ 282] waren, doch, net kleine, zig moeten vergenoegen, zederd de nooten zodanige zyn geworden: laat ik inmidels tot wederlegging van het wanbegrip, als of de Muzyk eene armoedige professie zy, een paar onlangs voorgevallen exempelen bybrengen, zonder te ontkennen, dat de Italiaanen het kunstje, om er winst mede te doen, beter dan anderen schynen te hebben begreepen. LULLY, die in de qualiteyt van Keukenjong in Vrankryk was gekoomen, maar, wegens uitneemende hoedanigheden, in 't jaar 1672, tot Surintendant der Koninglyke Muzyk, en tot Raad-Secretaris des Konings verheven wierd, liet, 1687, by zyn versterf, 630000 livres in baar goud naa (a). En de puikzanger FARINELLI, die voor weinig jaaren te London zomwylen van één benefyt-opera 5000 pond sterling, of 55000 gulden hollandsch, plag te trekken, verkreeg in 't jaar 1737 van 't Spaansche hof eene jaarlykse pensien van 14000 ryksdaalders, benevens eene koets op 's Konings kosten, overheerlyke geschenken, en de ridder order (b).

a) Histoire de la Musique. tom. 3.

b) Mattheson, capelmeester. pag. 27.

§. 293.

De Muzyk heeft in alle ryken der beschaafde wereld niet alleen eene ontelbaare menigte verstandige, privaat-persoonen, maar ook zodanige regenten van den eersten rang, tot beschermheeren gehad. Zonder eens

R

re

te gewaagen van JACOBUS *de eerste*, Koning in Schotland, die het op alle bekende instrumenten den bedrevensten muzykanten zynes tyds konde houden (a), en van verscheiden nog levende hoogvorstelyke perſoonen, welker uitneemende muzykaale bekwaamheid aan de wereld tot bewondering verſtrekt, ik zal nu ſlegts een douzyn *Chriſtelyke Keizers*, zederd de achtſte eeuwe in de Muzyk vermaard geworden, optellen. CAROLUS MAGNUS [§ 255], liet op verſcheiden plaatzen eigene *muzykſchoolen* oprechten; ging zelf te koor, ſpeelde mede in de hoofdkerken, maande andere vorſten daar toe aan, en liet zynen fraulinnen dogters daagelyks drie uren zangoeffening houden. THEOPHILUS componeerde fraaie muzykſtukken, en beſtierde derzelver uitvoering; ja, vereerde zynen muzykanten tot verder aanmoediging eens honderd pond zilver; een aanzienelyk kapitaal waarlyk in de negende eeuwe. LUDOVICUS PIUS ontſloeg eenen wegens verradery gevangen zittenden biſchop, om dat hy in de hegtenis éenen deſtigen lofzang had gecomponeerd. THEODOSIUS *de derde* zong 's morgens en 's avonds geestelyke liederen, latende t'elkens door eenen hellebardier zyne onderdaanen tot dezelfde pligt vermaanen. OTTO *de eerste* ſpeelde mede in Kerkmuzyk. HENRYK *de tweede*, en zyn gemaal *Kunigunda*, zongen er mede, uitgedoſt in eigene koorrokken, die nog hedendaags te Merſeborg bewaard en vertoond worden. CONRAD *de tweede* ſchreef een geleerd boekje over de Muzyk, en componeerde allerhande figuuralkſtukken. MICHAEL liet te Conſtantinopel een orgeltje van maſſiv gouden pypen maaken. MAXIMILIAAN *de eerste* hield zo veel muzykanten dat

a) Phil. Camerarius, oper. ſubciſiv, cent. 3. 97.

at het , volgens Cuspinianus , die desselfs even beschryft , aan 't hof er van kriede. FERDINAND de derde was in de compositie, en LEOPOLD, in de Muzykkunde zeer ervaaren. CAREL de sesde speelde in 't jaar 1724 te Weenen, geduurende eene geheele Opera, op de geboorte eener Aartshertogin gemaakt, den geneaalsbas, uit eene kostelyk gebonden partituur, welke de Keizerin haaren gemaal, by de intrée in 't Orchestre, of zitplaats der instrument-speelers, liet overreiken, terwyl de oudste Aartshertogin mede op het theater ageerde Dit is thans in 't gemeen zeker, dat *deftige Kerk- en oncelmuzyk* de voornaamste steunselen zyn, by welke de Muzyk staan of vallen moet, en by gebrek van de welke er geen volkomen verzederdheid van haare nuttige en aanminnige uitwerkselen, dienvolgens ook geen behoorlyke achtting voor de konst, plaats kan vinden.

b) *Mattheson*, mus. patriot. pag. 12 52.

§. 294.

Allerhande slach van instrumenten hebben tot de zogenaamde KRYGSMUZYK moeten dienen. De Hebreëen gebruikten *bazuinen*, of schuiftrumpetten; de Lacedemonien, *fluiten* en *pypen*; de Cretenzen, *lyren*; de Romeinen, *trumpetten* en *hoorens*; de Parthen, *kopere keteltrommen*; de Indiaanen, *pauken* van dennenhout, van binnen met messingbellen omhangen, en van buiten met osenhuid bekleed, verwekkende een zeldzaam en vreeselyk geluid; de oude Irlanders, *dudelzakken*. De Turken maaken, onder verzelling van *pauken*, *trommelen*, en andere slagtuigen, een afgryzelyk *geschreeuw* van *alla*, *egbir*, *tegbir*, *gaur*,

vur enz. (a). De oude Duitschers gingen zingende ten oorlog (b), en nu zyn er zonder de Christenen, gelyk bekend is, *veldpypen*, *trompetten*, *schalmeyen*, *hoboën* en *bassons* ingevoerd. Voorts men leeft, dat de gezanten der oude Gothen zig met *harpen* in de hand ter audientie lieten geleiden (c), te verstaan te geeven, dat ze *vrede* gedagten te stigten, maar des noods ook tot den oorlog gereed waren, gelyk tog het een en 't ander op deeze instrumenten vry eigenaardig kan worden afgeschetst.

a) *Printz*, *mus. hist.* pag. 178.

b) *Tacitus*, de *moribus Germanorum*.

c) *Strabo*, *geograph. lib.* 7.

§. 295.

De ondervinding leert, dat *muzykaale instrumenten* zeer verschillende werking oeffenen op **DIEREN**. Zangstemmen zullen meest vermoogen op *olyfanten*; zangstemmen, door *snaartuigen* verzeld, op *dolfynen*, gelyk men zulks uit de bekende history van *Arion*, door eenen *dolfyn* behouden aan land gebragt, besluit; citers, op *zwaanen*; *trompetten*, op *paarden* en *beeren*; *waldhoorens*, op het wild in 't gemeen; *dwarsfluiten*, op *haazen*; *allerhande soort van fluiten*, op *berten*; *luiten*, op *spinnen*; zonder nu van *bellen*, *bekkenklank* en *mondharpen*, als 't vermaak van *Kameelen*, *byen* en *duiven* eens te gewaagen. De *vissen* zal men in 't gemeen door *bazuinen* lokken en aan den dans brengen kunnen; doch *forellen* en *Karpers* zullen meest naar klokken, en *kreeften* naar *pypen* luisteren. Dit verstaat zig niet alleen van 't geluid op zig zelve, maar inzonderheid van *maatgezang*: want geen dier, tot het huppelen afgerègt, zal aan den dans raaken, voor het op zyn favoryt-in-

instrument maatgezag hoort (a). Inmiddels, of de arabische *schaapen* van 't geluid der zakpypen vet zyn geworden, gelyk *Strabo* beweert, en of men, in een eigentlyke zin, wilde *dieren* door Muzyk konne temmen, als waar van zelfs *Augustinus* gewag maakt, zulks willen wy juist niet nader onderzoeken.

a) Aangaande de verschillende werking van een zelfde instrument op verscheiden dieren, zeker naamloos schryver verhaalt, dat hy onder 't speelen op een trompet-marine, het gelaat van een kat, hond, paard, ezel, hinde, haan, van hennen, koeyen en zangvogeltjes naauwkeurig gade geslagen en bevonden hebbe, dat de *kat* er gantsch geen werk van maakte, maar in slaap viel; dat de *hond*, zig gelyk een aap op de achterpooten stellende, en op den speeler staaroogende, zekere synigheid scheen te bemerken; dat het *paard*, zig voor het geopende kamervenster begeevende, neerstig luisterde, voor zo verre zulks zonder verandering in zyne graazende bezigheid konde geschieden, schoon de *ezel* zig er in 't minste niet aan stoorde; dat de *hinde*, de ooren opsteekende, zeer oplet-tend scheen, terwyl de *haan* zig by zyne hennen hield, en deeze van 't aardekrabben geenzins aflieten; dat de *koeyen*, naa een weinigje stil ge- staan en den speeler als of ze hem kenden, aan- geschouwd te hebben, terstond haares wegs gin- gen, maar dat de *vogeltjes* tot barstens toe kwin- keleerden. Voyez *Élite des bons mots*, tom. 1, pag. 453. Amsterd. 1706.

§. 296.

Het ryk der dieren levert niet alleen als *alle vier stemmen*, maar ook, verscheiden soorten van *zeldzaame Muzykanten*, en *Puikzangers*.

Roerdampen en raven laten den *bas* hooren; exters en enten, den *tenoor*; koekoeken en

zwaluwen, den *Alt*; nagtegaalen en andere zangvogels, den *Discant*. Onder de zeldzaame Muzykanten rekent men, onder anderen, het indiaanisch dier *Ha*, of *Haut*, door de Spaanjaarden *Perillo Ligerio* (pigritia) genoemd, 't welk de roonen c, d, e, f, g, a, in den gewoonen afstand, door ha, ha, ha, ha, ha, ha, 's nagts onderscheidenlyk, als met menschelyker stemme, voortbrengt (a); desgelyks, de indiaansche aapen, door de Brasilier *Guiribba* geheeten, welke daaglyks eenige maalen vergaderen, eenen kring sluiten, en, naa dat één, die zig als voorzanger in 't midden stelt, zyne stem heeft beginnen te verheffen, eenpaarig zo lange voortschreeuwen, tot hy, Kapelmeeester, eenen wenk geeft van te zwygen, als wanneer ze zig aanstonds dood stil houden, en hem de eer, alleen na te blaaren, overlaaten (b). Wyders, men leeft, dat zeker hond eenes zingenden goochelaars de stem eveneens als zyn meester veranderen, slepen, verheffen, vallen laten, en dus allerhande soort van maatgezing uiten (c); ja, dat een extér eenes barbiers te Romen eene geheele treurmuzyk zingen kost (d).

a) *Kircherus*, *musurgia*, tom. 1. pag. 26.

b) *Erasmus Francisci*, westindianischer lustgarten. pag. 385.

c) *Rorarius*, de animis brutis.

d) *Winkler*, philosophische untersuchung von thieren. pag. 31.

§. 297.

Eindelyk, tot een voorbeeld van *koddige*, *desperate* Muzyk kan de zogenaamde ZWYNEN-ORGEL verstrekken, voor omtrent 300 jaaren, op begeerte van *Lodewyk* de elfde, Koning in Vrank-

Vrankryk, toegefteld. De gunfteling, die er den Koning mede zocht te vermaaken, kocht allerhande groote, middelfoortige, en kleine zwynen, bemerkte ieders natuurlyken galm; en ftelde ze, te zyner tyd, in gantfch naauwe celtjes, alwaar ze door middel van prikkelen, afgeleid van clavieren, die men ordentelyk met de vingeren regeerde, tot de voortbrenging der vereifchte famenftemming wierden aangemoedigd (a). Deeze uitvinding zal miffchien gelegenheid hebben geeven tot die van een KATTEN-ORGEL, naderhand te Romén, volgens de eigenfte konftgreepen, gemaakt (b); welks heerlyk geluid van zulk een heilzaam effect zal geweest zyn, dat zeker podrageus Kardinaal, van alle geneesheeren verlaaten, zo hartelyk er over begoft te lachen, dat hy zig aanftonds herfteld vondt.

a) Petr. *Op-meer*, in op. chonograph; apud *Printz* mus. hift. pag. 196.

b) *Francisci* lustige fchaubühne. tom. I. pag. 38.

Van de WERKING, en de NUTTIGHEID der MUZYK in 't gemeen.

§ 298.

Toonen zyn gedeeltelyk WERKENDE- gedeeltelyk GELEGENHEID GEEVENDE OORZAAKEN.

By de aandoening van toonen ontfangen onze zenuwen zekere *trillende beweeging*, die aan de dierlyke geesten ingedrukt, en tot de harffenen voortgeplant word; *langzaamer beweeging*, naar dat de toonen laager en zwakker, doch *fneller beweeging*, naar dat ze hooger en fterker zyn. Hoe levendiger, onderscheidentlyker, sneller, en meermaalen herhaalde beweeging er nu

by zekere toonen in de zenuwen en dierlyke geesten geschiedt, des te levendiger en klaarer is de bevatting, die er in ons wordt verwekt. Spant men eene snaar slapper, er wordt een laager-feller, een hooger toon gebooren; ja, een zelfde toon luidt ons eveneens, en zommige intervallen worden doorgaans wel andere in tegendeel wanluidende bevonden [§ 164]. In alle deeze voorvallen legt de rede van de verwekte veranderingen, in de eigenschappen der toonen, gevolgelyk, ze zyn *werkende oorzaaken*.

Weerom, **TOONEN KONNEN, AL ZO WEL ALS WOORDEN, TEKENS ONZER GEDAGTEN WEEZEN**; niet voor zo verrezegeluid zyn, of uit lugtdeelen bestaan, maar, om dat zekeretoonen zekere begrippen in ons kunnen verwekken, en deeze, ter gelegenheid dat wy zulke toonen hooren, weer herleven. De verstandige begrippen zelve, leggen in de toonen noch in de woorden, maar in ons: echter, zekere toonen en woorden, om nu van mynen niet eens te gewaagen, kunnen zekerer zin insluiten, door welken, als door een middel-band, menschelyke geesten zig aan elkander ontdekken, invoege dat een toehoorder, der betekenis kundig, of eenig nadenken gebruikende, door behulp dier tekenen juist zodanige begrippen kan verkrygen, als men door hun toedoen in hem poogt te verwekken. Ten deezen opzigt zyn de toonen *gelegenheid geevende oorzaaken*, en de uitwerkselen kunnen, naar maate der verschillende omstandigheden, in de welke een muzykaal toehoorder zig eertyds heeft bevonden, en tegenwoordig bevindt; ja, naar dat zyne verbeelding levendiger werkt, en hy meer- of minder oplettendheid en nadenken gebruikt, grootelyks verschillen.

§. 299.

De ondervinding leert, dat men allerhande hoor- en zichtbare bewegingen, by voorbeeld, ryzen, daalen, trillen, loopen, rusten, staan, vallen, swerven, en ontelbaare andere dingen, ieder op oneindig verschillende wyze, door maatgezag eigenaardig affschetsen, en opmerkenden, welker vlugge inbeelding de begrippen dier zaaken weer doet herleven, zelfs zonder behulp van zangwoorden, bevattelyk maaken konne.

§. 300.

DE LUIDRUGTIGE NATUUR [§ 102] HEEFT ONS TOT UITDRUKKING VAN IEDER HARTSTOGT BYZONDERE KLANKEN AAN. GEWEEZEN. Wat is het gekerm der kinderen anders, als een *Klaaglied*, door ongeneuglyke aandoeningen verwekt? wat is lachen en juichen, als een soort van *blyzangen*? smeeken, vleyen, kyven, spotten, dreigen enz. kooft alles op verschillende wyze tot het gehoor, gelyk het door zekere veranderingen van stemmen geschiedt (a). Zelfs in geluidgeevende dieren ontmoeten wy tekens van zekere hartstogten, daar, by voorbeeld, een *haan*, wanneer hy het daage- raad aankondigt, verandering van weeder voor- spelt, eene hen lokt, en van haar afscheidt, t'el- kens een ander soort van geluid slaat. Schoon wy nu den zin van iemands woorden niet ver- staan, de gemoedsgestalte der menschen kan ons gemeenlyk door 't geluid kennelyk worden, *om dat ieder hartstogt als haare eigene taal spreekt.*

(a) *Gottsched*, critische dichtkunst. pag. 68.

Maatgezag kan de taal eener hartstogt spreken, by aldien het, door 't vuur der verbeelding geteeld, als in sprankelen zulk eener hartstogt bestaat. Dusdanige aaneengeschakelde toonen, door natuur zelve ingegeven, en naar vereisch aangeduid en uitgevoerd, kunnen al zo weinig nalaaten hunne kracht te verspreiden op hen, die er naar gesteld zyn, om dezelve te kunnen aanneemen, als diergelyke voortbrengselen van dichteren, redenaaren en konstschilderen; één woord, één trek, één muzykaal interval, één passage, ontsteekt te mets zekere beoogde hartstogt, wanneer men 't geene, dat men in anderen wil verwekken, zelf levendig gevoelt; de klok van den geest eenes anderen nadrukkelyk te treffen, en verborgene neigingen des harten, door stoffelyke middelen, naar 't leven uit te drukken weet, gemerkt tog alles, wat als van harte gaat, in dat van anderen ligtelyk weer ingang vindt. Wat wonder dan, dat maatgezang, 't welk eene sprekende schildery verbeeldt, vatbaare toehoorderen ontvonke, de gemoederen vermeertere, en, naamenigvoudige overpeinzingen, eindelyk tot eene vierige begeerte en standvastige liefde der voorgestelde zaaken zelve overhaale.

Men noemt de Muzyk te regt klinkende welsprekendheid, eene zinryke, geestige taal, met één woord, TOONSPRAAK. Men ontmoet er niet alleen muzykaale letters [§ 108], en lettergreepen [§ 130] die zig op oneindig verschillende wyze laten samenvoegen [§ 223], maar ook, aaneengeschakelde toonen, die

die in zekere zinscheidingen en perioden [§ 230], 't zy overluid of zagt geleezen [§ 13], iets bepaalds kunnen uitdrukken.

§. 303.

De toonspraak kan, in zeer verschillende graaden, BLYDSCHAP en DROEFHEID verwekken. De blydschap gaat gepaard met uitspreiding de droefheid, met samentrekking der dierlyke geesten, en er wordt zeker graad van blydschap of droefheid gebooren, wanneer en naar maate dezelve of uitgespreid of samengetrokken worden. Daar nu hooge en sterke toonen, in schielyke beweeging en in sprongen voortkoomende, levendiger werking op de dierlyke geesten oeffenen, en, sneller tot de bevassing geraakende, kluarer begrippen verwekken, maar, laage en zwakke toonen, in langzaame beweeging en in naauwe, trapswyze gaande intervallen voortgebracht, wegens flaauwer werking op de dierlyke geesten, langzaamer, en met minder klaarheid tot de gewaarwording koomen, als veroorzaaken deeze, in 't gemeen droefheid, geene, blydschap. Ja, dit is de rede, waarom zekere muzykstukken langzaam, andere, in tegendeel, schielyk zullen gaan, schoen ieder zo verre niet ziet, maar slegts denkt, 't is een adagio, een allegro enz.

§. 304.

De grondtoon over de groote derde [§ 140], worden tot vrolyke en hevige gelyk die over de kleine, tot droevige en tedere gemoedsbeweegingen, in 't gemeen iets bekwaamer gevonden. Hoe gering het verschil tusschen de redemaaten 4-5 en 5-6 [§ 155] ook zy, de groote terts spreidt de dierlyke geesten, uit hoofde van meerder trillingen in eenen zelfden tyd

tyd verwekt, meer uit, en veroorzaakt, wegens meerder gelyke invallingen [§ 180. 181], *levendiger en klaarer*, maar de *kleine terts*, uit tegengestelde reden, *flauwer indrukzelen*. Deeze verscheidenheid wordt grooter, wanneer men beide onmiddelyk achter elkander of daadelyk hoort, of, zig levendig verbeeldt, hoe *naar* de kleine, maar hoe *levendig* de groote terts luidt. Wyders, onder de gemelde ses grondtoonon der Grieken [§ 268], ontmoet men van ieder soort drie, en schoon men dezelve des tyds niet naar de tertsen onderscheidde, maar D, E, en A altoos over de kleine, gelyk F, G en C gestadig over de groote derde gebruikte, geene kwamen evenwel tot het uitdrukken van ernsthaftige, droevige en redere deeze, by vrolyke en hevige gemoedsbeweegingen alleen in aanmerking.

§. 305.

Men kan door middel van toonspraak alle verzinnelyke soorten van hartstogten, in allerhande vereischte graaden, verwekken, onderhouden, versterken, verzwakken en dempen. Verwekken, voor zo verre het maatge- zang de taal zulk eener hartstogt spreekt [§ 301]; onderhouden, door gelyksoortige- versterken, door levendiger- en verzwakken, door flauwer af beeldze- len, zynde in dit laatste geval de grondtoonon over de kleine derde, en langzaamer beweegin- gen (grave, largo, adagio), zeer gevoeglyk. Wy- ders, men kan ze dempen, door tegenoverstaande hartstogten, verdryvende namelyk droefheid, door blydschap; haat, door liefde; vreeze, door hoop; nyd, door medelyden; en dus ook in tegen- deel, aangezien immers alle gemoedsbeweegin- gen uit zekere graaden van blydschap en droefheid bestaan, en men onmoogelyk twee tegengestelde harts-

hartstogten ter zelve tyd kan hebben. Kortelyk, wie zig klaar kan voorstellen, hoe een *dichter*, een *redenaar*, en een *konstschilder*, tot dit alles bekwaam zy; en, dan eenigzins de middelen en wyzen kent, welke natuur ons hier tot dien einde aan de hand geeft (§. 223 sequ.), die zal gemakelyk kunnen begrypen, hoe een *muzykoeffenaar* zulks vermooge, en eens lachen met de schoolvossen, die zelfs in deezen de wiskonst voor een treffelyk hulpmiddel aanpryzen, als of men de toonen, tot bereiking van zeker oogmerk gevoeglykt, t'elkens door de Algebra uitleyden moest, en ontdekken konde.

§. 306.

De muzykaale taal berust niet, gelyk anderen, op menschelyke willekeur, maar, op onveranderlyke natuurwetten. Het denkbeeld van blydschap had immers al zo wel ter gelegenheid van het woord *droefheid* verwekt kunnen worden, by aldien het gebruik die woorden zodanig had ingevoerd, en, wy met het begrip van blydschap het woord *droefheid* hadden leeren verbinden, daar, in tegendeel, toonen, die het kenmerk draagen van lachen, huppelen en juichen, op zig zelve nooit geen ander denkbeeld behalven dat van *blydschap* hadden kunnen verwekken.

§. 307.

Niet alleen de vocaal- maar zelfs de instrumentaal-muzyk, kan en zal toonspraak verbeelden. Kan men, wanneer lieden in eene onbekende taal, by voorbeeld, *kyven*, aanstonds bemerken, dat het *kyven* zy, geen vleien, wat wonder dan, dat men de taal van zekere hartstogten ook tot speeltuigen over-

overbrengen, en bemerken konne, van wat hartstogt zy het kenmerk draagen [§ 240].

§. 308.

De instrumentaal-muzyk kan tot DAPPERHEID aanmoedigen. Dit wist men reeds ten tyde van *Moses*, toen men ze by den oorlog invoerde; ja, de verscheidenheid der Krygs-instrumenten [294] heeft mede haaren grond in de meerder of minder aanmoediging, welke de Krygslieden behoeften; gelyk, by voorbeeld, de ritzige Lacedemoniers zig slegts van fluiten en pypen bedienden, ten einde niet al te verhit op den vyand los te gaan (a). De dierlyke geesten worden hier namelyk, eensdeels, door de hevig bewoogen, trillende lugtdeelen, uit welke het geluid bestaat, en, anderdeels, door de moedige trant der toonen zelve, uitgespreid; dus wordt het bloed verhit, en by deeze gelegenheid doet de verbeelding in de geene, die er naa gesteld zyn, zodanige denkbeelden herleven en opmaaken, volgens welke men de aanstaande zwaarigheden voor dwergen, en zig voor een reus koont aanmerken. Daar nu de Muzyk, schoon ze aan vertsaagten de dapperheid niet kan geeven, den schrik helpt verbannen, en in helden des te meer yver ontsteekt, om 't leven onverschrokken voor 't vaderland te waagen; men beweert zonder rede, dat ze bevroese menschen maake (b), aangezien niet alleen de voorbeelden van *David*, *Alexander Magnus*, en anderen, die al zo groote helden als groote Muzykanten zyn geweest, maar zelfs millioenen gemeene soldaaten, het tegendeel konnen bevestigen.

a) Calvin. loc. cit. § 266. not. a.

b) Musica facit homines ignavos & imbelles. H. Conring. l. c. § 274. not. a.

De instrumentaal-muzyk kan, volgens den regel der verbeelding (§ 191), in oplettende, scherpzinnige toehoorderen, allerhande eertyds gevoelde hartstogten in haare volle kracht weer doen herleven. DE MUZYK, zeld een volgeestig, naamloos schryver (a), TREKT DEN GODLOOZEN TOT DEN TEMPEL; ja, zelfs den godloozen. Zyn oor, by andere leeringen geslooten, opent zig den doordringenden toonen. Nu treffen eens enkel donnerende famenstemmingen, welkede lugt trillende scheuren, zulk eenen onheiligen mensch, met vreeze en ontsteltenis hem bevangende. De firenge harmony brengt hem in de gedagten den levendigen, schrikkelijken, onvermydelyken God, die, met eene vlamme hand, op de vleugelen eenes onwêers galmende afdaalt, doodelyke blixemen schiet, en door den worg-engel op de hielen wordt gevolgt. De dreigende toonen verbeelden dien godloozen de gevreesde nadering zynes rigters; het geraas der vuurige wagenen; den stortval der smeulende pikstroomen; de afgryzelykheid des bangen afgronds, en 't onherroepelyk vonnis zyner verdoeming. Dan koomt, in tegendeel, eene zachte, verkwikkende harmony hem van de siddering weer te ontheffen, en een herlevend vertrouwen te verwekken; hem wordt, als in een bloemen-wolk, de vader aller goedheid verbeeldt, gereed tot vergiffenis, indien hy, zondaar, slegts zugten, en met asche op het hoofd, door boetraanen het vuur der anders ewigduurende wraak blusschen konde.

Wie ooit treffelyke Kerkmuzyk met oplettendheid heeft

a) Discours sur l' harmonie. Paris, 1737.

heeft bygewoond, die zal de moogelykheid van dit gezeg geenzins in twyffel trekken.

§. 310.

De regel der verbeelding veroorzaakt, dat een zelfde muzykstuk, zomtyds verschillende, ja, tegengestelde hartstogten verwekt. Heeft men in groote droefheid, neem eens, by de begrafenis van een dierbaar vriend, zeker lied, 't welk anders BLYDSCHAP moest verwekken, gehoord, en zig het zelve krachtig ingeprent, de DROEFHEID herleeft, en' allerhande naare omstandigheden koomen weer in de gedagten, zo dikwils men naderhand het eigenste lied hoort, en er slegts aan denkt; schoon zelfs een *droevig sterf-lied* in een ander, die het toen in eene vrolyke gesteldheid hoorde, en misschien by die gelegenheid achter 't erfgoed raakte, naderhand weer een *soort van blydschap* gaande maakt. Desgelyks, een streelend air kan in een onzydig toehoorder LIEFDE, en teffens in een ander, uit hoofde van afkeer tegens den opsteller of uitvoerder, volgens het spreukje, het is al goed, al wat die doet, die men bemint enz. HAAT ontsieeken, en zulks des te meer, naar maate hy het zelve in der daad fraayer vindt. Weerom, een muzykstukje, daar omtrent geen aardigheid aan is, maar 't welk eertyds in zekere vrolyke omstandigheid, by voorbeeld, op eene bruiloft, geneuglyk wierde gesmaakt, kan, door de herlevende indrukzelen van allerhande eertyds genooten vermaakelykheden, naderhand als verukkende voorkoomen. Ja, een airtje, 't welk men naauwlyks konde veelen, toen een student, een muzykant, of een ander pauver cavalier, er mede voor den dag kwam, luidt menig overliefslyk, zederd hy het

het zelve van zyne zelfvoogdesse hoorde, om dat het nu t'elkens haare bekoorlykheden levendig weer te binnen brengt; en een stukje, 't welk men eertyds *passabel* noemde, toen des componisten naam onbekend was, heet *magnifyk*, naa dat men verzekerd, of slegts in de verbeelding is, dat deeze of geene hooggeachte vorstelyke persoon er de opsteller van zy. Hier uit is klaarlyk af te neemen, waarom het *wel componeeren*, *zingen* en *speelen* altoos niet voldoe; waarom een componist, al zo weinig als een predikant en hoogleeraar, nooit volstrekt konne bepaalen, wat werking zyne opstellen in alle toehoorderen zullen veroorzaaken; ja, waarom de volledigste beschryving van de Muzyk slegts aldus zy op te vatten, dat zeker *maatgezang*, door zommigen voortgebracht in zommigen deeze of geene werking te wege brenge: want, kan men de afswerving van de gedagten der toehoorderen niet beletten, en kooft de verbeelding zig er in mengen, alle denkbeelden, die iemand reeds heeft, en die er onder 't hooren van een muzykstuk in hem weer herleven, maatigen zig ieder eene stem aan in 't vonnis van goed- of afkeuring.

§. 311.

Noopende de RAZERNY, zomwylen ter gelegenheid van snaarspel verwekt, men heeft niet alleen op de Muzyk, als zodanige, maar insgelyks en voornamentlyk op de gesteldheid der toehoorderen acht te geeven. Saul hoorde David, toen hy hem zeer be-minde, met vermaak, of schiepte ter gelegenheid van zyne Muzykeene verademing [1 Sam. 16. vs 21. 23], maar, toen de eenklaps ontwaakende, knagende conscientie hem naderhand deezen deugdzaamen speeler als zynen troons-opvolger deed aanmerken, was

er alles by elkander, wat de denkbeelden in de uiterste verwarring konde brengen, dus wierde hy, door de werking eenes boozen geestes, *razend* (1 Sam. 18. vs 10. 12). Boven dien, met hoe fyner muzykaale smaak een krankhoofdige is begaast, des te eerder kan men hem door zodanige *muzykaale uitwerpselen en gedrochten*, als men gemeenlyk *dollemans- zoldaat- en dronken-boeren-muzyk* noemt, *baloorig, ja, als dol* maaken; te meer, wanneer zulk desperaat gekrioel heviger en onverwagter voortkoomt, en langer duurt. Dus kan de oude bekende muzykaale historie van *Ericus* de tweede, Koning in Dennemark, door verscheiden onkundige geschiedenischryvers bygebracht (a), en alle soortgelyke, klaar worden opgehelderd, zonder dat men zig op de toverkracht van den grondtoon Phrygius (§ 268), op de groote konst des deenschen harpspeelers, en op zekere eertyds bekende muzykaale geheimen, ieder naar believen door Muzyk tot razerny te brengen, behoeft te beroepen. Doch, hebben de Ouden zulke konstgreepen gewist, en zyn die naderhand geheel ter zoek geraakt, gelyk sommigen zonder grond beweeren (b), *de hemel geeve, dat wy ze nooit weer vinden.*

a). *Printz*, mus. hist. cap. 9. § 19. 20.

b). *Universal Lexicon aller wissenschafften und künste*, tom. 21. pag. 1399.

De instrumentaal-muzyk kan in allerhande gevallen tot een ARTSENY DES LIGHAAMS verstreken. Schoon men de oude historien, dat *Thales*, door de lieflykheid zynen citer, de pest en andere ziekten verdreef; dat *Xenocrates* door Muzyk een waterzugtige genas enz. enz. juist in geen eigentlyke zin

zin gelieft op te vatten, wy worden evenwel ge-
loofwaardig berigt, dat de meeste hedendaagsche
Americaner, nog van geen ander middel weetende,
door hunne tamelyk ruwe Muzyk allerhande lig-
haainlyke kwaalen, zo niet geneezen, ten min-
sten dempen en verzagten (a). Wat meer is: de
bekende kuuren tegen de doodelyke beetē der
TARANTULA (b), een soort vangiftige spinnen
omtrent Tarento in Napolis, en op de eilanden
Sicilien en Corsica; bewyzen onwederspreekelyk,
dat alle zweetdryvende middelen, zonder MUZYK
niet kunnen uitwerken, wat de Muzyk alleen vermag.
De trillende lugtdeelen, door trompetten en an-
dere instrumenten, in regelmaatige beweeging
gesteld en gehouden, moeten hier krachtig wer-
ken op de gespande zenuwen en dierlyke geesten,
welke hunne werking voorts door het geheele
lighaam verspreiden, als wanneer het bloed, door
het koude gift in zynen loop gestremd, verwarmd
en verdund, en de patient, eenige uren achter-
een, onder verzelling en aanmoediging van Mu-
zyk, springende en huppelende, door de uitwa-
seming, van de giftige dampen ontlast wordt.
Wyders, de ondervinding leert, dat men de
Muzyk by Krankzinnigen (c), in podragreuse vlaagen (d),
en als het beste slaapverwekkend middel (e),

S 2

in-

a) La mothe le Vayer. tom. 1. pag. 521.

b) Kircherus, phonurgia, cap. 4.

c) Histoire de la Musique. tom. 1. pag. 48-52.
Tom. 4. pag. 91.

d) In 't jaar 1740 betuigden de couranten alom,
dat de geneesheeren den Paus, Clemens den
twalfden, tegen het podraga, Kamer-muzyk voor-
geflagen en probaat bevonden hadden.

e) Dit zal, onder anderen, Karel de negende, Koning
in Vrankryk, naa de heillooze parifische bruiloft
door vreesfelyke droonien ontruft, krachtig heb-
ben ondervonden. Printz. ubi supra. pag. 193.

inzonderheid by patienten, die er smaakaan vinden, dikwils met goed succes gebruike; al het welke men by verscheiden geneeskundige volkomen toegestemd, en met reden gestaafd vindt (f).

f) *Galenus Aesculapius, Aulus Gellius, Teophrastus*, apud Mattheson, mus. patriot, pag. 4—idem, *Critica Musica*, tom. 1. pag. 129—mus. ehrenpforte, pag. 68. Rodericus a Castro, medicus politicus, lib. 4. cap. 14. 15. D. Albrecht, Prof. Götting. *musica mediatrix*. Observations de medicine sur la maladie, apellée convulsion. Paris, 1732. pag. 32.

§. 313.

De instrumentaal-muzyk kan reeds tot een ARTSENY DES GEMOEDS verstreken, voor zo verre zy nadeelige hartstogten dempen, en dus, van kwaade begierlykheden bevryden helpt. [§. 265. not. b.]. Zulks geschiedt, wanneer de bekoorlyke muzykaale harmony, volgens den regel der verbeelding, zodanige denkbeelden verwekt, die tot ernstige, heilzaame overweegingen, en dus tot buiging van schadelyke wils-neigingen, gelegenheid geven, als waar van wy in den dapperen Achilles, Clinias, en anderen [v. 264], voorbeelden ontmoeten. Gelyk namelyk zommige galachtige, of oplopende, de prysselyke gewoonte hebben, zig, by 't gevoelen van onstuimige driften, zo lang in eenen SPIEGEL te beschouwen, tot de lineamenten, met zulke laage, schadelyke hartstogten verzeld gaande, weer zyn vertrokken; eveneens, ja ongelyk gemakkelyker, kan men nagaan, dat deffig maatgezag aan opmerkenden gelegenheid konne geven tot overpeinzigen, door welker toedoen de woedende golven der gemoedsdriften ingetoomt en gestuit worden, als

als wanneer er naa den geleden storm, des te aangenaamer kalmte moet ontstaan. Op deeze wyze diende het snaarenspeel ook den vertoorn- den Propheet ELISA (a), en dit *wegneemen van binderpaalen* is zekerlyk eene *natuurlyke werking der Muzyk*, als zynde in de kracht der toonen, en in de gelukkige gesteldheid van zinryke toehoorderen gegrond.

a) To compose his thoughts, to allay the storms his soul was in, and to rock the waves of his disorder'd passion into a Calm. Anth. Hornek, sermons. tom. 1. pag. 100. Apud Mattheson, mus. ehrenpforte, pag. xxii.

§. 314.

Het oogmerk door maatgezag het gemoed te BE-
WEEGEN, laat zig door ZANG—MUZYK des te gewisser, ja, op eene gemakkelijker en bevattelyker wy-
ze bereiken. Daar de speeltuigen hunne geboorte aan de zangstemmen zyn verschuldigt [§ 249], en de speelkonst haare voornaamste regelen uit de zangkonst moet afleiden [240]; *Muzyk van één zangstem*, door hoe veel speeltuigen ook ondersteund, heet, van 't edelste gedeelte, ZANG-
MUZYK, en 't werk der instrumenten wordt hier slegts als de trein, verzelling of *accompagne-
ment* aangemerkt. Voorts, wil men door rede-
neering eene *hartstogt verwekken*, men moet zekere zaak kort achtereen, zonder veel tyd tot naden-
ken overig te laten, als goed voorstellen; eene *hartstogt dempen*, men dient één van de beide stellingen, die iemand verwardelyk in 't hoofd heeft, en zonder welke de hartstogt niet had kunnen ontstaan, namelyk, die zaak is dus of zo, en, wat dus of zo is, is goed of kwaad, aan te tasten en om verre te werpen, als wanneer de

hartstogt zig ten eersten zal leggen. Daar nu zulks al wel in rym als in onrym kan geschieden, schoon de eigentlyke MUZYKAAL POEZY zekerlyk eene byzondere schikking vereischt; de inhoud van zinryke zangwoorden, iets bepaalds voordragende aan 't *verstand*, kan door desselfs toedoen den *wil* tot vierige begeerte der voorgestelde zaak neigen. Dus wordt de geheele Muzyk als bezielde; en hier uit volgt reeds genoegzaam, dat de zang-muzyk op verre na *het voornaamste gedeelte* zy, en te regt met den prys gaa stryken (a). De speelmannen door zommigen eertyds tot verkwikking en verbetering des gemoeds vereischt, deden zekerlyk iets, waar toe geen zogenaamde *geestelyke speelman*, of eenig ander persoon, bekwaam wierde geacht, doch misschien heeft men toen juist geene deftige zangers by der hand gehad, die anderzins het werk al zo wel, en beter, hadden kunnen klaaren. Weerom, schoon de speel-muzyk tot de uitbeelding van allerhande beweegingen [§ 299], vry wel bekwaam is, wil men echter jaargetyden, en geheele geschiedenissen (b) klinkende affschetsen, men moet of eenigzins tot de methode der eerste schilderen te rug keeren, die er namelyk t'elkens plagten by te voegen, *dit schal een boom weezen, dit een vogel, een huis*

a) Si concentus ille vocum adsit, haud dubie hinc pendebis coronamque ei merito adscribes & triumphum. E. Putean, in *musath.* pag. 27.

b) Behalven de bekende vier jaargetyden van *Vivaldi*, en andere toortgelyke meesterstukken van 't muzykaal vernuft, er zyn zelfs *biblysche historien* voor 't *clavecymbel*, door eenen Kuhnau, eertyds vermaard Muzykdirecteur in Leipzig, gecomponeerd en in 't licht gegeven, alwaar men, onder anderen, *David* en *Goliath* manmoedig stryden hoort; doch, 't is zekerlyk goed, dat er t'elkens by staat, wat het weezen zal.

buis enz., of, zangwoorden tot verklaring hebben. Boven dien, 't is in 't gemeen onwederfprekelyk, dat wyslyk vereende *vocaal- en instrumentaal-muzyk* ongelyk meer op 't gemoed vermooge, dan deeze laatste alleen, vermits in 't eerste geval de verbeelding niet alleen door meerder fraaiheid bekoord, maar ook de eigentlyke zin *klaarer* uitgedrukt wordt. Inmiddels, om een duidelyk begrip te maaken van de voornoemde uitwerkselen der zang-muzyk, men dient niet alleen het maatgezang, als zodanig, maar alles, wat eenigerwyze op 't gemoed konde werken, in aanmerking te neemen. By voorbeeld, in de historie van *Clytemnestra* en *Demodocus* [§ 264], koomt het niet eens aan op den grondtoon *Dorius* [§ 268], maar op den styl, en de uitvoering; op de achtbaare persoon des Gouverneurs, doch inzonderheid, op de deftigheid der zangwoorden, en de overpeinzing van derzelver zin, gelyk het immers krachtig verschilt, wat soort van zangwoorden men gebruike, en hoe men hunnen inhoud behartige.

§. 315.

De Muzyk kan naa volcinde arbeid tot herstelling van gemoeds- en lighaams krachten verstreken. Wie er vermaak in weet te scheppen, en alsdan, wanneer hy, naa langduurige overpeinzingen en werkzaamheid der lighaamelyke leden, verlies van geesten bemerkt, Muzyk naar zynen smaak hoort, die zal doorgaans, mits de gedagten van de gewoone bezigheden aftrekkende, en op 't geene, dat er in hem voorvalt, naauwkeurig acht geevende, eene wonderaangenaame verversching en herstelling van krachten bespeuren, hoedanige aan lediggangeren, die er enkelyk de kostelyke

tyd mede zoeken te verdryven; nooit mag gebeuren, gelyk al te dikwils gebruikte geneesmiddelen op den duur hunne kracht verliezen. De trillende lugtdeelen verchaffen hier, eensdeels, aan de samengetrokken zenuwen opening; invoege dat de dierlyke geesten verzameld, verdund, vermeerderd en uitgespreid worden; anderdeels, iets dat reeds op zig zelve 't verstand en en 't hart kan raaken, wordt met dubbele geneugte gesmaakt, wanneer men de zoetigheid der rust met het geleden ongemak vergelykt, en verzekerd is, eene uitspanning te hebben verdiend. Althans, de Muzyk verkwikt op deeze wyze Keizeren, Koningen en Vorsten, studeerende personen, door nadenken afgesloofd, en alle, die den last der arbeid getrouwelyk hebben gedraagen.

§. 316.

De Muzyk kan op allerhande wyze den menschelyken geest VERLUSTIGEN.

Eerstelyk, voor zo verre men de levendige indrukzelen der toonen; mits geenzins tot nadeel onzer lighaamlyke gesteldheid uitvallende, aanminnig vindt, en boven slaauwe, voorttrekkelyk acht. In deezen beantwoordt men zekerlyk aan 't oogmerk, met opzigt van 't welk onze gehooruigen zo wonderbaar zyn toegesteld, aangezien levendiger indrukzelen klaarer begrippen verwekken, en deeze, grooter volmaaktheid der ziel te kennen geeven. Ja, deeze soort van *verlustiging*, of beschouwing van volmaaktheid, kan des te levendiger weezen, als onze ooren door de toonstraalen gemeenlyk sterker, dan de oogen door de lichtstraalen, worden aangedaan.

Ten tweeden, voor zo verre er door het nabootsen van allerhande hoor- en zichtbaare beweegin-

gen

gen [§ 299], in 't maatgezag als eene kleine wereld wordt afgeschikt; dingen, die in der daad zeer bekoorlyk zyn, by aldien men er geen aapenspel uit maakt, maar zig matig en te regter tyd er van bedient.

Ten derden, wanneer de toonmengelingen gantsch ongewoone vallen, holbollige speelwyzen, sprongen, die anninnig verrassen, en over welke nette, schielijke uitvoering men als verbaast staat, opdissen. Ook hier moeten de goede smaak en de rede ons de behoorlyke paalen aanwyzen, nademaal onze handen en vingeren zekerlyk al zo weinig tot katiensprongen of muzykaale goochelaary, als onze voeten tot het koordedansen, zyn geschapen.

Ten vierden, wanneer het maatgezag, gelyk in fraaie concerten doorgaans, allerhande geevenredigde verscheidenheid tot de gewaarwording overbrengende, als eene print van moogelyke, oneindige veranderingen der wereldse dingen aan 't verstand voorstelt.

Ten vyfden, voor zo verre men de Muzyk als een geoorloofd tydverdrijf gebruikt, eenige ledige uurtjes er geneuglyk mede slyt, en er een zonderling vermaak in scheidt, dat men zelf eene party konne mede maaken. Men verkiest in dit geval de werkzaamheid boven den lediggang; eene oefening, die, althans ten opzigt van snaaren slagtuigen, voor de gezondheid dienstig weezen, en niet alleen door de beweging des lighaams, maar ook door die, in de omringende lugtdeelen veroorzaakt, en door 't geneugte, 't welk de ziel door 't maatgezag, als zodanig, geniet, het lighaam dikwils van kwaade humeuren onlasten kan; eene uitspanning, die haar zelve genoeg is, of naa welker eindiging men geene verdere uitspanning behoeft, gelyk, by voorbeeld,

dan gebeurt, wanneer men zig verscheiden uuren achtereen by een schaakbord heeft afgesloofd; eene uitspanning, die veele ongeregelheden kan verhoeden, zo dat het te wenschen ware, dat menig er meer trek toe vond (a); ja, eene uitspanning, by welke men niet altoos medemaaten van nooden heeft, maar aangaande clavieren, en andere harmonieuze instrumenten, zig alleen kan redden. Kortelyk, eene vermaakelykheid, die in alle saizoenen, in voor- en rampspoedige gevallen, in vrede en oorlog, op allerhande plaatsen, kan stand grypen; die personen van allerhande rang, jaaren en sexe betaamelyk is; een delicaat plaisir, 't welk, naa verkregen handigheid op 't instrument, niet lighaamlyk kan heeten (b).

a) Barbeyrac, traité du jeu, pag. 705. Ed. 1737.

b) ces delicats plaisirs ne sont point corporels. L'abbé Genest, principes de philosophie; considerations sur l' Ouïe.

§. 317.

De Muzyk kan in veelerhande gevallen tot STIGTING en VERKWIKKING DES GEMOEDS dienen. Verstandige godgeleerde bekennen eenpaarig, dat een deftig gezang de hartstogten bedaaen, goede gemoedsbeweegingen dieper in 't hart drukken, de aandacht levendig houden, en afswervingen verbinderen helpe (a); hangende dus hun zegel aan de woorden van Augustinus, dat onze gemoederen sterker en vieriger tot godsdienstigheid worden onstookten, wanneer heilige spreuken worden gezongen, dan, wanneer ze niet gezongen, namelyk, slegts spreekende geuit wierden (b). Dit is het geene, dat de Ouden noemden

a) Men zie, by voorbeeld, C. Vitranga, korte schets pag. 251. sequ.

b) Religiosius & ardentius sentio moveri animos nostros in flammam pietatis, cum sancta dicta ita cantantur, quam si non ita cantarentur. Conf. 10. cap. 33.

de dankzeggingen tot God te ondersteunen en de gebeden verhoorlyker te maaken helpen [§ 270]; ja, 't geene, waar op *Lutherus* zinspeelt, door te zeggen, wie van harte zingt, die bidt dubbeld (c). Leggen er in de heilige psalmen, volgens de uitdrukking van *Augustinus* (d), veilige hulpmiddelen tegen alle gemoedskrankheden opgesloten, het maatgezag kan deeze dierbaare middelen op allerhande wyze nadrukkelyk helpen toepassen; als geneezende, volgens *Plato's* woorden, niet de ziel door 't ligchaam, maar, 't ligchaam door de ziel. Zeker, menig deugdzaam Neerlander zouden de traanen in de oogen staan, indien hy eens hoorde en zag, hoe stigtelyk de handwerks— en landlieden elders, by voorbeeld, onder de *Luiterschen* in *Duitschland*, zig als door gestadig zingen van geestelyke liederen den last der arbeid weeten te verzoeten. Ja, de Kerkelyke geschiedenissen leeren, dat *Johan Hus*, *Hieronymus van Praag*, en andere martelaaren, zelfs midden in de woedende vlammen, door middel van heilige gezangen, hunne aandagt blaakende hebben gehouden; en in de muzykaale geschiedkunde ontmoet men voorbeelden van christelyke, hoogvorstelyke personen, die, tot den rand der eeuwigheid genaderd zynde, ten einde den doods-schrik te verbannen, allen hofmuzykanten toegang verleenden, en tot den laatsten snik hunnes glory-ryken levens de harmony zeer geruust aanhoorden (e).

c) Bis orat qui corde canit.

d) Praef. in psal.

e) Histoire de la Musique. tom. 1. pag. 502

Van de WAARDE der Muzyk.

§. 318.

De Muzyk is eene VRYE KONST. Ze kan niet alleen tot verlustiging — [§ 315. 316], maar ook tot *bevryding* van kwaade begeerlykheden [§ 308. 313. 314], ja, tot stigting des gemoeds [§ 317], mede werken; dus is ze eene vrye konst, al was zy er zelfs eertyds in 't geheel niet onder begreepen geweest [§ 265]. Bilyk hebben wy dan ook het groot voorregt onzer tyden te erkennen, dat ieder *vryelyk* mag leeren en oeffenen 't geene, waar toe zyne genegen- en gelegenheid strekt; en bilyk staat het ieder *vry*, van alle konstregelen, op eene bescheidenen manier, rede te eischen; ten einde alles, wat naar dwang en *flaverny* gelykt, meer en meer worde uitgerooid.

§. 319.

De Muzyk is eene ONEINDIGE KONST. Dit kan men niet alleen uit het geene, dat [§ 132. 133. 185. 223] is bygebragt, gemakkelyk afneemen, maar zelfs de daagelyksche ondervinding bevestigt het hoe langer hoe meer. Midden onder zulke verbaazende verscheidenheid kan echter het Muzykaal gehoor niet verdwaalen, om dat men de gedagten altoos bepaald houdt by *intervallen* [§ 130].

§. 320.

De Muzyk is een SPIEGEL VAN ORDE. Ieder consoneerend interval sluit bevattelyke orde in [§ 181]; in ieder zangmaat van een zelfde
mu.

muzykstuk moet, niet tegenstaande het verschil van lange en korte toonen, *juist evenveel tyd ver-
loopen*; ja, ieder muzykstukje verplicht den Com-
ponist, *op het einde* te denken, namelyk, op den
grondtoon, naar welken hy eindelyk weer heen
moet. Is het dus gesteld met een Menuet, hoe
veel te meer, met het geheele menschelyke
even (a)! Deze *luidrugtige spiegel* is het, dien
men overlang tot het helpen bedaren van ver-
woede driften by uitneemendheid dienstig heeft
bevonden [§ 313]. Gelyk er dan nooit in eenige
andere taal zulk eene ordentelyke leezing wordt
vereischt, en er geene konst te verzinnen is, die
de orde met zulk een nadruk tot de bevassing
brengt; wie orde bemint, en het geneugte der
harmony ooit regt levendig heeft gesmaakt, die
kan niet anders besluiten, of de Muzyk zy er toe
bestemd, *ons gestadig, op eene streelende wyze, orde
voor te houden, in te prenten, en tot derzelver liefde
meer en meer te ontvonken*. Men zoude zig derhalve
geenzins behoeven te verwonderen, by aldien de
muzykoeffenaars de ordentelykste, zagtmoedigste,
lieftalligste, deugd- en vreedzaamste lieden der
wereld waren.

a) *Mattheson*, mus. patriot, pag. 204.

§. 321.

De Muzyk is een KENTEKEN EENER
BLOEYENDE, WELGEPOLICEERDE RE-
PUBLYK. Namelyk, aangemerkt als eene vrye
konst, en, een spiegel van orde. Boven dien,
ware het noodzaakelyste altoos ook het edelste,
men zoude yzer boven goud, straatsteen boven
diamanten, en besemsstokken boven scepters
moeten waardeeren: genoeg, deeze konst behoort
onder de bronaderen, die *middelyker wyze*
zon-

zonderlinge voordeelen aan de samenleving te beschikken vermoogen.

§. 322.

Uit de natuurlyke muzykaale harmony [§ 205] *blykt reeds onwiderspreekelyk*, DAT EEN ALWYZE, ALMAGTIGE MAAKER, DE SCHEPPER ONZES WEEZENS ZY. Wie anders had ons met zulke wonderbaare vermoogens kunnen begiftigen, dat een zelfde toon, en een zelfde interval, ons eveneens luidt; dat wy aanstonds bemerken, of de intervallen volmaaktheid insluiten, dan niet [§ 164. 181. 199]; ja, dat wy juist tegen de min- en onvolmaakte intervallen eenen afkeer gevoelen, en vermaak scheppen in de volmaakte! Tot deeze dierbaare verzekerdheid geraaken wy hier door middel der natuur-geest- en wiskunde.

§. 323.

De Muzyk is een GODDELYK GESCHENK. Uit het geene hier tot dus verre is bygebragt, kan ieder opmerkende klaarlyk afneemen, dat en hoe de Muzyk de hartstogten breidelen, wrange driften uitblusschen en intoomen, het zaad van twist en toorn uitroeyen, de lusten maatigen, het gemoed zuiveren, be-
daaren en in orde stellen, den mensch vrymoediger, goed-
aardiger, vrolyker, geselliger en beminnelijker ma-
ken (a), den smart verligten, verzagten, en de geneug-
lykheden des menschelyken levens vermeerderen, gevolge-
lyk, onze volmaaktheid op allerhande wyze bevorderen,

a) *Turbatos animos musica recreat, tristitiam tollit. . . inter omnes scientias musica laudabilior, jucundior, laxior, amabilior esse probatur, nam reddit hominem liberalem, jucundum, curialem, laetum, amabilem. Beda ven, in musica quadrata.*

of nuttig weezen konne. Daar wy nu alle nuttigheden, uit geschapen dingen voortfpruitende, als eindens des grooten scheppers hebben te achten, men kan de Muzyk met rede niet anders aanmerken dan voor een gift van den geever alles goeden, die uit medelyden voor de booze, twistzieke, onstuimige wereld, haar ook aldus eene heilzaame kalmte heeft aangeboden. Dit wordt bevestigd door eene ontelbaare menigte getuigenissen van wyze, geleerde, vermaarde lieden, van de welke ik nu slegts eenige weinige zal aantrekken. *Socrates* belydt, dat de geheele Muzykkonst van God haaren oorsprong hebbe (b). *Augustinus* beschryft de Muzyk, als een wetenschap om lieflyk maatgezag voort te brengen, tot het erinneren eener groote zaak (namelyk, het lof des Heeren) uit goddelyke mildaadigheid aan redelyke schepzelen verleend (c). De bischop *Nazianzenus* verklaart alle overige konsten voor *stomme predikers der heerlijkheid Gods*, terwyl deeze alleen, Gods woorden en daaden *luidrugtig* verbreidt (d). Ze is ons, volgens zeker platonisch wysgeer (e), door God vergunt, om 't lighaam te beteugelen, 't gemoed te temperen, en God te loven. *Lutherus*, als een

b) *Ille Deus est ... qui non calamo tantum cantare & agreste atque inconditum carmen ad aliquam tantum oblectationem modulari docuit, sed tot artes, tot vocum varietates, tot sonos, alios spiritu nostro, alios externo cantu edituros commentus est. de benef. lib. 4. cap. 6.*

c) *Scientiam bene modulandi, ad admonitionem magnæ rei, etiam mortalibus rationales habentibus animas Dei largitate concessam. Conf. lib. 9. cap. 6.*

d) *Cætæræ artes tantum muti præcones sunt magnificentæ Dei, sola vero Musica cantu & voce tum dicta tum facta Dei celebrat.*

e) *Concessa est musica nobis a Deo ad domandum corpus, temperandum animum, & Deum laudandum. Marf. Ficinus. lib. 1. Epist.*

een groot kenner zynes tyds, houdt der Muzyk eene eigene lofrede (f), noemt ze een heerlyk, goddelyk geschenk; iets, dat naast de godgeleerdheid den rang en de hoogste eere verdiene; een middel tot demping van twistzucht, onkuisheid, bovaardy, en andere kwade neigingen; eene edle, treffelyke konst, nooit naar waarde te beschryven, en die men ieder, inzonderheid der jeugd, niet krachtig genoeg vermooge aan te pryzen. Men kan derhalve niet anders besluiten, (g) of de schepper hebbe er zig laten aan gelegen zyn, en zyne ewige wysheid hebbe het noodig gevonden, den stervelingen zodanig een middel te schenken, door 't welk een droefgeestige verheugd, het gemoed opgewekt, 't menschelyk geslacht verkwikt, en Hy zelf geëerd konde worden. De mensch heeft een treffelyker leermeester gehad (dan vogelen § 248), wien alleen hy eerbiedige dank is verschuldigt; de Muzyk is een goddelyk geschenk (h). Zeid nu iemand, ze wierde eertyds meer geacht, dan hedendaags, men mogt er wel by voegen, wy moeten zulks met schaamte bekennen (i); de ondankbaarheid maakt ons ongevoelig, zelfs midden in 't genoot der volmaaktheid: echter onze verplichting aan den geever des geschenks is zekerlyk des te grooter, als de konst tot een hooger top van volmaaktheid is gereezen. Krachtige beweegreden waarlyk, om de harmony derwyze aan te wenden, als het verheven oogmerk van de ewige oorzaak aller harmony zulks vereischt.

f) Encom. Mus. Pom. 8. Altenb.

g) Derham, Astro-theology.

h) L'homme a eu un plus excellent maître, auquel seul il doit faire remonter la reconnaissance; la musique est un present de Dieu. Rollin. hist. ancien. tom. XI. pag. 16c. Paris. 1727.

i) Je n'aime pas, comme vous sçavez, la musique, c'est à ma honte que je fais cet aveu. Lettre de Mademois. d'Orleans au Comte de Buffy. voy. mem. de Buffy, tom. 2, pag. 195.

Van het

Van het OOGMERK der MUZYK.

§. 324.

Men onderscheidt niet te onregt tusschen den mensche-
lyken geest door maatgezag te VERLUSTIGEN, en,
hem er door te BEWEEGEN, of, gelyk men zeld,
het hart te raaken (a). Het eerste, levert stoffe tot
nadenken aan 't verstand, doch, het tweede gaat
verder, en tragt zelfs den wil te buigen, of tot
zekere begeerte over te haalen. In 't eerste geval
voldoet het eenen muzykaalen redenaar en lezer,
dat men hem met vermaak, ten hoogsten met
bewondering, hoore, maar in 't tweede, eischt
hy boven dien, dat men doe, laate, beminne,
verwerpe, vreeze, hoope, zoek en goedkenne
wat—en zulks derwyze als het hem behaagt. Im-
mers, daar het maatgezag tot een enkel vermaak
der ooren niet bestemd kan wezen [§ 62], maar,
zyne werking gestadig tot de ziel overbrengt, het
komt hier in 't gemeen aan op gemoedsbeweelingen.
Deeze term betekent zo wel neigingen, als harts-
togten, die, naa dat de begeertens, door meerder
ontfangen versterking, vieriger zyn geworden,
er uit voortspruiten; geene, gaan in orde altoos
voor, invoege dat alle hartstogten gemoedsbe-
weelingen, maar alle gemoedsbeweelingen geent
hartstogten zyn, en, *verlustiging des geestes van
beweeling des gemoeds*, eveneens als neigingen van
hartstogten, slegts in trappen verschilt. Voorts,
het maatgezag levert stoffe aan 't verstand, ten
einde of zekere neiging of zekere hartstogt te
verwekken, schoon zulk oogmerk, wegens de

T ver-

a) *Divertir l'esprit, ou amuser l'oreille, & toucher
ou emouvoir le cœur.* Croulaz. traité du beau,
pag. 301. Ed. 1715.

verschillende gesteldheid der toehoorderen, zomtyds in 't geheel niet, en gemeenlyk slegts ten deele wordt bereikt, zo dat componisten, muzykaale redenaars en leezers zig dikwils met het verwekken van neigingen, in plaats van hartstogten, moeten vergenoegen.

§. 325.

Het maatgezang komt hier in aanmerking, voor zo verre het tot verwekking van BLYDSCHAP en DROEFHEID kan dienen. 't Is bekend, dat de droefheid zomwylen een treffelyk middel tot het genoot van waare, bestendige blydschap, ja, dat de hartstogt, die wy gemeenlyk liefde noemen, aan de welke de meeste componisten zig als dood werken, in der daad aan de droevige kan zy (a). Op dat nu de Muzyk der Medecyn niet schyne in 't ampt te vallen, mag men de zogenaamde medecynsche Muzyk [§ 313], gelyk er tog daagelyks geene voorbeelden van worden ontmoet, liever voor eene toevallige, hoewel zeer gewigtige nuttigheid, aanzien, en tot het eigentlyk oogmerk van de voorschikking der Muzyk slegts het vrolyken en droevig maaken [§ 303. 305] betrekken.

a) Qui dit amoureux, dit triste.

§. 326.

De Muzykoeffenaars kunnen soorten van zedemeesters weezen, door het enkelyk op 't verwekken, onderhouden en versterken van dienstige en geoorloofde—maar op het verzwakken en dempen van nadeelige gemoedsbeweegingen toe te leggen. Men kan de hartstogten, gelyk ze, natuurkundig, in aan—onaangenaame en gemengelde worden verdeeld, zedekundig, of ten aanzien der gevolgen, als dienstige, nadeelige en ge-

geoorloofde onderscheiden. Door *dienstige* of heilzame, versta ik zodanige, die, uit kracht van vermaak met de deugd — en, van afkeer met de ondeugd gepaard gaande, tot het zelfde, dat de rede gebiedt, aanzetten, en van 't geene, dat zy verbiedt, afhouden. Deeze dryven zomwylen krachtiger tot het goede aan, als de rede zelve, althans hee één wordt hier door 't ander versterkt. Hier uit volgt, schoon het moogelyk ware, de *hartstogten*, volgens het voorstel der Stoyken (§ 267), geheel uit te roeyen, dat zulks evenwel gantsch niet raadzaam, en al zo weinig als eene zeevaart zonder winden, wenschelyk zoude weezen. In tegendeel, door *nadeelige* of wraakbaare hartstogten, versta ik de zulke, die uit hoofde van vermaak met de ondeugd — en, van afkeer met de deugd verzeld gaande, tot het kwaade aanzetten, en van 't goede afhouden, gevolgelyk, vlak tegen de rede strydende, den mensch in een staat van geduurige slaverny houden, en desselfs bederf zekerlyk naa zig sleepen, by voorbeeld, razerny, geilheid, wanhoop, wraakzugt, uitgelaatenheid enz. als welke nooit goed, maar enkel onheil, kunnen baaren. Weerom, zodanige hartstogten, als met de rede genoegzaam overeenstemmen, in zeker opzigt goed, ten minsten niet verwerpelyk zyn, en, naa ontfangen versterking, dienstige, doch, by aldien ze tot het kwaade overslaan, nadeelige kunnen worden, noem ik onschuldige, of *geoorloofde*. Verziwakt men dan eene nadeelige hartstogt, daar de drift van passieusen, die geen gehoor verleenen, niet toelaat van ze regelregt onder de heerschappy der rede te stellen, zulks is ten minsten van die nuttigheid, dat het kwaad niet uitbarste, maar voor een tyd worde gestuit, en *dempt* men ze door eene tegengestelde, er moet

zekerlyk of eene dienstige of eene onschuldige hartstogt worden gebooren. Daar men nu alle verzinnelyke foorten van hartstogten door maatgezag gaande maaken, versterken, onderhouden, temperen en dempen kan [305], zo moet noodzaakelyk volgen, dat men ook *alleenlyk dienstige en geoorloofde*, tot zyn doelwit konne hebben; dat men namelyk *aan de zinnen als aangenaam konne voorstellen*, wat de rede aanraadt, en als onaangenaam, wat zy afkeurt, of, 't welk het zelfde is, dat men *het goede als goed*, en 't kwaade als kwaad konne affchilderen, ten einde tegen het goede eene vierige begeerte, maar tegen het kwaade eenen innigen afkeer te ontsteeken. Immers, de componisten konnen alle zodanige zangwoorden, die het vergift der ondeugd in vergulde pillen tragten in te geeven, van de hand wyzen; zwygen [§ 242], by aldien ze spreekende voor de ondeugd moesten pleiten, en, alles, wat van verstandigen te regt wordt gelaakt, omzigtig vermyden. Desgelyks, de muzykoeffenaars in 't gemeen konnen de beste, betamelykste, gevoeglykste middelen in 't werk stellen, en tyd en plaats behoorlyk onderscheiden, nademaal de ondervinding leert, dat een zelfde muzykstuk eene *dienstige* hartstogt in een zedig persoon; eene *nadeelige*, in een ligtmis; eene *geoorloofde*, of een bruiloft; eene *wraakbaare*, in de Kerkgemeente, konne verwekken; van al het welke de regel der verbeelding de rede insluit. Voor 't overige, verstandigen weeten, dat het *misbruik*, 't noodlot der edelste, verhevenste dingen, eener goede zaak geen zier van haare innerlyke waardy beneeme; niet der zaak, maar den misbruikeren, die er venyn onder mengen, zy te wyten; dat het mede tot een bewys van de waarde der edlen Muzyk verstrekke, door de Propheten den misbruikeren in 't geheel

te zyn ontzegd [§ 260]; dat toehoorden, die, gelyk byen, uit allerhande bloemen honing weeten te zuigen, van iets, dat, gelyk de Muzyk, waarlyk tot stigting kan dienen [§ 317], stigting kunnen ontfangen, schoon menig zang- en speelkonstenaar eene klok verbeeldt, die anderen naar de Kerk luidt, en er zelve nooit in kooft; dat het inmiddels onze pligt vereifche, verre van het kind met het badwater weg te gieten, het misbruik af te fchaffen, en 't regte gebruik, naar uiterfte vermoogen, te helpen herftellen.

§. 327.

Het waare oogmerk van de voorschikking des maatgezangs bestaat in DIENSTIGE, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHELYKEN GEMOEDS. Het zoude onmenschelyk wezen van zig te verbeelden, dat men een *goddelyk geschenk* misbruiken, en alleen of voornamentlyk tot den dienst der ydelheid besteeden moest. Het oogmerk kan ook niet enkelyk in de zogenaamde *verlustiging des gehoor*s leggen (a), vermits de vraag blyft, waarom het gehoor moet worden verlustigd? en, het hier niet slegts op geneuglyke indrukzelen aankooft, daar zelfs de *droefheid* eene dienstige gemoedsbeweeging kan wezen [§ 325]. Ten deezen opzigt zeld de vermaardste grieksche muzykgeleerde, de (b): al 't vermaak, uit de Muzyk geschept, verdient juist geen berisping, doch, 't is ook slegts iets toevalligs, niet haar voornaamste oogmerk, 't welk alleenlyk legt in de *bevordering der deugd*,. Immers, de indrukzelen, die wy

T 3

door

a) *Mattheson*. Orchestre 3. pag. 196. seq.b) *Aristides Quintilianus*, de Musica, lib. 2. pag. 69. Ed. Meibomii.

door de zinnen ontfangen, zyn tot geen uiteinde bestemd, maar, tot een ladder, langs welke wy het gemoed tot den geever alles goeden kunnen en zullen verheffen; zelfs muzykkundige heidenen wyzen ons hemelwaards, door volmondig te belyden, *het heerlykste en voornaamste werk der Muzyk zy dit, dat ze ons tot ernstbafte, goddelyke gedagten brenge (c)*. Zeker, de Muzyk kan op allerhande wyze gelegenheid geeven tot overpeinzigen, die, uit behoorlyke inzigten aangesteld, van groote nuttigheid kunnen weezen, en natuurlyker wyze den geest moeten opleiden tot het verhevenste der natuurlyke godgeleerdheid, 't gewigtigste en voornaamste gedeelte aller menschelyke kennis (d). Naast deeze stigtylyke verlustiging en verlustigende stigting, door maatgezag veroorzaakt, koomen hier voorts in aanmerking allerhande muzykaale vermaakelykheden, die thans *niet onstigtylyk* zyn, maar, tot zodanige uitspanningen behooren als de zedekunde en de religie ons veeleer gebieden, dan in 't geheel ontzeggen (e); genoeg, de componisten en de zang- en speelkonstenaars kunnen teffens tot een verhevener oogmerk mede werken, en nuttigheid aan de samenleving beschikken, daar hen anderzins ook waarlyk niet veel meer achting, dan

c) *Clarissimum profecto ac princeps Musicae opus est gravissima erga Deum pensatio. Plutarchus, de Musica.*

d) à proportion de l'intention de ceux qui voudroient entrer en ces reflexions, elles pourroient devenir tres utile . . . car leur effet naturel doit etre d'elever l'esprit jusqu'à ce qu'il y a de plus grand dans la theologie naturelle, la plus importante & la plus noble de toutes les connoissances humaines, *Dodart, Mem. de l'acad. roy. 1700. pag. 364.*

e) *Barbeyrac, traité du jeu, chap. 1. § 36.*

dan speelkaartmaakeren, en diergelyke onnutte dienstknechten, zoude toekoomen (*f*). Wat hier nu tot het *lof des Heeren*, tot *stifting* en tot eene *artseny des gemoeds*, dienvolgens *regelregt* tot *bevordering van deugd*, kan verstreken, noem ik DIENSTIGE—en wat enkelyk zyne opzigt heeft tot onschuldige, onberispelyke vermaakelykheden, GEOORLOOFDE VERLUSTIGING EN BEWEEGING DES MENSCHENLYKEN GEMOEDS [§ 1]; en in het verwekken, onderhouden en versterken van dusdanige neigingen en hartstogten, 't welk van zelve mede brengt het verzwakken en dempen van tegengestelde; bestaat het *eenigste waare oogmerk*, tot het welk de toonen ons zyn vergund, om dat ze aldus onze volmaaktheid *best* kunnen bevorderen, en, zelfs de natuurwet ons, met een goddelyk gezag, tot het *beste* verplicht, waar tegens myns oordeels geen verstandige zal begeeren in te leggen. Daar nu ieder mensch, ieder Christ, tot een zedeleraar is gebooren (*g*), en de muzykoeffenaars soorten van zedemeesters *konnen* wezen, zo volgt, dat ze zulks wezen *moeten*; dat ze volstrekt gehouden zyn, alles, wat met rede kan worden berispt, te vermyden; voor allen dingen het waare oogmerk hunner bedryven te kennen, nooit uit het oog te verliezen, en tot desselfs bereiking de beste, gevoeglykste middelen aan te wenden. Zodanig maatgezag als nu tot bereiking van 't gemelde oogmerk *kan* verstreken, noem ik MUZYK. Dus vervallen van zelve allerhande onnozele en kwaardardige tegenwerpingen, dat de Muzyk de aandacht verhindere; een heimelyk vergift insluite enz. als slegts opzigtelyk tot muzykaale uitwerpselen en gedrochten, daar men in

T 4

te

f) Mitzler, mus. bibl. tom. 3. pars 3. pag. 541.

g) Barbeyrac, ubi supra. Pref. pag. LXXII.

tegendeel van 't geene, dat in der daad *Muzyk* kan heeten, zig met rede alles goeds mag beloven. Voorts, daar men, by voorbeeld, geestelyke *Muzyk* ook in kameren, en elders, kan uitvoeren, men verdeelt haar, niet zo zeer wegens de verschillende plaatsen, als ten aanzien der verschillende voorwerpen en bedryven, in *Kerk- toneel- en Kamermuzyk*.

§. 328.

Het oogmerk der KERK-MUZYK is, de toehoorders te stigten, tot aandacht op te wekken, en innigste eerbied omtrent het Opperweezen in hen te ontsteeken. Van dit gedeelte, als 't gewigtigste, zal ik vervolgens nadere verklaring bybrengen.

§. 329.

Het oogmerk der TONEEL-MUZYK, of Opera, bestaat hier in, de oeffening der deugd aangenaam en pryswaardig, maar de leelykheid der ondeugd, als vruchten der dwaasheid, afschuwelyk en veragtelyk voor te stellen. Ze zal dienvolgens de harten der toehoorders raaken; zodanige gemoedsbeweegingen, als er verhandeld worden, in hen verwekken, en in 't gemeen een school van goede zeden weezen. Zulke toneel-muzyk is er niet alleen moogelyk, by aldien de poeten, componisten, uitvoerders en toehoorders, ieder hunne pligten kennen, en omzigtig in acht neemen [§ 263], maar ook zomwylen daadelyk voorhanden, schoon men by gebrek van eigen ondervinding (a) moeite heeft om er behoorlyk over te oordeelen.

(a) *Croufaz, Logique, tom. 1 pag. 75. edit. 1720. Sensus nostros non scena depravat. Cicero lib. 1. de leg.*

In de KAMER-MUZYK vloeit alles , als in een middelpunt, samen. Men gebruikt zang- en speelmuzyk in vreugde en treurgevallen , zo wel tot eene artseny des gemoeds , als tot verkwikking en verheuging ; tot tydverdryf , pracht , gasteryen , eerbaare dansfeesten , jaagden , en in 't gemeen tot alle zodanige muzykaale byeenkomsten , alwaar aanminnigheid en konst met elkander als om den prys stryden , met één woord , tot CONCERTEN. Genoeg , wanneer dit alles tegen het voornaamste oogmerk niet aanloopt , maar evenwel *indirect* , tot de *bevordering van deugd* kan verstrekken.

Van het WEZEN der Muzykkonst.

Het wezen der Muzykkonst bestaat in NABOOT-SING DER NATUUR DOOR MAATGEZANG. Schoon *natuur* in enkelvoudige dingen weinig volmaaktheid voortbrengt ; zelden de laatste hand slaat aan 't geene , dat door konst kan worden voltooid ; haare schoonheden niet by elkander , maar op oneindig verschillende plaatsen verdeeld houdt , en dus aan onze oplettenden neerstigheid vry wat overlaat ; daar zy echter verscheiden- gelykvormig- en evenredigheid , orde , volmaaktheid , eindens en treffelykheid vervangt [§ 200]. ja , met *werkende kracht* is begaafd , terwyl alle konstwerken slegts *lydende* zyn , zo volgt , dat men haar als het model , 't patroon , als de eenigste , volmaakte regelmaat , als de baarmoeder en bronader aller zodanige schoonheden , diede konst ooit kan leveren , hebbe aan te merken ;

dat de konst de natuur nooit overtreffen, maar enkel *fraaie copy*, enkel *nabootsing*, heeten konne; en dat het *wezen* [§ 67.] aller konsten, hoe verschillende de wyzen en middelen van nabootsing ook zyn moogen, in *nabootsing der natuur* bestaa. De *natuur door maatgezag nabootsen*, betekent dan in 't gemeen, dat ieder muzykstuk, volgens het voorschrift der natuur, *verscheiden-gelykvormig* en *evenredigheid*, *orde*; *volmaaktheid*, en een wettig oogmerk insluite en te kennen geeve; en in 't byzonder, voor zo verre men namelijk zekere *beweeving* klinkende uit te beelden, en zekere *hartstogt* te verwekken heeft, dat men van alle kanten de beste modellen vergadere, en uit ieder weer het beste kieze, *ten einde het maatgezag overeenkomst bevatte met 't geene, dat natuur ons in zulke gevallen aanwys*. Wie, by voorbeeld, toonente berde brengt, die overeenkomst hebben met zulke, als men by lieden, van *blydschap* aangedaan, doorgaans ontmoet, die boott de natuur naa, en verwekt in vatbaare toehoorderen, natuurlyker wyze, *blydschap*.

§. 332.

De grondregel der muzykaale praetyk, die men nooit te nadrukkelyk kan inscherpen, is deeze: **MEN MOET HET VOORSCHRIFT DER NATUUR VOLGEN.** Het *natuurlyke*, dat namelijk volgens dit voorschrift geschiedt en geschieden moet, is de bronader aller welgegronde konstregelen; ja, 't geene, dat alleen de verbeelding welgeregeld kan maaken, gelyk men in een tegengesteld geval spoorelooze driften volgt, en enkel harffenschimmen voortbrengt. Wyders de natuur houdt orde in haare werken; waar orde is, daar zyn regelen mogelyk om ze onderscheidentlyk te

te bevatten, en er over te oordeelen. Goede konstregelen wyzen de *orde der natuur* aan, en wie iets ordentelyks wil voortbrengen, dient zig naar zulke regelen te gedraagen: dienvolgens, *natuurlyk*, *ordentelyk*; en *regelmatig* betekent een en 't zelfde; te weeten, het natuurlyke is ordentelyk; het ordentelyke, natuurlyk; en 't natuur- en ordentelyke, regelmatig, schoon alles, wat men regelmatig noemt, juist niet natuur- en ordentelyk kan heeten, om dat alle regelen, door 't gebruik ingevoerd, niet welgegrond zyn [§ 26]. Weerom, het is *natuurlyk*, dat ieder muzykstuk een verschillend verband van toonen levere, gemerkt natuur nooit twee volmaakt gelyke dingen voortbrengt [§ 102]; *natuurlyk*, dat het gelykmatig- en evenredigheid; orde, volmaaktheid en een wettig oogmerk bevaite, vermits wy zo iets in de natuur ontmoeten, en de goede smaak anderzins onvoldaan blyft [§ 200]; ja, het tegendeel van dit alles is *onnatuurlyk*.

§. 333.

Aangaande de *onderwerpen*, die men tot de Muzyk gebruikt, in speelmuzyk zelf verkiest, maar, in zangstukken van den digter overneemt en als beredeneert, men kan dezelve in *al te hooge*, *al te lade*, en *gevoeglyke*, verdeelen. Zommige, gaan namelijk boven het bereik onzer bevattting, schoon menig zelfs *bemel en hel*, of, volgens de uitdrukking van zeker componist, *dingen die geen oog gezien, en geen oor ooit gehoord heeft* (a), door maatgezang uit te beelden onderneemt. Andere zyn, of op zig zelve, of in zekere tyden en omstandigheden, te laf om er van te spreken, dienvolgens, der compositie onwaardig [§ 242]: of wy, by voorbeeld, alle

a) *Mattheson*, orchestre 1. pag. 160, 307,

alle geluidgeevende dieren in maatgezag konnen nabootsen, aan blaffen, kraaien, bolken enz. is weinig eer te behaalen, daar ieder natuurlijke *bond*, *haan* en *os* ons datelyk kan overtreffen. Genoeg, er blyven evenwel ontelbaare gevoeglyke, over, die men, in betrekking tot het oogmerk, *muzykaale onderwerpen* mag noemen.

§. 334.

Componisten moeten behoorlyk denken. Niet allerehande passagen samenvoegen, en zig naderhand bezinnen, wat naam het kind diene te hebben; maar, vooraf overweegen, wat ze volgens het onderwerp te zeggen behooren. Het koomt hier doorgaans aan op het uitdrukken van zekere *hartstogten*, en op derzelver *verschillende graaden*. Het een en 't ander moet de componist in zig weeten te verwekken, of zyne uitdrukkingen, wat deftig muzykaal temperament en gehoor; ja, hoe fynen muzykaalen smaak en hoe aardige invallen hy ook hebbe, blyven geelt-ziel- en krachtelooos. Hy moet zodanige blydschap, smart, vreeze, angst, hoop, droefheid enz. als hy in anderen tragt te ontsteeken, zelf levendig gevoelen. Al behoeft hy by 't opstellen van een treurmuzyk juist niet te huilen, zal hy *droefheid* uitdrukken, hy moet of waarlyk droevig weezen, of de indrukzelen van eertyds gevoelde droefheid weer konnen doen herleven; doch, kan hy niet begrypen, wat droefheid zy, hy is tot zulk slach van compositie onbekwaam, gelyk tog de werking onmoogelyk meer kan insluiten, dan de oorzaak, en ieder toehoorder, met eenen goeden smaak begaaft, hier zo wel als in de poezy en elders, datelyk bemerkt, of het hart spreekt, dan de gemaaktheid. Dienvolgens, dat niemand

in

in alle deelen der compositie, ja, nooit in die van eenige vrye konst, even gelukkig slaage, daar van legt de voornaamste rede in 't gebrek van eigen ondervinding, en in de *favoryt-hartstogten*.

Voorts, het oordeel en de vindingryke geest eenes componisten vertoonen zig inzonderheid in het *THEMA* eenes muzykstuks, aangezien het zelve ten eersten een klaar denkbeeld van de uit te beelden zaak moet geeven, en de verdere uitvoering slegts tot den *styl*, of de schryfwyze behoort. Wie, by voorbeeld, den stervenden Simeon wil voorstellen, en zulk een geraas van instrumenten laat voor af gaan, als of hy den twist der honden over het lighaam van Jesabel had willen nabootsen, die doet aanstonds bespeuren, waar het hem hapere. Wie, in tegendeel, de woorden van Pilatus, *ziet, de mensche* (Joh. 19. vs 5)! met zulk een nadrukkelyk thema begint, 't welk de toehoorderen gevoelig aandoet, hunne harten vermeestert, hunne zinnen als betovert, en eindelyk bewondering en overweeging, ja, diepe eerbied omtrent de oneindige, ewige liefde des stigters der zaligheid veroorzaakt, die toont klaar, dat hy als de geheele verhevenheid zynes geestes tot de uitbeelding zulk eener gewigtige materie hebbe besteed (a). Gelyk dan de *uitdrukking* zelve best te kennen geeft, of een componist behoorlyk hebbe gedacht [§. 7], men is daar van volkomen verzekerd, by aldien een muzykstuk het geene afschetst, wat desselfs oogmerk en benoeming mede brengt, en dus in den geest van geoeffende toehoorderen, die de gedagten by het voorstel naauwkeurig weeten bepaald te houden [§ 310], prikkelen van de voorgestelde zaaken overig laat.

a) *Scheibe*, critischer Musicus. tom. 1. pag. 62.

Men kan den goeden MUZYKAALEN STYL, naar 't voorbeeld der redenaaren en dichteren, als LAAG, MIDDELMAATIG en VERHEVEN onderscheiden. De *laage*, vereischt geene sierlyke opsmukking; weinig harmony; korte passagen; matig doorgewerkt; echter, aanminnige eenvoudigheid; of een soort van armoede, tot beweging van opletten bekwaam. Deezen wordt tegengesteld de *platte en lasse*, die of te lang draadig of te kort is; geen en samenhang, slaauwe en ongevoeglyke vindingen vertoont, ja, tegen de muzykaale grondregelen aanloopt. De *middelmaatige* styl dient zeer aangenaam en vloeyende te wezen, uit klare, lieflyke, levendige melody, ongezogte cieraaden, en ondersteunende harmony [§ 236], te bestaan, als hebbende zyne opzigt meer tot verlustiging, dan tot sterke gevoelsbeweelingen. De *verheven* styl eischt iets prachtigs en nadrukkelyks, namelyk, grootse melody en volle, doordringende harmony, ten einde in de toehoorderen eenen levendigen indruk van de voorgestelde zaaken te verwekken. Tegen deezen staat over de *winderige*, al te hoogdravende, die zig alsdan vertoont, wanneer men ieder party evenveel vergt; de woorden zo verre uitrekt, dat de zin geheel ter zoek raakt; en, zulk eene menigte van geduurig als tegen elkander twistende cieraaden, dissonanten, trappen, sprongen en passagen samenlegt, dat natuur door konst wordt overheerscht. Weerom, tegen den middelmaatigen, staat over de *ongelyke*, of onordentelyke, die, het verhevene en platte mislyk door elkander mengende, als eenen bedelaarsmantel van allerhande lappen verbeeldt. Deezen styl ontmoet men doorgaans by zodanige

muzykaale helden, die alles uit de werken van anderen ontleenen, en er zo weinig eenen bekwaamen draai aan weten te geeven, dat een geoeffende te mets by ieder passage den naam van zeker auteur konde stellen, by voorbeeld, Tartini, Schikhard, Loccatelli, Mek enz. Dusdanige bultige schryfwyze is een beul voor gescherpte muzykaale ooren, onverdraagelyker zelfs als de wonderige, alwaar nog geeft en aardigheid, hoewel te sterk, doorstraalt. Ten deezen opzigt wordt dan aan goede componisten, die zig door vrugten van hunnen eigenen akker van elkander onderscheiden, een *ferme* of *vaste styl* toegeeigend. Inmiddels, daar de muzykaale smaak zowel de gedagten als de uitdrukking der componisten bestiert, en dus niet alleen geheel iets ander is als de muzykaale *methode* [§ 13], maar ook iets anders, als de muzykaale *styl* of schryfwyze, men zeid min eigentlyk een muzykstuk van eenen nieuwen smaak, dan, van eene nieuwe schryfwyze of trant.

§. 336.

Ten aanzien van verschillende natien, onderscheidt men tusschen den ITALIAANSCHEN, FRANSCHEN, DUITSCHEN en POOLSCHEN MUZYKAALEN STYL. De *italiaansche*, is in 't gemeen teder, vloeyende en uitvoerig, gebrukende de harmony voornamentlyk tot ondersteuning; en, opheldering van uitgelezen melody. De *fransche*, is levendig, aanminnig en kort; zeer bekwaam tot verheuging; een gezworenen vyand van buitenspoorigheden; vertoonende thans in Sonaten, Ouverturen, en eenige andere instrumentaal stukken, deftige, prachtige harmony. De *duitsehe styl* is stemmig, arbeidzaam en konstig. De *poolsehe*, onlangs door den vermaarden *Teleman*, muzyk-directeur te Hamborg, in een hel-

helder licht gesteld, is vrolyk, klugtig en naauwkeurig afgedeeld; alles moet hier, in matige harmony, net aan elkander hangen, los van de hand gaan, en zo nadrukkelyk worden geaccentueerd; dat het zelfs de ongevoelykste toehoorderen aan doe (a). In ieder van deeze nationaale muzykaale schryfwyzen, schoon men de laatste, inzonderheid boertende gebruikt, vertoont zig het laage, middelmaatige en verhevene op vry verschillende manier, gelyk ieder ook eene andere methode, of een byzonder slach van agrementen, vereischt. Inmiddels, geen van allen onderscheidt zig merkelyker van zig zelve, dan de italiaansche, ten klaaren bewyze, dat de Muzyk nergens sterker geoeffend en hooger geschat worde, dan in Italien: by voorbeeld, de Romeinsche styl, komt ernsthafter en diepzinniger voort; de Venetiaansche, vloeyender en bevattelyker; geene, ziet meer op doordringende harmony; deeze, op galante melody. Weerom, de Neapolitaansche en Siciliaansche, levert eene gantsch byzondere negligente soort van maatgezang, 't welk gulle tederheid en edle eenvoudigheid uitdrukt (b); gelyk dan onze gewoone bewoording *Siciliana*, met een S niet met een C geschreeven, als geenzins opzigtelyk tot *Cecilia*, gewaande patronesse der Muzyk; slegts te kennen geeft, tederlyk beweeglyk, op de trant der Siciliaansche Componisten. *giss. 1711*

a) Scheibe, ubi supra. pag. 117.

b) Mattheson, Orchestre I. pag. 203.

S. 237.

De muzykaale schryfwyze moet met de uit te beelden zaaken, personen en bedryven overeenkomstig, met één woord, NATUURLYK weezen. Niets is hier verheven, ten zy de gedagten zodanige zyn, en de uitdrukking er volkomen mede overeenstemt; niets

niets behoort tot den *middelmaatigen* styl, wat geen levendigheid van geest, en vloeyende uitdrukking vertoont; niets, tot den *laagen*, by aldien de vinding niet mat en kruipende, en de uitdrukking, zonder krullen, slegt en regr, evenwel in eene aanminnige laagte, voortkoomt. Zal er, by voorbeeld, een zondaar, een bedelaar, een slaaf, een balling, een troostlooze, een lachertige, een boer, een dommekracht, een plompert, de onnozelheid, het onverstand, of iets diergelyks, worden voorgesteld, men dient zig in den *laagen* styl uit te drukken; doch, betreft het blydschap, wellust, vryheid, vlyt, vrymoedig, werkzaam, mildheid, eenen konstenaar, koopman enz. de *middelmaatige* styl koomt in aanmerking; handelt men, in tegendeel, van heldendeugden, doorlugtige perfoonen, heerlykheid, majesteit en pracht, de natuur der zaak eischt eenen *verheven* styl. Wyders, zommige hartstogten kunnen tot alle drie classen behooren, al naar dat de voorwerpen, en de graaden dier hartstogten, verschillen; ja, in de kerk- tooneel- en kamermuzyk heeft ieder goede styl plaats, hoewel altoos, naar maate van 't verschillende oogmerk, onder eenigzins verschillende gedaante: by voorbeeld, in Opera's, gelyk het tog aldaar *meer jok dan ernst is*, vertoont de *verheven* styl zig best door vuurige, nadrukkelyke, prachtige melody, van harmony slegts verzeld; maar in de kamermuzyk, door melody en harmony met vereende krachten werkende.

Scheibe, l. e. pag. 97. sequ.

§. 338.

Een Muzykstuk is FRAAI, wanneer het maatge-
zang een muzykaal onderwerp, naar vereisch van 't

V

oog.

oogmerk, *eigenaardig uitdrukt*, en als naar 't leven *af-schildert*. Gelyk een *portrait* fraai is, niet wanneer er oogen, neus noch mond ontbreeken, maar wanneer alle trekken met die van 't *originiaal* volkomen overeen draagen. Men ontmoet *heroïsche*, *edle* en *gemeene tronien*, die ieder of fyne en gladde, of ruuwe en bultige trekken kunnen vereischen; tot de uitbeelding van deeze laatste, dienen ons de *dissonanten* [§ 204], uit welker mengeling met *consonanten* allerhande *coleuren* spruiten, en by gebrek van de welke men hier altoos behoorlyk redeneeren noch schilderen konde. Het koomt hier dan op verre na niet enkelyk aan op het grabbel gooyen van toonen, maar op toonpraak of spreekende toonen; niet zo zeer op het schilderen, als op het *treffen*; niet alleen op de fraaiheid van 't pinceel, namelyk, op even lieflyke *melody*, en even doorwrogte *harmony*, maar inzonderheid, op de *fraaiheid der uitdrukking*. De *fraaiheid*, of innerlyke volmaaktheid door den goeden smaak bemerkt, kan er zelfs by voorhanden zynde welgeregelde *melody* en nadruk van *harmony* t'eenemaal ontbreeken, by aldien of het onderwerp niet muzykaal is; of, 't maatgezag juicht, wanneer het kermen moest, en kermt, in plaats van te juichen, namelyk, geheel iets anders uitdrukt als de zaak vereischt, gelyk tog, vrolyke toonzwieren, hoe streelende en lieflyk ook tot het gehoor koomende, op zangwoorden, die van smart en angstvalligheid handelen, geenzins zouden voegen. Weerom, de fraaiheid kan er ook gedeeltelyk ontbreeken, indien er of passagen onder loopen, die, met de overige, geen en samenhang hebben, het *originiaal* te sterk of te staatw vertoon, en dus tot het oogmerk van geen dienst kunnen weezen; of, voor zo verre de krachten der

der melody en harmony niet wyslyk zyn vereend, of, tyd en plaats niet behoorlyk worden onderscheiden, vermits tog een zelfde muzykstuk *fraai* kan weezen op 't *tooneel*, *niet fraai*, ja, voor zo verre het aan 't oogmerk zelfs hinderlyk valt, *legt*, in de Kerk. Voegt het, dat het maargezang de verbeelding ook bekoore, of *streelende* voortkoome; dat het verheven- en levendigheid van geest, konst en pracht doe uitblinken, 't is er zekerlyk niet slijmmer om: inmiddels, daar zelfs een portrait, dat in vergelyking met anderen leelyk is, uit hoofde van volmaakte overeenkomst met het originaal, *fraai* kan heeten, zo insgelyks een muzykstuk, *schoon met dissonanten als doorzaaid*. Het redelyk gehoor, of 't *verstand*, zal het in zulk geval evenwel lieflyk vinden, en voor *fraai* keuren, by aldien het *natuurlyk* is, en in 't gemeen voor *frazier*; wat het natuurlyke krachtiger doet doorstraalen. Gelyk dan het oogmerk moet bevatlyk maaken, wat muzykaale styl, wat grondtoon, wat thema, wat soort van melody en harmony, wat rykdom van gedagten, vuur, levendigheit en konst er te pas koome; een muzykaal onderwerp wordt *eigenaardig* of natuurlyk tingedrukt, by aldien 't maatgezang het af te schetsen originaal te sterk noch te zwak, te krachtig noch te mat, te lieflyk noch te streng, te konstig noch te eenvoudig vertoont.

§. 339.

De grondregel van de compositie der **VOCAL-MUZYK** is deeze: **DE COMONIST MOET DEN STYL DES DICHTERS VOLGEN**, of, in desselfs wyze van denken overgaan. De zin der zangwoorden verbeeldt hier namelyk het af te schetsen *portrait*; daar nu de smaak nooit onderrigt

geeft in de taalkunde, 't is al zo onmoogelyk, over de fraaiheid van zangstukken zonder naauwkeurige bevatting van den zin der zangwoorden, die hier het oogmerk moet aanwyzen, behoorlyk te oordeelen, als over die van een portrait, zonder kennis van het af te schetsen originaal. De eerste en voornaamste vraag is hier, *of het maatgezag de hartstogt, in de woorden opgeslooten, en wel in den zelfden graad, hebbe getroffen?* Zo ja, de Muzyk staat tot die hartstogt eveneens als de poezy, namelyk, *beide, in meetkundige proportie.* Dit toppunt der muzykaale volmaaktheid, van 't welk men algemeene doch geene byzondere regelen kan geeven, vermoogen slegts verhevene geesten, door weetenschappen, deftige modellen, onvermoeide bespiegeling en oeffening opgewekt, te bereiken. Waar passer noch liniaal meer te pas koomen, daar begint eerst het fynste der konst, *het schilderen naar 't leven.* Inmiddels, wy weten door ondervinding, dat zulks zo wel in de compositie als in 't portrait en historyschilderen moogelyk zy, en moogen vryelyk vaststellen, dat die volmaaktheid algemeener weezen, en de Muzyk ongelyk meer werking doen zoude, by aldien of de digters en wysgeeren componeerden, of de componisten, naar 't voorbeeld van den ouden tyd (§ 30. not.) digters en wysgeeren waren, te weten, *behoorlyk hadden leeren denken.*

§. 340.

Zelfs ieder instrumentaal-muzykstuk zal, volgens het oogmerk der instelleren, zekere gemoedsbeweging verwekken. By voorbeeld, *eene Menuet, 't zy men ze speele, of zinge, of dansende gebruike, gemaatigde vrolykheid. Eene Gavote, juichende blydschap. Eene Bourée, bezaaidigd- en onbekommerdheid. Een March,*
hel.

betdenmoed. Eene Rondeau (a), Rigaudon Passepied, Courante, en Gigue, zekere graaden van blydschap. Eene Entrée, Passacaglia, en Ciaconna, verhevendheid. Eene Polonoise, vrymoedigheid. Eene Sarabande, ernsthaftigheid. Eene Loure, of spaansche Gigue, bedaardheid. Eene Intrade, verlangen naar iets meerders. Eene Allemande, vergenoegt- en standvastigheid. Eene Ouverture, edelmoedigheid. Capricen en Fantassien, verwondering. Dit alles gedenk ik by nader gelegenheid, door behulp van nooten, uitvoeriger voortedraagen; genoeg, de instrumentaal-muzyk kan insgelyks toonspraak weezen (§ 307), en, zoudete regt zinneloos werk heeten, by aldien ze niets bepaalds konde uitdrukken. Gelykt nu dit slach van compositie niet zo zeer naar 't schilderen van portraiten, als naar andere gedeeltens der schilderkonst, gemerkt de keur hier aan den componist staat; de goede sijnak roept hem evenwel gestadig toe, *volgt het voorschrift der natuur*: te weeten, de keur geschiedt zynde, is en blyft hy gehouden, samen te voegen wat in betrekking van het vastgestelde oogmerk best by elkander past; ieder hartstogt haare eigene taal te laten spreken; dienvolgens, in ieder geval zodanige gemoedsgestalte, als men in de toehoorderen gaande te maaken, te onderhouden en te versterken tragt.

V 3

- a) Het woord SELAH, in de gewyde bladeren 83 maal voorkoomende, wordt aldaar, naar alle waarschijnlijkheid, 74 maal als een muzykaal konstwoord gebruikt, betekeneude enkelyk *ritornello, da Capo*, of *berhaaling van 't voorspel*, gelykerwyze men om eenen beurtzang, als het eigentlyk zogenaamde *Rondeau*, die, naa de ingelaschde tusschen spellen, of *couplets*, verscheiden maal eveneens wordt herhaald, niet geduurig weer te schryven, er gemeenlyk het enkeld woord RONDEAU stelt. Men zie *Mattheson's* erlaüterte *Selah*. Hamb. 1745.

tragt, altoorens in zig zelf te verwekken. Wyders, wordt de beweeging der muzykstukken, gelyk in *Sonaten*, *Sinfonien* en *Concerten*, door zekere bewoordingen *adagio*, *allegro*, enz. en zekere byvoegselen, *molto*, *assai*, *non troppo* enz. aangeduid, er volgt van zelve, dat deeze altoos opzigt hebben tot zekere *gemoedsbeweegingen*, en haare *verschillende graaden*.

§. 341.

Een muzykstuk is **TREFFELYK**, wanneer het maatgezag een verheven onderwerp met zulke levendige verwen afmaakt, dat verstandige toehoorderen, als tegen wil en dank, er door worden ingenoomen. In dit geval straalt er des te meerder fraaiheid door, naar maate dat het oogmerk verhevener is; en men nadrukkelyker te beweegen tragt (200); het maatgezag redeneert en schildert wonderlyk fraai, dienvolgens, het muzykstuk is *excellent*, of *treffelyk*.

§. 342.

Fraaie en treffelyke muzykstukken worden te rego **WELLUIDENDE** genoemd. De term goed of welzinspeelt op de innerlyke volmaaktheid eener zaak, uit kracht van de welke zy tot bereiking van zeker wettig oogmerk bekwaam is; en de rede, als opperregter (§ 203), verwerpt alles, wat aan het zelve niet beantwoordt, en dus ter zaake niet behoort, hoe zoetluidende en streelende het ook tot het gehoor koome. Deeze muzykaale waarheden zouden ongelyk bekender weezen, by al dien men zig gewende, in fraaie concerten het oogmerk van ieder muzykstuk na te speuren, en nooit anders, dan in betrekking tot het zelve te oordeelen; ja, nog liever waagde van er zomwy-

wylen verkeerd over te oordeelen, dan de gedagten er nooit ter deeg over te laten gaan; maar het slegts te laten beruften by het gewoone 't is mooi; 't gaat niet leelyk; dat hebben wy gehad; 't is gedaan.

Van de geestelyke- of KERKMUZYK.

§. 343.

De Muzyk is in de Christenkerk ingevoerd, ten einde den Heere lovende, dankende en biddende, eendrachtiglyk aan te roepen, door zielroerend maatgezag de laauwe oninnigheid te ontfteeken, en de aandacht levendig te houden. Wy leezen, Math. 26 vs 30, dat de Heer Jefus zelf, kort voor zyn bitter lyden, met zynen jongeren den lofzang hebbe gezongen; miffchien één van de Psalmen, die, met Hallelu-Jah eindigende, het groote Hallelu-Jah wierden genoemd, hoedanige de Joden naa het eten van 't paaschlam, terwyl men den beker der dankzegging liet rond gaan, gemeenlyk gebruikten. Ook hebben des Heeren Apostelen de heilige beezigheid des psalmzingens onder anderen 1 Theff. 3 vs 16; Jac. 5 vs 13. nadrukkelyk aanbevoolen, en dat zulks onder de eerfte Christenen zy opgevolgt, is uit 1 Cor. 14 vs 26 genoegzaam af te neemen. Clemens Alexandrinus verhaalt, dat ze insgelyks by liefdemaalen, of gasteryen, geestelyke liederen zongen (a), en Dionysius Areopagita betuigt (b), dat men omtrent het 60 ste jaar naa Christus geboorte, in alle oostersche Christenkerken reeds Muzyk, welverftaande chooraalzag, hebbe gehad. In de derde eeuw werden de Psalmen Davids ook in de egyptische christelyke

V 4

Kerk-

a) lib 2. Pädagog. cap. 14.

b) de hierarchia coelesti & ecclesiastica.

Kerkgemeentens, door den bisschop *Nepos*, die er zelf de voizen toe maakte, ingevoerd. Hier zong slegts één ter tyd, en op het einde van ieder psalm, stemde de gemeente het *gloria Patri* aan (eere zy den Vader enz); doch in de oosterfche Kerken greep het eenpaarig psalmzingen stand tot in 't midden van de vierde eeuw, ja, de Keizer *Constantinus Magnus*, wiens hartelust geestelyke liederen waren, had zig deftig in 't zingen geoeffend, ten einde ook in deezen de gemeente door zyn voorbeeld te stigten. Maar onder de regeering van desselfs zoon, *Constantius*, raakten de beurt- wissel- of tegenzangen (*antiphonæ*) in gebruik, zo dat de zanggemeenten in twee chooren, die elkander aflosten, wierden verdeeld, welk gebruik terstond van *Antiochia* naar andere gewesten overging, en allenthalve goedkeuring vondt (c); hoewel de Paus *Syricius* in 't jaar 387 verordende, psalmen en tegenzangen beurtwyze te gebruiken. De bisschoppen *Hilarius*, *Ambrosius*, en anderen, stelden boven dien allerhande geestelyke, schriftmaatige *lofzangen* (*hymni*) in dicht- en zangmaat, en vonden geraaden, ook aan de *figuraal- en instrumentaal-Muzyk* plaats te gunnen. Den bekeerden joden en heiden, die in de Muzyk ervaaren, en haar luister in de tempelen gewoon waren, kwam namelyk de choraalzang al te eenvoudig voor, des men gantsch geen zwaa- righeid maakte, hen in deezen wat te gemoet te koomen, aangezien er immers in geestelyke muzyk- stukken, op eene verstaanbaare, deftige wyze geuit, al zo wel als in diergelyke predicationen, GODS WOORD wordt verkondigt (d).

c) *Hieronymus*, in comment. ad Ephes.

d) *Verbum Dei est, sive mente cogitetur, sive canatur, sive pulsu edatur.* Just. martyr.

De Muses, in. 1. 344.

Hoe gezegende vrugten er uit de kerkelyke figuraal-muzyk zyn gesprooten, zulks blykt onder anderen uit de betuiging van AUGUSTINUS. Deze groote Kerkleeraar vermeldt, dat hy, nog Manicheer zynde, en zig eens uit nieuwsgierigheid onder 't gehoor van Ambrosius begeevende, door de heerlyke liederen en lofzangen, die deeze bischop liet zingen en speelen; zodanig in 't hart zy getroffen, dat hy van blydschap begoft te huilen, en dat zulks de gelegenheid tot zyne bekeering zy geweest, gelyk hy dan kort daar naa door Ambrosius wierde gedoopt. Heer, zeid hy (a) „ ik heb geschreyd onder uwe lofzangen, scherpelyk geroerd door de stemmen uwer zoetluidende kerke; deeze drongen in myne ooren; uwe waarheid wierd in myn hart uitgestort, en ontstak het vuur der aandacht; myne traanen vlooten, en ik bevond er my wel by „ Om die rede vervolgt deeze treffelyke kenner, dien zeer wel bekend was, dat er onder de behaaglyke zang- en speelstukken veete vodderyen onder loopen (b), hebbe hy, bischop te Hippon, in Africa, geworden zynde, raadzaam geoordeeld, de Kerkmuzyk, schoon door Athanasius afgeschafft, weer in te stellen, of ze misschien meer zondaars tot een inkeer mogt brengen [§ 309]. Ja, hy stelt voor vast, dat de Muzyk eene Gode behaaglyke konst zy, en

V 5

merkt

a) *Flevi in hymnis en canticis tuis, suave sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus meis, & eliquabatur veritas tua in cor meum, & ex ea æstuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymæ, et bene mihi erat cum iis. Conf. 9. cap. 6.*

b) *Multa in canendo et psallendo, quamvis delectent, vilissima sunt. De Musica, lib. 1.*

merkt het aan als eene wyze instelling onzes regt verwonderlyken meesters, dat wy van 't geene, wat tot het nut der ziele strekt, al zingende worden onderwezen (c).

c) O vera admirandi magistri sapiens institutum, ut simul et cantare videamur, et quod ad utilitatem animæ pertinet doceamur. Præf. in psalmos.

S. 345.

Tegen het einde der vierde eeuw verordende *Hieronymus* zekere zangnuuren tot Gods eeren in de Kerken te houden, *horas canonicas* genoemd, van welke de Domheeren nog hedendaags den titel van *Canonici* voeren.

In 't midden der vyfde eeuw kwamen er te Weenen, ter gelegenheid van vreesfelyke rampen, met welke bykans geheel Vrankryk en Duitschland, door in de steden loopende wolven, daagelyks voorvallende donderbuyen, aardbevingen enz. wierde gedreigd, de eerste *bidzangen*, of litanien, te voorschyn. De Kerkmuzyk hield redelyk stand, ja, hield het sarfoen der konst op, toen men zelfs, geduurende tweehondert jaaren, in Italiën van geen Muzyk wist [§ 276].

Tegen het begin der sevende eeuw voerde de befaamde *Gregorius Magnus* eene nieuwe soort van Kerkmuzyk in, nog hedendaags onder de bevoording van *gregoriaansch* bekend. Deeze verkreeg zodanige goedkeuring, dat zelfs *Pipinus*, Koning der Franken, en Vader van Keizer Karel de Groote, er eenige Koorzangers heenen zondt, om die nieuwe trant te leeren, en ze in zyn gebied alom bekend te maaken; doch, het een noch 't ander hen regt ter hand staande, bleef de zaak fleeken, tot het eindelyk aan Keizer Karel de Groote, door behulp van twee italiaansche meesterzangers, hem

hem door Paus Adriaan toegezonden , gelukte, dezelve in 't jaar 790 door geheel Vrankryk in te voeren.

In verscheiden navolgende duistere eeuwen bestondt het puik der Kerkelyke figuraal-muzyk uit zekere graveelige, vry onverstaanbaare stukken, die men *Motetten* noemde.

§. 346.

In 't begin van de 16 de eeuw kwamen er uit den Koker van *Lutherus*, *Beza*, en anderen, verscheiden *geestelyke liederen*, als voorboden der Kerkelyke reformatie, opdaagen; liederen, die geschikt naar de vatbaarheid van den gemeenen man, meer zielen hebben gestigt, dan alle diepzinnige twisten der geleerden, gelyk zeker Jesuit zulks duidelyk genoeg te verstaan geeft.

Hymni Lutheri sive Bezani animas plures quam scripta et declamationes occiderunt. A. Contze, lib. 2. polit. cap. 18. pag. 99.

§. 347.

In 't begin der voorgaande eeuw vondt *Ludovicus Vialana* [§. 283] geestelyke concerten uit, in plaats van de voornoemde *Motetten*, die naderhand merkelyk wierden verbeterd, en aldus tot op den huidigen dag in de roomsche Kerken worden gebruikt. Daarentegen, de *Protestanten* in Duitschland, en elders, voerden eene byzondere soort van epische en dramatische Kerkstukken in, *cantaten* en *Oratorien* genoemd, bestaande uit Arien, recitativen, ondermengde chooraalen, fugen, chooren enz; deeze verschillen niet alleen grootelyks in den styl van de motetten, maar de schriftmaatige, geestryke zangwoorden zyn er ook door-

doorgaans van gedrukt, en staan voor een zeer geringe prys tot ieders dienst. Ja, men ontmoet in Duitschland als geheele *muzykaale provincien*, by voorbeeld, *Thuringen*, alwaar zelfs de landlieden, uit zuivere liefhebbery, op zon- en feestdagen fraaie, veelstemmige Kerkmuzyk maken. Zeker fransman (a) zeid er van, in de beschryving zynrer reizen door Duitschland: de „Duitschers houden het cieraad hunner Kerken, de menigvoudige harmony van stemmen en instrumenten, voor een godzaalig werk, daar wy Fransche ons zulke dingen als aan de godvrugt hinderlyk verbeelden. *Ach! mogt het in onze Kerken ook zo heerlyk toegaan, en zulke achting voor de Muzyk worden gewonden, als by de Duitschen.* „ Doch, hedendaags hebben ze niet meer dezelfde rede van klagte; gelyk zeker galant fransch muzykschryver ons, onder anderen, verhaalt, dat de fransche Kerkmuzykanten in 't zwart moeten gekleed gaan; dat zy het voor eene groote eer rekenen, de Kerk te dienen, en er de kenmerken van te draagen; maar, maar, zeid hy eindelyk, *'t is wonderlyk, dat de Ouden zig van hunne Kerkmuzyk zo veel goeds beloofden, en dat wy van de onze zo veel kwaad vreezen.*

a) *Mabillon*, pag. 21.

b) d'y aller un peu plus gayement, ce n'est pas un mal; peu de Casuistes condamnent le plaisir qu'on prend à entendre un predicateur eloquent ... il est etonnant, que les anciens esperassent tant de leur musique d'Eglise, & que nous craignons tant de la notre. *Histoire de la Musique. tom. 4. pag. 192.*

§. 348.

De tempelmuzyk der Hebreën behoorde, niet tot de ceremonielle, maar, tot de zedelyke wet. Zeker ver-

vermaard engelsch godgeleerde (a) zal hier 't woord voeren: „ *Moses* heeft den volke Israels nergens „ een wet of voorschrift gegeven, hoe de Mu- „ zyk by den ceremoniellen godsdienst zoude „ worden gebruikt, maar hy en 't volk Israel „ hebben, naar aanwyzing der onveranderlyke „ natuurwet, en de gewoonte aller volken, zo „ wel met eigene stemmen, als met luidrugtig „ geschal van muzykaale instrumenten, Gode „ lof en dank geofferd; zo dat de instrumen- „ taal-muzyk geenzins als een gedeelte of aan- „ hangzel van den ceremoniellen godsdienst aan- „ gemerkt kan worden. *Moses*, *Mirjam*, *Debora* „ en *Barak* maakten geestelyke concerten [§ 256], „ voor de levitische wet in de wereld kwam, hoe „ kan dan de Muzyk tot die wet behooren? moest „ men ze onder 't joodsche werk, onder den le- „ vitischen dienst der schaduwen, rekenen, er „ zoude zekerlyk in Exod. 28 enz. van zyn ge- „ meld; doch nu, hebben wy ze aan te merken „ gedeeltelyk, als een algemeen gebod in de ze- „ delyke wet vervangen, en gedeeltelyk, inzon- „ derheid ten opzigt van laater tyden, namelyk, „ wegens de laauwe behartiging van Gods lof, „ als een uitdrukkelyk gebod van de hand des „ des Heeren door de hand zyner Propheeten, „ 2 Chr. 29 vs 25.

a) *Durellus*, histor. ritual. (contra Thomas Aquinas).

§. 349.

De Muzyk is geene weereldsche- maar eene geestelyke zaak. Dus noemt men ze billyk ten opzigt van 't gemelde *edelfte gedeelte*, tot des Heeren dienst geheiligd, gelyk dan ook de aaloude volken haar voornamentlyk aangekweekt en beschaafd hebben, om er gebruik van te maaken in bedryven, die

die zy als de verhevenste, gewigtigste en gods-
dienstigste aanmerkten [§ 254]. Men besluit der-
halve te regt, dat de Muzyk in de Kerke eigentlyk
te huis hoore, en tot geestelyke verrigtingen
inzonderheid zy aan te wenden.

§. 350.

Wy blyven aan de kerkmuzyk voor altoos gehouden,
by aldien de omstandigheden zulks eenigzins vergunnen.
Het oogmerk der joodsche tempel-muzyk be-
stond hier in, den Heere op eene plegtige, nadrukke-
lykste wyze te helpen loven en danken. Dit loven en
danken, als het weezentlyk gedeelte van den
godsdiens, ter onderscheiding van zelsdiens aange-
merkt, is niet alleen de pligt, maar ook het be-
houd, en een dierbaar voorregt van redelyke
schepzelen, hen door den algenoegezamen gena-
delyk toegestaan, ten einde langs deezen weg 't
gemoed te verheffen en te volmaaken. De Heer
eischt een lof van ganscher harte, iets, zonder 't
welk al het uiterlyke ons geenzins kan baaten;
maar ook, een lof uit alle krachten: dienvolgens,
wie den Heer niet alleen van harte, maar insge-
lyks, op de best moogelykste wyze, met zang
en klank looft, die doet meer, dan iemand die
slegts met het harte looft, en er stil mede door-
gaat, vermits geene, alle ontfangen vermoogens te
werk stelt, en dus ook zynen vatbaaren even-
naasten tot de eigenste pligt aanmoedigt en ont-
vonkt (a). Wyders, de Muzyk wierd eertyds
zo hoog vereerd, teffens ook de heerlyk-
heid der aanstaande verbondsgoederen te moogen
helpen afschaduwten, en het *nieuwe lied*, 't welk
den Heere zoude worden gezongen, (Pf. 98: vs 1),
betekent alleen het *heilig evangelium*, onmoogelyk
geen

a) C. Huigens, gebruik' van 't Orgel. voorrede.

geen nieuw muzykftuk : nochtans, de rede die de *Psalmist* van zyné voorbedagte liederen op instrumenten inbrengt, Pl. 92. vs. 2-5. en dikwils met alderduidelykste woorden herhaalt, was enkelyk het loven en danken. Daar nu de geestelyke Muzyk eerder als de joodsche tempel in weezen is geweest, behoeft ze geenzins met denzelven een einde te neemen; en daar ze tot de onveranderlyke pligt, den Heere uit alle krachten te loven en te danken, nadrukkelyk kan aanroopen (§ 317), en wy hier toe zelfs ongelyk grooter rede hebben, dan onze voorvaderen in de dagen des ouden verbonds, zy mag en moet in de kerk geduurig stand grypen. Vraagt iemand, waar staat dat geschreeven? Ik antwoorde, wy hebben er zekerlyk diergelyk goddelyk bevel, als de Israëlitén hadden, niet toe; doch, de kerkelyke instrumentaal-muzyk is ook nergens uitdrukkelyk verboden, behalven in den *Alcoran*, ja, 't is bekend, dat ze gezegende vrugten hebbe gehad (§ 344), en nog daagelyks konne hebben, als trekken de zelfs den godloozen tot den tempel (§ 309). Maar, zeld de muzykaale patriot (b), is het niet „eene schande, naar een gebod te vraagen, den Heere op eene plegtige, nadrukkelyke wyze te loven en te danken? Wie gebiedt aan 't pluimgedierte, door lieflyk kwinkeleeren naar uiterste vermoogen den schepper der natuur te loven „(c)? de wet legt in de natuur der zaak, en in onze „harten moest ze billyk geschreeven staan. Zegt men, wy verwerpen het gebruik der instrumentaal-muzyk niet buiten het kerkelyke (d); men kan evenwel niet bewyzen, dat ze aldaar verwerpelyk zy.

b) *Mattheson*, pag. 34.

c) volgens het spreukje: *laudat alauda Deum*.

d) non rejicimus usum instrumentorum Musices extra negotium cultus & religionis. *Rivetius*, ad Exod. XV.

zy. Hier te *Groningen* hebben wy thans op drie hooge feestdagen doorgaans nog een sweemfel van kerkmuzyk; en wist ieder componist uit de ondervinding, zo wel als ik, God dank, wat onuitdrukkelyk, zielroerend vermaak er met de compositie van geestelyke Muzyk gepaard gaat, wanneer men namelyk geheiligde, verhevene hartstogten regt levendig gevoelt, en eigenaardig uitdrukt; menig zoude walgen tegen de gewoone slegtigheden van *Pamour & du vin*. Weerom, men is ook van de voornoemde pligt ontschuldigt, indien de omstandigheden het niet toelaten: wy zyn hier op verre na niet in *Thuringen* [§ 347]: tot een regtschapen Muzyk in groote Kerken worden ten minsten twalf perfoonen vereischt, en 't onderhoud van eene bende virtuosen loopt vry hoog aan; zonder nu eens te gewaagen, dat het wangedrag der muzykanten zelve, dikwils één van de voornaamste oorzaaken is, waarom de Muzyk haare achting verliest, en, hedendaags niet behoorlyk wordt ondersteund (e). Evenwel, in kerkmuzyk mede zingen en speelen, is beneden niemands rang, daar wy in deezen zelfs *Keizers* tot voorgangers hebben [§ 293], en de rede, hoe de tyden ook moogen veranderen, hier altoos dezelfde blyft.

e) *Scheibe*, critischer musicus, tom. 2. pag. 237.

§. 351.

Men verbeeldt zig zonder grond, als of Muzyk de aandacht verbindere.

Het is volstrekt onmoogelyk, dat de Heer zynen volke zo iets, tot bevordering van aandacht zoude hebben voorgeschreeven; alleenlyk, het verschildt krachtig, wat men *Muzyk* noemt, en hoe men er mede omgaat. Wat verstandigen daadelyk in de

de aandacht floort, is geen Muzyk; maar een muzykaal gedrogt en ten besten genoomen, *konstige dertelheid*. Doch, het gemelde wanbegrip spruit in 't gemeen uit het vooroordeel, dat de Muzyk slegts onder de wereldsche vermaakelykheden behoore, op dien voet neemen zommigen ergernis aan de vrolyke trant der Kerkmuzyk, anderen, aan zekere instrumenten. Wordt er by vrolyke gelegenheden vrolyk gemusiceerd, daar immers de Muzyk zig naar de zangstoffe moet rigten, en niemand meer rede tot waare blydschap heeft, dan een opregt Christen; de zwaarhoofdige onkunde zeid, *'t gaat net als of het in een herberg ware*. Weerom, zommige instrumenten, met welke men te mets ook by de straat loopt, neem eens *vioolen*, worden krachtig gemisbruikt, maar daar uit volgt nog in geenen deele, dat ze *ydele instrumenten* zyn, en dat men rede hebbe, zig in de Kerk er aan te ergeren. Men moest zig daar aan ergeren, dat men aan baldadige, reukeloze menschen de Muzyk niet geheel ontzegt, onttrekt en verbiedt. Zal een Christ uit dien hoofde, dat de godlooze wereld zig dit goddelyk geschenk aanmaatigt, en het zelve ten toon stelt, van zyn regt, over de groote daaden des Heeren te juichen, versteeken blyven? veeler vereischt de billykheid, dat men het misbruik afschaffe, en 't regte gebruik herstelle.

§. 352.

Het beste en edelfte, wat de Muzykkonst ooit kan leveren, behoort der kerk. Niemand kan immers zonder reukeloosheid beweeran, dat de groote geever des geschenks [§ 323] zig met het uitschor, eenen droeyen, naaren teem, moete vergenoegen,

en, men het pit der konst tot tooneel— en kamermuzyk diene te spaaren.

§. 353.

Het oogmerk der *Kerkmuzyk* [§ 328] geeft, onder anderen, de volgende *grondregelen* aan de hand: 1) alles moet hier op eene ernsthaafte, deffige, nadrukkelyke en verstaanbaare wyze worden voorgedraagen. 2) Het kooft inzonderheid aan op *beweeglyke melody*, door volstemmige, doorwrochte, *prachtige harmony* ondersteund. 3) De *blydschap* moet hier met zekere ingetoogenheid verzeld gaan; geene al te vrye beweging, anderzins wel geoorloofd, doch hier ter plaatse aanstootelyk, maar slegts een innerlyk vergenoegen der ziel te kennen geeven. 4) *Droefheid, ontsteltenis, schrik, vreeze, bangheid, berouw over de zonde*, moeten, beneffens alle foortgelyke hartstogten, op de krachtigste wyze worden uitgedrukt, ten einde de toehoorderen des te gewisser te treffen. 5) De *tederheid* moet zig hier, in evenredigheid van het groot verschil tusschen geestelyke en wereldsche voorwerpen, met zekere bezaadigdheid en eerbied vertoonen. Kortelyk, een *Christ* zal hier tegen *Christen* spreken, des wordt er, behalven den muzykaalen geest, iets vereischt, dat alle konst verre te boven gaat, namelyk, een *begnadigt hart*, 't welk zodanige heilzaame gemoedsbeweelingen, als men in anderen poogt te verwekken, zelf levendig ondervindt.

Van 't muzykaal behaagen en mishaagen.

§. 354.

De ondervinding leert, dat zommige natuurlyke en konstige toonen ons in 't gemeen behaagen, terwyl anderen ons in 't gemeen mishaa-gen; als mede, dat zommige, deezen, meer of min behaagen, maar geenen, meer of min, mis-haagen; daar ons nu zonder rede, duidelyk of verwardelyk begreepen, niets behaagen of mis-haagen kan, er wordt billyk naar de oorzaaken gevraagd. Zonder overeenkomst tusschen onze gesteldheid, en, de voorwerpen die ons koomen aandoen, kan er, ingevolge eener onveranderlyke natuurwet, nooit behaagen plaats vinden; de reden der gemelde verschillende uitwerkselen zyn derhalve in 't gemeen af te leiden uit overeen- en, gebrek van overeenkomst tusschen de toonen en ons oorgestel, gelyk, tus-schen dit en onze begrippen. Hoe grooter nu deeze overeenkomst, des te meer-hoe kleiner, in tegen-deel, des te minder moeten zekere toonen ons behaagen. Van deeze zwaare, wydloopige stof-fe zal ik hier, behalven het reeds gezeide, nog eenige byzonderheden, die tot verder nadenken gelegenheid kunnen geeven, bybrengen.

§. 355.

Het gebrek van muzykaal temperament [§ 190] ver-vangt de natuurkundige rede, waarom de toonen in 't gemeen, zommigen niet kunnen behaagen.

Is het oorvlies te hard, als dat het door de tril-lende lugtdeelen aangedaan konne worden, er is geengevoelen veel min gewaarwording van toonen

moogelyk ; te week , om zulke schuddingen te kunnen uitstaan , wy vinden ze onverdraagelyk , om dat ze , het oorgeweefzel eenigzins in perikel van scheuring stellende , terftond eene ongeneuglyke aandoening verwekken.

De luidrugtige spiegel van orde [§ 320] fluit de zedekundige rede in , waarom iemand , die tot wanorde overhelt , geen Muzyk mag noch wil veelen. Uit kracht van aangebooren heiging tot orde , vindt men den maatflag , zelfs in geraasverwekkende lighaamen , eenigzins bevallig ; wie ondertuffchen de denkbeelden van orde tragt uit te rooyen , schoon hy haar voor altoos , in weerwil van zig zelf , zekere onuitwiffchelyke , geheime achting moet blyven toedraagen , dien is alles in den weg , wat naar orde gelykt , ja , des te onverdraagelyker , naar dat het dezelve met meerder nadruk tot de bevatting brengt , en dus zyne kwaade confcientie krachtiger onrust. Op dusdanige muzykhauters , die den gemelden treffelyken spiegel zelfs voor bedriegelyk , gevaarlyk en heilloos uitkryten , past het gezegde der Italiaanen : *God bemint hem niet , dien hy de Muzyk niet doet beminnen* ; dat van Lutherus : *wie de Muzyk niet bemint , die moet waarlyk een grove klomp wéezen* ; van St. , Evremont : *wy draagen , God dank , zulk teken van verwerping niet aan ons , dat wy de Muzyk bapten (a) , en alle foortgelyke , van beesten , en fteenen afgeleid ; uitdrukkingen waarlyk , die men , daar zommigen buiten staat zyn gesteld van haar te kunnen beminnen , met groote omzigtigheid dient te gebruiken.*

a) Nous n'avons pas , grace à Dieu , cette marque de reprobation de hair la Musique.

Oeuvres mêlées.

§. 357. *Waarom behaagen ons de*

CONSONANTEN- en *waarom mishaaen ons de* *DISSONANTEN*, als zodanige? Hier te zeggen, wy stellen de rede, waarom zommige samenstemmende toonen voor 't gehoor aangenaam zyn, in de *magt, wil en goedheid van den grooten schepper (a)*, zoude een treffelyk antwoord weezen; wanneer men vraagt, waarom zyn er zulke toonen in de natuur voorhanden? doch, is in 't gemeld geval gantsch niet philosophisch: gemerkt men immers het zelfde antwoord op duizenderlei foortgelyke vragen konde geeven; en dus niet alleen tot het onderzoek niet aangemoedigd worden, maar ook van zodanige beweegreden tot innigste bewondering van des grooten Scheppers oneindige volmaaktheden, als er uit grondige kennis kunnen spruiten [§ 192. 322], versteeken blyven zoude. De rede van 't voornoemd behaagen en mishaaen kan ook niet *enkelyk in ons oorgestel* leggen, nademaal behaagen een soort van blydschap, gelyk mishaaen een soort van droefheid insluit, en niet het oor, maar de *ziel*, blydschap en droefheid gevoelt. Zegt men, wordt er niet op die wyze uit eene enkele aandoening een klaar oordeel gemaakt (b)? ik antwoorde, wy vinden ons gestadig als genoodzaakt tot het oordeelen over onze aandoeningen, en de goede smaak kan volgens klare, onduidelyke begrippen regt oordeelen [§ 199]; maar, dat *idel wetten*, hem

X 3

a) *Martin*, philosophische onderwyzer, pag. 147. not. 29.

b) n'est ce pas substituer un jugement explicite à une pure sensation? Mem. de l'acad. roy. 1737. pag. 20.

voorgescreeven [§ 200], eeniglyk haare opzigt zouden hebben tot het geene, dat voor onze lighaamlyke gesteldheid heilzaam of nadeelig is (c), daar van ontbreekt het bewys, en zal misschien wel achterweege blyven.

Zommigen hebben hier eene onderstelling verzonnen, die in den eersten opslag overaardig schynt: om dat wy namelyk niet weten, tot wat einde alle vezeltjes in 't slakkenhoorn, van verschillende lengte, spanning en veerkracht, zyn bestemd, zullen wy stellen, dat ze, by wyze van claviersnaaren gespannen, ieder tot het ontfangen van zekeren toon zullen dienen (d), en dus de rede van derzelver wel— en wanluidendheid uit den maatigen afstand, en de al te groote nabylheid dier vezeltjes afleiden. Vraagt men, waarom dissonneert eene *secunde*? het antwoord is, om dat er dan twee naast elkander leggende vezeltjes worden aangedaan, en dus het oorgeweefzel in gevaar van scheuring geraakt. Waarom dissonneert eene *septima*? om dat ieder prime ook het vezeltje der octaaf aandoet, zynde dus, by voorbeeld, c, b, ten naasten by van dezelve uitwerking, als c, b, c̄. En waarom wordt de *quart* niet al te welluidende bevonden? ze zoude

ze-
(c) la véritable raison est donc, à mon avis, uniquement fondée sur ce qui se passe alors dans l'organe par rapport à sa conservation... à son état de santé, favorisé dans un cas, & menacé ou dérangé dans l'autre. *ibid.* pag. 21.

(d) à quoy serviroient toutes les fibres de la lame spirale, de différente longueur, tension & ressort? *ibid.* pag. 37. — Il y a toute apparence, que chaque fibre est destiné à recevoir un certain ton, à peu près de la même manière, que dans les clavecins les plus grandes cordes sont pour les tons graves, & les plus courtes pour les aigus. *Cron/az, traité du beau.* pag. 174. Ed. 1715.

zekerlyk behaagen, ten zy ze naast de quint ware geplaatst, tot welker vezeltje de werking der prime ook eenigzins overgaat, invoege dat door c, f; die van c, f, g, c in beweging geraaken (e).

Maar hoe weten wy, dat natuur zig in deezen veel eer naar de willekeurige orde onzer instrumenten rigte, als naar die, volgens welke zy zelve een muzykaal Systema voortbrengt [§ 166]? en genoomen, die vezeltjes lagen gelyk gespannen claviersnaaren by elkander, daar wy in orgelen 9 octavenruimtens [§ 110], en het 196ste gedeelte éénes geheelen toons [§ 115. not. c], te onderscheiden vermoogen, er moeten niet alleen zo veel verschillende vezeltjes weezen, als bevatte-lyke toonen, maar, ook zo veel tusschen twee, die éénen geheelen toon zullen leveren, dat ze op verre na niet naast elkander kunnen leggen.

Myne meening is deeze: het wonderbaar maakzel onzer gehoortuigen sluit de rede in, dat ieder toon ons zodanig luidt, als hy luidt, maar dit alles zal enkelyk dienen om iets voor te draagen aan den *geest*, die alleen tot het bevatten en oordeelen is bekwaam gemaakt. De goede smaak gaat hier, met onbegrypelyke snelheid, aan 't *namereeren*, tellen, wikken en weegen, ontdekken-
de in de intervallen, welke het klaar onderscheidend muzykaal gehoor hem ter toets overgeeft, aanstonds, zonder duidelyke kennis te behoeven, of er orde en volmaaktheid [§ 181], dan gebrek van dezelve [§ 209], voorhanden zy: *dien- volgens, de consonanten behaagen ons, om dat wy de orde en volmaaktheid, die ze insluiten, klaar bemerken, maar de dissonanten mishaagen ons, om dat wy er gebrek van volmaaktheid in gewaar worden.* In 't eerste geval wordt er behaagen, vermaak of verlustiging, in 't tweede, mishaagen, afkeer en walging

ge-

X 4

gebooren, om dat het eene eigenschap der geesten is, zig aan alles, wat men als orde en volmaaktheid aanmerkt, waar men die ook ontmoete, te moeten verlustigen, en in een tegengesteld geval afkeer te moeten gevoelen. Dus blykt zelfs uit de natuurlyke harmony middagklaar, dat wy tot het beminnen van orde zyn gebooren. Gelyk nu de vraag, waarom ziet men geerne voorwerpen, die orde en volmaaktheid vervangen? slegts aan blinden betaamt, die, waarom hoort men geerne dusdanige toonen? past alleenlyk voor dooven, gemerkt het vermaak in de consonanten- en de afkeer tegen de dissonanten als zodanige, uit de REDELYKHEID zelve vloeit.

§. 358.

Waarom behaagen WYSLYK ONDERMENGDE DISSONANTEN? Hoe weinig overeenkomst er tusschen de dissonanten en ons oorgestel ook zy, het verstand vindtze behaaglyk, wanneer men begrypt, dat ze ter zaak dienen [§ 338], schoon ze onkundigen, en dieren, die achter het geheim noch aan duidelyke begrippen vatbaar zyn, buiten twyfel altoos ongeneuglyk en strydende zullen voorkoomen.

§. 359.

Waarom vindt men de ZINGENDE SPREKTRANT [§ 239] bevalliger, dan de gemeene?

Vooreerst, om dat de voortbrenging van moogelyke zangtoonen, te regter tyd en op beoorlyke wyze geuit, aan 't oogmerk van den grooten Schepper, die de werktuigen der zangstemme met verbaazende wysheid en magt toegesteld, en, niets te vergeefs gemaakt heeft, zekerlyk beantwoordt, gemerkt ook de konsten tot desselfs verheerlyking kon-

kunnen en zullen verstrekken, schoon ieder toe-
 hoorder juist zo verre niet ziet, en menig keur-
 lyk zangoeffenaar er misschien nooit op denkt.
 Ten tweeden, wegens de groote menigte toonen
 van verschillende *hoogte, duurzaamheid en sterkte*,
 die men spreekende niet kan te pas brengen, en
 welker lieflyke mengeling, reeds zonder behulp
 van zangwoorden, de verbeelding bekoort. Ten
 derden, wegens allerhande kleine en groote *zang-*
leidingen, of agrementen, die, behoorlyk te werk
 gesteld, tot uitrekking van lettergreepen en
 woorden, die zonderlingen nadruk vereischen,
 zeer bekwaam kunnen wezen. Ten vierden,
 wegens de aanminnigheid der *nabootsing*, die zig
 op eene luisterryke wyze van spreken onder-
 scheidt, zonder zich echter van de spreektrant
 geheel te verwyderen. Ten vyfden, om dat
 gevoeglyke zangtoonen de *oplettendheid* niet alleen
 onderhouden, maar, door meer tyd te geeven
 tot overweeging der voorgedraagen zaaken, zelfs
 krachtig bevorderen helpen. Ten sesden, om
 dat er, uit hoofde van de muzykaale maat,
verscheiden personen, zonder afbreuk aan de ver-
 staanbaarheid, *te gelyk spreken*, ja, den zin mer-
 kelyk versterken kunnen. Ten sevenden, om
 dat de inhoud van zinryke woorden des te
 nadrukkelyker kan worden ingeprent, wanneer
 de *dicht- en zangkonst* met wyslyk vereende krach-
 ten werken. Ten achtsten, wanneer er zig nette
 overeenkomst opdoet tusschen de voorgedraagen
zaaken, woorden en toonen, de *mynen* zelve niet
 uitgeslooten, doordien het maatgezang alsdan,
den zin der woorden verzegelende, aan de ziel der
zaaken meerder *verhevenheid*, en aan 't *lighaam der*
woorden als een *plegtigewaad en kroon* komt by-
 zetten. Ten opzigt van alle deeze verschillende
 bekoorlykheden pleegen zommigen, die zig niet

duidelyk genoeg weeten uit te drukken, kortelyk te zeggen (a), de zangmuzyk dringt tot het binnenste der ziel, en doet haar in zekere aanminnige opgetoogenheid als verparadyft staan.

a) De Brune, werfsteen, pag. 16.

Waarom komt de **CONCERTEERENDE HARMONY** [§ 236] den kenneren behaaglyker voor, dan de ondersteunende? De goede smaak en de rede ontdekken hier, wegens meerder overeenstemming tusschen het menigvoudige, meerder volmaaktheid, meer stoffe tot oplettendheid en nadenken, ja, tot bewondering. Het schynt, als of de partyen met elkander praatén; allerhande tegenwerpingen inbrengen; ten einde het gesprek levendig te houden; als of ze zeer verschillende gevoelens hebben, met elkander twisten, maar het eindelyk eens worden; als of ze eene welgeregelde *democracy*, of volksregeering, althans, *aristocracy*, of adelregeering, zullen uitbeelden, terwyl de ondersteunende harmony slegts eene *monarchy*, of alleenheersching afschetsst. Zommige melodyen brengen in twyfel, of ze meer tot het voeren van heerschappy, dan tot den dienst des boven- en hoofdzangs [§ 241] zyn bestemd. Ieder party moduleert, waar heen men het oor ook wende; en ieder moduleert op verschillende wyze, gee-
ne te mets in vieren—deze in twee en dertig deelen, dat men zeggen zoude, zulke dingen kunnen nooit overeendraagen: nochtans, ze koomen, als tegen alle verwagting, wonderlyk fraai met elkander te harmoneeren, ja, verwekken desté dieper indrukzelen, en des te klaarer begrippen, als ze levendiger tot de bevassing worden overgebracht. Dus wordt de verbeelding
door

door bekoorlykheden als overstelpt, en de rede
zeid, *wat verschillende ryen van gedagten des uitvinders*
vertoonen zig hier!

De Brant, weete. 161. §. 361.

Wat oorzaken zyn er van de FAVORYT-INSTRUMENTEN, FAVORYT-GRONDTOONEN, en FAVORYT-STUKKEN? Het temperament, en de smaak, zonder nu van de gewoonte [§ 201], en van 't geene, dat de regel der verbeelding kan te wege brengen [§ 310], eens verder te gewaagen. Uit kracht van verschillend temperament is ons zenuwgestel, schoon eenerhande deelen vervangende, anders gewyzigd, des konnen zekere toonen met den graad der spanning van iemands zenuwen meer en met dien van anderen minder overeenkomst hebben. Wyders, de smaak rigt zig doorgaans naar 't temperament, en behoorden te willen behaagen, ondersteunt, hun temperament kennen, of uitsorschen, of blindlings treffen, gemerkt tog de meeste, een regt meenen te hebben, in hun humeur te volharden, en voor fraai te keuren, wat daar mede overeenkomst heeft. Ja, de dagelykse ondervinding leert, dat een oploopende (Cholericus) mannelyk, moedig en doordringende moete worden aangetast; dat een bloetryke (Sanguineus) zig nooit aan te ernstige, gemelyke, klaaglyke uitdrukkingen kreune, en dat een droefgeestige (Melancholicus) niet de minste hardheid konne verdraagen; hier uit kan men gemakkelyk afneemen, dat en waarom sterkluidende instrumenten, grondtoonen over de groote derde, en vrolyke toonzwieren, op lieden van eene cholerische en sanguinische complexie—maar, zagter geluid, grondtoonen over de kleine derde, en lang-

langzaam maatgezag, op melancholischen meer vermogen hebben; waarom deeze, het *droevige*, en *diepzinnige*; sanguinische, het *lustige* en *stee-lende*; en cholerische, het *bevig* en *grootse*, inzonderheid behaaglyk vinden. Weerom, 't is ook in 't gemeen waar, dat men dikwils aan de grondtoonen toeschryft, wat veeleer aan den goeden muzykaalen styl is toe te eigenen. Genoomen, iemands favoryt-toonen waren E over de groote en C over de kleine derde, hier uit volgt gantsch niet, dat alles, wat uit zulke toonen gaat, uit dien hoofde reeds bevallig wordt gevonden; anders moest ieder muzykstuk, in zulke toonen getransponeerd, ook daadelyk behaagen; 't welk evenwel de ondervinding tegenspreekt, nademaal het by favorytstukken voornamentlyk aankoomt op overeenkomst tusschen het maatgezag en de begrippen, gelyk menig zig zomwylen als verwondert, dat zulke toonmengelingen, aan welke hy deel schynt te hebben, hem zelve niet zyn ingevallen. Inmiddels, daar alles, wat droevig of levendig zal werken, des te meer behaagt, naar dat het droeviger of levendiger werkt, het staat vast, dat behaaglyk maatgezag des te behaaglyker worde gevonden, wanneer het tessen in favoryt-grondtoonen, en op favoryt-instrumenten voortkoomt.

§. 362.

Waarom behaagt een FRAAI SOLO, en CONCERT, eene KEURLYKE SONATE, SINEONIE en CAPRICE? Ieder, van hoe verschillend temperament hy ook zy, vindt in de verschillende beweegingen, grave, allegro, dolce, presto enz. doorgaans iets naar zynen smaak. Doch, behalven het reine, doordringende geluid als zodanig, by voorbeeld, van eene Steiner of Cre-

Cremoner viool, van een staartstuk van Rukkers, of Couchet enz, men wordt voornamentlyk aangedaan, niet door de verschillende grootheden, gedaantens en figuren der toonen, maar, door de gevoeglyke, geduurig anders verzonnen, onuitputtelyke vindingen, die het maatgezag levert, en die op oneindig verschillende manier, verwisseling, verdeeling, samenvoeging, mengeling, hoogte, laagte, vertraaging, verhaasting, sterkte, zwakte, trappen, sprongen, keering, hevigheid, allerhande gewoone en buiten gewoone bewegingen, in zekere orde uitbeelden, en op eene nadrukkelyke wyze tot de bevatting brengen. Dusdanige geestige uitwerkzelen zyn het, die oplettende, scherpzinnige, geestige toehoorderen roeren, als betoveren, en te mets in verrukking doen uitroepen, *hoe bedenkt men het zo! hoe geraakt men tot zulke heerlyke invallen!* Men bewondert nu eens den *componist*, die zo aardig, zo vry, zo verheven gedacht, zig behoorlyk uitgedrukt, en anderen tot het vertoonen van hunne eigene gaven gelegenheid gegeeuen heeft; dan, den *uitvoerder*, die des componisten gedagten zo stiptelyk over te neemen, en, door goede muzykaale methode in een helder licht te stellen weet; nu, de zielroerende *melody*, dan, de prachtige *harmony*, en vindt het een en 't ander behaaglyk, by aldien het *natuurlyk* is.

§. 363.

Waarom behaagt het NATUURLYKE? om dat het natuurlyk, en, den goeden smaak tot een onveranderlyk rigtsnoer voorgeschreeven is; eene grondstelling, die nader beweezen kan worden noch verder bewys vereischt, en ook anderzins geene grondstelling konde heeten.

§. 364.

Waarom behaagt eene fraaie CADENCE?

Men brengt de gedagten uit den grondtoon, en leidt ze aldaar weer in door allerhande omwegen. Deeze omwegen behaagen, om dat men op eene aanminnige wyze wordt verrast; men hoort de verwagting als ter leur gesteld; men grypt er na, het wordt onttrokken; doch eindelyk krygt men het weer, en vindt 't geene, dat bykans verlooren scheen.

§. 365.

Waarom moet men juist zelf componceren, fantaiseeren, zingen en speelen? is 't niet genoeg dat de muzykanten zulks doen, en dat men hen lieden gehoor verleent? Dit is de gewoonetaal van fymelende Muzykkyanden, die de konst schynen te willen verheffen, maar echter, door haare oeffening aan jonge lieden, en aan perfoonen van rang, volstrekt te ontraaden, genoegzaam kennelyk maaken, dat ze haar te ondermynen en den doodsteek te geeven tragten. Doch, de vraag is myns oordeels niet wyzer, als deeze, *waarom moet een redelyke schepzel meer vermaak genieten in zyne eigene volmaaktheid, dan in die van anderen zynes gelyken?*

Van de NUTTIGHEID der MUZYKKUNDE.

§. 366.

De Muzykkunde ontdekt iets, dat te vooren onbekend was, dies kan ze, vooreerst, door opening te geeven van den aardt der zaak, en door inscherping, dat de konst inzonderheid tot verheerlyking des grootengeevers, tot bevordering van goede zeden,

en

en hier naast tot geoorloofde verlustiging zy aan te wenden, de muzykaale practyk **BETAAME-
LYKER** maaken.

Ten tweeden, daar ze niet alleen vrugten, welker verzameling anderen vry wat tyd en nadenken hebben gekost, aanbiedt, maar zelfs de bronaderen, uit welke goede konstregelen vlieten, ontdekt, en dus den leergierigen als op zekere hoogte plaatst, van waar hy dingen, die eertyds gelykeene wildernis door elkander lagen, nu, in orde geschikt, met een opslag kan waarneemen; ze maakt de practyk ook **GEMAKKELYKER**.

Ten derden, daar ze, volgens gronden die het verstand voor onwederleggelyk erkent, van de vreeze, den regten weg niet te treffen, ontheft, en tegen dwaalingen wapent, ja, daar devastigheid van 't verstand op eene wonderbaare wyze tot de werkzaame leden overgaat, en dus haare zekerheid der konst te baat kooft, ze maakt ook **VASTER EN VRYMOEDIGER IN DE
PRACTYK**.

Ten vierden, daar ze aanwyft, dat en waarom men de Muzyk als eene oneindige konst [§ 319] hebbe aan te merken; daar onze gedagten uit elkander als voortgeteeld worden, en er zig hier des te meer laat uitvinden, hoe meer er reeds ontdekt is, ja, daar men eerder honderd wettige gevolgen uit één duidelyk begreepen waarheid, dan één, uit tien verwardelyk begreepen stellingen kan afleiden; ze helpt de paalen van 't muzykaal ryk geduurig verder uitzetten, of maakt de practyk ook **UITGEBREIDER**.

Ten vyfden, ze geeft **VERZEKERING VAN EEN BESTENDIG VERMAAK**. Uit tweederlei soort van *volmaaktheid*, *waare en gewaande* [§ 198], spruit noodzaakelyk tweederlei soort van *vermaak*; als zynde namelyk *bestendig*, indien het op
waare

waare- maar *veranderlyk*, indien het flegts op gewaande volmaaktheid is gebouwd. Hoe meer volmaaktheid men zig voorftelt, en hoe levendiger de verbeelding werkt, des te grooter en levendiger is het vermaak; doch, ontdekt men naderhand in dingen, die vermaak aanbragten, onvolmaaktheid, het vermaak verdwynt eensklaps, en verandert in afkeer: dienvolgens, hoe onduideliker men den aardt der volmaaktheid eener zaak bevat, des te meer heeft men te dugten, dat het vermaak op den duurgeenftand houde; hoe duidelyker in tegendeel, des te bestendiger verlustiging mag met zig met rede belooven. Hier uit is gemakkelyk af te neemen, waarom onzydige kenners grooter, levendiger en duurzaamer vermaak aan konftwerken hebben, dan onkundigen; geene, befchouwen dezelve met oogen des verftands; bemerken den graad der voorhanden volmaaktheid, en teffens ook die aan hen verleend, uit kracht van de welke zy voor anderen zulke dingen in te zien, en naar regte waarde te fchatten vermoogen. Zé denken daarenboven aan de gronden op welke dezelve fteunen; aan de regelen, volgens welke deeze zyn voortgebracht, en, nog ontelbaare andere voortgebracht kunnen worden; regelen, die hen eertyds dor en onvrugtbaar fcheenen, worden nu, door middel van het afgefchetfte, 't welk haare nuttigheid en waardy onwederspreekelyk aan den dag legt, als bezield voorgelteld. Zeker, wie de ongevoeligheid, uit de gewoonte ontftaande, doorgeftadig vernieuwde oplettendheid weet te verbanen, die fchept reeds in eenvoudige muzykaale *drieklanken*, welke een verwend gehoor naauwlyks rekent, een onuitdrukkelyk vermaak, roepende te mets in verrukking uit: *hemel! wat genuegte fpruit er uit de harmony!* een vermaak waarlyk, 't welk

Welk *bestendigheid* belooft, doordien de consonanten, uit gestadige verandering van de welke het wezen der harmony bestaat [§ 222], orde en volmaaktheid insluiten [§ 181. 322].

Ten zesden, de *Muzykkunde kan zekere portie, aan 't muzykaal talent ontbrekende, vergoeden*. Wie niet bevrugt is, dien kan de bedreevenste vroedvrouw zekerlyk niet doen verlossen. Door zingbaare denkbeelden moet de geest bezwangerd wezen, of de practyk blyft ziel-en levenloos. Hoe sterk de pooging van hen, die slegts in weerwil der natuur werken, de wicken slaan, zy bereiken evenwel nooit zodanige hoogte, alwaar de weg vlakker en gemakkelijker wordt. Ondertusschen, dit staat onwrikbaar vast, dat geesten van middelmaatige bekwaamheid, die anders buiten twyfel voor altoos in de laagte hadden moeten blyven, door de vleugelen der theory, zomwylen reeds eene ongemeene hoogte vermoogen te bereiken.

Ten sevenden, de *Muzykkunde doet menig eertyds genooten muzykaal vermaak weer herleven*: wie zig namelyk een muzykstuk in desselfs zinscheidingen en perioden [§ 230] weet te verbeelden, die kan het ongelyk gemakkelijker onthouden, en zig weer te binnen brengen, dan iemand, die, van theory ontbloot, het duidelyke niet inziert. (§. 196 not. 1.)

Ten achtsten, gelyk tog practyk zonder theory niet dan oefening zonder verstand [§ 20] kan heeten, de *Muzykkunde is het steunsel der Muzyk*, voor zo verre zy ons bekwaam maakt tot het oordeelen en redeneeren over muzykaale dingen, 't welk immers zonder haar behulp al zo onmogelyk blyft, als, zonder kennis iets te kennen, of, zonder toedoen der ziel tot kennis van eenig lighaam te geraaken.

Ten negenden, de *Muzykkunde is noodzaakelyk en*
Y
voor-

voordeelig voor hen, die anderen in de Muzyk gedennen te onderrigten. Deeze, moeten zekerlyk iets meer weeten, als dat de muzyknooten, gelyk Elias-raven, het brood aanbrengeu, en, dat er twintig lessen op een maand gaan. Zy moeten reden konnen geeven, schoon de leerlingen zo wys, niet zyn van die te eischen. Men verbeeldt zig waarlyk zonder grond, als of iemand uit dien hoofde, dat hy beter speele, als een ander, ook beeter onderwyze (a); de ondervinding leert in

- a) Zeker besleepen Muzykgeleerde redenkavelt er onder anderen aldus over: „er behooren veele goede „hoedanigheden tot een leerling, maar tienmaal „meer, tot een onderwyzer. De verkiezing van „onbekwaamen, bederft de beste discipelen. Menig „meent het goed, doch kan evenwel niet meer „geeven, dan hy bezit. De meeste, gaan by „hunne leerlingen ter schoole, en doen als jonge, onervaaren geneesmeesters, die, by manier „van proefneeming, het kerkhof aanvullen, en „er zig echter dapper voor laten betaalen. Iets „anders is, zelf goed speelen, en weer iets anders, goede speelaers aankweeken. Ik ken er „eenigen, die zig geen kleintje verbeelden, en „welken men ook, zonder slaauw te worden, „nog wel een kwartiertje gehoor kan verleenen; maar, zullen ze onderwyzen, ze weeten „waarlyk niet, of ze van achteren dan van voren moeten beginnen. Ze denken, het voldoe „reeds, als zy een paar regels nooten opstellen, „en in 't gros iets van de behandeling melden. „Dan speelen ze die eens gaauw voor; slaan vervolgens de beenen over elkander; haalen de „snuifdoos voor den dag, kyken op 't oorlogy; of „ten venster uit; schudden het hoofd; stampen „met de voeten, en gaan vertrekken (jusqu' à demain). Dit slach van volk wordt niet anders Ziet *Mattheson's* kleine general-bas-schule, cap. 3. vom lehrmeister, S. 2. 3. Hier op volgen nog

in tegendeel, dat lieden van middelmaatige bekwaamheid in de practyk, maar die in de theory ten minsten even sterk zyn, de vereischte geduld, wakkerheid, en vooral, de gave van ordentelyk en naar ieders vatbaarheid te rede neeren, bezitten, doorgaans beter scholieren maken, dan overvliegers, die, wegens al te groote vlugheid van geest, maar al te weinig oordeel, zig zelf nooit zo verre krygen, eens bezadigd te overweegen, waar in de force van hun instrument bestaa, en, ten aanzien van muzykale fantasiae, hen gelyken, die 's nagts hunne woonplaats weer vinden, zonder 's ogtens zig te kunnen bezinnen, wat straaten al doorgekruist. De Muzykkunde verbeeldt ten deezen opzigt, een proviandhuis, alwaar voedsel in overvloed te vinden; een magazyn, 't welk alleen de wapenen ter hand kan stellen, zonder welke de onderwyzers zig, op den duur, eer noch voordeel hebben te belooven. De konst is groot, en 't menschelyk leven, kort; geraakt er dan op deeze manier een proces eerderteneinde, genoeg, zy kwyten zig als eerlyke advocaten, en moedigen des te meer liefhebbers aan, in zulke harmonieuse pleitkonst, alwaar talent, verstand en oefening het vonnis stryken, zig in te wikkelen.

Ten tienden, de *Muzykkunde is een middel tot de uitvorsching van iemands natuurlyk temperament*. Wie of compositie, en fantasiae, naar zynen smaak laat hooren, of openhartig ontdekt, wat soorten van muzykstukken hy voor anderen beminne, die verraaft datelyk zynedomineerende passie [§ 360];

Y 2

iets,

meer aardige aanmerkingen, der vertaaling waardig; doch, wy willen hoopen, dat het geene, wat deeze Criticus aan zyne tydgenooten mispryft, hier te lande juist niet toepasselyk zy.

iets, waar voor wysgeeren zig anderzins in redeneering omzigtig pleegen te wagen.

Ten elfden, de *Muzykkunde* kan aan *schrander* liefhebbers, die tot de *muzykaale* *practyk* gelegen- noch *genegenheid* hebben, uit hoofde van *bondigheid*, tot een *geestig vermaak* dienen. Menig persoon van jaaren, studie en oordeel, die groote virtuosen hoort, geen kans ziet van 't hen ooit naa te doen, en het ook nooit er op toete leggen begeert, schept hier in vermaak, dat hy den aardt der toon- spraak, de oorzaaken der uitwerkselen, het vol- maakte en 't gebrekkige der compositie en der uitvoering, duidelyker, dan zelfs de meeste com- ponisten en muzykaale redenaars, inziet. Hier toe kunnen bondige geschriften gelegenheid gee- ven, en langs deezen weg maakt de *Muzykkunde* de *Muzyk* der *achting* van *verstandigen* waardiger, en doet ons die der geleerden herwinnen, welker oor- deel, van groot gewigt zynde, der konst en er- vaaren, deugdzaamen konstgenooten, met er tyd zekerlyk tot voordeel verstrekt.

Voor 't laatste, zonder nu eens verder gewag te maaken van de dierbaare nuttigheid, dat de *Muzykkunde* zomwylen tot opheldering van *schriftuur- plaatsen* behulpzaam kan wezen (§ 18. not); het vermaak uit de *Muzyk*, als zodanige, sprui- tende, is slegts *sensuel*, of zinnenstreelende, terwyl dat, 't welk de *Muzykkunde* beschikt, te regt *intel- lectuel*, of verstandig, mag worden genoemd. Dee- ze laatste soort, door verstandigen beoogd, is *reiner vermaak*, en hier op zinspeelen de goud- woorden van *Sauveur*, op 't tytelblad bygebragt: DE MUZYKKUNDE IS AL ZO VERHEVEN, ALS DE MUZYK BEKOORLYK; DEEZE, IS AANMINNIG VOOR DE ZINNEN EN VOOR DE VERBEELDING; GEENE, VOOR 'T VERSTAND.

REGISTER

van de voornaamste hier aangetrokken *auteurs*, en verklaarde *zaaken*.

A.	
A andagt wordt door Muzyk niet verhinderd	350
<i>Aangenaam</i> , wat zo heet	229
<i>Aapen</i> , indiaanschē, hun concert	296
<i>Accenten</i> der menschelyke stemmen hebben tot het zingen kunnen aannoopen	248
<i>Accentuatie</i> der toonen, verbeeldt licht en schaduw	226
— sluit de rede in van de afdeeling der zangmaaten	228
<i>Acoustyk</i> , muzykaale, wat ze is	34
<i>Adam</i> wordt vooreengroot muzykant uitgegeeven	247
<i>Aeoliüs</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Agrementen</i> , muzykaale	13
<i>Air</i> eenes muzykaalen redenaars	13
<i>Amphion</i> , een vermaard grieksch muzykant	261
<i>Antiphonæ</i> , soorten van muzykstukken	343
<i>Apollinarische spellen</i>	263
<i>Aretin</i> , Guido	280
<i>Aristides Quintillianus</i>	267. 327
<i>Aristocracy</i> door Muzyk uitgebeeld	360
<i>Aristoteles</i>	265. 266. 267
<i>Aristoxenus</i>	46. 269
<i>Augustinus</i>	18. 317. 323. 344

B.	
B aas, waar van dit woord afkomstig	106
<i>Baccalaureus in Musica</i>	22
<i>Barbeyrac</i> , J.	316. 327
<i>Barden</i> , soorten van priesters der aaloude duitschers	255
<i>Bardus</i> , een beschermheer der Muzyk	255
<i>Basstemmen</i> , de regelmaat van de benoeming der toonen	106
<i>Beda</i>	16. 265. 279. 323

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

<i>Begrippen</i> , verwarde, klaare en duidelyke	20
van toonen worden met die van den reuk, smaak en coleuren te onregt gelyk gesteld	196
<i>Beschryving van de Muzyk</i>	1
de volledigste, hoe ze op te vatten	310
<i>Beverini</i> , auteur der eerste opera	281
<i>Beweeving</i> tot het geluid vereischt	36
verwekt niet altoos geluid	39
geschiedt in tyd	53
krings-of golfswyze	58
der harmonische slagen	220
<i>Biblishe historien</i> voor 't clavecimbel	314
<i>Blaasstuigen</i> , hoe ze toonen veroorzaaken	50
wierden by de Grieken weinig geacht	267
<i>Blydschap</i> hoe ze door Muzyk kan worden verwekt	331
<i>Boethius</i>	269. 273
<i>Bovenzang</i> , wat zo heet	241
<i>Braband</i> , eertyds een muzykaal kweekschool	284

C.

C , betekenis van dit muzykaal maatteken	227
<i>Cadencen</i> , fraaie, waarom ze behaagen	364
<i>Calvinus</i>	266. 308
<i>Canonici</i> , wat het betekent	269
<i>Carissimi</i> , een vermaard italiaansch componist	285
<i>Cartesius</i>	217. 219
<i>Cato</i> , de oude	271
<i>Cicero</i> 16. 17. 199. 255. 266. 271.	329
<i>Chineesen</i> , oude, hun deftig gebruik der Muzyk	270
<i>Cholerische</i> , wat soort van Muzyk hen best be- haage	361
<i>Chooraalzang</i> , waar in hy bestaa	238
<i>Cirkel</i> , muzykaale, sluit niet net	185
<i>Clavieren</i> , waarom ze tempering vereischen	186. 187
<i>Coleuren</i> , konnen met toonen niet worden verge- leeken	74
<i>Comedien</i> , wat ze te Romen uitwerkten	271
<i>Comma</i> , wat het in de Muzyk betekent	115
<i>Componeeren</i> , wat het is	243

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Componisten</i> hoe ze van zang-en speel-oeffenaaren	5.
verschillen	13
- - - moeten rede kunnen geeven	31
- - - hebben zig doorgaans naar den smaak	
der liefhebberén te rigten	145
- - - hoe ze moeten denken	320. 334
<i>Compositie</i> , muzykaale, wat ze is	7
- - - kan Muzyk heeten	9
- - - is 't voornaamste gedeelte der muzyk-	
konst	14
- - - van een muzykstuk, wat er in 't gemeen	
toe behoort	243
<i>Concerten</i> , wat ze zyn	330
<i>Confucius</i> beklaagt den verval der Muzyk	270
<i>Cohring</i> , H,	274. 308
<i>Consonanten</i>	164
- - - de volmaaktste die er ooit moogelyk zyn	
hebben wy reeds	183
- - - haare trappen van volmaaktheid	210
- - - waarom ze niet alle lieflyk met elkander	
harmonieeren.	213
- - - welke te regt voor de volmaaktste wor-	
den gehouden	217
- - - waarom ze in 't gemeen behaagen	357
<i>Contrapunt</i> , wat het betekent	280
<i>Cromatyk</i>	9
<i>Croufaz</i>	57. 69. 164. 258. 324. 329. 357

D.

<i>Damascentus</i> , Joh. een muzykaal reformateur	278
<i>David</i> , de koning en Propheet, wyt de Muzyk tot	
den lof des Heeren	257
<i>Decamerides</i> , wat het betekent	115
<i>Democracy</i> , door Muzyk uitgebeeld	360
<i>Demodocus</i> , een grieksch muzykmeester	264
<i>Derham</i>	92. 323
<i>Dertelheid</i> , konstige	351
<i>Deugd</i> kan en zal door Muzyk worden bevorderd	264
	265. 266. 327
<i>Diatonyk</i> , wat het betekent	9
	Die.

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

<i>Dieren</i> door verschillende instrumenten aangedaan . . .	295
- - - leveren zeldzaame Muzyk . . .	296
- - - maaken door 't geluid zekere hartstogten . . .	300
- - - kennelyk . . .	300
<i>Diogenes</i> berispt de muzykanten niet zonder rede . . .	267
<i>Dionysius</i> , bygenaamd Musicus . . .	273
<i>Dissonanten</i> . . .	164
- - - behooren tot de beste Muzyk . . .	204
- - - haare orde is ten onzen opzigt enkel . . .	209
- - - wanorde . . .	209
- - - waarom ze in 't gemeen mishaaen . . .	357
- - - wyslyk ondermengde, waarom ze be- haagen . . .	183. 358
<i>Doctor Musices</i> . . .	22
<i>Dodart</i> . . .	92. 323
<i>Dorius</i> , een grondtoon der Grieken . . .	268
<i>Drieklanken</i> , muzykaale, wat ze zyn . . .	214
- - - hoe ze worden verdeeld . . .	214. 215
- - - waar uit afgeleid . . .	216
<i>Duitschers</i> , zommige verstreken tot muzykaale wonderen . . .	290
<i>Dunstan</i> , gewaande uitvinder der veelstemmige harmony . . .	279

E.

E <i>gyptenaaren</i> , hun deftig gebruik der Muzyk . . .	216
<i>Elisa</i> , de Propheet, vindt smaak aan de Muzyk . . .	256
- - - hoe de Muzyk hem diende . . .	313
<i>Engelhard</i> . . .	72. 105
<i>Ephori</i> der Grieken, hunne waakzaamheid omtrent de Muzyk . . .	262
<i>Epicurus</i> , oordeel over de Muzyk . . .	267
<i>Epiglottis</i> , der zangstemme behulpzaam . . .	100
<i>Eptamerides</i> , zekere naauw afgedeelde toonen . . .	115
<i>Euler</i> , L . . .	50. 56. 85. 93
<i>Euripides</i> , over 't regte gebruik der Muzyk . . .	264
<i>Evenredigheden</i> , muzykaale . . .	105. 141. 170
<i>Evremont</i> , St. . . .	289. 356

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

<i>Glottis</i> , oorzaak der zangtoon	9.
<i>Goochelary</i> , muzykaale	316
<i>Gottsched J. C.</i>	249 300
<i>Grasschriften</i> op twee vermaarde Muzykanten	287
<i>Gregoriaansche trant</i> , in Vrankryk ingevoerd.	346
<i>Gregorius Magnus</i> , een reformateur der Muzyk.	278
<i>Grieken</i> , oude, hunne muzykaale wonderen	5
- - - hun deftig gebruik der Muzyk	261 seq.
- - - bedienden zig van 6 grondtoon	268, 304
<i>Grootheid</i> , bepaalde, wat ze is	53
- - - veroorzaakt gelykmatige trillingen.	54
- - - stelt het wezen der toonen	67
<i>Gronden</i> , muzykaale, sluiten de rede in van de muzykregelen	23
- - - de voornaamste, leggen in de wysgeerte.	24
<i>Grondtoon</i> en, wat ze zyn	140
- - - waarom wy ze behaaglyk vinden.	200
- - - der Grieken	268
- - - over de groote en Kleine derde, doen gantsch verschillende werking	304

H.

H a, een indiaansch dier	296
<i>Harmony</i> , muzykaale, wat ze is	5
- - - verschilt van 't harmony in 't gemeen	16, 17
- - - natuurlyke en konstige	205
- - - hoe ze van elkander verschillen	206
- - - haar wezen	222
- - - één- en veelstemmige	234
- - - ondersteunende en concerteerende	236
- - - vierstemmige, wanneer uitgevonden	360
- - - natuurlyke, geeft reeds gelegenheid tot verhevene bespiegelingen	322. 357
<i>Harmonyk</i> hoe ze van Harmony verschilt	138
<i>Harmonische slagen</i> , wat er op clavieren toe wordt vereischt	192
- - - geschieden in vier bewegingen	220
<i>Hartstogten</i> , menschelyke, hebben tot het zingen aangenoopt.	248
- - - spreken ieder als haare eigene taal	300
- - - ze	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S:
zekere beoogde, hoe ze door Muzyk	
konnen worden verwekt	303. 305.
tegengestelde, hoe door een zelfde mu-	
zyktuk veroorzaakt.	310
dienstige, nadeelige en geoorloofde	316
<i>Hebreen</i> maakten een godgewyd gebruik van de	
Muzyk	256
of ze ook in de gevangenis te Babel mu-	
ficeerden.	259
<i>Heinichen</i>	244
<i>Hemel-muzyk</i> gaat boven het bereik onzer bevat-	
ting	42. 333.
<i>Hermes</i> , trismegistus, uitviuder van zeker vermaard	
speeltuig	254
<i>Hexachorden</i> , door Aretin ingesteld	280
<i>Hieronymus</i>	343. 345
<i>Homerus</i> zong zyné gedigten den volke voor	261
<i>Hoofd-toon</i> hoe van eenen grondtoon verschilt	200
<i>Hoofd-zang</i>	241
<i>Hoogte der toonen</i> , hoe veroorzaakt	75
<i>Hoorén</i> , een werk der ziel	62
hoe het geschiedt	64
<i>Huigens</i> , C,	115. 131. 185. 221. 350
<i>Hymni</i> , soorten van muzykstukken	343

I.

<i>Ionicus</i> , een grondtoon der Grieken	7. 268
<i>Iosephus</i> , F,	249. 256
<i>Instrument</i> , muzykaal, het volmaaktste	211
<i>Instrumentaal-Muzyk</i> kan en zal toonspraak wezen	307
kan tot dapperheid aanmoedigen	308
allerhande hartstogten weer doen her-	
leven	309
baare overige nuttigheden	312. 313
<i>Instrumenten</i> , muzykaale, hoe verdeeld	48. 226
tot wat einde ze bestemd schynen	70
tot den oorlog gebruikt	294
<i>Instrumentum cordosophilicum</i>	36
<i>Intervallen</i> , muzykaale, wat ze zyn	105
seven natuurlyke	108
van waar benoemd	112
Z z	hoe

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
- - - hoe ze worden onderscheiden . . .	114
- - - hoe veel er in één Ootaaft zyn . . .	130
- - - hunne verdeeling . . . 134. 135. 137.	161
- - - worden <i>collective</i> aangemerkt . . .	136
- - - reciproque . . .	165
- - - eenerhande, kunnen zeer verschillende werking doen . . .	174
- - - hunne gelyke invallingen . . .	175
- - - vervangen orde en volmaaktheid . . .	181
- - - zommige worden door anderen voortgeteeld . . .	182
- - - hoe men ze in een wiskonstige-en hoe in een practykale zin aanmerkt . . .	213
- - - aangenaame . . .	219
<i>Intendant des plaisirs</i> . . .	272
<i>Isis</i> verspreidde de Muzyk alom in Egypten . . .	254
<i>Italiaanen</i> , hunne muzykaale voorregten . . .	285. 288
<i>Jubal</i> , uitvinder van snaar-en blaastuigen . . .	249
<i>Iustinus</i> martyr . . .	343

K.

K amer-Muzyk, wat ze vereischt . . .	8
- - - haar oogmerk . . .	330
<i>Kamertoon</i> . . .	107
<i>Karel de Groote</i> , een beschermheer der Muzyk . . .	255
- - - <i>Keizers</i> , liefhebbers en patroonen der Muzyk, romeinsche . . .	293. 345
- - - christelyke . . .	272
<i>Kennis</i> , muzykaale, van verschillende soort . . .	293
- - - middelen tot dezelve . . .	20. 196
<i>Kerkendienaars</i> wierden eertyds van impost vry gesteld . . .	27
<i>Kerkmuzyk</i> . . .	260
- - - één der voornaamste steunzelen der Muzyk . . .	8
- - - haare nuttigheid . . .	293
- - - haar oogmerk . . .	309
- - - wanneer in de Christenkerken ingevoerd . . .	328
- - - in Duitschland en Vrankryk . . .	343
- - - moet, zo doenlyk, altoos stand grypen . . .	347
- - - haare grondregelen . . .	350
- - - <i>Kir-</i>	353

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Kircherus</i> , A,	15. 92. 267. 282. 296.	312
<i>Klappen</i> by de <i>Muzyk</i> , wanneer in gebruik geraakt		272
<i>Klank</i> , wat het berekent		40
- - - hoe hy van toonen verschilt	44.	45
<i>Klankgeslachten</i> , drie		139
<i>Klankvoeten</i>		229
<i>Klok</i> , heeft een klank, geen toon		45
<i>Koningen in Juda</i> , de vroomen, hielden de <i>Muzyk</i>		
in eeren		260
<i>Konst</i> , wat ze is		12
- - - muzykaale, dient met weetenschap ge-		
paard te gaan		29
<i>Koortoon</i>		107
<i>Kumpenisten</i> verschillen van componisten		269
<i>Kubnan</i>		314

L.

L <i>aagte</i> der toonen, hoe veroorzaakt		75
<i>Liederen</i> , geestelyke, haare nuttigheid	317.	346
<i>Ligbaamen</i> , geluidverwekkende		35
- - - veerachtige zyn alleen toonverwekkende		49
- - - hoe deeze worden verdeeld		51
- - - gelykslachtige		52
<i>Ligt</i> , wat zo is		28
<i>Litanyen</i> , wanneer ingevoerd		345
<i>Lugt</i> , de middelstofte van 't geluid		37
- - - hoe ze toonen verwekt	58.	59
- - - of ze tot dien einde oneindig verschillen-		
de deeltjes moet vervangen		74
- - - haare verschillende veerkracht, wat ze		
in de <i>Muzyk</i> veroorzaakt	82. 92.	97
<i>Lugtgoelven</i> , hoe voortgeplant		70
- - - houden gelykmaatige snelheid		71
<i>Lugttyp</i> , wat ze in 't zingen doet		99
<i>Lully</i> , 't orakel der franche <i>Muzyk</i>		286
- - - een ryk, veredeld <i>Muzykant</i>		292
<i>Lutherus</i>	317. 323.	356
<i>Licurgus</i> , onder wat beding hy de <i>Muzyk</i> goed-		
keurde		262
<i>Lydius</i> , een grondtoon der Grieken		268

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

S.

M.

M aat, muzykaale, wat ze is	227
- - - wordt tot de Muzyk volstrekt verei- eicht	237
<i>Maatgezag</i> , wat het is	1. 241
- - - wat het afschietst	299. 317
- - - hoe het de taalen van zekere harts- togten kan spreken	301. 303. 305
- - - waarom het in 't gemeen behaagt en mishagt	354. 355. 356. 362
<i>Maatlaan</i> , hoe het aan te merken	228
<i>Martin</i>	210. 357
<i>Mattheson</i> 13. 14. 15. 17. 38. 42. 87. 101. 162 217. 247. 254. 259. 269. 271. 291. 292. 312 313. 320. 327. 333. 336. 340. 350. 366	18. 250
<i>Meibomius</i>	18. 250
<i>Melancholische</i> , wat soort van Muzyk hen best be- haage	360
<i>Melody</i> , wat ze is	5. 232. 233
<i>Menuet</i> , wat ze vereischt	320
- - - wat ze verwekken zal	340
<i>Merides</i> , naauw afgeperkte toonen	115
<i>Method</i> , muzykaale	13
<i>Metrometre</i> , maatmeeter.	227
<i>Meurs</i> , Jean de, uitvinder der muzyknooten.	284
<i>Misbruik der Muzyk</i> , hoe het aan te merken.	326
<i>Mitzler</i> , L. 42. 76. 85. 93. 219	317
<i>Mixolydius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Moduleeren</i> , wat het berekent	235
<i>Monarchy</i> , door Muzyk afgelcherst	360
<i>Monochordum</i> , deslelfs gebruik en nuttigheid.	141. 188
<i>Morhof</i>	91
<i>Moses</i> , waar van benoemd	15
- - - uitvinder der trompet	256
<i>Motetten</i> , soorten van muzykstukken	345. 347
<i>Mays</i> , eernaam aan de Muzyk toegelegd	15
<i>Musicastr</i> , soortu van Muzykanten	30
<i>Musicus</i> , wat die eernaam betekene.	30
<i>Musschenbroek</i> , P. van,	69. 71
<i>Muzyk</i> wat ze is	1
- - - natuurlyke en konstige	3. 16
- - - hoe	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

		S.
- - -	hoe men ze verdeeld	9
- - -	is een konst	12
- - -	afkomst deezes woords	15
- - -	haare natuur	21
- - -	der Turken en Perfiaanen	115
- - -	is eene klinkende mathematyk.	171
- - -	eene foort van meetkunde	192
- - -	Choraal- en figuraal	238
- - -	een ziels banket	239
- - -	in wat opzigt dit woord teregt door <i>zang-</i> <i>konst</i> wordt vertaald.	241
- - -	haar oorsprong	247. 248
- - -	is de oudste konst	249
- - -	hoe aangekweekt	252
- - -	of ze door den zondvloed is vernield ge- worden	253
- - -	der Egyptenaaren	254
- - -	der oude Duitschers en Gaulen.	255
- - -	der Hebreën	256. seq.
- - -	der Grieken	261. seq.
- - -	wierd onder de <i>vrye konsten</i> geteld	265
- - -	der Chineezen	270
- - -	der Romeinen	271
- - -	hoe ze de harten verwurwe	275
- - -	kwam een byna onherstelbaar verlies te on- dergaan	276
- - -	hoe ze weer tot volmaaktheid is geraakt.	284
- - -	der Italiaanen	285
- - -	der Franschen	286
- - -	der Engelschen	287
- - -	der Duitschers	290
- - -	deezes vier gemelde natien, vergeleeken	291
- - -	haare werking op dieren	295
- - -	koddige en desperaate	297
- - -	heet te regt <i>toonspreek</i>	302
- - -	trekt den godloozen tot den tempel	309
- - -	kan tot eene artsny des lichaams en ge- moeds verstreken.	312. 313. 315.
- - -	tot verlustiging en stigting	316. 317
- - -	is eene vrye konst	318
- - -	eene oneindige konst	319
- - -	een spiegel van orde	320

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

- - -	een kenteken eener bloeyende republyk.	321
- - -	een goddelyk geschenk	323
- - -	haar oogmerk	324. 327
- - -	medecynsche	325
- - -	haar wezen	331
- - -	is een Gode behaagelyke konst	349
- - -	de beste, behoort der Kerk	352
- - -	<i>Muzykaal</i> , wat het is	2
- - -	<i>Muzykanten</i> , met Militairen vergeleeken	13. 102
- - -	ryke en veredelde	292
- - -	hun wangedrag, wat het veroorzaakt	350
- - -	<i>Muzykhaaters</i> verdienen te regt berisping	356. 365
- - -	<i>Muzykkunde</i> , wat deeze term betekent	4. 18. 20
- - -	haare moogelykheid	19
- - -	wat ze is	21. 22. 23. 25
- - -	hoe ze te oeffenen	28
- - -	haare nuttigheid	32. 366
- - -	<i>Muzykoeffenaaren</i> van drierhande flach	15
- - -	konnen soorten van zedemeesters weezen	326
- - -	<i>Muzyklukken</i> wat ze zyn	6
- - -	waar het in 't oordeelen over dezelve in 't	
- - -	gemeen op aankoomt	247
- - -	de eerste, hunne geschapenheid	251
- - -	waarom zommige langzaam andere, schie-	
- - -	lyk moeten gaan	303
- - -	waarom ze zomwylen tegengestelde harts-	
- - -	togten verwekken	310
- - -	wanneer ze fraai zyn	338
- - -	wanneer treffelyk en welluidende	341. 342

N.

- - -	<i>Naticn</i> , muzykaale, vergeleeken	291
- - -	<i>Natuur</i> , wat ze is	102
- - -	levert oneindig verschillende toonen	103
- - -	wyst tot uitdrukking van ieder hartstogt	
- - -	byzondere klanken aan	300
- - -	is 't model der konsten	331
- - -	<i>Natuurlyk</i> zyn alle toonen	104
- - -	<i>Natuurlyke</i> , het, waarom 't behaagt	363
- - -	<i>Nazianzenus</i>	323
- - -	<i>Neidhardt</i>	188

<i>Nieuwentyd</i>	61. 66
<i>Nomi</i> , eene benoeming der muzykaale regelen	254. 255
<i>Nooten</i> , muzykaale, wanneer uitgevonden	282
<i>Nooten-ruimten</i> , evenwydige, beelden geene even- wydige intervallen uit	120
<i>Novendinales</i> , een soort van muzykstukken	271
<i>Numa</i> , oordeel over de Muzyk	271

O.

O <i>ctaven</i>	129
- - - haare redemaat	146
- - - dubbele, drie en vierdubbele	149. 150. 151
- - - hunne invallingen	177. 178
- - - zyn volmaakte intervallen	217
- - - waarom zommige onaangenaam zyn	221
<i>Onderwerpen</i> der Muzyk, hoe verdeeld	333
<i>Onderwyzers</i> , muzykaale, worden te mets met rede berispt	366
<i>Oogmerk</i> der Muzyk	327
<i>Ooren</i> , hoe toegesteld	60. 61
- - - tot haar vermaak kan de Muzyk on- moogelyk zyn bestemd	62
<i>Opera</i> , de eerste	281
<i>Oplettendheid</i> , wat ze is	199
<i>Oproeren</i> door Muzyk gestild	264
<i>Orde</i> , wat ze is, en waarom ze ons behaage	200
<i>Orgelen</i> , groote, vervangen 9 octaven-ruimten	118
- - - in wat proportie derzelver uiterste too- nen staan	173
- - - van zwynen en katten toegesteld	297
<i>Orpheus</i> , een vermaard grieksch Muzykant	261
<i>Osiris</i> , een beschermheer der Muzyk	254

P.

P <i>assagen</i> , muzykaale	231
<i>Perioden</i> , muzykaale	230
<i>Phrygius</i> , een grondtoon der Grieken	268
<i>Pindarus</i> , een vermaard grieksch Muzykant	263
<i>Plato</i>	16. 17. 254. 266. 267
<i>Pluimgedierte</i> , het kwinkeleerende	102

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
<i>Plutarchus</i>	273. 327
<i>Poezy</i> , lyrische	254
- - - muzykaale	314
<i>Practyk</i> , muzykaale, wat ze is	4
- - - haare zoetigheid hindert zomwylen aan	
de theory	29
- - - haare grondregel	332
<i>Prime</i> , of grondklank	106
- - - hoe veel er binnen één octaaf zyn	133
<i>Printz</i> , W. C. 216. 258. 262. 264. 269. 272. 280. 311.	312
<i>Ptolomæus</i> , Claudius, een gewaande muzykaale vrede- demaaker	269
<i>Puteanus</i>	314
<i>Pythagoras</i>	16. 17. 266

Q.

Q <i>uarten</i> , van vierderlei soort	125
- - - haare redemaat	154
- - - invallingen	180
- - - zyn ongelukkige intervallen	217
- - - minvolmaakte consonanten	219
<i>Quinten</i>	126
- - - haare redemaat	152
- - - dubbele	153
- - - haare invallingen	179
- - - valsche, zyn dissonanten	164
- - - zyn volmaakte intervallen	217
- - - waarom zommige onaangenaam zyn	221

R.

R <i>azerny</i> , hoe door Muzyk veroorzaakt	311
<i>Redemaaten</i> , muzykaale	105
- - - wat ze zyn	145
- - - van alle gebruikelykste intervallen	160
- - - hoe verdeeld	161
- - - reciproque	165
- - - zyn uit de Muzyk in de bouwkunde over- genoomen	172
<i>Re-</i>	

AUTEUREN EN ZAAKEN.

<i>Regelen</i> , muzykaale, wat ze zyn	3
- - - natuurlyke en konstige	3. 16
- - - melodifche en harmonifche	6. 208
- - - hoe ze te onderzoeken	26
- - - haar grondilag	332
<i>Rigters</i> over muzykaale gefchillen	203
- - - gewaande	269
<i>Rollin</i>	270. 323
<i>Romeinen</i> , hunne Muzyk	271. 272. 273
- - - hielden dezelve in groote achting	274

S.	
<i>Saizoen</i> , het bekwaamfte tot de Muzyk	97
<i>Sanguinifche</i> , zyn tot de Muzyk gebooren	190
- - - wat foort van Muzyk hen beft be- haage	361
<i>Saul</i> , de koning, had fmaak aan de Muzyk	256
- - - hoe hy ter gelegenheid van Davids fnaa- renfpiel raazend wierd	311
<i>Sanveur</i> , 115. 131. 169. 188.	366
<i>Scheibe</i> , 14. 263. 334. 336. 337.	350
<i>Scherpzinnigheid</i> , wat ze is	199
<i>Schootwoffen</i> , muzykaale	186. 245
<i>Seften</i> , twee muzykaale	269
<i>Secunden</i> van felderlei foort	123
<i>Selah</i> , wat het betekent	340
<i>Seneca</i> , over den oorprong der Muzyk	323
<i>Septimen</i>	128
<i>Sevental</i> , wil tot de muzykaale redemaaten niet plooyen	162
<i>Sexten</i>	127. 156
- - - waarom ze confonanten zyn	212
- - - min volmaakte confonanten	218
- - - waarom ze aangenaamer zyn als Octaven en quinten	219
<i>Siciliand</i> , wat het betekent	336
<i>Slaven</i> dorften eertyds geen Muzyk leeren en oef- fenen	265
<i>Smaak</i> , muzykaale, wat hy is	198
- - - goede, volgens wat voorgefchreeven re- gelen hy werkt	199. 200
- - - wanneer herfteld	248
<i>Snaaren</i>	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

<i>Snaaren</i> , de bekwaamste onderwerpen tot beproe-	S.
ving van trillingen	55
- - - zyn kleine cylinders	57
- - - hoe haare kracht wordt versterkt.	58
- - - uit wat oorzaken ze springen	83
- - - punten van stilstand er in gebooren.	169
<i>Socrates</i> leerde nog in zyn 60 ste jaar Muzyk	266
<i>Solon</i> wat hy door 't zingen éénes beweeglyken	
klaaglieds te wege bragt	264
<i>Speelen</i> , naar nooten, is een soort van leezing	13
- - - wat het in een muzykaale zin betekent	240
<i>Speeltuig</i> , het eerste bekende	200. 254
<i>Spiegel van orde</i> , luidrugtige	320
<i>Sprongen</i> , muzykaale	323
- - - Kattensprongen	316
<i>Staauen</i> , hoe ze hooger en laager van toon kunnen	
worden	79
<i>Stellen</i> van een muzykinstrument, wat zy	78
<i>Stemmen</i> , menschelyke, van sesderlei soort	48
<i>Sterkte der toonen</i> , hoe veroorzaakt	88
- - - is van hunne hoogte niet afhangelyk	90
- - - hoe ze wordt vermeerderd	91
- - - is drieledig	225
<i>Stradel</i> , waarom hem door bloedgierige bandieten	
het leven werd gespaard	274
<i>Styl</i> , muzykaale, hoe verdeeld	315. 336
- - - desselfs grondregel	337

T.

T aal, muzykaale, beruſt op onveranderlyke	
natuurwetten	306
<i>Tact</i> , waar deeze term op zinspeelt	227
<i>Tarantula-steeken</i> , door Muzyk geneezen	312
<i>Tekenkunde</i> , muzykaale, haar grondslag	195
- - - der Grieken	267
<i>Tempelmuzyk</i> , der Hebreen, haaregſchappenheid	258
- - - haar oogmerk en haare treffelykheid	257. 348
- - - der Romeinen	271
<i>Temperament</i> , muzykaal, wat zy	188
	Tem.

AUTEUREN EN ZAAKEN.

	S.
<i>Tempering</i> der muzykaale intervallen . . .	186
- - - waar door veroorzaakt . . .	187
<i>Terpander</i> , een vermaard grieksch Muzykant . . .	264
<i>Tertsen</i> van vierderlei foort . . .	124
- - - groote en kleine, haare redemaaten. . .	155
- - - haare invallingen . . .	180
- - - zyn volmaakte consonanten . . .	217
- - - waarom ze aangenaamer zyn als octaven . . .	
en quinten . . .	219
<i>Tetrachorden</i> der Grieken . . .	280
<i>Thales</i> , muzyk-onderwyzer te Lacedemon . . .	261
<i>Thema</i> eenes muzykstuks . . .	231. 334
<i>Theory</i> , muzykaale, waar in ze bestaat . . .	4. 20
<i>Timotheus Milesius</i> , zyne stelling by 't onderwyzen . . .	262
<i>Toon</i> , een vaste, laat zig niet bepaalen . . .	87
<i>Tooneel-muzyk</i> . . .	8
- - - waar ze uit voortspuit . . .	254
- - - haar oogmerk . . .	329
<i>Toonen</i> , wat men aldus noemt . . .	40
- - - zyn ook klanken . . .	44
- - - afkomst deezes woords . . .	46
- - - verschillende . . .	47
- - - wat ze zyn . . .	65
- - - worden tweezins aangemerkt . . .	66
- - - hun wezen . . .	67
- - - spruiten uit toontjes . . .	68
- - - van snaaren en klokken, hoe ze worden verwekt . . .	69
- - - de oorzaken van hunne laagte en hoogte . . .	75
- - - alle moogelyke, koomen misschien niet tot onze bevatting . . .	76
- - - hoe de bevattelyke te verdeelen . . .	77
- - - hoe men konne te wege brengen, dat ze hooger of laager worden . . .	79
- - - van fluiten . . .	80
- - - van trompetten en waldhoorens . . .	81
- - - wat veranderingen de verschillende veerkracht der lugt in hunne laagte en hoogte veroorzaakt . . .	82. 84. 85. 86.
- - - hunne sterkte, hoe verwekt . . .	88
- - - sterke, verdooven de zwakke . . .	89
- - - hoe ze sterker kunnen worden . . .	91
- - - doffe . . .	

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

	S.
- - - doffe en heldere	92
- - - hoe verre ze konnen reiken	93
- - - hoe ze ten opzigt van fterkte zyn te ver- deelen	94
- - - hunne duurzaam- en zuiverheid	95. 96. 97.
- - - van zangstemmen, hoe geformeerd en verfterkt	98. 99. 100
- - - worden door konft afgedeeld	104
- - - bepaalde	105
- - - acht natuurlyke	108
- - - hunne benoeming	109
- - - kleinste- kleine- en groote halve	117. 118. 119.
- - - verdubbelde halve en geheele	121. 122
- - - grondtoon	140
- - - groote en kleine	157. 158. 159
- - - overgeblaazen, van fluiten en pypen.	168
- - - fynpathetifche	169
- - - enkele, laaten zig op oneindig verschil- lende wyze aaneenschakelen	223
- - - lange en korte, hoe ze van langzaame en fchielyke verschillen	224
- - - accentueerende	226
- - - konnen tekens onzer gedagten weezen	298
<i>Toonkunde</i> , wat ze is	34
<i>Toonverwekking</i> van tweederlei foort	50
- - - de volmaakfte	51
<i>Toovenaaren</i> , muzykaale	261
<i>Transpositie</i> , muzykaale	140
<i>Trappen</i> , muzykaale.	123
<i>Treffelykheid</i> , wat ze is	200
- - - eenes muzykftuks	341
<i>Treur-muzyken</i> by de Romeinen gebruikelyk	271
<i>Trommel</i> , is geen muzykaal instrument	48
<i>Trompet</i> , wat intervallen ze levert	165
<i>Trompet-marine</i> , haare eigenschap	169
<i>Tuifco</i> , de eerfte muzykbelchermeheer der aaloude Duitschers	255
<i>Tweeklanken</i> , muzykaale	105

AUTEUREN EN ZAAKEN:

U.

U itspeelen van muzykaale instrumenten	S.
Unisoonen wat ze zyn	96
- - - hunne invallingen	142
konnen <i>meer als volmaakte</i> consonanten	176
heeten	217

V.

V ayer, la mothe le,	312
Verbeelding, en haare regel; de grondslag der mu-	
zykaale practyk	191
doet ons zelfs in enkele toonen wel-of	
wanluidendheid bespeuren	207
- - - en ieder interval op verlicheiden wyze	
vergelyken	211
Vermaak of verlustiging, waar uit het ontstaat	316
- - - bestendig en veranderlyk	366
Verstand, wat het is	20
- - - zuiver, vindt in de Muzykkunde zelden	
plaats	33
Viadana, een muzykaal reformateur	283. 347
Vinding, muzykaale, wat ze is	197
Vioolen zyn nog op verre na niet uitgestudeerd	169
- - - geene ydele instrumenten	351
Vitringa, C,	317
Vocaal, zie zangmuzyk.	
Volmaaktheid, waar in ze in 't gemeen bestaat	51
- - - waare en gewaande	198
Voornooten, waarom gebruikt	228
Vrouwspersoonen, musiceerende	256
Vossius (G. J)	15. 16. 250. 263. 265. 266

W.

W alther	254. 255
Waterkringen strekken tot opheldering van de toon-	
verwekkende bewegingen	70. 71
Weetenschap, muzykaale, dient met konst gepaard	
te gaan	19
	Wel-

REGISTER VAN DE VOORNAAMSTE

<i>Welluidendheid</i> eenes muzykstuks , waar in ze	5
bestaat	342
<i>Wezen</i> eener zaak, wat het is	67
<i>Wolf</i> , Baron von,	172. 196. 270
<i>Wolf</i> , een term der muzykaale schoolvossen	186
<i>Wysgeerte</i> vervangt de voornaamste muzykgronden -	24

Z.

Z <i>angkonst</i> , een term op de geheele muzykaale	
practyk toepasselyk	241
is onder als de dicht-en speelkonst	249
<i>Zangmaat</i>	227
<i>Zangmuzyk</i> , wat dus heet	314
haare grondregel	339
<i>Zangstem</i> , een wonder der natuur	101
<i>Zangtoon</i> , hoe geformeerd en voortgeplant	98
	99. 100
<i>Zangvogelen</i> , of ze muzykaale leermeeesters zyn	248. 323
<i>Ziel</i> , is in 't hooren niet onafhangelyk van den	
staat des zenuwgestels	63
<i>Zingbaar</i> ,	232
moet alles weezen, wat Muzyk zal heeten	241
<i>Zingen</i> naar nobten, een soort van leezing	13
door de neus, is geenzins af te keuren	100
wat het in 't gemeen betekent	239
had zonder vogelzang plaats kunnen	
vinden	248
waarom het bevalliger is als spreken	359
<i>Zinscheidingen</i> , muzykaale	230
<i>Zuiverheid</i> der roonen, ontstaat uit drierlei	
oorzaaken	96

